

รายงานการวิจัย

เรื่อง “ความเสี่ยง การเตรียมความพร้อมรับมือและการปรับตัวต่อเหตุการณ์ไม่ปกติ
ของเกษตรกรไทย”

“Thai farmer’s risk preparedness and adaptation to unexpected shocks”

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร. สิริเดช พงศ์กิจวรสิน และคณะ

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

กุมภาพันธ์ 2565

สัญญาเลขที่ วช.อว.(อ)(กบง) 575/2563

รายงานการวิจัย

เรื่อง “ความเสี่ยง การเตรียมความพร้อมรับมือและการปรับตัวต่อเหตุการณ์ไม่ปกติของ
เกษตรกรไทย”

“Thai farmer’s risk preparedness and adaptation to unexpected shocks”

คณะผู้วิจัย

1. รศ. ดร. สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน
2. รศ. ดร. เขมรรฐ์ เถลิงศรี
3. นายพรพัชร์ ถวิลนพนันท์

สังกัด

1. คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. นักวิชาการอิสระ

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

กุมภาพันธ์ 2565

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement)

โครงการความเสี่ยง การเตรียมความพร้อมรับมือและการปรับตัวต่อเหตุการณ์ไม่ปกติของเกษตรกรไทย ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2563

ขอขอบคุณ ดร.พีรพงษ์ แสงวงนาคกุล นักวิจัยชำนาญการ ศูนย์เทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยว ภาควิชาพืชสวน คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน ที่ได้ให้ข้อมูล ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะของแต่ละพืชที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการศึกษา

ขอขอบคุณเกษตรกรกลุ่มผู้นำทั้ง 4 กลุ่ม ที่สละเวลาอันมีค่าให้โอกาสผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกทั้งในรูปแบบลงพื้นที่และรูปแบบออนไลน์ ประกอบด้วย 1) นายชวาร สอนคำหาร ประธานกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกตำบลหนองหิน อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ 2) นายนายมนตรี ศรีนิล (อดีตนายกสมาคมชาวสวนมะม่วงไทย) เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออก อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา 3) น.ส.ดวงพร เวชสิทธิ์ (สมาชิกสมาคมทุเรียนไทย) นายวุฒิชัย คุณเจตน์ (สมาชิกสมาคมทุเรียนไทย) และ นายประสาทร ศรีสกุลเดช (สมาชิกสถาบันทุเรียนไทย) ซึ่งเป็นเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหมอนทองในจังหวัดจันทบุรีเพื่อการส่งออก และ 4) นายประจักษ์ สายน้ำ เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหมอนทองจังหวัดนครศรีธรรมราช

ขอขอบคุณเกษตรกรผู้ให้สัมภาษณ์แบบสอบถามทุกท่านที่สละเวลาอันมีค่าในการให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย ประกอบด้วย 1) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก ตำบลหนองหิน อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 50 ราย 2) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 25 ราย 3) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก จากพื้นที่ 3 จังหวัด คือ ระยอง จันทบุรี และ ตราด จำนวน 55 ราย และ 4) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน อำเภอพรหมคีรี อำเภอร่อนพิบูลย์ และ อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 50 ราย

ขอขอบคุณ สำนักประสานงานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย สถาบันคลังสมองของชาติ รศ.สมพร อิศวิลานนท์ ดร.ปิยะทัศน์ พาหอนุรักษ์ คุณวรภัทร จิตรไพศาลศรี และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ที่ไว้วางใจให้ผู้วิจัยดำเนินโครงการ ตลอดจนอำนวยความสะดวกในการประสานงาน ให้ความช่วยเหลือแนะนำ ให้โครงการวิจัยสำเร็จลุล่วงลงได้อย่างดี

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิผู้พิจารณาผลงานทุกท่านที่ได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ และเป็นผลให้ผลการศึกษานี้ครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณผู้ช่วยลงพื้นที่เก็บข้อมูลทุกท่าน ประกอบด้วย นายชวาร สอนคำหาร นายทรงภพ ศักดิ์แพทย์ และนายสรารุช มาไพศาล ซึ่งได้ช่วยเก็บข้อมูลภาคสนามในทุกพื้นที่โดยไม่ย่อท้อต่อความลำบากจากสถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 และขอขอบคุณ น.ส.ปณศยา รอดเจริญ และ น.ส.รุจินันท์ ขุนศรี ผู้ช่วยนักวิจัยที่ช่วยเหลือและสนับสนุนการทำงานอย่างดีตลอดมา

คณะผู้วิจัย

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

รายละเอียดเกี่ยวกับโครงการวิจัย

1) ชื่อโครงการ

ความเสี่ยง การเตรียมพร้อมรับมือ และการปรับตัวต่อเหตุการณ์ไม่ปกติของเกษตรกรไทย
Thai farmer's risk, preparedness, and adaptation to unexpected shocks

2) ชื่อคณะผู้วิจัย

รศ.ดร. สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Sittidaj.p@chula.ac.th / 081 697 1389

รศ.ดร. เขมรรัฐ เถลิงศรี คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Khemarat.t@chula.ac.th / 089 601 9222

นายพชรพัชร ถวิลนพนันท์ นักวิจัย
Parcharapat@gmail.com / 086 980 1956

3) งบประมาณและระยะเวลาทำวิจัย

- ได้รับงบประมาณ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 งบประมาณที่ได้รับ 1,010,000 บาท
- ระยะเวลาทำวิจัย ตั้งแต่ เดือน 15 กันยายน 2563 ถึง เดือน 14 กุมภาพันธ์ 2565 (ได้รับการอนุมัติขยายสัญญา 5 เดือน เนื่องจากการระบาดอย่างรุนแรงของไวรัสโควิด-19 ทำให้ไม่สามารถลงพื้นที่เก็บข้อมูลได้)

สรุปโครงการวิจัย

ภาคเกษตรกรรมของไทยเป็นภาคเศรษฐกิจที่มีความสำคัญ ทั้งในแง่รายได้ การจ้างงาน ความมั่นคงทางอาหาร อย่างไรก็ตาม เกษตรกรส่วนใหญ่ในประเทศยังมีรายได้น้อย นอกจากนี้ ปัญหาหลักที่สำคัญอีกประการหนึ่งของอาชีพเกษตรกรรมคือการเผชิญกับความเสียหายจากหลายแหล่ง เช่น จากภัยธรรมชาติที่ส่งผลต่อผลผลิต ความผันผวนของราคา ความไม่แน่นอนในการขายสินค้า รวมทั้งการระบาดของไวรัสโควิด-19 ที่ส่งผลอย่างรวดเร็วรุนแรงกับเกษตรกรหลายกลุ่ม ในโลกที่มีความผันผวนในด้านต่างๆ มากขึ้น เกษตรกรจะเผชิญหน้ากับความเสียหายในด้านต่างๆ ที่เพิ่มขึ้นและรุนแรงขึ้นมาก การศึกษาวิจัยชิ้นนี้ต้องการที่จะศึกษาและเข้าใจมุมมองของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยงในด้านต่างๆ การเตรียมความพร้อม ความสามารถและอุปสรรคในการปรับตัวเมื่อเกิดความเสียหาย โดยมีวัตถุประสงค์หลักของการศึกษาคือ

- 1) ศึกษามุมมองของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยงและเหตุการณ์ไม่ปกติที่ตนเองเผชิญ
- 2) ศึกษาการป้องกันหรือการเตรียมความพร้อมในการเผชิญหน้าเหตุการณ์ไม่ปกติ (ก่อนเกิดเหตุ) โดยวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเตรียมความพร้อมที่แตกต่างกันระหว่างเกษตรกร

3) ศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรหลังจากเหตุการณ์การระบาดของไวรัสโคโรนา-19 โดยวิเคราะห์ พฤติกรรม การตัดสินใจ ปัญหาและอุปสรรค และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปรับตัวของเกษตรกร และการฟื้นตัวของเกษตรกร

งานวิจัยนี้ศึกษาเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงและทุเรียนเป็นหลัก เนื่องจากเป็นไม้ผลที่ผลผลิตออกสู่ตลาด ในช่วงการล็อกดาวน์ภายใต้การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 โดยแบ่งเป็นเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ (มะม่วงน้ำดอกไม้สีทอง จ.นครราชสีมา และมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์) และเกษตรกร ผู้ปลูกทุเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จ.ระยอง จ.จันทบุรี และ จ.ตราด) และภาคใต้ (จ.นครศรีธรรมราช) โดย รวบรวมข้อมูลทั้งจากระดับทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องการผลิตและการขายมะม่วงและทุเรียน การสัมภาษณ์เชิงลึก เกษตรกรที่มีบทบาทเป็นผู้นำในแต่ละกลุ่ม และการสำรวจข้อมูลเกษตรกรรายครัวเรือนทั้งหมดจำนวน 180 ครัวเรือน แล้วนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ทั้งการสรุปข้อมูลแบบง่าย (Descriptive statistic analysis) การ เปรียบเทียบทางสถิติ และการหาความสัมพันธ์ของตัวแปรด้วยเครื่องมือทางเศรษฐมิติ (Econometrics)

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรในกลุ่มต่างๆ เผชิญความเสี่ยงและมีทัศนคติหรือความกังวลที่ แตกต่างกันไป ในภาพรวมเกษตรกรทั้งที่ปลูกมะม่วงและทุเรียนจะมีความกังวลกับความเสี่ยงด้านภัยธรรมชาติ ที่ส่งผลให้ผลผลิตเสียหาย เช่น โรคพืชโรคแมลง ลมฝนลมพายุ มากกว่าความเสี่ยงด้านอื่นอย่างชัดเจน เนื่องจากเป็นปัญหาที่เคยเผชิญมาในอดีต ในขณะที่เกษตรกรบางส่วนยังมีความกังวลในด้านการตลาด เช่น เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงจะมีความกังวลต่อความเสี่ยงราคาตกต่ำผันผวนและไม่มีพ่อค้ารับซื้อ ในขณะที่ เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนมีความกังวลต่อการที่เกษตรกรบางส่วนทำผลผลิตคุณภาพต่ำออกสู่ตลาดซึ่งจะส่งผลต่อ การรับซื้อในระยะยาว จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความกังวลของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงได้แก่ สัดส่วนพื้นที่ที่ปลูกพืชหลักต่อพื้นที่ทั้งหมด (+) และสัดส่วนการขายในช่องทางหลักต่อการขายทั้งหมด (-) ในขณะที่ของผู้ปลูกทุเรียน ได้แก่ ประสบการณ์ (-) และสัดส่วนของการขายผลผลิตไปตลาดต่างประเทศ (-)

ในส่วนของการปรับตัวเตรียมรับมือกับความเสี่ยงพบว่า เกษตรกรพยายามที่จะลดปัญหาที่เกิดจาก การผลิตโดยใช้ความพยายามอย่างมากในการดูแลรักษาช่วงติดดอกออกผล รวมทั้งใช้ปุ๋ยและสารเคมีมาก ส่วนหนึ่งพยายามทำผลผลิตนอกฤดูหรือการขายผลผลิตในตลาดต่างประเทศเพื่อหลีกเลี่ยงความผันผวน ของราคา อย่างไรก็ตาม เกษตรกรไม่ได้สนใจที่จะเข้าร่วมโครงการประกันพืชผลและไม่ได้รับประโยชน์ จากโครงการเยียวยาความเสียหายจากภัยธรรมชาติของรัฐเนื่องจากเงื่อนไขไม่เหมาะสม เกษตรกรมองว่า การปรับตัวหลายอย่างมีประโยชน์มากแต่ทำยาก เช่น การผลิตนอกฤดู การขายต่างประเทศ ส่วนใหญ่ จึงเลือกวิธีที่ทำได้ไม่ยาก เช่น การใช้สารเคมี

เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติขึ้น ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดการฟื้นตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงได้แก่ การศึกษา (+) และสัดส่วนของการขายในช่องทางหลัก (-) ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าการขายผลผลิตผ่านช่องทางหลัก

ในสัดส่วนสูงๆ กระจายช่องทางน้อยๆ แม้จะทำให้เกษตรกรมีความกังวลน้อย (คิดว่าขายได้) แต่หากมีเหตุการณ์ไม่ปกติ อาจจะทำให้เกษตรกรฟื้นตัวได้ช้า เนื่องจากมีทางเลือกน้อย ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดการฟื้นตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน ได้แก่ ประสบการณ์ (+) และสัดส่วนของการขายผลผลิตไปตลาดต่างประเทศ (+) นั่นคือเกษตรกรที่มีประสบการณ์มาก มีความเชี่ยวชาญ และขายผลผลิตในตลาดต่างประเทศมากมีแนวโน้มจะฟื้นตัวจากเหตุการณ์ไม่ปกติได้ดีกว่า

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งคือจากการสำรวจและการสัมภาษณ์พบว่า ยังมีความเสี่ยงในอนาคตที่สำคัญและอาจเกิดขึ้นแต่เกษตรกรรายย่อยอาจยังไม่ตระหนักมากนัก ได้แก่ ความเสี่ยงที่มะม่วงน้ำดอกไม้จะเผชิญจากอุณหภูมิที่สูงขึ้นทำให้ผลผลิตอาจจะเสียหายง่ายขึ้น ซึ่งเกษตรกรส่วนหนึ่งเริ่มมองถึงการกระจายไปปลูกพันธุ์อื่นให้มากขึ้น และความเสี่ยงจากการทุ้มตลาดและผูกขาดของล้งทุเรียนที่อาจเกิดขึ้นหากไม่มีการควบคุมดูแล ซึ่งความเสี่ยงกลุ่มนี้ที่เกษตรกรอาจจะมีการรับรู้ไม่มาก ควรต้องเป็นหน้าที่ของภาครัฐหรือภาควิชาการในการให้ความรู้หรือสร้างกลไกเครื่องมือในการจัดการปัญหาที่มีความเสี่ยงจะเกิดขึ้นได้

จากผลการศึกษาข้างต้น งานวิจัยนี้เสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในภาพรวม ประกอบด้วย (1) รัฐควรปรับปรุงและพัฒนากลไกการประกันภัยพืชผลและการเยียวยาความเสียหายจากภัยธรรมชาติให้เหมาะสมกับเกษตรกรไม่ผลมากขึ้น และสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของระบบประกันภัยพืชผลในอนาคต (2) พัฒนาและถ่ายทอดเทคนิคในการดูแลผลผลิตให้กับเกษตรกรในลักษณะเชิงรุก โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดจากโรคพืชและแมลง ลมแรง และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (3) ส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าถึงเงินลงทุนเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การขุดสระเพื่อเก็บน้ำ หรือการทำระบบน้ำ เพื่อให้เกษตรกรมีทางเลือกในการทำผลผลิตนอกฤดูหรือคุณภาพสูงเพิ่มมากขึ้น (4) ส่งเสริมให้มีการแข่งขันของผู้รับซื้อในพื้นที่และป้องกันการทุ้มตลาดของผู้รวบรวมรายใหญ่ ในขณะที่เดียวกัน ภาครัฐก็ควรส่งเสริมการบริหารจัดการ และใช้กฎระเบียบที่ส่งเสริมการแข่งขันที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพในตลาดผู้รับซื้อหรือพ่อค้ารวบรวม ในช่วงสถานการณ์โควิดชี้ให้เห็นว่าความเข้มแข็งในการบริหารจัดการผลผลิตของผู้รับซื้อหรือพ่อค้าสำคัญประการหนึ่งที่จะมีประโยชน์ต่อเกษตรกรและเศรษฐกิจในภาพรวมภายใต้สถานการณ์ไม่ปกติ และ (5) ขยายตลาดต่างประเทศและส่งเสริมเกษตรกรให้พัฒนาคุณภาพสินค้าให้ได้มาตรฐาน

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะรายผลผลิต ได้แก่ (1) ส่งเสริมให้เกษตรกรที่ปลูกเฉพาะมะม่วงน้ำดอกไม้สีทองกระจายความหลากหลายของพันธุ์ที่ปลูก โดยเฉพาะพันธุ์ที่ต้องการการลงทุนและการดูแลรักษาไม่เข้มข้นเท่าและมีความต้องการในตลาดมาก เช่น พันธุ์มหาชน เขียวเสวย โชคอนันต์ (2) รัฐควรให้การสนับสนุนในด้านองค์ความรู้ และเทคนิคและองค์ประกอบพื้นฐานที่จำเป็นรวมถึงการสนับสนุนช่วยเหลือเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง ในการวางแผนการกระจายผลผลิตนอกฤดู ส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ให้สามารถทำการแปรรูปผลผลิตที่เหมาะสมกับความต้องการตลาดต่างประเทศ รวมถึง

การส่งเสริมให้สามารถการคัดแยกเกรดผลผลิตเพื่อกระจายส่งไปตลาดที่มีความต้องการต่างกันได้ (3) แม้ว่าทุเรียนพันธุ์หมอนทองยังเป็นที่ต้องการของตลาดมากและเหมาะกับการปลูกเพื่อการค้าเนื่องจากมีความทนทานและให้ผลผลิตมาก อย่างไรก็ตาม การกระจายสายพันธุ์ก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเกษตรกรที่ต้องการกระจายความเสี่ยงในระยะยาว เนื่องจากพื้นที่การผลิตทุเรียนหมอนทองกำลังเพิ่มขึ้นมากทั้งจากประเทศเพื่อนบ้านและจีนเอง เพื่อเป็นการกระจายความเสี่ยงและเปิดตลาดใหม่และเพิ่มการแข่งขันในตลาดผู้รับซื้อ ทั้งนี้ต้องเลือกชนิดพันธุ์ที่เป็นที่ต้องการของตลาดและให้ผลผลิตสูง เช่น มูซังคิง (4) ส่งเสริมองค์ความรู้ให้เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน โดยเฉพาะในภาคใต้ ให้สามารถทำเรื่องเกี่ยวเก็บผลผลิตได้เอง เพื่อลดการพึ่งพาทีมเก็บเกี่ยวของพ่อค้าและควบคุมคุณภาพของผลผลิตได้ในระยะยาว และ (4) การส่งเสริมการเชื่อมโยงเทคโนโลยีหรือองค์ความรู้จากสถาบันการศึกษาหรือปราชญ์ไม่ผลเพื่อใช้สำหรับการจัดการในแปลง เช่น การตัดแต่งต้นให้เตี้ยหรือการปรับลักษณะสวนให้สามารถใช้เครื่องจักรเข้ามาช่วยลดการจ้างแรงงานได้

บทคัดย่อ

แม้ว่าภาคเกษตรของไทยจะมีความสำคัญในด้านต่างๆ เป็นอย่างมาก แต่เกษตรกรไทยโดยส่วนใหญ่ยังมีรายได้น้อย นอกจากนี้ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่เกษตรกรไทยต้องเผชิญคือความเสี่ยงต่อเหตุการณ์ไม่ปกติต่างๆ ในขณะที่การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญยังมีไม่มากนัก งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการศึกษามุมมองของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยงที่ตนเองเผชิญ การเตรียมความพร้อมในการเผชิญหน้า การปรับตัว ปัญหาและอุปสรรค และปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวและการฟื้นตัวของเกษตรกร งานวิจัยนี้ศึกษาเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงและทุเรียนเป็นหลัก เนื่องจากเป็นไม้ผลที่ผลผลิตออกสู่ตลาดในช่วงมาตรการล็อกดาวน์ภายใต้การระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทั้งกลุ่มมะม่วงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มทุเรียนภาคตะวันออกและภาคใต้ โดยรวบรวมข้อมูลทั้งจากข้อมูลทุติยภูมิ การสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกรผู้นำ และการสำรวจข้อมูลเกษตรกร 180 ครัวเรือน และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลทั้งการสรุปข้อมูลแบบง่าย การเปรียบเทียบทางสถิติ และการหาความสัมพันธ์ด้วยเครื่องมือทางเศรษฐมิติ

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรเผชิญความเสี่ยงและมีทัศนคติหรือความกังวลที่แตกต่างกันไป ในภาพรวมเกษตรกรทั้งที่ปลูกมะม่วงและทุเรียนจะมีความกังวลกับความเสี่ยงด้านภัยธรรมชาติที่ส่งผลให้ผลผลิตเสียหาย เช่น โรคพืชโรคแมลง ลมแรง นอกจากนี้เกษตรกรบางส่วนยังมีความกังวลในด้านการตลาด เช่น ราคาตกต่ำผันผวนและไม่มีพ่อค้ารับซื้อ (มะม่วง) และการทำผลผลิตคุณภาพต่ำออกสู่ตลาด (ทุเรียน) เพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้น เกษตรกรใช้ความพยายามอย่างมากในการดูแลรักษาช่วงติดดอกออกผล รวมทั้งใช้ปุ๋ยและสารเคมีมาก ส่วนหนึ่งพยายามทำผลผลิตนอกฤดูกาลหรือการขายผลผลิตในตลาดต่างประเทศเพื่อหลีกเลี่ยงความผันผวนของราคา และเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติขึ้น ปัจจัยส่วนตัวของเกษตรกร (การศึกษา ประสบการณ์) และปัจจัยด้านการตลาด (การกระจายช่องทางการขาย และการขายตลาดต่างประเทศ) จะมีส่วนช่วยในการฟื้นตัวของเกษตรกร นอกจากนี้ ประเด็นความเสี่ยงในอนาคตที่น่าสนใจที่เกษตรกรอาจจะยังไม่ตระหนักมากนักได้แก่ ความเสี่ยงที่มะม่วงน้ำดอกไม้จะเผชิญจากอุณหภูมิที่สูงขึ้นทำให้ผลผลิตอาจจะเสียหายง่ายขึ้น และความเสี่ยงจากการทุ้มตลาดและผูกขาดของล้งทุเรียนที่อาจจะเกิดขึ้นหากไม่มีการควบคุมดูแล

งานวิจัยนี้เสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในภาพรวม ให้รัฐปรับปรุงและพัฒนากลไกการประกันภัยพืชผลและการเยียวยาความเสียหายจากภัยธรรมชาติให้เหมาะสมกับเกษตรกรไม้ผลมากขึ้น พัฒนาและถ่ายทอดเทคนิคในการดูแลผลผลิตให้กับเกษตรกรในลักษณะเชิงรุก ส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าถึงเงินลงทุนเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ส่งเสริมให้มีการแข่งขันของผู้รับซื้อในพื้นที่และป้องกันการทุ้มตลาดของผู้รวบรวมรายใหญ่ ขยายตลาดต่างประเทศและส่งเสริมเกษตรกรให้พัฒนาคุณภาพสินค้าให้ได้มาตรฐาน

คำสำคัญ: ความเสี่ยง การเตรียมพร้อมรับมือ การปรับตัว เหตุการณ์ไม่ปกติ การฟื้นตัว

Abstract

Although the agricultural sector plays an important role in Thailand's socioeconomic system, farmers are considered among the least-paid occupations in the country. One important matter is that farmers have risk exposure to unforeseen events while there are only a few studies that have been made. This study examines risks in agriculture from the standpoint of farmers along with preparation to the exposure, adaptivity, difficulty, and factors that contribute to adaptation and restoration. This study mainly focuses on mango and durian farmers because the industries, both mango production in the northeastern region and durian production in the eastern and southern region, were still being active during COVID-19. The method of data collection used in this study ranged from key informant interviews, surveys on 180 agricultural households, and collecting from peer-reviewed studies. We analyze the data using a simple summary, statistical methods, and econometric tools.

Results show that farmers faced with multiple types of risk exposure have different concerns. In summary, both mango and durian farmers have concerns over production risks, especially those due to natural conditions (e.g., plant disease, unpredictable/extreme weather conditions). Some subjects have concerns about market risk, including low and/or volatile prices, and the lack of demand for mango farmers, and producing low-quality products for durian farmers. In an attempt to minimize the risks, farmers usually make a special effort during the fruiting period, often involving using chemical fertilizers and pesticides. Some farmers practice off-season farming or shift their priority toward exporting their goods to avoid price fluctuations. When there is an unforeseen circumstance, farmers' personal competency (e.g. education, experience) and marketing factors (e.g. having more channels of distribution, exporting goods) contribute to the recovery. Possible risks that appear to be undervalued by farmers are damage caused by rising temperature, dumping, and monopoly.

This study suggests a change in certain government policies. Authorities should consider 1) reorganizing and developing agricultural crop insurance mechanism, 2) distributing more subsidies for horticulture industries, 3) providing active training for farmers, 4) granting easy access for communities to gain funding for agricultural infrastructure, 5) encouraging competitiveness of local buyers, 6) creating an environment where channels of distributions can be expanded, and 7) promoting quality control of agricultural products.

Keywords: risk, preparedness, adaptation, shock, recovery

สารบัญเรื่อง

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement)	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อ	ฉ
Abstract	ช
สารบัญเรื่อง	ซ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญรูปภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1-1
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1-1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการและขอบเขตของการศึกษา	1-2
1.3 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	1-2
1.3.1 ผลผลิต (Outputs)	1-2
1.3.2 ผลลัพธ์ (Outcome)	1-3
1.4 ขอบเขตของงานวิจัย	1-3
บทที่ 2 แนวคิดความเสี่ยงและการปรับตัว และงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง	2-1
2.1 ความเสี่ยง	2-1
2.2 การปรับตัว	2-7
2.3 ผลกระทบจากเหตุการณ์โควิด-19	2-8
2.4 ช่องว่างในการทำการวิจัย (Research gap)	2-9
บทที่ 3 กรอบแนวคิดและวิธีการศึกษา	3-1
3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	3-1
3.2 วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล	3-2
3.3 การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง	3-4
3.3.1 เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน	3-5
3.3.2 เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง	3-5
บทที่ 4 สถานการณ์การผลิต การค้า และปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง	4-1
4.1 การผลิตมะม่วง	4-1
4.2 ราคามะม่วง	4-4
4.3 ความต้องการบริโภคและการค้า	4-5
4.3.1 ความต้องการภายในประเทศ	4-5

4.3.2 ความต้องการในต่างประเทศ.....	4-6
4.4 โครงสร้างตลาดการค้ามะม่วง	4-8
4.5 ปัญหาสำคัญของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง.....	4-9
บทที่ 5 สถานการณ์การผลิต การค้า และปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน	5-1
5.1 การผลิตทุเรียน.....	5-1
5.2 ราคาทุเรียน	5-5
5.3 ความต้องการบริโภคและการค้า	5-7
5.3.1 ความต้องการภายในประเทศ	5-7
5.3.2 ความต้องการในต่างประเทศ	5-7
5.3.3 สถานการณ์ราคาทุเรียนขายส่งและขายปลีกในสาธารณรัฐประชาชนจีน	5-9
5.4 โครงสร้างตลาดการค้าทุเรียน.....	5-10
5.4.1 ห่วงโซ่อุปทานทุเรียนภาคตะวันออก.....	5-10
5.4.2 ห่วงโซ่อุปทานทุเรียนในภาคใต้	5-12
5.5 ปัญหาหลักที่พบในเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน.....	5-14
บทที่ 6 ผลการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง.....	6-1
6.1 สถานการณ์มะม่วงมหาชนกและมะม่วงน้ำดอกไม้ของประเทศไทย	6-1
6.1.1 มะม่วงมหาชนก	6-1
6.1.2 มะม่วงน้ำดอกไม้.....	6-2
6.2 ผลการสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มผู้นำ	6-5
6.2.1 มะม่วงมหาชนก.....	6-5
6.2.2 มะม่วงน้ำดอกไม้.....	6-7
6.3 ผลการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก อ.หนองกุ้งศรี จ.กาฬสินธุ์.....	6-10
6.3.1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนและการทำเกษตร.....	6-10
6.3.2 รูปแบบการผลิต การจำหน่าย และราคา ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก.....	6-14
6.3.3 ความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก.....	6-15
6.3.4 ผลกระทบจากการระบาดของของไวรัสโควิด-19	6-19
6.3.5 สรุป.....	6-24
6.4 ผลการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา	6-26
6.4.1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนและการทำเกษตร.....	6-26
6.4.2 รูปแบบการผลิต การจำหน่ายและราคา ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้.....	6-30
6.4.3 ความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้	6-31
6.4.4 ผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโควิด-19.....	6-34
6.4.5 สรุป.....	6-39

6.5 การเปรียบเทียบความเสี่ยงและการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง	6-41
6.5.1 ลักษณะการทำเกษตร	6-41
6.5.2 รูปแบบผลผลิต การขาย และราคา	6-43
บทที่ 7 ผลการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน	7-1
7.1 สถานการณ์ทุเรียนหอมทองของประเทศไทย	7-1
7.2 ผลการสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มผู้นำ	7-5
7.2.1 ทุเรียนภาคตะวันออก	7-5
7.2.2 ทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช	7-8
7.3 ผลการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก	7-10
7.3.1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนและการทำเกษตร	7-10
7.3.2 รูปแบบผลผลิต การจำหน่าย และราคา ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก	7-14
7.3.3 ความเสี่ยงของเกษตรกร	7-15
7.3.4 ผลกระทบจากการระบาดของของไวรัสโควิด-19	7-19
7.3.5 สรุป	7-24
7.4 ผลการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช	7-26
7.4.1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนและการทำเกษตร	7-26
7.4.2 รูปแบบผลผลิต การจำหน่าย และราคา ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช	7-30
7.4.3 ความเสี่ยงของเกษตรกร	7-31
7.4.4 ผลกระทบจากการระบาดของของไวรัสโควิด-19	7-34
7.4.5 สรุป	7-37
7.5 การเปรียบเทียบความเสี่ยงและการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน	7-39
7.5.1 ลักษณะการทำเกษตร	7-39
7.5.2 รูปแบบผลผลิต การขาย และราคา	7-41
บทที่ 8 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	8-1
8.1 บทสรุป	8-1
8.1.2 ข้อสังเกตเรื่องการจัดการความเสี่ยง	8-9
8.2 ข้อเสนอแนะ	8-13
เอกสารอ้างอิง	ก
ภาคผนวก ก การส่งออกมะม่วงน้ำดอกไม้ไปประเทศปลายทาง	2
ภาคผนวก ข กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกทุเรียนไปสาธารณรัฐประชาชนจีน	7
ภาคผนวก ค แบบฟอร์มสรุปผลงานวิจัย/โครงการวิจัย 1 หน้ากระดาษ A4	11
ภาคผนวก ง แบบฟอร์มสรุปผลงานวิจัย/โครงการวิจัย 5 บรรทัด	13
ภาคผนวก จ สรุปผลงานวิจัย Info Graphic	14

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 สรุปประเภทของความเสี่ยง	2-3
ตารางที่ 3.1 ประเด็นการศึกษา.....	3-3
ตารางที่ 3.2 สถิติทางการเกษตรของไม้ผล (มะม่วง มังคุด ทุเรียนและลิ้นจี่) ปี 2562.....	3-4
ตารางที่ 3.3 จำนวนครัวเรือนและปริมาณการขายทุเรียนจำแนกตามภูมิภาคปี 2562.....	3-5
ตารางที่ 3.4 กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ทำการศึกษา.....	3-6
ตารางที่ 4.1 เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ของมะม่วง ปี พ.ศ. 2536-2561.....	4-2
ตารางที่ 4.2 ราคาที่เกษตรกรขายได้ และราคาส่งออกมะม่วงสดและผลิตภัณฑ์ ปี พ.ศ. 2557-2561	4-4
ตารางที่ 4.3 ปริมาณการบริโภคมะม่วงสดในประเทศ ปี พ.ศ.2557-2561.....	4-5
ตารางที่ 4.4 ปริมาณและมูลค่าการส่งออกมะม่วงสดและผลิตภัณฑ์ ปี พ.ศ. 2553-2563	4-6
ตารางที่ 4.5 ตลาดส่งออกมะม่วงสดที่สำคัญของไทย 5 อันดับแรก ปี พ.ศ. 2559-2563.....	4-7
ตารางที่ 4.6 เปรียบเทียบปริมาณการส่งออกมะม่วงสดของไทยรายเดือน ปี พ.ศ. 2562-2563	4-13
ตารางที่ 4.7 เปรียบเทียบปริมาณการส่งออกมะม่วงไปประเทศปลายทางที่สำคัญ ปี พ.ศ. 2562-2563.....	4-14
ตารางที่ 5.1 เนื้อที่ยืนต้น เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ของทุเรียน ปี พ.ศ. 2554-2563.....	5-2
ตารางที่ 5.2 ราคาที่เกษตรกรขายได้ ราคาขายส่ง และราคาส่งออกทุเรียน ปี พ.ศ. 2558-2562	5-5
ตารางที่ 5.3 ปริมาณการบริโภคทุเรียนสดในประเทศ ปี พ.ศ. 2558-2562.....	5-7
ตารางที่ 5.4 ปริมาณและมูลค่าการส่งออกทุเรียนสดและผลิตภัณฑ์ ปี พ.ศ. 2554-2563	5-8
ตารางที่ 5.5 ตลาดส่งออกทุเรียนสดที่สำคัญของไทย 5 อันดับแรก ปี พ.ศ. 2559-2563.....	5-9
ตารางที่ 5.6 เปรียบเทียบปริมาณการนำเข้าทุเรียนของจีน ปี พ.ศ. 2562-2563.....	5-16
ตารางที่ 6.1 เนื้อที่ปลูก เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต ผลผลิตต่อไร่ และราคาขายได้ของมะม่วงมหาชนก ปี พ.ศ. 2554 – 2563	6-3
ตารางที่ 6.2 เนื้อที่ปลูก เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต ผลผลิตต่อไร่ และราคาขายได้ของมะม่วงน้ำดอกไม้ ปี พ.ศ. 2554 – 2563	6-4
ตารางที่ 6.3 ข้อมูลประชากรของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ สํารวจปี 2564	6-10
ตารางที่ 6.4 พื้นที่ทำเกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ สํารวจปี 2564.....	6-11
ตารางที่ 6.5 จำนวนแรงงานในสวนของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ สํารวจปี 2564	6-12
ตารางที่ 6.6 รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ สํารวจปี 2564.....	6-13
ตารางที่ 6.7 ภาพรวมลำดับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สํารวจปี 2564).....	6-17
ตารางที่ 6.8 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงมหาชนกในลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละปี จ.กาฬสินธุ์ (สํารวจปี 2564).....	6-20

ตารางที่ 6.9 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ จากผลกระทบของการระบาด ของไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564).....	6-21
ตารางที่ 6.10 อุปสรรคของการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564).....	6-22
ตารางที่ 6.11 ข้อมูลประชากรของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-26
ตารางที่ 6.12 พื้นที่ทำเกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)....	6-27
ตารางที่ 6.13 จำนวนแรงงานในสวนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-28
ตารางที่ 6.14 รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-29
ตารางที่ 6.15 ภาพรวมลำดับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-33
ตารางที่ 6.16 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา ในลักษณะที่ต่างกันของแต่ละปี (สำรวจปี 2564).....	6-35
ตารางที่ 6.17 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา จากผลกระทบ ของการระบาดของไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564).....	6-36
ตารางที่ 6.18 อุปสรรคของการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	6-37
ตารางที่ 6.19 จำนวนแรงงานในสวนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564).....	6-42
ตารางที่ 6.20 รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564).....	6-43
ตารางที่ 6.21 รูปแบบผลผลิตและตลาดของมะม่วง (สำรวจปี 2564).....	6-43
ตารางที่ 6.22 ผลการวิเคราะห์ตัวแปรที่มีผลต่อความกังวลต่อความเสี่ยงในภาพรวมของเกษตรกร ผู้ปลูกมะม่วง	6-48
ตารางที่ 6.23 ผลการวิเคราะห์ความสามารถในการฟื้นตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง	6-49
ตารางที่ 6.24 สรุปการเปรียบเทียบความแตกต่างและลักษณะเฉพาะของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564).....	6-51
ตารางที่ 7.1 เนื้อที่ปลูก เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต ผลผลิตต่อไร่ และราคาขายได้ของมะม่วงมหาชนก ปี พ.ศ. 2554 – 2563 (สำรวจปี 2564)	7-3
ตารางที่ 7.2 ข้อมูลประชากรของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-10
ตารางที่ 7.3 พื้นที่ทำเกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-11
ตารางที่ 7.4 จำนวนแรงงานในสวนของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-12
ตารางที่ 7.5 รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-13
ตารางที่ 7.6 ภาพรวมลำดับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-17
ตารางที่ 7.7 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายผู้ปลูกทุเรียนตะวันออกในลักษณะที่ต่างกันของแต่ละปี (สำรวจปี 2564).....	7-20

ตารางที่ 7.8 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออกจากผลกระทบของการระบาดไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564).....	7-21
ตารางที่ 7.9 อุปสรรคของการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออกไม่ปรับตัว (สำรวจปี 2564).....	7-22
ตารางที่ 7.10 ข้อมูลประชากรของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-26
ตารางที่ 7.11 พื้นที่ทำเกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-27
ตารางที่ 7.12 จำนวนแรงงานในสวนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-28
ตารางที่ 7.13 รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-29
ตารางที่ 7.14 ภาพรวมลำดับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-33
ตารางที่ 7.15 จำนวนแรงงานในสวนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564).....	7-39
ตารางที่ 7.16 รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564).....	7-41
ตารางที่ 7.17 ผลการวิเคราะห์ตัวแปรที่มีผลต่อความกังวลต่อความเสี่ยงในภาพรวม.....	7-45
ตารางที่ 7.18 ผลการวิเคราะห์ความสามารถในการฟื้นตัวของเกษตรกร.....	7-45
ตารางที่ 7.19 สรุปการเปรียบเทียบความแตกต่างและลักษณะเฉพาะของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564).....	7-47
ตารางที่ 8.1 สรุปเปรียบเทียบมุมมองของเกษตรกร ผู้นำเกษตรกร และนโยบายของภาครัฐ.....	8-5
ตารางที่ 8.2 การวิเคราะห์ประเด็นความเสี่ยงและการบริหารจัดการความเสี่ยงของผู้เล่นต่างๆ	8-12

สารบัญญรูปภาพ

	หน้า
รูปที่ 3.1 กรอบแนวคิดตั้งต้นในการวิเคราะห์	3-2
รูปที่ 4.1 แนวโน้มเนื้อที่ให้ผลของมะม่วง ปี พ.ศ. 2543-2561.....	4-3
รูปที่ 4.2 แนวโน้มผลผลิตมะม่วง ปี พ.ศ. 2536-2561.....	4-3
รูปที่ 4.3 แนวโน้มผลผลิตต่อไร่ของมะม่วง ปี พ.ศ. 2536-2561	4-3
รูปที่ 4.4 แนวโน้มราคามะม่วงสดที่เกษตรกรขายได้ ปี พ.ศ. 2557-2561	4-4
รูปที่ 4.5 แนวโน้มราคาส่งออกมะม่วงสดและผลิตภัณฑ์ ปี พ.ศ. 2557-2561.....	4-5
รูปที่ 4.6 แนวโน้มการบริโภคมะม่วงสดภายในประเทศ ปี พ.ศ. 2553-2561.....	4-6
รูปที่ 4.7 แนวโน้มปริมาณการส่งออกมะม่วงสดของไทย ปี พ.ศ. 2554-2563	4-7
รูปที่ 4.8 ตลาดส่งออกมะม่วงสดที่สำคัญของไทย 5 อันดับแรก ปี พ.ศ. 2558-2563	4-8
รูปที่ 4.9 ห่วงโซ่อุปทานของมะม่วง	4-9
รูปที่ 4.10 เปรียบเทียบปริมาณการส่งออกมะม่วงสด ปี พ.ศ. 2562-2563.....	4-14
รูปที่ 4.11 เปรียบเทียบการส่งออกมะม่วงสดไปมาเลเซีย ปี พ.ศ. 2562-2563.....	4-15
รูปที่ 4.12 เปรียบเทียบการส่งออกมะม่วงสดไปลาว ปี พ.ศ. 2562-2563.....	4-15
รูปที่ 4.13 เปรียบเทียบการส่งออกมะม่วงสดไปเกาหลีใต้ ปี พ.ศ. 2562-2563	4-16
รูปที่ 4.14 เปรียบเทียบการส่งออกมะม่วงสดไปญี่ปุ่น ปี พ.ศ. 2562-2563.....	4-16
รูปที่ 5.1 แนวโน้มเนื้อที่ยืนต้นของทุเรียน ปี พ.ศ. 2554-2562.....	5-2
รูปที่ 5.2 แนวโน้มเนื้อที่ให้ผลของทุเรียน ปี พ.ศ. 2554-2563.....	5-3
รูปที่ 5.3 แนวโน้มผลผลิตทุเรียน ปี พ.ศ. 2554-2563.....	5-3
รูปที่ 5.4 แนวโน้มผลผลิตต่อไร่ของทุเรียน ปี พ.ศ. 2554-2563	5-3
รูปที่ 5.5 สัดส่วน (%) เนื้อที่ให้ผลของทุเรียนรายจังหวัด ปี พ.ศ. 2563.....	5-4
รูปที่ 5.6 สัดส่วน (%) ผลผลิตของทุเรียนรายจังหวัด ปี พ.ศ. 2563	5-4
รูปที่ 5.7 แนวโน้มราคาทุเรียนสดที่เกษตรกรขายได้ ปี พ.ศ. 2558-2562.....	5-6
รูปที่ 5.8 แนวโน้มราคาขายส่งทุเรียนตลาดกรุงเทพ ปี พ.ศ. 2558-2562.....	5-6
รูปที่ 5.9 แนวโน้มราคาส่งออกทุเรียนสด ทุเรียนแช่แข็ง และทุเรียนกวน ปี พ.ศ. 2558-2562.....	5-6
รูปที่ 5.10 แนวโน้มการบริโภคทุเรียนสดภายในประเทศ ปี พ.ศ.2558-2562.....	5-7
รูปที่ 5.11 แนวโน้มปริมาณการส่งออกทุเรียนสดของไทย ปี พ.ศ. 2554-2563.....	5-8
รูปที่ 5.12 ตลาดส่งออกทุเรียนสดที่สำคัญของไทย 5 อันดับแรก ปี พ.ศ. 2559-2563	5-9
รูปที่ 5.13 แนวโน้มราคาขายส่งและราคาขายปลีกทุเรียน ในนครกวางโจว ปี พ.ศ. 2557-2562.....	5-10
รูปที่ 5.14 โครงสร้างตลาดทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี.....	5-12
รูปที่ 5.15 โครงสร้างตลาดทุเรียนของจังหวัดชุมพร.....	5-13

รูปที่ 5.16 เปรียบเทียบปริมาณการนำเข้าทุเรียนของจีนก่อน-หลังเกิดโรคระบาดโควิด 19	5-17
รูปที่ 6.1 สัดส่วนการใช้พื้นที่ให้ผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-11
รูปที่ 6.2 สัดส่วนแรงงานของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-12
รูปที่ 6.3 สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-12
รูปที่ 6.4 สัดส่วนหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-13
รูปที่ 6.5 รูปแบบผลผลิตและสัดส่วนตลาดการจำหน่ายมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-14
รูปที่ 6.6 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายผลผลิตมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-15
รูปที่ 6.7 ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและความกังวลในปัจจุบันของความเสี่ยง ที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ เผชิญ (สำรวจปี 2564)	6-16
รูปที่ 6.8 ความกังวลต่อความเสี่ยงในอนาคตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-17
รูปที่ 6.9 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ จากความเสี่ยงที่เผชิญ (สำรวจปี 2564)	6-18
รูปที่ 6.10 ศักยภาพในการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-18
รูปที่ 6.11 ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-19
รูปที่ 6.12 ผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-19
รูปที่ 6.13 การแก้ปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-20
รูปที่ 6.14 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ จากผลกระทบของไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564)	6-21
รูปที่ 6.15 การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-23
รูปที่ 6.16 เหตุผลของการไม่ปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-23
รูปที่ 6.17 เหตุผลของการปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ต่อไป ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ. กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-24
รูปที่ 6.18 ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์ ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)	6-24
รูปที่ 6.19 สัดส่วนการใช้พื้นที่ให้ผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	6-27
รูปที่ 6.20 สัดส่วนแรงงานของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	6-28
รูปที่ 6.21 สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)	6-28

รูปที่ 6.22	สัดส่วนหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-29
รูปที่ 6.23	สัดส่วนตลาดการจำหน่ายผลผลิตมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-30
รูปที่ 6.24	สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-30
รูปที่ 6.25	ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและความกังวลในปัจจุบันของความเสี่ยง ที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา เผชิญ (สำรวจปี 2564).....	6-31
รูปที่ 6.26	ความกังวลต่อความเสี่ยงในอนาคตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-32
รูปที่ 6.27	การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา จากความเสี่ยงที่เผชิญ (สำรวจปี 2564).....	6-33
รูปที่ 6.28	ศักยภาพในการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-34
รูปที่ 6.29	ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-34
รูปที่ 6.30	ผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-35
รูปที่ 6.31	การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา จากผลกระทบของไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564).....	6-36
รูปที่ 6.32	การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-38
รูปที่ 6.33	เหตุผลของการไม่ปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-38
รูปที่ 6.34	เหตุผลของการปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ต่อไปของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-38
รูปที่ 6.35	ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์ ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564).....	6-39
รูปที่ 6.36	เปรียบเทียบสัดส่วนพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564).....	6-41
รูปที่ 6.37	เปรียบเทียบสัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564).....	6-42
รูปที่ 6.38	เปรียบเทียบช่องทางการจำหน่ายมะม่วง (สำรวจปี 2564).....	6-44
รูปที่ 6.39	ราคาของมะม่วงมหาชนกและน้ำดอกไม้.....	6-45
รูปที่ 6.40	เปรียบเทียบความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตของความเสี่ยง ที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงเผชิญ (สำรวจปี 2564).....	6-45
รูปที่ 6.41	เปรียบเทียบความกังวลต่อความเสี่ยงในปัจจุบันของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564).....	6-46
รูปที่ 6.42	เปรียบเทียบความกังวลต่อความเสี่ยงในอนาคตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564).....	6-47
รูปที่ 6.43	เปรียบเทียบการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงจากผลกระทบ ของไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564).....	6-50

รูปที่ 6.44 ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564).....	6-50
รูปที่ 7.1 สัดส่วนการใช้พื้นที่ให้ผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-11
รูปที่ 7.2 สัดส่วนแรงงานของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-12
รูปที่ 7.3 สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-13
รูปที่ 7.4 สัดส่วนหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-13
รูปที่ 7.5 สัดส่วนตลาดการจำหน่ายทุเรียนของเกษตรกรภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-14
รูปที่ 7.6 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายทุเรียนตะวันออก (สำรวจปี 2564)	7-15
รูปที่ 7.7 ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและความกังวลในปัจจุบันของความเสียหาย ที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกเผชิญ (สำรวจปี 2564).....	7-16
รูปที่ 7.8 ความกังวลต่อความเสี่ยงในอนาคตของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-17
รูปที่ 7.9 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกจากความเสี่ยงที่เผชิญ (สำรวจปี 2564)	7-18
รูปที่ 7.10 ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-19
รูปที่ 7.11 ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-19
รูปที่ 7.12 การแก้ปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-20
รูปที่ 7.13 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออกจากผลกระทบของการระบาดไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564).....	7-21
รูปที่ 7.14 การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)	7-23
รูปที่ 7.15 เหตุผลของการไม่ปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน ภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-23
รูปที่ 7.16 เหตุผลของการปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ต่อไป ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน ภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-24
รูปที่ 7.17 ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์ ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564).....	7-24
รูปที่ 7.18 สัดส่วนพื้นที่เกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-27
รูปที่ 7.19 สัดส่วนแรงงานของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-28
รูปที่ 7.20 สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-29
รูปที่ 7.21 สัดส่วนหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-29
รูปที่ 7.22 สัดส่วนตลาดการจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-30

รูปที่ 7.23 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-31
รูปที่ 7.24 ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและความกังวลในปัจจุบันของความเสี่ยง ที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราชเผชิญ (สำรวจปี 2564).....	7-32
รูปที่ 7.25 ความกังวลต่อความเสี่ยงในอนาคตของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-32
รูปที่ 7.26 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราชจากความเสี่ยงที่เผชิญ (สำรวจปี 2564).....	7-33
รูปที่ 7.27 ศักยภาพในการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-34
รูปที่ 7.28 ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-34
รูปที่ 7.29 ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-35
รูปที่ 7.30 การแก้ปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-35
รูปที่ 7.31 การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-36
รูปที่ 7.32 เหตุผลของการไม่ปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-36
รูปที่ 7.33 เหตุผลของการปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ต่อไปของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-37
รูปที่ 7.34 ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564).....	7-37
รูปที่ 7.35 เปรียบเทียบสัดส่วนพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)	7-40
รูปที่ 7.36 เปรียบเทียบสัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564).....	7-40
รูปที่ 7.37 ราคาของทุเรียนพันธุ์หมอนทองภาคตะวันออกและจังหวัดนครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)	7-41
รูปที่ 7.38 เปรียบเทียบความรุนแรงของการเผชิญความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564).....	7-42
รูปที่ 7.39 เปรียบเทียบความกังวลในปัจจุบันของของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564).....	7-43
รูปที่ 7.40 เปรียบเทียบความกังวลในอนาคตของความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564).....	7-43
รูปที่ 7.41 เปรียบเทียบการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนจากผลกระทบของไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564).....	7-46
รูปที่ 7.42 ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564).....	7-47

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ภาคเกษตรกรรมของไทยเป็นภาคเศรษฐกิจที่มีความสำคัญ แม้ว่าจะมีสัดส่วนต่อ GDP ลดลงจากในอดีต แต่ยังคงเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับประชาชน ทั้งในแง่การเป็นแหล่งรองรับการทำงานของแรงงานจำนวนมาก และยังมีความสำคัญในแง่การเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารของประเทศ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรส่วนใหญ่ในประเทศไทยยังคงประสบปัญหาที่มีรายได้น้อย ต้นทุนสูง เกิดหนี้สินสะสมจำนวนมาก ทำให้การศึกษารายจ่ายส่วนใหญ่ในด้านเกษตรในประเทศมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มผลผลิตการผลิต การเพิ่มรายได้ ให้กับเกษตรกรผ่านนโยบายและการสนับสนุนต่างๆ

มีงานศึกษาจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า นอกจากเกษตรกรจะมีรายได้น้อยแล้ว ปัญหาหลักที่สำคัญอีกประการหนึ่งของอาชีพเกษตรกรคือการเผชิญกับความเสี่ยงจากหลายแหล่ง เช่น จากภัยธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิต ความผันผวนของราคา ความไม่แน่นอนในการขายสินค้า ทำให้อาชีพเกษตรกรมีความเสี่ยงสูง เมื่อเกิดเหตุการณ์ความผันผวนต่างๆ มักจะทำให้เกษตรกรที่ประสบปัญหาได้รับผลกระทบรุนแรงและปรับตัวต่อสถานการณ์ไม่ได้ และยังฟื้นตัวจากปัญหาที่เผชิญได้ยาก ความเปราะบางของอาชีพเกษตรกรนี้มักจะส่งผลให้เกษตรกรโดยส่วนใหญ่มีปัญหาด้านหนี้สินเรื้อรังตามมา

นโยบายด้านการเกษตรที่ผ่านมาของภาครัฐยังคำนึงถึงการจัดการความเสี่ยง การลดความเปราะบาง การเพิ่มความเข้มแข็งในการปรับตัว ไม่มากนัก หน่วยงานต่างๆ ยังขาดองค์ความรู้ที่สำคัญในการออกแบบนโยบายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะความเข้าใจในมุมมอง ข้อจำกัด และพฤติกรรมของเกษตรกรอย่างแท้จริง เมื่อเกษตรกรขาดความเข้มแข็งในการเผชิญเหตุการณ์ไม่ปกติ (Shock) ทำให้ภาครัฐยังมีหน้าที่ที่ต้องเข้าไปช่วยเหลือเป็นการเฉพาะหน้าเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติขึ้นอยู่เสมอ เห็นได้จากนโยบายด้านการเกษตรส่วนใหญ่ที่มักจะออกมาในลักษณะการอุดหนุนราคา การชดเชยความเสียหาย

เหตุการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 ในปี 2563 เป็นอีกเหตุการณ์ไม่ปกติที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจเป็นวงกว้าง เหตุการณ์ไม่ปกติ (Shock) ในครั้งนี้น่าสนใจตรงที่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในฝั่งห่วงโซ่อุปทาน ผลกระทบเกิดขึ้นต่อการขนส่ง ช่องทางการขายสินค้า และการส่งออก ซึ่งเกิดขึ้นไม่บ่อยนักกับภาคการเกษตรไทย กระทบกับทั้งตลาดส่งออกและการบริโภคในประเทศ นอกจากนี้ Shock ในครั้งนี้ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมผู้บริโภคในการซื้อสินค้า จนอาจเกิดความปกติใหม่ (New Normal) ในการซื้อสินค้าเกษตร ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อผลผลิตของเกษตรกรด้วยเช่นกัน

การปรับตัวที่เห็นได้ชัดจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 คือการปรับช่องทางการขายของเกษตรกรไปสู่การขายผลผลิตให้ผู้บริโภคโดยตรงทางออนไลน์ผ่าน platform ต่างๆ มากยิ่งขึ้น ซึ่งมีเกษตรกรบางส่วนที่

ปรับการขายของตนเองได้ ในขณะที่เกษตรกรบางส่วนยังไม่สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ได้ทัน ซึ่งโจทย์ที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ การศึกษาว่าเกษตรกรกลุ่มใดเป็นกลุ่มที่ปรับตัวได้ ปัจจัยอะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้มีความยืดหยุ่นมากกว่ากลุ่มอื่น รวมทั้งอะไรที่เป็นอุปสรรคในการปรับตัวของเกษตรกรในช่วงวิกฤติที่เกิดขึ้น

สถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 เป็นตัวอย่างหนึ่งของเหตุการณ์ไม่ปกติที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามในโลกที่มีความผันผวนในด้านต่างๆ มากขึ้น เกษตรกรจะเผชิญหน้ากับความเสี่ยงในด้านต่างๆ ที่เพิ่มขึ้นและรุนแรงขึ้นมาก การศึกษาวิจัยขั้นนี้ต้องการที่จะศึกษาและเข้าใจมุมมองของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยงในด้านต่างๆ การเตรียมความพร้อม ความสามารถและอุปสรรคในการปรับตัวเมื่อเกิดความเสี่ยง โดยจะพิจารณาถึงความเสี่ยงในทุกๆ ด้านที่เกษตรกรเผชิญ แต่จะวิเคราะห์กรณีศึกษาของการระบาดของโควิดเป็นตัวอย่างสำคัญในการศึกษาฉบับนี้

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการและขอบเขตของการศึกษา

- 1) ศึกษามุมมองของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยงและเหตุการณ์ไม่ปกติที่ตนเองเผชิญ
- 2) ศึกษาการป้องกันหรือการเตรียมความพร้อมในการเผชิญหน้าเหตุการณ์ไม่ปกติ (ก่อนเกิดเหตุ) โดยวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเตรียมความพร้อมที่แตกต่างกันระหว่างเกษตรกร
- 3) ศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรหลังจากเหตุการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 โดยวิเคราะห์พฤติกรรม การตัดสินใจ ปัญหาและอุปสรรค และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการปรับตัวของเกษตรกร และการฟื้นตัวของเกษตรกร

1.3 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.3.1 ผลผลิต (Outputs)

- 1) องค์ความรู้ต่างๆ ประกอบด้วย
 - มุมมองของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยงและเหตุการณ์ไม่ปกติต่างๆ
 - การเผชิญความเสี่ยงและเหตุการณ์ไม่ปกติ
 - การเตรียมรับมือ (ก่อน)
 - การปรับตัวต่อความเสี่ยงและเหตุการณ์ไม่ปกติ (หลัง)
 - การฟื้นตัวของเกษตรกร
- 2) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการส่งเสริมการรับมือและปรับตัวของเกษตรกร

1.3.2 ผลลัพธ์ (Outcome)

- 1) หน่วยงานภาครัฐมีแนวทางการกำหนดนโยบายที่ส่งเสริมความเข้มแข็งและลดความเปราะบางให้เกษตรกร
- 2) เกษตรกรมีความตื่นตัวและรู้ช่องทางการปรับตัวและเตรียมความพร้อมได้ดีขึ้น
- 3) นักวิชาการมีการแลกเปลี่ยนและฐานความรู้ในการศึกษาวิจัยในเชิงลึกต่อไป

1.4 ขอบเขตของงานวิจัย

ในด้านเนื้อหาการศึกษา มุมมองความเสี่ยงและการเตรียมความพร้อมของเกษตรกร (วัตถุประสงค์ข้อ 1-2) จะสอบถามความเสี่ยงในทุกด้าน เช่น ภัยธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความผันผวนทางราคา และด้านการตลาด ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละผลผลิต เพื่อต้องการทราบถึงการให้ความสำคัญและความกังวลของเกษตรกร เนื้อหาในส่วนนี้จะมีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบายของภาครัฐสำหรับผลผลิตต่างๆ ในอนาคต ประกอบกับความเข้าใจในปัจจุบันที่ทำให้เกษตรกรเตรียมความพร้อมได้ จะนำไปสู่นโยบายที่ช่วยส่งเสริมเกษตรกรให้เตรียมพร้อมรับมือกับความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้ดียิ่งขึ้น

แต่เรื่องการปรับตัวหลังเกิดเหตุและการฟื้นตัว (วัตถุประสงค์ข้อ 3) จะเน้นศึกษาไปที่การปรับตัวหลังเกิดเหตุการณ์ลึกลับจากระบาดของเชื้อโควิด-19 เพราะเป็นเหตุการณ์ใหญ่ ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน และเพิ่งเกิดไปซึ่งจะทำให้เกษตรกรสามารถให้ข้อมูลได้เต็มที่

งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาเกษตรกรที่ปลูกไม้ผลที่มีฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงลึกลับที่เกิดวิกฤติโควิด-19 ระบาดรุนแรงมากที่สุดในประเทศไทย (เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนพฤษภาคม 2563¹) เช่น ทูเรียน มะม่วง (อธิบายในบทที่ 3) โดยไม้ผลจัดเป็นกลุ่มผลผลิตที่เห็นว่ามีปรับตัวด้านช่องทางการขายได้มากกว่าพืชผัก แต่ก็มีข้อจำกัดในการเก็บรักษาผลผลิตมากกว่าข้าวและธัญพืช ทำให้เป็นกลุ่มเกษตรกรที่เผชิญแรงกดดันในการปรับตัวและมีช่องทางในการปรับตัวได้ ทั้งนี้ ในแต่ละกลุ่มเกษตรกร งานวิจัยฉบับนี้จะศึกษาทั้งเกษตรกรกลุ่มที่มีการปรับตัวและกลุ่มที่ไม่ได้ปรับตัวจากเหตุการณ์โควิด-19 เพื่อให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนพฤติกรรมและข้อจำกัดในการปรับตัวจากเกษตรกรจำนวนประมาณ 200 ครัวเรือน

¹ กรมควบคุมโรค (2563). “รายงานสถานการณ์ โควิด-19” สืบค้นจาก <https://covid19.th-stat.com/>

บทที่ 2

แนวคิดความเสี่ยงและการปรับตัว และงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจการศึกษาวิจัยในอดีตที่เกี่ยวข้อง สามารถแบ่งเนื้อหาออกได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) การวิจัยที่เกี่ยวกับความเสี่ยงต่างๆ ที่เกษตรกรเผชิญ (2) การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของเกษตรกร และ (3) งานที่เกี่ยวข้องกับการระบาดของเชื้อโควิด และ (4) ช่องว่างในการทำการวิจัย ดังนั้น เนื้อหาวรรณกรรมปริทัศน์ในบทนี้จะแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อดังกล่าว โดยในแต่ละหัวข้อจะอธิบายแนวคิดและผลจากการศึกษาที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก

2.1 ความเสี่ยง

ความเสี่ยง (risk) หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่มีผลลัพธ์หรือผลที่ตามมาไม่แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่เป็นไปตามคาดหรือการเผชิญกับความสูญเสีย นอกจากนี้ความเสี่ยงยังส่งผลให้เกิดความสูญเสียในด้านต่าง ๆ ขึ้น เช่น การได้ผลผลิตต่ำ การได้รายได้ต่ำ และเป็นต้นเหตุของเหตุการณ์รุนแรงต่างๆ เช่น การล้มละลายทางการเงิน การสูญเสียความมั่นคงทางอาหาร ปัญหาสุขภาพ (Huirbe, 2003; Smith, Barret and Box, 2000; Wauters et al., 2014) ซึ่งเกษตรกรจำเป็นต้องเผชิญและบริหารจัดการกับความเสี่ยงในหลากหลายรูปแบบและหลากหลายด้านพร้อมกัน อย่างไรก็ตามเป็นที่รู้กันโดยทั่วไปว่าเกษตรกรโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรรายย่อยไม่มีศักยภาพและเครื่องมือเพียงพอในการบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงได้ด้วยตัวเอง (Jankelova, Masat and Moricova, 2017)

งานศึกษาของ Smith, Barret and Box (2000) ได้รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงและสรุปถึงวิธีการศึกษาซึ่งพบว่ามี 2 รูปแบบหลัก ได้แก่ 1) เน้นศึกษาการรับรู้ความเสี่ยง (perception and preference) คือ ศึกษาการรับรู้ความเสี่ยง โดยไม่คำนึงถึงความถี่ในการเกิดเหตุการณ์นั้น ๆ ในอดีตที่ผ่านมา และ 2) เน้นศึกษาความถี่ของความเสี่ยงที่เกิด ทั้งในลักษณะของการเกิดซ้ำและความรุนแรงที่เกิดขึ้น โดยในรูปแบบที่ 2 ผู้ศึกษามักนิยาม ความเสี่ยง ว่าเป็นความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ (imperfect knowledge) ด้วยเหตุที่ทราบความน่าจะเป็นของผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น ซึ่งแตกต่างจากความไม่แน่นอน (uncertainty) ที่จะไม่รู้ถึงความน่าจะเป็นเลย

สำหรับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรในภาคเกษตร งานศึกษาของ Komarek, Pinto and Smith (2020) ได้ประมวลงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความเสี่ยงตั้งแต่ ค.ศ. 1974 – 2019 ได้สรุปถึงความเสี่ยงที่

เกษตรกรเผชิญไว้หลักๆ 5 ด้าน ได้แก่ ความเสี่ยงทางการผลิต (production risk) ความเสี่ยงทางการตลาด (marketing risk) ความเสี่ยงทางสถาบัน (institutional risk) ความเสี่ยงในตัวบุคคล (personal risk) และ ความเสี่ยงทางการเงิน (financial risk) (รายละเอียดดัง ตารางที่ 2.1)

1) ความเสี่ยงด้านการผลิต

ความเสี่ยงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติ งานส่วนหนึ่งเน้นศึกษาผลกระทบของความเสี่ยงที่สำคัญเพียงชนิดเดียว Coomes et al. (2016); Mandal (2014); Förster, S. et al. (2008) ได้ศึกษาถึงภัยน้ำท่วม ได้ชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรมักเผชิญกับความเสียหายของน้ำท่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชที่ต้องใช้น้ำในการเพาะปลูกจำนวนมาก คือ ข้าว ข้าวโพด ข้าวสาลี เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชที่ปลูกในที่ลุ่มใกล้กับแหล่งน้ำ เช่น แม่น้ำ ยังมีงานของ Meng Dai et al., (2020); Meza, I. et al., (2014); Ronco, P. (2017) ที่ศึกษาถึงภัยจากความแห้งแล้งหรือการขาดแคลนน้ำซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญมากต่อเกษตรกร Cancelliere A. (2007) ได้ชี้ให้เห็นว่า ลักษณะของความเสี่ยงที่เกิดจากความแห้งแล้งนั้นต่างจากภัยอื่น ๆ ตรงที่ภัยแล้งจะเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ และผลกระทบกินเวลาเป็นระยะเวลานาน นอกจากนี้จะเป็นงานศึกษาภัยที่เกิดขึ้นโดยรวม เช่น Naylor, R. L. et al. (2007); Antón, J., et al. (2012); Davies, M. (2009); Hao, L., Zhang, X., Liu, S., (2012) ที่ศึกษาเกี่ยวกับผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติต่าง ๆ หลายประการ ประกอบด้วย คลื่นความร้อน ลมพายุ ดินถล่ม รวมไปถึงโรคพืช โรคแมลง การเปลี่ยนแปลงของดิน เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้ทำให้เกิดความเสียหายต่อระบบการผลิตและผลผลิตของเกษตรกรเป็นหลัก อาจมีบางภัยที่นอกจากจะส่งผลต่อการบวนการผลิตแล้วยังส่งผลไปยังกระบวนการอื่น เช่น ภัยน้ำท่วมที่อาจส่งผลกระทบต่อความเสียหายของโครงสร้างพื้นฐาน ภัยดินถล่มที่อาจส่งผลกระทบต่อกระบวนการขนส่งสินค้าไปยังตลาดหรือปลายทาง (FAO, 2015)

ทั้งนี้ภัยแต่ละชนิดที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศก่อให้เกิดผลกระทบแตกต่างกันไป ด้วยความแตกต่างของปัจจัยต่าง ๆ เช่น ภูมิศาสตร์ที่ตั้ง พืชที่ปลูก ช่วงเวลาที่เกิด ฯลฯ จากงานศึกษาของ FAO (2015) ได้ประเมินค่าเฉลี่ยของภัยทั่วทั้งโลกสำหรับภัยที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อการเกษตรกรรมมากที่สุดคือ น้ำท่วม รองลงมาได้แก่ ลมพายุ และ ความแห้งแล้ง ตามลำดับ

2) ความเสี่ยงทางการตลาด

นอกจากประเด็นเรื่องการผลิตแล้ว เกษตรกรยังเผชิญกับความเสี่ยงและความไม่แน่นอนทางการตลาดที่ปัจจัยเสี่ยงมาจากราคาของปัจจัยการผลิตที่เกษตรกรต้องซื้อ ราคาของผลผลิตที่เกษตรกรจะขายได้ และการเข้าถึงตลาด (Broll, U., Welzel, P., & Wong, K. P., 2013; Kang, M. G., 2005) นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ

ที่ส่งผลต่อ 3 ปัจจัยหลักข้างต้นอีกด้วย เช่น ภัยธรรมชาติ ราคาน้ำมัน การค้าระหว่างประเทศ การท่วมตลาด การกีดกันทางการค้า เป็นต้น สำหรับเหตุการณ์ตัวอย่าง เช่น ภัยธรรมชาติโรคพืชโรคแมลงที่เกิดขึ้นอาจส่งผลต่อคุณภาพของผลผลิตทำให้ขายไม่ได้หรือขายได้เพียงราคาต่ำ หรือ มาตรการการกีดกันทางการค้าของต่างประเทศทำให้เกษตรกรไม่สามารถส่งผลผลิตออกไปขายได้ (Harvey et al., 2014; Lazzaroni and Wagner, 2016)

3) ความเสี่ยงทางสถาบัน

ความเสี่ยงทางสถาบันมาจากการเปลี่ยนแปลงที่คาดเดาไม่ได้ของกฎระเบียบและนโยบายทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อมจากภาครัฐบาล โดยความเสี่ยงชนิดนี้อยู่นอกเหนือความสามารถในการควบคุมหรือจัดการโดยตัวเกษตรกรเอง นอกจากนี้ยังมีมาจากสถาบันที่ไม่เป็นทางการ เช่น การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานทางสังคม การเปลี่ยนแปลงนโยบายของคู่ค้า โดยการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นอาจส่งผลทั้งดีและร้ายต่อเกษตรกรได้ (Harwood et al., 1999; Kuklicke C., & Demeritt D., 2016)

4) ความเสี่ยงจากตัวบุคคล

ความเสี่ยงจากตัวบุคคลเป็นความเสี่ยงเฉพาะตัวของเกษตรกร เกี่ยวข้องกับสุขภาพและเรื่องส่วนตัวที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานเกษตร นอกจากนี้ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงในด้านนี้อาจมาจากการทำการเกษตรเช่นกัน เช่น การใช้สารเคมีทางการเกษตร (Arana I. et al., 2010; Tukana and Gummow, 2017) จากงานของ Dercon et al., (2005) ยังได้ชี้ว่า ความเจ็บป่วย เป็นปัจจัยหลักของความผันผวนทางด้านรายได้ของเกษตรกร

5) ความเสี่ยงทางการเงิน

ความเสี่ยงทางการเงินเกี่ยวข้องกับแหล่งที่มาของเงินลงทุนที่เกษตรกรใช้ และการบริหารจัดการเงินที่ใช้ในการเกษตร นอกจากนี้ยังรวมถึงการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ย วิธีการและเงื่อนไขการให้เงินสินเชื่อแก่เกษตรกร เป็นต้น (de Mey et al., 2016)

ตารางที่ 2.1 สรุปประเภทของความเสี่ยง

ประเภทของความเสี่ยง	แหล่งที่มา (Sources)
ความเสี่ยงทางการผลิต (production risk)	การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยธรรมชาติ (ความแห้งแล้ง ลมพายุ น้ำท่วม ฯลฯ) โรคแมลงและโรคพืช การปนเปื้อนของดิน

ประเภทของความเสี่ยง	แหล่งที่มา (Sources)
ความเสี่ยงทางการตลาด (marketing risk)	ราคาซื้อปัจจัยการผลิต ราคาขายผลผลิต
ความเสี่ยงทางสถาบัน (institutional risk)	- กฎระเบียบและนโยบายของรัฐ - การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานทางสังคม - การเปลี่ยนแปลงนโยบายของคู่ค้า
ความเสี่ยงในตัวบุคคล (personal risk)	- สุขภาพ - ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล
ความเสี่ยงทางการเงิน (financial risk)	- แหล่งที่มาของเงินทุน - การบริหารจัดการเงินลงทุน - การเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ย - วิธีการและเงื่อนไขการให้เงินสินเชื่อแก่เกษตรกร

ที่มา: ประมวลจาก Komarek, Pinto and Smith (2020); Lazzaroni and Wagner (2016); Tukana and Gummow (2017); de May et al. (2016) Uematsu and Mishra (2011); Sulewski and Kloczko-Gajewska (2014) Lee and Lim (2015); Coomes et al. (2016); Mandal (2014); Förster, S. et al. (2008) Meng Dai et al., (2020); Meza, I. et al., (2014); Ronco, P. (2017); Cancelliere A. (2007); Naylor, R. L. et al. (2007); Antón, J., et al. (2012); Davies, M. (2009); Hao, L., Zhang, X., Liu, S. (2012); FAO (2015); Broll, U., Welzel, P., & Wong, K. P., 2013; Kang, M. G. (2005);Harvey et al. (2014); Lazzaroni and Wagner (2016); Harwood et al. (1999); Kuklicke C. & Demeritt D. (2016); Arana I. et al. (2010); Tukana and Gummow (2017) Dercon et al. (2005); de Mey et al. (2016)

อย่างไรก็ดี ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรไม่ได้เกิดขึ้นที่ละด้านแต่อาจเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน แต่งานศึกษาส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงทางภาคเกษตรมุ่งเน้นการศึกษาไปที่ความเสี่ยงทางการผลิต ในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง ความผันผวนของสภาพภูมิอากาศ และ ผลผลิต ซึ่งจะไม่สามารถเห็นภาพรวมทั้งหมดของความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญได้ (เช่น Campbell et al., 2016; Naylor, R. L. et al., 2007; Antón, J., et al., 2012); Davies, M., 2009); Hao, L., Zhang, X., Liu, S., 2012) งานศึกษาของ IPCC (2019) ได้เน้นย้ำถึงประเด็นดังกล่าวเช่นเดียวกัน ด้วยความเสี่ยงที่เกิดขึ้นพร้อมกันนั้นยิ่งเกิดขึ้นพร้อมกันมากยิ่งเป็นผลให้ประสิทธิภาพในการปรับตัวลดลง และยังเป็นโจทย์ที่ทำนายต่อผู้กำหนดนโยบายอีกด้วย

สำหรับงานศึกษาความเสี่ยงในประเทศไทย จะพบว่าในระยะที่ผ่านมา มีงานที่ให้ความสนใจกับความเสี่ยงและความเปราะบางของเกษตรกรในภาพรวมมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มงานวิจัยด้านการศึกษาโครงสร้างเกษตรกรของไทยผ่านข้อมูลระดับครัวเรือนของสถาบันวิจัยปวช. อิงภาคกรณี เช่น โสมรัมย์ จันทรัตน์, วิษณุ อรรถวานิช และบุญธิดา เสงี่ยมเนตร (2561) ได้ศึกษาข้อมูลจากสำมะโนเกษตรซึ่งชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหาที่เป็นความเสี่ยงของภาคเกษตรของไทยหลายประการ คือ (1) ภาคเกษตรกำลังเผชิญกับปัญหาสูงวัยของแรงงานเร็วกว่าภาพรวมของประเทศโดยสัดส่วนเกษตรกรสูงอายุ (อายุ 40-60 ปี) มีร้อยละ 49 จึงเสนอว่าควรดึงดูดให้แรงงานวัยหนุ่มสาวจนถึงวัยกลางคนหันมาทำเกษตรมากขึ้น (2) ขนาดที่ดินกินของเกษตรกรมี

แนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องโดยเฉลี่ยมีที่ดินทำกิน 14.3 ไร่ต่อครัวเรือน จึงเสนอว่าควรเพิ่มผลิตภาพและรายได้จากการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่มีมูลค่าสูง (3) เกษตรกรสามารถเข้าถึงทรัพยากรน้ำได้อย่างจำกัด เกษตรกรเพียงร้อยละ 26 ที่สามารถเข้าถึงระบบชลประทานได้ และ เกษตรกรเพียงร้อยละ 11 และ 6 มีการสร้างและใช้แหล่งน้ำของตนเอง และ ใช้แหล่งน้ำธรรมชาติ ตามลำดับ จึงเสนอว่าการขยายพื้นที่ชลประทานเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการน้ำเพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้และเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ที่ดินอีกด้วย (4) การเกษตรของไทยมีทิศทางการผลิตแบบเชิงเดี่ยว โดยค่าเฉลี่ยของกิจกรรมอยู่ที่เพียง 1.2 กิจกรรม เกษตรกรจึงต้องเผชิญกับความผันผวนของผลผลิตต่อไร่มากขึ้น จึงเสนอว่าควรดำเนินนโยบายเกษตรแปลงใหญ่เพื่อใช้ประโยชน์จากการประหยัดต่อขนาด (economy of scale) (5) ผลิตภาพต่อไร่อยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลผลิตข้าวของไทยมีจำนวน 520 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งต่ำมากเมื่อเทียบกับเวียดนามและจีนที่มีผลผลิต 900 และ 1,080 กิโลกรัมต่อไร่ ตามลำดับ จึงเสนอว่าควรมุ่งเพิ่มผลิตภาพด้วยการส่งเสริมการเข้าถึงและการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมและ (6) รายได้และหนี้สินของครัวเรือนสูง โดยร้อยละ 40 ของครัวเรือนเกษตรกรไทยมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนและ ร้อยละ 30 ของครัวเรือนมีหนี้สินเกิน 1 เท่า ของรายได้ต่อหัวต่อปี

ในขณะที่ จิรัฐ เจนพิงพรและคณะ (2562) ที่ศึกษาพลวัตการทำเกษตรของไทยในแง่ความหลากหลายในการเลือกปลูกพืชและการบริหารความเสี่ยงของเกษตรกร โดยผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวกับการปลูกข้าวและพืชเศรษฐกิจ ซึ่งเกษตรกรร้อยละ 63.7 ปลูก ข้าวและข้าวเหนียว ทั้งยังมีการกระจุกตัวระดับพื้นที่และเวลา ซึ่งหมายถึงผลผลิตจะออกมาพร้อมกันเป็นผลให้ผลผลิตล้นตลาดนำมาซึ่งราคาที่ตกต่ำ ส่งผลให้เกษตรกรจะได้รับผลตอบแทนต่ำเมื่อเทียบกับความเสี่ยงที่ต้องแบกรับ เช่น ข้าวโพดและอ้อย ที่ให้ผลตอบแทนเพียงร้อยละ 1.00 และ 0.8 ตามลำดับ ทั้งนี้เกษตรกรยังต้องเผชิญกับแรงจูงใจที่ผิด ไม่ได้เลือกทำเกษตรในรูปแบบที่มีประสิทธิผล หากแต่เลือกทำตามนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการรับจำนำข้าว ที่ดึงดูดให้เกษตรกรปลูกข้าวมากขึ้น ลดการทำเกษตรหลากหลายลง เกษตรกรจึงต้องเผชิญกับความเสี่ยงที่สูงขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม งานกลุ่มนี้จะใช้ข้อมูลitudinal เช่น ทะเบียนและสำมะโนเกษตร เป็นหลัก ซึ่งมีข้อดีคือมีจำนวนมาก เก็บข้อมูลเป็นวงกว้าง และทำให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาได้อย่างชัดเจน ทำให้สามารถเสนอแนะนโยบายที่รัฐควรเข้าไปจัดการในภาพกว้างได้ แต่ก็มีข้อจำกัดตรงที่อาจจะไม่สามารถเข้าถึงมุมมอง ปัญหา และพฤติกรรมของเกษตรกรที่ปลูกพืชแต่ละชนิดหรือที่มีปัจจัยพื้นฐานที่แตกต่างกันได้ ทำให้นโยบายอาจจะไม่ตอบสนองต่อพฤติกรรมของเกษตรกรอย่างแท้จริง

นอกจากงานจากสถาบันวิจัยต่างๆ แล้วก็มีงานอีกจำนวนหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับความเสี่ยงของเกษตรกรโดยใช้ฐานข้อมูลที่รวบรวมภายใต้โครงการ Thailand Vietnam Socio Economic Panel โดยเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะ Panel data จากครัวเรือนเกษตรกรรายย่อยของไทยในจังหวัดบุรีรัมย์ อุบลราชธานี และนครพนม งานศึกษาในกลุ่มนี้มีจุดเด่นคือสามารถใช้การวิเคราะห์ข้อมูลรายครัวเรือนเพื่อแสดงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรในช่วงเวลาต่างๆ โดยมีการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ เหตุการณ์ไม่ปกติ ความเสี่ยง ความคาดหวัง และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้สามารถวิเคราะห์การปรับตัวที่เกิดขึ้นระหว่างช่วงเวลาต่างๆ อย่างเป็นพลวัต (dynamic) ได้ ตัวอย่างงานศึกษาที่น่าสนใจในกลุ่มนี้ เช่น Gloede, Menkhoff and Waibel (2015) ที่ศึกษาผลของการเผชิญความเสี่ยงที่มีต่อมุมมองความเสี่ยงของเกษตรกร หรืองาน Waibel, Pahlisch and Volker (2018) ที่ศึกษามุมมองความเสี่ยงและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของเกษตรกร และงานของ Praneetvatakul, Phung and Waibel (2013) ที่เปรียบเทียบผลของการกระจายการเพาะปลูกที่มีผลต่อความเปราะบางของเกษตรกรในไทยและเวียดนาม โดยพบว่าการกระจายการเพาะปลูก (diversification) มีผลต่อการลดความเปราะบางของครัวเรือนเกษตรกร อย่างไรก็ตาม งานศึกษาในกลุ่มนี้มีข้อจำกัดที่รอบการเก็บข้อมูลที่มีจำกัด (เนื่องจากเก็บจำนวนมาก) และขอบเขตเชิงพื้นที่ที่เก็บในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น ซึ่งก็จะทำให้พืชที่เกษตรกรปลูกถูกจำกัดอยู่ที่บางชนิดเท่านั้น หากต้องการศึกษาเกษตรกรในพื้นที่อื่นหรือผลผลิตอื่นก็จะไม่สามารถใช้ฐานข้อมูลนี้ได้

นอกจากการศึกษาในภาพกว้างแล้ว ยังมีงานที่ศึกษาโครงสร้างการผลิตของผลผลิตบางประเภทหรือเกษตรกรในบางพื้นที่แล้วพบว่าปัญหาความเสี่ยงเป็นปัญหาสำคัญสำหรับเกษตรกร เช่น Khemarat Talerngsri and Sittidaj Pongkijvorasin (2015) ที่แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บนที่สูงเป็นผู้แบกรับความเสี่ยงในด้านความผันผวนทางราคา และเมื่อเกษตรกรเผชิญปีที่ราคาข้าวโพดตกต่ำจะทำให้เริ่มเป็นหนี้สิน และเข้าสู่วงจรอุบาทว์ของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ในขณะที่งานต่อมาของ เขมรัฐ เถลิงศรี และสิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน (2560) ก็แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรบนที่สูงที่ปลูกพืชอื่นแต่ขายในระบบตลาดแบบดั้งเดิมที่มีพ่อค้าคนกลางเข้าไปรับซื้อผลผลิต ก็ยังคงเผชิญและเป็นผู้แบกรับความเสี่ยงของราคาเป็นหลัก รูปแบบธุรกิจการเกษตรที่ควรถูกสนับสนุนควรมีบทบาทในการช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรในการรับมือกับความผันผวนต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ งานวิจัยอีกกลุ่มที่ศึกษาโครงสร้างตลาดของผลผลิตบางชนิดก็ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความเสี่ยงที่เกษตรกรต้องเผชิญเช่นกัน เช่น สมพงษ์ ศิริโสภณศิลป์, จักรกฤษณ์ ดวงพัศตรา และจิตติชัย รุจนกนกนาฏ (2563) ที่ศึกษาโครงสร้างตลาดผลไม้ทุเรียน และชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรเผชิญความเสี่ยงหลายด้าน เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ ราคาผลผลิต สุขภาพ การถูกกดราคา ผลผลิตล้นตลาด แหล่งน้ำไม่เพียงพอ คุณภาพทุเรียน ความเสี่ยงจากล้ง และการพึ่งพาตลาดจีนมากเกินไป งานกลุ่มนี้เป็น

การศึกษาโครงสร้างการตลาดร่วมกับการสำรวจความเห็นของเกษตรกร จึงมีข้อมูลที่ทำให้รายละเอียดการตัดสินใจของเกษตรกรในการบริหารความเสี่ยงและปัญหาที่พบเจอในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม งานกลุ่มนี้ไม่ได้เจาะลึกถึงปัญหาและมุมมองในการบริหารจัดการความเสี่ยงและการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ไม่ปกติของเกษตรกร

ตัวอย่างงานวิจัยที่ศึกษาพฤติกรรมในการจัดการความเสี่ยงของเกษตรกรรายครัวเรือนในไทย พชรพัชร ธิวิลนพนันท์ (2561) ที่ศึกษามุมมองความเสี่ยง เหตุการณ์ที่เกษตรกรเผชิญ และการปรับตัวและการฟื้นตัวของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในจ.น่าน โดยเป็นการเปรียบเทียบระหว่างเกษตรกรที่ปลูกพืชลักษณะเดียวกันในพื้นที่ราบและพื้นที่สูง โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า เกษตรกรมีความกังวลและเผชิญความเสี่ยงจากความผันผวนของราคามากที่สุด อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับความกังวลนั้นแตกต่างกันไป เช่น จำนวนแรงงานนอกภาคเกษตร การมีเงินออม รวมทั้งมีการจัดการปัญหาที่แตกต่างกันไปในแต่ละปัจจัย อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ให้ความสำคัญกับความแตกต่างของพื้นที่ และจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะเกษตรกรที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก เช่นเดียวกับงานของ Riwtong et al. (2019) ที่ศึกษาการเผชิญความเสี่ยงและการบริหารจัดการความเสี่ยงของเกษตรกรที่สูงในประเทศไทยเช่นเดียวกัน แต่ศึกษาในรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับประเด็นการใช้สารเคมีในการเกษตรกับระดับเชิงพาณิชย์ของฟาร์ม (level of commercialization)

สรุป: จากที่กล่าวมาแล้วว่าเกษตรกรต้องเผชิญและจำเป็นต้องจัดการกับความเสี่ยงในหลากหลายด้านพร้อมกันเสมอ การศึกษาความเสี่ยงจึงมีความจำเป็นเพื่อช่วยเกษตรกรในการออกแบบเครื่องมือที่เหมาะสมอย่างเป็นระบบในการเตรียมพร้อมรับมือ รวมถึงเสนอแนะภาครัฐในการดำเนินนโยบายให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ดังนั้นเมื่อเกษตรกรรู้ถึงความเสี่ยงและวิธีจัดการกับความเสี่ยงที่มีประสิทธิภาพแล้ว เกษตรกรสามารถเตรียมเครื่องมือในการปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเช่นกัน

2.2 การปรับตัว

การปรับตัว เป็นกระบวนการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะป้องกันและลดผลกระทบจากความเสียหาย จากงานศึกษาที่เกี่ยวกับการปรับตัวส่วนใหญ่ศึกษาถึงการปรับตัวจากภัยธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ด้วยเหตุการณ์ดังกล่าวจะยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น กลยุทธ์การปรับตัวจึงยังมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการรับมือ ซึ่งสามารถจำแนกงานศึกษาได้ 2 ประเภท คือ 1) ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการปรับตัว และ 2) วิธีการหรือรูปแบบในการปรับตัว โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการปรับตัว

มีงานศึกษากลุ่มหนึ่งซึ่งชี้ให้เห็นว่าปัจจัยพื้นฐานของครัวเรือนที่แตกต่างกันย่อมส่งผลต่อความสามารถในการปรับตัวของครัวเรือนเกษตรกร ได้แก่ การมีหรือพึงพิงรายได้มากกว่า 1 แหล่ง ระดับการศึกษาและความรู้ การมีทุนหรือทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้ได้เมื่อยามจำเป็น (Moench and Dixit; 2004) นอกจากนี้ยังมี ประสพการณ์ เพื่อวางแผนให้เหมาะสมในการเพาะปลูกตามความเหมาะสมของแหล่งทรัพยากรรวมถึงการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินให้ปลูกพืชที่เหมาะสมต่อสภาพการณ์ (Riwthong et al., 2017 และ สาริต อติโต, 2556) ซึ่งแตกต่างจากผลการศึกษาของ Ravago et al. (2015) ที่พบว่า ในปัจจุบัน ประสพการณ์ที่ผ่านมาเป็นประโยชน์น้อยลงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นผลให้การคาดการณ์ของเกษตรกรมีความแม่นยำลดลง

2) วิธีการหรือรูปแบบในการปรับตัว

วิธีการหรือรูปแบบในการปรับตัวย่อมแตกต่างกันไปมากมายตามปัจจัยต่าง ๆ และภัยที่เผชิญ งานศึกษาแต่ละงานจึงมีความเฉพาะเจาะจงในบริบทนั้น ๆ เช่น พืชที่ปลูก ขนาดของพื้นที่ ความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคม (Vanwambeke et al., 2007) โดยการปรับตัวนั้นเป็นไปเพื่อเป้าหมาย 2 ประการ คือ 1) ลดหรือบรรเทาผลกระทบที่จะเกิดขึ้น และ 2) การพัฒนาไปข้างหน้าต่อไปในอนาคต (Moen and Dixit, 2004) สำหรับเหตุการณ์จากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยจากฝนที่ไม่ตกตามฤดูกาล เกษตรกรสามารถปรับตัวได้โดย ลงทุนสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ การใช้พันธุ์ที่ทนต่อความแห้งแล้งมากยิ่งขึ้น การเลื่อนเวลาในการเพาะปลูก การกระจายการผลิต (crop diversification) และในบางประเทศมีการซื้อประกันภัยพืชผล ส่วนภาครัฐสามารถช่วยได้โดยมีระบบเตือนภัยให้แก่เกษตรกรอย่างเนิ่น ๆ จากข้อมูลพยากรณ์ที่สามารถทำได้ การสร้างระบบชลประทาน (Naylor, R. L. et al., 2007; Arunanondchai, P., Fei, C., & McCarl, B. A., 2017; Jianjun, J. et al., 2015) นอกจากนี้มีงานศึกษาบางชิ้นที่ชี้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการปรับตัวเช่นกัน (Ajibola, 2014)

2.3 ผลกระทบจากเหตุการณ์โควิด-19

สำหรับการปรับตัวจากเหตุการณ์โรคระบาด ประสพการณ์จากเหตุการณ์โรคระบาดที่เคยเกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมา งานศึกษาของ Mingzhe Pu & Yu Zhong (2020) ได้จำแนกลักษณะของผลกระทบไว้ 2 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะการระบาดของไวรัส Ebola, MERS และ SARS เป็นโรคที่เกิดขึ้นในระยะเวลาอันสั้นและอยู่ในพื้นที่จำกัด จึงมีกระทบต่อห่วงโซ่อุปทานของสินค้าเกษตรเฉพาะด้านปัจจัยการผลิต จากการเคลื่อนย้ายแรงงานภาคเกษตร รวมถึงการกระจายปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ในพื้นที่ที่ระบาดเท่านั้น และ 2) ลักษณะการระบาดของไวรัส H5N1 และ H1N1 แม้ว่าจะระบาดไปทั่วโลก แต่อย่างไรก็ตามผลกระทบหลัก ๆ จะอยู่ที่ภาคการผลิตเช่นกัน ด้วยสัตว์ปีกและปศุสัตว์ต้องถูกฆ่าเพื่อหยุดการแพร่ระบาดของโรค และอุปสงค์ในสัตว์ปีก

ดังกล่าวก็ลดลงเช่นกัน ในกรณีการระบาดของไวรัสโควิด-19 จะแตกต่างจากเหตุการณ์ทั้ง 2 ลักษณะที่กล่าวไปข้างต้น เนื่องจากการระบาดที่เกิดขึ้นกระทบทั้งระบบความมั่นคงทางอาหาร (overall food security) การคาดการณ์ในช่วงต้นของการระบาดส่วนใหญ่คาดการณ์ว่าการดำเนินกิจกรรมในภาคเกษตรน่าจะเป็นไปด้วยความปกติ โดยไม่มีผลกระทบต่อภาคเกษตร ด้วยการแพร่ระบาดน่าจะรุนแรงในชุมชนเมืองมากกว่าในชุมชนชนบทที่เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรหลัก การดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรน่าจะเป็นไปได้ด้วยความปกติ รวมถึงภาคการขนส่งสินค้าน่าจะสามารถดำเนินการได้อย่างปกติเช่นกัน (Deconinck et al., 2020)

อย่างไรก็ตามเหตุการณ์โควิด-19 นั้นได้กระทบทั้งห่วงโซ่อุปทาน FAO (2020) พบว่า ในหลายมณฑลของประเทศจีน ราคาของปัจจัยการผลิต เช่น ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี เพิ่มขึ้นจากช่วงเวลาเดียวกันของปีก่อนประมาณร้อยละ 20 ราคาของเมล็ดพันธุ์ เพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 10 แรงงานก็ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ทำให้ขาดแคลนแรงงานบางส่วนในภาคเกษตร ตลอดจนการขนส่งสินค้าโดยเฉพาะอย่างยิ่งการขนส่งระหว่างประเทศทางอากาศที่หยุดชะงักลงทั้งหมดส่งผลกระทบต่อความกังวลไปถึงความเพียงพอของอุปทานของอาหารทั่วโลก (UN, 2020)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นแม้ว่าจะรุนแรงหรือสร้างผลกระทบมากเพียงใด แต่หากมีวิธีการปรับตัวที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ก็สามารถลดผลกระทบความรุนแรงลงได้ หรืออาจทำให้เกษตรกรได้ผลผลิตและรายได้มากขึ้นได้เช่นกัน (Finger R., & Schmid S.; 2008)

2.4 ช่องว่างในการทำการวิจัย (Research gap)

การศึกษาความเสี่ยงของเกษตรกรเป็นส่วนหนึ่งที่จะสามารถออกแบบวิธีการเตรียมตัวและการปรับตัวจากภัยต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นไปแล้ว โดยสามารถสรุปช่องว่าง (research gap) ได้ดังนี้

ในแง่ของวิธีการศึกษา งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นศึกษาความเสี่ยงเพียงด้านเดียวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Naylor, R. L. et al., 2007; Antón, J., et al., 2012; Davies, M., 2009; Hao, L., Zhang, X., Liu, S., 2012) ภัยน้ำท่วม (Coomes et al., 2016); Mandal, 2014); Förster, S. et al., 2008) และภัยแล้ง (Meng Dai et al., 2020; Meza, I. et al., 2014; Ronco, P. 2017 ทำให้ไม่สามารถชี้ให้เห็นถึงภาพรวมของความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญได้ นอกจากนี้ยังไม่ค่อยมีการศึกษาที่เน้นมุมมองความเสี่ยงจากตัวเกษตรกร และส่วนที่ศึกษามุมมองของเกษตรกร (Gloede, Menkhoff and Waibel, 2015; Waibel, Pahlisch and Volker, 2018) นั้นก็ยังคงศึกษาเฉพาะพื้นที่และพืชที่ยังไม่ใช้ไม้ผล

ในแง่ผลผลิต ยังไม่มีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับความเสี่ยงและการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกไม้ผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสี่ยงจากมุมมองของเกษตรกร งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่พืชไร่เศรษฐกิจ

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้าว และ ข้าวโพด (Coomes et al., 2016; Mandal, 2014; Förster, S. et al., 2008) งานศึกษาไม่ผลส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การผลิต ต้นทุน การส่งแผนการตลาด ในมุมมองอุตสาหกรรม เช่น ธวัชชัย รัตน์ชเลศ และคณะ (2555) รัตติญา งามระบำ (2561) ศรีนทร ทองอินทร์ (2558) ปันตดา กสิกิจวิวัฒน์ และคณะ (2557) พิมพ์ณัฐชยา บุญยมาลิก (2560)

ในแง่เนื้อหา งานวิจัยชิ้นนี้พยายามศึกษามุมมองของเกษตรกรต่อความเสี่ยงและเหตุการณ์ (shock) ในหลากหลายด้านทั้งด้านการผลิต การตลาด สถาบัน ตัวบุคคลและการเงิน ทั้งใช้กรณีศึกษาการระบาดของไวรัสโควิด-19 ที่เป็นเหตุการณ์ไม่ปกติในด้านการตลาดครั้งใหญ่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ซึ่งแตกต่างจากงานศึกษาในภาวะปกติที่ความเสี่ยงทางการตลาดโดยมากเกิดขึ้นจาก ความผันผวนราคาของปัจจัยการผลิตที่เกษตรกรต้องซื้อ ราคาของผลผลิตที่เกษตรกรจะขายได้ และการเข้าถึงตลาด (Broll, U., Welzel, P., & Wong, K. P., 2013; Kang, M. G., 2005)

งานวิจัยชิ้นนี้จะสามารถเพิ่มเติมองค์ความรู้ของการศึกษาเกษตรกรผู้ปลูกไม้ผล ในประเด็นความเสี่ยง ทั้งมุมมองของความเสี่ยงและการปรับตัวจากความเสี่ยงนั้นจากมุมมองของเกษตรกรจากความเสี่ยงในด้านต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา นอกจากนี้ยังมีกรณีศึกษาในประเด็นความเสี่ยงด้านการขายที่เกิดขึ้นจากการระบาดของเหตุการณ์โควิด-19 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนและได้กระทบต่อห่วงโซ่อุปทานของไม้ผล

บทที่ 3

กรอบแนวคิดและวิธีการศึกษา

จากความสำคัญและช่องว่างในองค์ความรู้ที่ได้แสดงไว้ในบทที่ 1 และบทที่ 2 ผู้วิจัยจึงตั้งใจจะศึกษาเพื่อให้เข้าใจถึงมุมมองต่อความเสี่ยงและการปรับตัวของเกษตรกรที่ปลูกไม้ผล โดยเนื้อหาในบทที่ 3 แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) กรอบแนวคิดในการวิจัย (2) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และ (3) การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานศึกษานี้ผู้วิจัยได้วางกรอบแนวคิดการศึกษาความเสี่ยง การเตรียมพร้อมรับมือ และการปรับตัวต่อเหตุการณ์ไม่ปกติของไทยตามรูปที่ 3.1 โดยมีรายละเอียดคือ

ความเสี่ยง (Risk) หรือโอกาสที่จะเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติที่เกษตรกรจะต้องเผชิญ มีรูปแบบที่จะมากระทบกับเกษตรกรใน 4 ลักษณะ (จากตามรูปที่ 3.1 เส้นจากความเสี่ยง เรียงจากขวามาซ้าย) คือ 1) เป็นความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลแต่ไม่ได้เกิดขึ้นจริง 2) เป็นความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลแล้วเกิดเหตุการณ์ขึ้นจริง (shock) 3) เป็นความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวล และเหตุการณ์ไม่ปกติยังเกิดขึ้นจริง (shock) และ 4) เป็นความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวล ได้เตรียมการป้องกันไว้ แต่ไม่ได้เกิดขึ้นจริง

การบรรเทาความเสี่ยง (Ex-ante) คือ วิธีการในการเตรียมตัวเพื่อรองรับความเสี่ยงบางอย่างที่จะเกิดขึ้นก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติขึ้น (shock) ซึ่งจำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) มีการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับความเสี่ยงและมีเหตุการณ์ไม่ปกติเกิดขึ้นจริง และ 2) มีการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับความเสี่ยง แต่เหตุการณ์ไม่ปกติไม่ได้เกิดขึ้นจริง

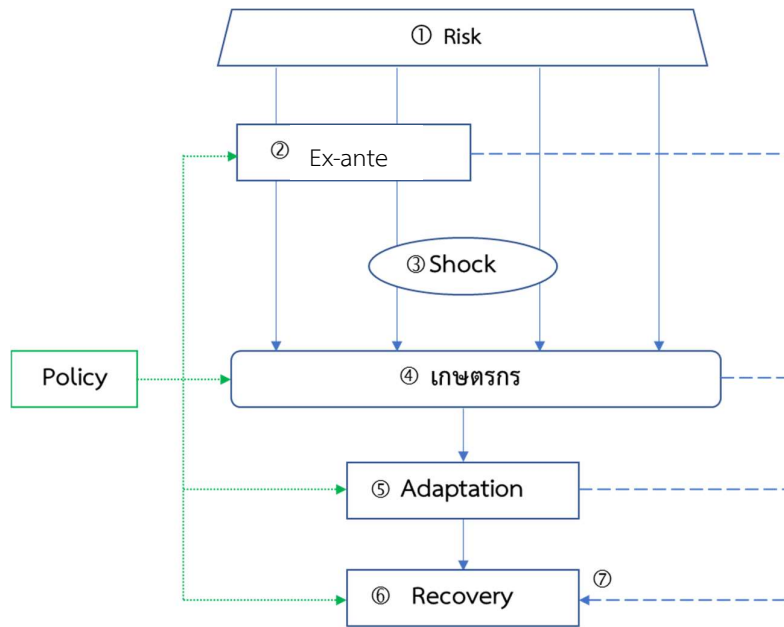
เหตุการณ์ไม่ปกติ (Shock) คือ ความเสี่ยงที่เกิดเหตุการณ์ขึ้นจริง มีผลกระทบทำให้เกษตรกรเกิดความเสียหาย

เกษตรกร คือ กลุ่มเกษตรกรที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษา ประกอบด้วย เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน และเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง

การปรับตัว (Adaptation) คือ กลยุทธ์หรือวิธีการที่เกษตรกรปรับตัวหลังจากการเผชิญกับเหตุการณ์ไม่ปกติ (shock)

การฟื้นตัว (Recovery) คือ ความสามารถในการฟื้นตัวของเกษตรกรหลังเผชิญกับเหตุการณ์ไม่ปกติที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจมีบางครัวเรือนที่สามารถฟื้นตัวได้และบางครัวเรือนไม่สามารถฟื้นตัวได้ โดยปัจจัยที่กำหนดการฟื้นตัวของเกษตรกร คือ วิธีการในการบรรเทาความเสี่ยง ลักษณะของตัวเกษตรกรเอง และ วิธีการในการปรับตัว

สุดท้ายจะได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย หรือ นโยบายภาครัฐ (Policy) ที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรใน 4 ลักษณะ คือ 1) วิธีการที่เกษตรกรสามารถรับมือกับความเสี่ยงมากขึ้น 2) วิธีการที่สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรเอง 3) วิธีการที่เกษตรกรสามารถปรับตัวได้ดีขึ้น 4) วิธีการที่เกษตรกรสามารถฟื้นตัวได้ดีขึ้น

รูปที่ 3.1 กรอบแนวคิดตั้งต้นในการวิเคราะห์

3.2 วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการศึกษานี้ ผู้วิจัยจะใช้การเก็บข้อมูลจากหลายลักษณะ ทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิประกอบด้วย

1) การสำรวจข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่ผ่านมา โดยเป็นการรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงสถิติและการวิจัย เพื่อแสดงภาพรวมสถานการณ์ปัจจุบันของการผลิต การค้า โครงสร้างการตลาดของพืช (มะม่วงและทุเรียน) และปัญหาต่างๆ ที่สำคัญที่พบในพืชทั้งสอง รวมทั้งการศึกษาประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงและการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกผลผลิตทั้งสองอย่าง โดยข้อมูลในส่วนนี้จะถูกนำเสนอในบทที่ 4 และ 5 ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจในส่วนนี้ จะมีส่วนสำคัญในการออกแบบคำถามในการสัมภาษณ์และการสอบถามเกษตรกร

2) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญและตัวแทนเกษตรกรที่มีความเชี่ยวชาญ นอกจากการสำรวจข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยแล้ว ผู้วิจัยยังใช้การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ (1) นักวิชาการ เพื่อให้เข้าใจภาพรวมของอุตสาหกรรมการผลิตทั้งสอง โดยข้อมูลในส่วนนี้มีความสำคัญอย่างมากในการออกแบบการศึกษา การแบ่งกลุ่มเกษตรกร และการลงพื้นที่รวบรวมข้อมูล และ (2) ตัวแทนเกษตรกรในกลุ่มต่างๆ ที่มีความเชี่ยวชาญ เพื่อให้เข้าใจข้อมูลของผลผลิตอย่างละเอียดขึ้น ทำให้สามารถกำหนดขอบเขตการเก็บข้อมูลและคำถามที่ใช้ในการสอบถามเกษตรกรได้ดีมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผลจากการสัมภาษณ์ยังสามารถใช้เป็นข้อมูลฐานในการเปรียบเทียบมุมมองของเกษตรกรที่ได้จากแบบสอบถามด้วย

3) การเก็บข้อมูลจากเกษตรกรผ่านแบบสอบถาม ผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับเกษตรกรแบบสุ่ม โดยกำหนดกลุ่มเบื้องต้น (Stratified sampling) จากเกษตรกรจำนวนประมาณ 200 ครัวเรือน โดยข้อมูลที่จะเก็บนั้นมียรายละเอียดดังตารางที่ 3.1 และ รูปที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 ประเด็นการศึกษา

ประเด็น	ข้อมูลที่เก็บ	การวิเคราะห์
มุมมองความเสี่ยงของเกษตรกร (Risk)	- ความเห็นของเกษตรกรต่อความน่าจะเป็นที่คาดว่าจะเกิด (Probability) - ผลกระทบ (Impact) ต่อเหตุการณ์ต่างๆ	- ใช้ Risk Matrix ในการวิเคราะห์ข้อมูล - วิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ว่ามีผลต่อมุมมองความเสี่ยงหรือไม่อย่างไร (Statistical test และ Regression)
เหตุการณ์ไม่ปกติที่เผชิญจริง (Shocks)	- เก็บข้อมูลเหตุการณ์ไม่ปกติที่เผชิญใน 5 ปีที่ผ่านมา - ผลกระทบที่เกิดขึ้น (โดยเฉพาะเหตุการณ์โควิด-19)	- Mapping กับมุมมองความเสี่ยงของเกษตรกร - วิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ว่ามีผลต่อผลกระทบหรือไม่อย่างไร (Statistical test และ Regression)
ลักษณะพื้นฐานของเกษตรกร	- เก็บข้อมูลพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยทั่วไปของเกษตรกร	- ใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistic) วิเคราะห์ข้อมูลของเกษตรกร
การปรับตัว (Adaptation)	- การปรับตัวหลังจากเกิดเหตุการณ์ Covid (การรับรู้ / พฤติกรรม / ข้อจำกัด / อุปสรรค)	- วิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ว่ามีผลต่อการปรับตัวหรือไม่อย่างไร (Statistical test และ Regression) - อาจจะเลือกการปรับตัวที่น่าสนใจเพื่อศึกษาในเชิงลึก เช่น การเข้าสู่ตลาดออนไลน์ หรือการแปรรูปผลผลิต โดยการปรับตัวนั้นครอบคลุมทั้งการปรับตัวเฉพาะในช่วงวิกฤติ และการปรับตัวในระยะยาวเข้าสู่พฤติกรรมใหม่ภายใต้ความปกติใหม่ (New normal) โดยการใช้เทคโนโลยีต่างๆ
การฟื้นตัว (Recovery)	- คาดการณ์การฟื้นตัวจากเหตุการณ์ Covid	- วิเคราะห์การปรับตัวของครัวเรือน (Descriptive Statistic) - วิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ทั้งลักษณะพื้นฐาน การเตรียมพร้อมรับมือ และการปรับตัว ว่ามีผลต่อการฟื้นตัวหรือไม่อย่างไร (Statistical test และ Regression)

3.3 การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านไม้ผล (ดร.พีรพงษ์ แสงวณิชกุล ผู้เชี่ยวชาญด้านไม้ผล ศูนย์เทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยว ม.เกษตรศาสตร์ กำแพงแสน) เพื่อนำข้อมูลพิจารณาพร้อมกับข้อมูลทุติยภูมิเพื่อคัดเลือกกลุ่มเกษตรกรในการศึกษา โดยจำแนกจากชนิดของไม้ผล และ ภูมิภาคที่ปลูก เพื่อเป็นการกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาและกำหนดวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จากขอบเขตของการศึกษานี้ที่กำหนดกลุ่มเกษตรกรที่จะศึกษาเป็นเกษตรกรที่ปลูกไม้ผลที่มีฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงที่เกิดวิกฤติโควิด-19 ระบาดรุนแรงมากที่สุดในประเทศไทย (เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนพฤษภาคม 2563) ซึ่งจากข้อมูลผลผลิตทางการเกษตร² พบว่า ไม้ผลที่มีผลผลิตออกมากหรือมีฤดูกาลเก็บเกี่ยวในช่วงดังกล่าว ได้แก่ ทูเรียน เงาะ มังคุด ลิ้นจี่ และ มะม่วง ทั้งนี้เมื่อพิจารณาข้อมูลครัวเรือนเกษตรกรที่ปลูกไม้ผลแต่ละชนิดจากตารางที่ 3.2 พบว่า มีครัวเรือนเกษตรกรที่ปลูกมะม่วงมากที่สุด (226,752 ราย) รองลงมา ได้แก่ ทูเรียน มังคุด และ ลิ้นจี่ ตามลำดับ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาเนื้อที่ปลูกพบว่า ทูเรียนกลับเป็นไม้ผลที่มีเนื้อที่เพาะปลูกมากที่สุด (967,132 ไร่) รองลงมาได้แก่ มะม่วง มังคุด และ ลิ้นจี่ ตามลำดับ แต่หากพิจารณามูลค่ารวมที่เกษตรกรได้รับ พบว่า ทูเรียนมีมูลค่าสูงที่สุด (66,792 ล้านบาท) รองลงมาได้แก่ มังคุด มะม่วง และ ลิ้นจี่ ตามลำดับ

ตารางที่ 3.2 สถิติทางการเกษตรของไม้ผล (มะม่วง มังคุด ทูเรียนและลิ้นจี่) ปี 2562

ชนิด	จำนวน ครัวเรือน เกษตรกร (ครัวเรือน)	เนื้อที่ปลูก (ไร่)	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิตที่เก็บ เกี่ยวได้ (กก.)	ผลผลิต เฉลี่ย (กก.)	ราคา ที่ เกษตรกร ขายได้เฉลี่ย (บาท/กก.)	มูลค่ารวมที่ เกษตรกร ได้รับ (ล้านบาท)
มะม่วง	226,752	824,478.90	330,254.12	516,489,693.31	1,563.92	22.72	11,734.64
มังคุด	141,386	497,993.95	326,486.43	549,325,970.78	1,682.54	36.78	20,204.20
ทูเรียน	206,377	967,132.04	478,831.97	742,716,866.84	1,551.10	89.93	66,792.52
ลิ้นจี่	18,042	124,244.45	56,147.00	28,024,764.00	499.13	31.54	883.90

ที่มา: กรมส่งเสริมการเกษตร (2562) ประมวลผลโดยผู้วิจัย

จากข้อมูลความสำคัญของผลไม้ข้างต้น ผู้วิจัยจึงเลือกเกษตรกรผู้ปลูกทูเรียนและมะม่วงเป็นกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการศึกษา เนื่องจากทูเรียน เป็นผลไม้มีมูลค่าสูง ทั้งยังมีครัวเรือนเกษตรกรจำนวนมาก ในขณะที่

² ศูนย์ปฏิบัติการวิจัยและเรือนปลูกพืชทดลอง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. “มะม่วง” <http://clgc.agri.kps.ku.ac.th/resources/fruit/manaifera.html> สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2563 และ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. “ข้อมูลการผลิตสินค้าเกษตร” <http://www.oae.go.th/view/1/ข้อมูลการผลิตสินค้าเกษตร/TH-TH> สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2563

ที่มะม่วงเป็นผลไม้ที่มีครัวเรือนเกษตรกรเพาะปลูกมากที่สุด แต่มีมูลค่าการขายค่อนข้างต่ำ และผลไม้ทั้ง 2 ชนิดมีช่วงการเก็บเกี่ยวที่ตรงกับช่วงที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 โดยตรง

3.3.1 เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน

ในภาพรวม ทุเรียนเป็นผลไม้เศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย มีมูลค่าสูงที่สุด ส่งออกได้มากที่สุด พื้นที่ปลูกมากที่สุด สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรมากกว่าไม้ผลอื่นๆ อย่างไรก็ตามเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนมีลักษณะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่อย่างชัดเจน คือ *กลุ่มทุเรียนภาคตะวันออก* เป็นกลุ่มที่มีการดูแลผลผลิตอย่างดี ผลิตทุเรียนคุณภาพ เนื่องจากขายได้ราคาดี ทั้งยังส่งออกได้มาก คาดว่ามีศักยภาพในการปรับตัวสูง จำนวนครัวเรือนที่ปลูกต่ำกว่าภาคใต้มากแต่ปริมาณการขายผลผลิตสูงกว่า (ตารางที่ 3.3) และ *กลุ่มทุเรียนภาคใต้* เป็นกลุ่มที่มีปัญหาเรื่องการดูแลผลผลิต เนื่องจากขายได้ราคาต่ำ คุณภาพไม่ดี ผลผลิตออกช้ากว่ากลุ่มตะวันออกและต้นทุเรียนมีลักษณะเป็นต้นสูงการดูแลรักษายาก จึงคาดว่ามีศักยภาพในการปรับตัวต่ำกว่า

ตารางที่ 3.3 จำนวนครัวเรือนและปริมาณการขายทุเรียนจำแนกตามภูมิภาคปี 2562

ภูมิภาค	จำนวนครัวเรือนที่ปลูก		ปริมาณการขายผลผลิต ¹	
	(ครัวเรือน)	(ร้อยละ)	(ตัน)	(ร้อยละ)
ใต้	94,113	76.23	482,140	47.40
กลางและตะวันออก	19,885	16.11	503,988	49.55
เหนือ	7,951	6.44	27,270	2.68
ตะวันออกเฉียงเหนือ	1,506	1.22	3,699	0.36

หมายเหตุ: ¹ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร และ กรมส่งเสริมการเกษตร ใช้วิธีสำรวจข้อมูลต่างกัน

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2562) ประมวลผลโดยผู้วิจัย

3.3.2 เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง

มะม่วงเป็นผลไม้ที่มีพื้นที่ปลูกกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย ทั้งยังมีหลากหลายพันธุ์ ซึ่งแต่ละพันธุ์ก็จะมีลักษณะเฉพาะรวมถึงมีตลาดที่แตกต่างกันไป ผู้วิจัยจึงแบ่งกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงออกเป็น 2 กลุ่ม คือ *กลุ่มมะม่วงภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน* ซึ่งส่วนมากจะผลิตเพื่อบริโภคในประเทศ เช่น พันธุ์มหาชน ที่มีผลผลิตออกในช่วงวิกฤตโควิด-19 และจากการลือคดวามัน ทำให้เกษตรกรและภาคการขนส่งประสบกับปัญหาการขนส่งผลผลิตมายังกรุงเทพมหานคร และ *กลุ่มมะม่วงภาคกลาง* (รวมถึงภาคตะวันออกภาคตะวันตก ประจวบคีรีขันธ์ นครราชสีมา) เป็นกลุ่มที่ปลูกมะม่วงราคาสูง เช่น พันธุ์น้ำดอกไม้ เขียวเสวย ฟ้ามลิ้น ฯลฯ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงออกแบบการสำรวจเกษตรกร โดยจำแนกกลุ่มเกษตรกรที่จะศึกษาได้ดังตารางที่ 3.4

ตารางที่ 3.4 กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ทำการศึกษ

ชนิดที่	ผลผลิต	กลุ่ม/ภูมิภาค	จำนวน	การแบ่งกลุ่ม
1	ทุเรียน	ภาคตะวันออก (ระยอง จันทบุรี ตราด)	50	- เน้นส่งออก - ผลิตทุเรียนคุณภาพ (premium)
		ภาคใต้ (สุราษฎร์ธานี ชุมพร นครศรีธรรมราช)	50	- เน้นขายในประเทศ - มีปัญหาเรื่องการดูแลผลผลิต
2	มะม่วง	ภาคกลางและตะวันออก (ฉะเชิงเทรา นครราชสีมา ประจวบคีรีขันธ์ ราชบุรี)	50	- เน้นส่งออก - ผลิตมะม่วงคุณภาพ (premium) เช่น พันธุ์น้ำดอกไม้
		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (กาฬสินธุ์)	50	- เน้นขายในประเทศ - มีปัญหาด้านการขนส่งเพราะห่างไกลกรุงเทพฯ เช่น พันธุ์มหาชน

หมายเหตุ จำนวนการเก็บข้อมูลอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 ซึ่งเป็นอุปสรรคในการลงพื้นที่

บทที่ 4

สถานการณ์การผลิต การค้า และปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง

มะม่วง เป็นผลไม้เศรษฐกิจของประเทศไทย ในปัจจุบันมีการส่งออกมะม่วงเป็นอันดับ 3 ของโลก รองจากฟิลิปปินส์ และ เม็กซิโก ตามลำดับ สำหรับสายพันธุ์มะม่วงที่ปลูกในประเทศไทยมีหลากหลายสายพันธุ์มาก โดยสายพันธุ์ที่แพร่หลายมากที่สุดเป็นพันธุ์เขียวเสวย แรด น้ำดอกไม้ อกร่อง ฟาลัน โซคอนันต์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามพันธุ์น้ำดอกไม้เป็นพันธุ์ที่ได้รับความนิยมในตลาดต่างประเทศและมีสัดส่วนการปลูกสูงชันมากในช่วงที่ผ่านมา (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสุโขทัย, 2561)

มะม่วงจัดเป็นสินค้าเกษตรที่มีศักยภาพในตลาดโลกและในอาเซียน เนื่องจากมีปริมาณและมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังเป็นที่ต้องการของตลาดภายนอก แต่มีข้อจำกัดคือเป็นสินค้าที่มีอายุสั้น เน่าเสียและบอบช้ำง่าย อย่างไรก็ตาม มีความจำเป็นต้องพัฒนาให้ผลผลิตมีคุณภาพที่ดีและมีปริมาณสม่ำเสมอ สามารถเป็นสินค้าที่สามารถขายได้ราคาสูงโดยเฉพาะการส่งออกไปต่างประเทศ (บันดดา กสิกิจวิวัฒน์ และคณะ, 2557)

เนื้อหาในบทที่ 4 แสดงสถานการณ์ปัจจุบันของการผลิตและการค้าของมะม่วง รวมทั้งปัญหาที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงเผชิญ โดยเป็นการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ รวมทั้งงานวิจัยในอดีตที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เนื้อหาของบทที่ 4 สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ส่วน ได้แก่ (1) ภาพรวมการผลิตมะม่วงในประเทศไทย (2) สถานการณ์ราคามะม่วง (3) การค้ามะม่วง โดยประกอบด้วยทั้งความต้องการบริโภคในประเทศและการส่งออก (4) โครงสร้างตลาดการค้ามะม่วงในปัจจุบัน และ (5) ปัญหาที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงเผชิญ

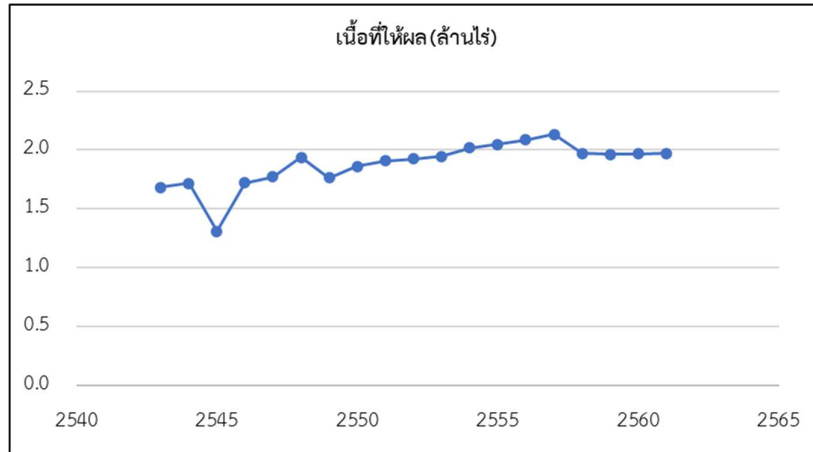
4.1 การผลิตมะม่วง

สถานการณ์การเพาะปลูกมะม่วงในประเทศตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา พบว่า เนื้อที่ให้ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น (ตารางที่ 4.1 และ รูปที่ 4.1 ถึง รูปที่ 4.3) โดยพบว่า เกษตรกรปลูกมะม่วงเพิ่มขึ้นแทนพื้นที่ว่างเปล่า พื้นที่นาดอน ประกอบกับมีการส่งเสริมให้ขยายพื้นที่ปลูกจากภาครัฐ โดยการรวมกลุ่มทั้งในรูปแบบจัดตั้งเป็นสหกรณ์ หรือวิสาหกิจชุมชน ส่งเสริมให้มีการผลิต และการบริโภคมะม่วงที่มีคุณภาพและปลอดภัย ให้ได้คุณภาพมาตรฐานส่งออก ซึ่งนิยมบริโภคทั้งในรูปผลสด และผลิตภัณฑ์แปรรูป แหล่งผลิตมะม่วง 5 อันดับแรกของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก เชียงใหม่ ประจวบคีรีขันธ์ สุพรรณบุรี และเพชรบูรณ์ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2562)

ตารางที่ 4.1 เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ของมะม่วง ปี พ.ศ. 2536-2561

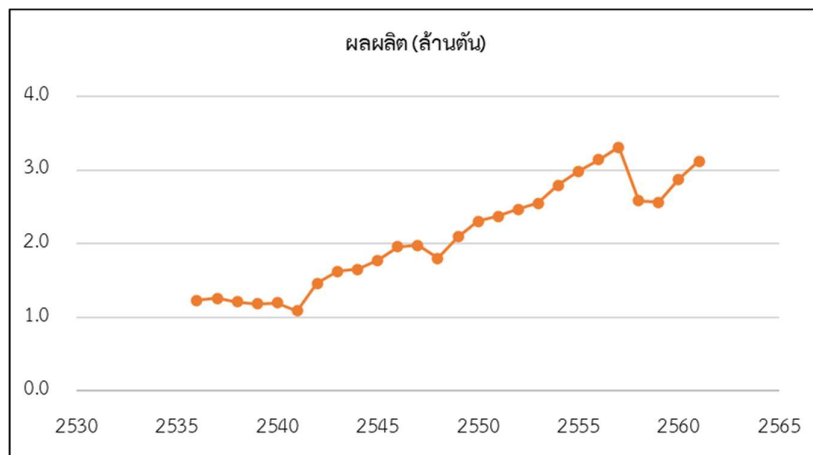
ปี	เนื้อที่ให้ผล (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)	ผลผลิตต่อไร่ (กิโลกรัม)
2536	-	1,231,768	1,150
2537	-	1,259,989	1,061
2538	-	1,207,567	960
2539	-	1,181,279	955
2540	-	1,198,427	864
2541	-	1,087,776	766
2542	-	1,461,773	956
2543	1,683,160	1,623,148	964
2544	1,718,217	1,653,718	962
2545	1,307,692	1,775,531	1,358
2546	1,719,650	1,955,308	1,137
2547	1,771,906	1,975,016	1,115
2548	1,938,235	1,802,665	930
2549	1,762,423	2,093,759	1,188
2550	1,860,005	2,302,686	1,238
2551	1,906,960	2,374,165	1,245
2552	1,925,164	2,469,814	1,283
2553	1,944,050	2,550,600	1,312
2554	2,019,980	2,793,640	1,383
2555	2,046,280	2,985,530	1,459
2556	2,087,680	3,141,950	1,505
2557	2,131,590	3,308,230	1,552
2558	1,971,370	2,582,495	1,310
2559	1,964,662	2,559,955	1,303
2560	1,967,904	2,877,075	1,462
2561	1,972,518	3,122,497	1,583

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

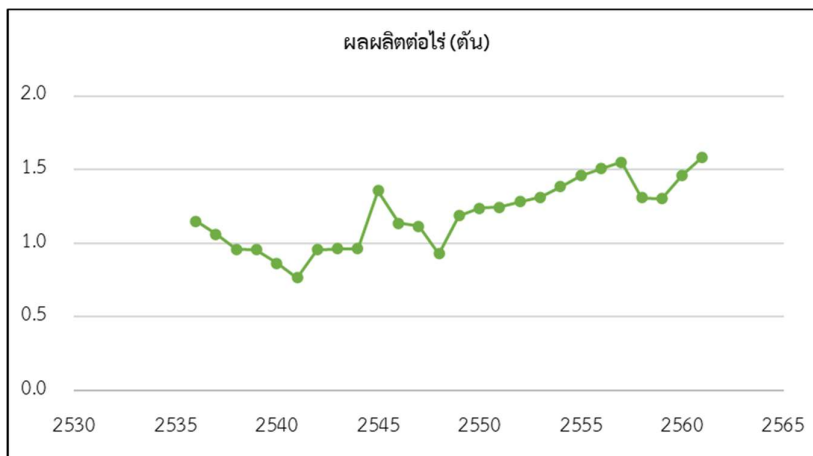
รูปที่ 4.1 แนวโน้มเนื้อที่ให้ผลของมะม่วง ปี พ.ศ. 2543-2561

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 4.2 แนวโน้มผลผลิตมะม่วง ปี พ.ศ. 2536-2561

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 4.3 แนวโน้มผลผลิตต่อไร่ของมะม่วง ปี พ.ศ. 2536-2561

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

4.2 ราคามะม่วง

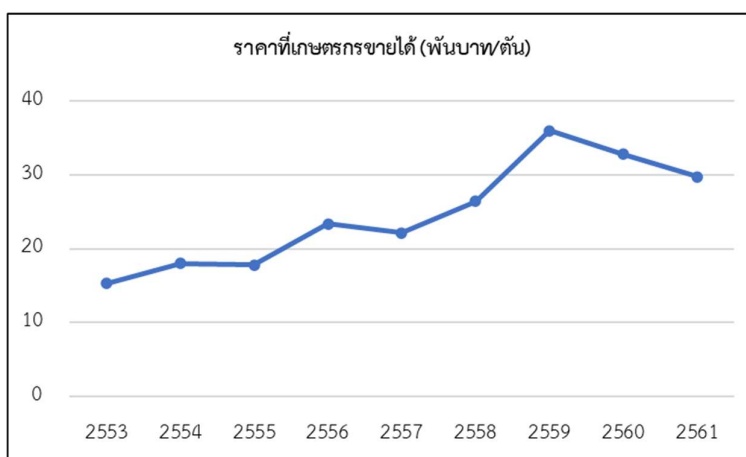
สถานการณ์ราคามะม่วงที่เกษตรกรขายได้ และราคาส่งออกมะม่วงสดและผลิตภัณฑ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2561 พบว่ามีเพียงแค่ราคาส่งออกมะม่วงบรรจุภาชนะอัตรและมะม่วงแช่แข็งที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในทางกลับกันราคาที่เกษตรกรขายได้ ราคาส่งออกมะม่วงสดและมะม่วงอบแห้ง มีแนวโน้มลดลง ดังแสดงใน ตารางที่ 4.2 และรูปที่ 4.4-รูปที่ 4.5

ตารางที่ 4.2 ราคาที่เกษตรกรขายได้ และราคาส่งออกมะม่วงสดและผลิตภัณฑ์ ปี พ.ศ. 2557-2561

หน่วย: บาทต่อตัน

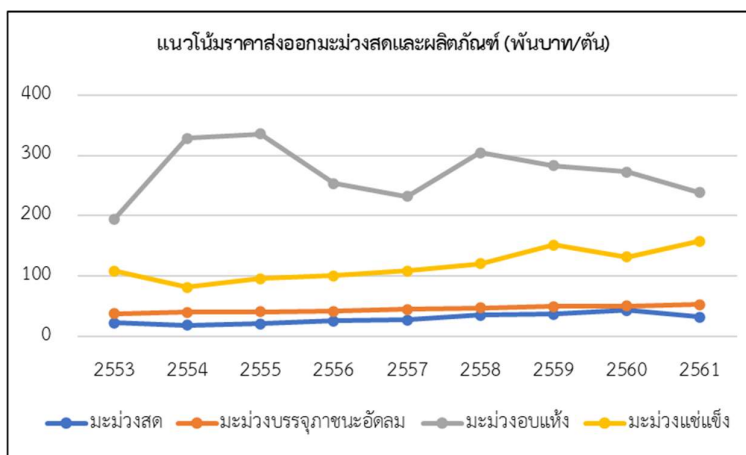
ปี	ราคาที่เกษตรกรขายได้	ราคาส่งออก			
		มะม่วงสด	มะม่วงบรรจุภาชนะอัตร	มะม่วงอบแห้ง	มะม่วงแช่แข็ง
2553	15,317	22,585	37,988	193,480	108,944
2554	18,000	18,758	40,079	328,455	81,597
2555	17,773	21,031	41,053	335,548	95,802
2556	23,360	25,836	42,020	253,269	100,881
2557	22,132	27,882	44,898	231,903	108,286
2558	26,430	35,723	47,125	304,272	120,397
2559	35,980	36,676	50,143	282,954	151,699
2560	32,770	43,269	50,414	272,614	131,741
2561	29,750	31,915	52,887	238,736	157,768

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 4.4 แนวโน้มราคามะม่วงสดที่เกษตรกรขายได้ ปี พ.ศ. 2557-2561

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 4.5 แนวโน้มราคาส่งออกมะม่วงสดและผลิตภัณฑ์ ปี พ.ศ. 2557-2561

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

4.3 ความต้องการบริโภคและการค้า

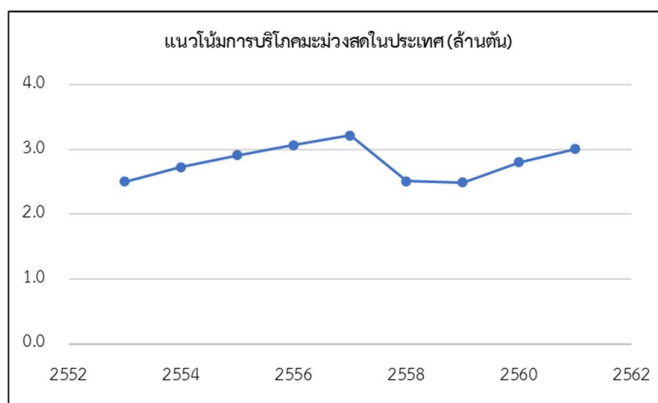
4.3.1 ความต้องการภายในประเทศ

ความต้องการบริโภคมะม่วงสดในประเทศระหว่าง ปี พ.ศ. 2553-2561 มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น จาก 2,502,982 ตัน ในปี พ.ศ. 2551 เป็น 3,005,025 ตัน ในปี พ.ศ. 2561 (เพิ่มขึ้นร้อยละ 20.06) ดังแสดงในตารางที่ 4.3 และรูปที่ 4.6

ตารางที่ 4.3 ปริมาณการบริโภคมะม่วงสดในประเทศ ปี พ.ศ.2557-2561

ปี	ปริมาณการบริโภคมะม่วงสดในประเทศ (ตัน)
2553	2,502,982
2554	2,727,202
2555	2,909,217
2556	3,068,783
2557	3,219,265
2558	2,511,420
2559	2,488,867
2560	2,803,603
2561	3,005,025

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 4.6 แนวโน้มการบริโภคมะม่วงสดภายในประเทศ ปี พ.ศ. 2553-2561

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

4.3.2 ความต้องการในต่างประเทศ

ตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (ระหว่าง ปี พ.ศ. 2554-2563) พบว่า ประเทศไทยมีแนวโน้มปริมาณการส่งออกมะม่วงอบแห้งและมะม่วงแช่แข็งที่เพิ่มสูงขึ้น เมื่อจัดลำดับปริมาณการส่งออกมะม่วงสดและผลิตภัณฑ์ในปี พ.ศ. 2563 พบว่า ส่งออกมะม่วงสดปริมาณมากที่สุด 4,321.3 ตัน (มูลค่า 124.3 ล้านบาท) รองลงมา ได้แก่ มะม่วงอบแห้ง 391.0 ตัน (มูลค่า 87.5 ล้านบาท) และมะม่วงแช่แข็ง 84.4 ตัน (มูลค่า 13.5 ล้านบาท) ตามลำดับ รวมทั้งสิ้น 4,796.7 ตัน คิดเป็นมูลค่า 225.4 ล้านบาท ดังแสดงในตารางที่ 4.4 และรูปที่ 4.7

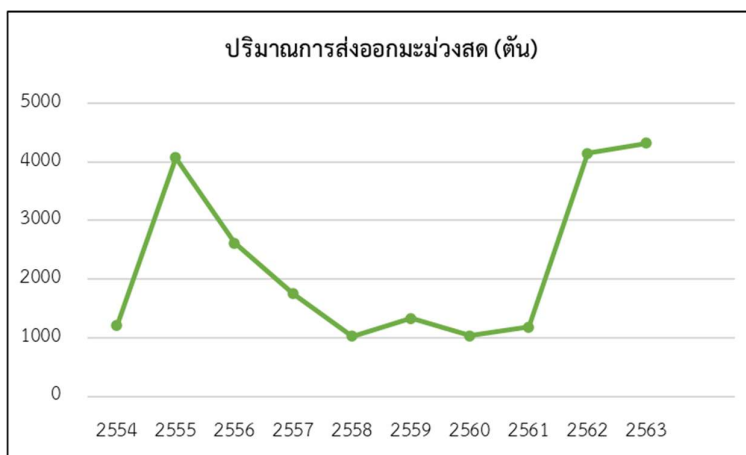
ตารางที่ 4.4 ปริมาณและมูลค่าการส่งออกมะม่วงสดและผลิตภัณฑ์ ปี พ.ศ. 2553-2563

ปริมาณ: ตัน มูลค่า: ล้านบาท

ปี	มะม่วงสด (HS 08045020001)		มะม่วงอบแห้ง (HS 08045020002)		มะม่วงแช่แข็ง (HS 08119000006)		รวม	
	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า
2554	1,208.6	36.5	19.2	5.0	6.6	0.8	1,234.4	42.2
2555	4,075.8	76.7	13.5	3.0	45.2	3.1	4,134.6	82.7
2556	2,615.2	79.0	50.5	11.6	159.3	10.7	2,825.0	101.4
2557	1,749.5	62.1	48.3	11.3	135.9	10.8	1,933.7	84.2
2558	1,023.9	56.7	20.3	4.4	68.3	8.0	1,112.5	69.1
2559	1,332.9	87.2	30.5	8.1	94.2	16.4	1,457.6	111.7
2560	1,033.7	74.3	33.1	8.5	112.9	18.1	1,179.7	100.9
2561	1,184.3	79.3	71.0	23.7	122.2	14.0	1,377.5	117.1
2562	4,150.7	118.1	188.5	53.3	69.0	10.8	4,408.2	182.2
2563	4,321.3	124.3	391.0	87.5	84.4	13.5	4,796.7	225.4
รวม	22,696.0	794.2	865.9	216.5	898.0	106.2	24,459.9	1,116.9

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์

โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 4.7 แนวโน้มปริมาณการส่งออกมะม่วงสดของไทย ปี พ.ศ. 2554-2563

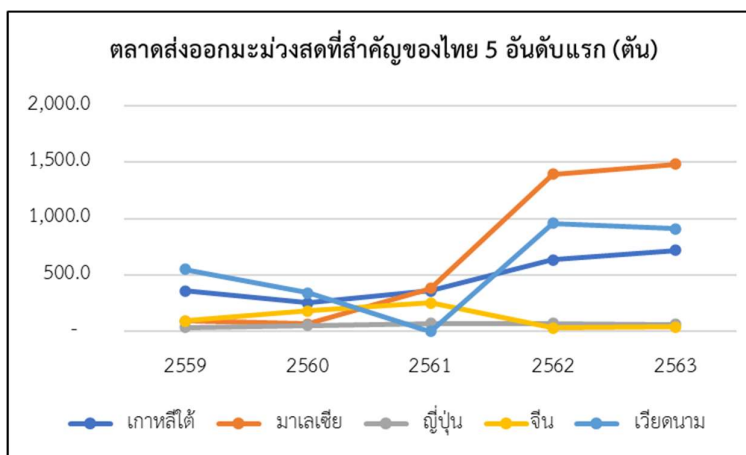
ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์
โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

ตลาดส่งออกมะม่วงสดที่สำคัญของไทย ประกอบด้วย เกาหลีใต้ มาเลเซีย ญี่ปุ่น จีน และเวียดนาม โดยในปี 2563 พบว่า ส่งออกมะม่วงสดไปมาเลเซียมากที่สุด 1,483.3 ตัน รองลงมา ได้แก่ เวียดนาม 911.7 ตัน เกาหลีใต้ 716.8 ตัน ญี่ปุ่น 62.0 ตัน และจีน 36.2 ตัน ตามลำดับ ทั้งนี้เมื่อรวมปริมาณส่งออกมะม่วงสดทั้งหมดไปทุกประเทศทั่วโลกเป็นจำนวนถึง 4,321.3 ตัน และพบว่าแนวโน้มการส่งออกทุเรียนสดไปยังเกาหลีใต้และมาเลเซีย มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ดังแสดงในตารางที่ 4.5 และรูปที่ 4.8

ตารางที่ 4.5 ตลาดส่งออกมะม่วงสดที่สำคัญของไทย 5 อันดับแรก ปี พ.ศ. 2559-2563

ประเทศ	ปริมาณการส่งออกมะม่วงสด (ตัน)				
	2559	2560	2561	2562	2563
เกาหลีใต้	359.3	252.6	358.5	635.4	716.8
มาเลเซีย	92.3	63.9	378.8	1,395.7	1,483.3
ญี่ปุ่น	35.6	53.0	67.0	68.1	62.0
จีน	92.2	178.6	252.3	31.0	36.2
เวียดนาม	548.2	341.6	0.0	958.2	911.7
รวม 5 ประเทศ	1,127.6	889.7	1,056.6	3,088.3	3,210.0
อื่น ๆ	205.4	144.0	127.7	1,062.4	1,111.3
รวมทุกประเทศ	1,332.9	1,033.7	1,184.3	4,150.7	4,321.3

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์
โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 4.8 ตลาดส่งออกมะม่วงสดที่สำคัญของไทย 5 อันดับแรก ปี พ.ศ. 2558-2563

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์
 โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

4.4 โครงสร้างตลาดการค้ามะม่วง

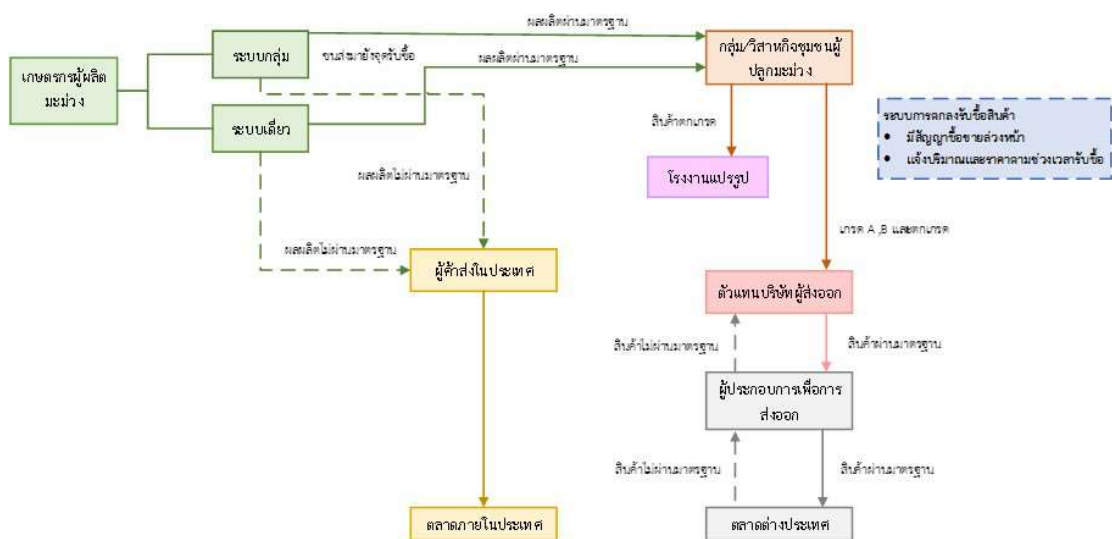
ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่อุปทานการส่งออกมะม่วง ประกอบไป ด้วย เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (ห่วงโซ่อุปทานขั้นต้น) ผู้รวบรวมผลผลิต (ห่วงโซ่อุปทานขั้นกลาง) และผู้ส่งออก (ห่วงโซ่อุปทานขั้นปลาย) แสดงในรูปที่ 4.9 โดยมีรายละเอียดดังนี้ (ธนรัตน์ แต่วัฒนา และคณะ, 2561)

1) ห่วงโซ่อุปทานขั้นต้น ประกอบด้วย เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร โดยเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงจะติดต่อกับผู้รวบรวมผลผลิต (สหกรณ์/วิสาหกิจชุมชน/ชมรมผู้ปลูกและส่งออกมะม่วง) เพื่อให้ทราบถึงปริมาณและความต้องการผลผลิตของลูกค้า หรือมีผู้ส่งออกบางรายมาทำการติดต่อซื้อขายกับเกษตรกรโดยตรง ซึ่งทางบริษัทผู้ส่งออกจะดำเนินการทำพันธสัญญา (Contact Farming) การซื้อขายล่วงหน้ากับเกษตรกรหรือสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชน โดยเกษตรกรจะรวบรวมและขนส่งผลผลิตไปยังโรงคัดแยกของสหกรณ์หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อรอบริษัทผู้ส่งออกมาคัดเลือกเกรด หากเป็นเกษตรกรผู้ผลิตรายใหญ่ทางบริษัทผู้ส่งออกจะมารับและคัดเกรดแยกมะม่วงที่สวนของเกษตรกรโดยตรง

2) ห่วงโซ่อุปทานขั้นกลาง เกี่ยวข้องกับผู้รวบรวมผลผลิต (สหกรณ์/วิสาหกิจชุมชน/ชมรมผู้ปลูกและส่งออกมะม่วง) โดยหลังจากเกษตรกรผู้ผลิตมะม่วงขนส่งผลผลิตมายังโรงคัดแยกของกลุ่มหรือวิสาหกิจชุมชนแล้ว โดยทางวิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ หรือชมรม จะทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรที่เป็นสมาชิกเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของปริมาณผลผลิตตามที่ตกลงทำการซื้อขายกันไว้ จากนั้นจะทำการตรวจสอบคุณภาพ คัดแยกขนาดและแบ่งเกรดเบื้องต้น แต่ในบางพื้นที่ทางบริษัทผู้ส่งออกจะมาทำการคัดแยกขนาดและ

ตรวจสอบคุณภาพผลผลิตด้วยตนเอง ในส่วนของผลผลิตมะม่วงที่ไม่ผ่านมาตรฐานหรือไม่มีคุณภาพสำหรับการส่งออกได้ เช่น ผิวมีรอย ผลผลิตช้ำ และขนาดไม่ได้มาตรฐาน จะถูกเกษตรกรนำไปจำหน่ายให้กับตลาดค้าส่งภายในประเทศ เช่น ตลาดไท ตลาดสี่มุมเมือง ตลาดภาคเหนือ ตลาดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และตลาดภาคใต้ โดยผลผลิตที่จำหน่ายให้กับตลาดค้าส่งในประเทศ นอกจากเป็นผลผลิตที่เหลือจากการคัดของผู้ส่งออกแล้ว ยังเป็นผลผลิตที่เกษตรกรเก็บเกี่ยวตามคำสั่งซื้อโดยตรงอีกด้วย (ดาเรศร์ กิตติโยภาส และคณะ, 2555)

3) **ห่วงโซ่อุปทานซับซ้อน** เกี่ยวข้องกับผู้ส่งออก หลังจากบริษัทผู้ส่งออกมะม่วงทำการรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรโดยตรง หรือผู้รวบรวมผลผลิต (สหกรณ์/วิสาหกิจชุมชน/ชมรมผู้ปลูกและส่งออกมะม่วง) แล้วขนส่งไปยังจุดรวมของผู้ส่งออก เพื่อปรับปรุงคุณภาพให้ตรงตามระเบียบในการส่งออกไปยังประเทศเป้าหมายปลายทาง (ปนัดดา กสิกิจวิวัฒน์ และคณะ, 2557) โดยผู้บริโภคในแต่ละประเทศจะมีความต้องการคุณภาพมะม่วงที่แตกต่างกัน เช่น ประเทศเกาหลีใต้ผู้บริโภคจะเน้นบริโภคมะม่วงเกรด A รองลงมา คือประเทศญี่ปุ่นจะนิยมบริโภคมะม่วงน้ำดอกไม้สีทองเกรด A และเกรด B ส่วนจีนนิยมบริโภคมะม่วงทุกเกรด เป็นต้น (นงคินุช บุญกล้า, 2560)

รูปที่ 4.9 ห่วงโซ่อุปทานของมะม่วง

ที่มา: นงคินุช บุญกล้า (2560) ประมวลผลโดยผู้วิจัย

4.5 ปัญหาสำคัญของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง

มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ได้ศึกษาปัญหาต่างๆ ที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงต้องเผชิญในการผลิต โดยสามารถสรุปเป็นปัญหาในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านการผลิต ด้านการควบคุมมาตรฐานผลผลิต ด้านต้นทุนการผลิต ด้านข้อมูลการตลาด ด้านการค้า นอกจากนี้ การระบาดของเชื้อโควิดก็เป็นปัญหาใหม่ที่มีความสำคัญต่อเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงด้วยเช่นกัน มีรายละเอียดดังนี้

1) ปัญหาด้านการผลิต

ปัญหาในด้านการผลิตที่พบโดยส่วนใหญ่ในการปลูกมะม่วง คือ โรคและแมลงศัตรูพืชที่เกิดในมะม่วง โดยโรคที่เป็นปัญหาสำคัญในการเพาะปลูกมะม่วง คือ โรคแอนแทรคโนส (Anthracnose) ซึ่งมีสาเหตุมาจากเชื้อรา โดยทำให้เกิดอาการเป็นจุดแผลบนใบ กิ่ง ผล และหากการทำลายของโรครุนแรงจะทำให้เกิดอาการใบแห้ง ใบบิดเบี้ยว และร่วงหล่น ช่อดอกแห้ง ไม่ติดผล ตลอดจนผลเน่าหลังการเก็บเกี่ยว ดังนั้นเกษตรกรจึงควรหมั่นดูแลความสะอาดภายในสวน เช่น การกำจัดเศษซากพืชหลังจากตัดแต่งกิ่ง โดยอาจจะใช้ยาฆ่าราในช่วงระยะที่มะม่วงกำลังจะแตกใบอ่อน สารเคมีที่สามารถนำมาใช้ได้แก่ แมนโคเซบ คอปเปอร์ไฮดรอกไซด์ โพลีคลอราซ อะซ็อกซีโตรบิน และสารในกลุ่มไตรอะโซล ซึ่งควรพ่นฉีดสลับระหว่างสารเคมีประเภทดูดซึมและสารเคมีประเภทสัมผัส นอกจากนี้อีกทางเลือกหนึ่ง คือ การใช้สารประกอบทองแดงในช่วงปลายฤดูก่อนระยะห่อผล ซึ่งไม่มีค่าปริมาณสารพิษตกค้างสูงสุดที่ยุโรปกำหนดไว้

นอกจากโรคแล้ว แมลงศัตรูพืชเป็นอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งส่งผลให้เกิดความเสี่ยงด้านการผลิตมะม่วง โดยแมลงศัตรูพืชที่สำคัญของมะม่วงในระยะต่าง ๆ ได้แก่ ระยะแตกใบอ่อน เช่น ดั่งงวงกัดใบมะม่วง และเพลี้ยไฟ ระยะออกดอก เช่น เพลี้ยไฟ เพลี้ยจักจั่นมะม่วง ระยะติดผล เช่น หนอนผีเสื้อเจาะผลมะม่วง ดั่งงวงเจาะเมล็ดมะม่วง และแมลงวันผลไม้ ดังนั้นเกษตรกรจึงควรหมั่นดูแลความสะอาดภายในสวน เก็บใบ กิ่ง ผลมะม่วงที่ร่วงหล่นไปทำลาย นอกจากนี้ควรตัดแต่งทรงพุ่มมะม่วงอย่าปล่อยให้ทึบเกินไป (ธวัชชัย รัตน์ชเลศ และคณะ, 2555)

2) ปัญหาการควบคุมมาตรฐานของผลผลิต

เกษตรกรบางรายที่มีพื้นที่ปลูกมะม่วงไม่มากส่งผลให้เกษตรกรไม่ยากขอรับรอง GAP ทำให้ผลผลิตที่ส่งออกไปอาจมีโรค แมลง หรือมีสารเคมีปนเปื้อน ซึ่งหากส่งออกไปพร้อมกับมะม่วงน้ำดอกไม้ที่รับรอง GAP แล้วประเทศปลายทางเกิดการสุ่มตรวจ พบว่า มะม่วงน้ำดอกไม้ดังกล่าวไม่มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค มะม่วงน้ำดอกไม้ทั้งหมดที่ได้รับการรับรองและไม่ได้รับการรับรองจะต้องถูกทำลายทั้งหมด และอาจถูกขึ้นบัญชีเป็นสินค้าห้ามนำเข้าประเทศ นอกจากนี้เกษตรกรบางรายที่ได้รับการรับรองจาก GAP แล้วไม่ปฏิบัติตาม GAP อย่างเคร่งครัด ส่งผลให้มีสารเคมีตกค้างในผลผลิต เนื่องจากเกษตรกรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการใช้สารเคมี ดังนั้น ควรมีการจัดอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับการรับรอง GAP แล้วให้เกษตรกรปฏิบัติตาม GAP อย่างเคร่งครัดโดยมีการติดตามและตรวจสอบผลอย่างสม่ำเสมอ (รัตติญา งามระบ้ำ, 2561)

3) ปัญหาต้นทุนการผลิตของเกษตรกร

ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง ประกอบด้วย ต้นทุนคงที่และต้นทุนผันแปร ต้นทุนส่วนที่ควรเข้าไปวางแผนลดต้นทุนการผลิตนั้นเป็นส่วนของต้นทุนผันแปร ซึ่งเป็นต้นทุนขึ้นอยู่กับปริมาณของผลผลิต ได้แก่ ค่าปุ๋ย ค่าสารเคมี ค่าถ่วงห่อมะม่วง เป็นต้น ทั้งนี้ปัญหาที่พบส่วนใหญ่ ประกอบด้วย (ศรินทร์ท ทองอินทร์, 2558)

ก. ปัญหาต้นทุนการใช้ปุ๋ย เกิดจากเกษตรกรไม่ได้วิเคราะห์ปริมาณแร่ธาตุในดิน จึงใส่ปุ๋ยตามสูตรที่มีขายในท้องตลาด ซึ่งทำให้พืชได้รับแร่ธาตุบางชนิดมากหรือน้อยเกินไป และเกษตรกรใส่ปุ๋ยให้กับมะม่วงต้นใหญ่และมะม่วงต้นเล็กในปริมาณที่เท่ากัน ทั้งที่มะม่วงต้นใหญ่มีธาตุอาหารต่าง ๆ สะสมมากกว่าในมะม่วงต้นเล็ก โดยมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ เกษตรกรควรใช้ปุ๋ยเคมีแบบสั่งตัด เพื่อจัดการธาตุอาหารพืชให้มีปริมาณเหมาะสมกับพื้นที่เพาะปลูก การใช้ปุ๋ยสั่งตัดช่วยให้เกษตรกรตัดสินใจใช้ปุ๋ยได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับปริมาณแร่ธาตุที่มีอยู่ในดิน ทำให้ต้นทุนค่าปุ๋ยลดลง ในขณะที่ผลผลิตเพิ่มขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรมีกำไรมากขึ้น

ข. ปัญหาเรื่องต้นทุนการใช้สารเคมี เกษตรกรใช้สารเคมีด้วยความรู้ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องไม่เหมาะสมต่อสภาพการเพาะปลูกมะม่วงในปัจจุบัน มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ เกษตรกรต้องหมั่นติดตามข่าวสารความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการดูแลสวนมะม่วงอย่างสม่ำเสมอ แล้วนำข้อมูลและแนวทางปฏิบัติต่าง ๆ มาวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อสภาพสวนมะม่วงของตนเอง หรือใช้วิถีทางธรรมชาติช่วยในการกำจัดศัตรูพืช ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อสารเคมีบางชนิดลง สามารถลดต้นทุนการผลิตและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

4) ปัญหาข้อมูลและการวางแผนการตลาดของเกษตรกร

ปัญหาที่พบตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา พบว่า ในบางช่วงเวลาปริมาณมะม่วงที่ผ่านมาตรฐานมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ส่วนมะม่วงในฤดูมีปริมาณล้นตลาด เกิดจากวางแผนช่วงเวลาการติดผลของมะม่วงนอกฤดูคลาดเคลื่อน เกษตรกรไม่เข้าใจกลไกราคามะม่วงส่งออก เนื่องจากทราบเพียงราคาขายที่ตลาดปลายทาง ซึ่งมีราคาค่อนข้างสูง โดยไม่ทราบว่าราคาขายที่เพิ่มขึ้นดังกล่าวส่วนหนึ่งมาจากต้นทุนด้านโลจิสติกส์ และต้นทุนด้านความเสี่ยงของผู้ส่งออกและผู้นำเข้ารวมอยู่ด้วย โดยมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ ด้วยการเพิ่มมาตรฐานการผลิตมะม่วงในฤดูกาล เพื่อเพิ่มสัดส่วนของมะม่วงเกรด A ให้มีมากขึ้น เนื่องจากตลาดต่างประเทศมีความต้องการในปริมาณมาก และผู้ส่งออกของไทยสามารถทำตลาดได้ รวมถึงให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกด้านการตลาดและราคาสินค้าให้เกษตรกรได้รับทราบ เพื่อให้สามารถวางแผนการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (ปนัดดา กสิกิจวิวัฒน์ และคณะ, 2557; พิมพันธ์ฐญา บุญยมาลิก, 2560)

5) ปัญหาจากมาตรการกีดกันทางการค้ารูปแบบใหม่

อุปสรรคทางการค้าที่ไม่ใช่ภาษี (Non-Tariff Barriers) ซึ่งเป็นมาตรการของประเทศคู่ค้า เข้ามามีบทบาทมากขึ้น โดยมาตรการที่ไม่ใช่ภาษี (Non-Tariff Measures: NTMs) ภายใต้กรอบ WTO ที่เข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้น สามารถสรุปได้ดังนี้ (ปนัดดา กลกิจวิวัฒน์ และคณะ, 2557)

ก. มาตรการ TBT (Technical Barriers to Trade) ซึ่งเป็นมาตรการด้านการติดฉลาก การคัดแยก การบรรจุภัณฑ์ และการปกป้องข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสินค้าและกระบวนการผลิต

ข. มาตรการที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของสินค้าที่มีต่อสุขภาพอนามัยของผู้บริโภคและประชาชน รวมถึงกระบวนการผลิตที่ปลอดภัย (Sanitary and Phytosanitary Measures: SPS) เช่นกรณีของแต่ละประเทศที่มีการตรวจใบรับรองวิธีการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice: GAP) และตรวจสุขอนามัย (Phytosanitary Check) ของมะม่วงน้ำดอกไม้้นำเข้า

ค. มาตรการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา (Trade-Related Intellectual Properties: TRIPS) พบว่าในปัจจุบัน มะม่วงน้ำดอกไม้ได้มีการขยายพันธุ์และนำไปปลูกในประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้นจึงทำให้เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ไทย เกิดความวิตกว่าอาจมีการขอลงสิทธิบัตรมะม่วงน้ำดอกไม้เป็นของตัวเองต่างประเทศ

ง. ระเบียบวิธีการออกใบอนุญาตนำเข้า (Import Licensing Procedures) เช่น กรณีผู้ประกอบการนำเข้ามะม่วงสดของมาเลเซีย จะต้องได้รับใบอนุญาตนำเข้าจากกระทรวงเกษตรฯ ของมาเลเซีย โดยทั่วไปใบอนุญาตจะมีอายุ 3 เดือน เป็นต้น

6) ปัญหาจากโรคระบาดโควิด 19 ที่ส่งผลกระทบต่อส่งออกมะม่วง

ช่วงระยะเริ่มต้นของการเริ่มระบาดโรคโควิด 19 ถือว่าไม่ส่งผลกระทบต่อส่งออกมะม่วงของไทย โดยทางกรมเจรจาการค้าเปิดเผยว่า มะม่วงสดของไทยเป็นหนึ่งในสินค้าที่ทำยอดส่งออกขยายตัวได้ดี ถึงแม้ว่าในช่วงสถานการณ์วิกฤติการระบาด โดยในช่วง 5 เดือนแรก (ม.ค. – พ.ค.) ของปี 2563 ประเทศไทยสามารถส่งออกมะม่วงสดปริมาณ 57,550.17 ตัน ขยายตัวเมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันในปี พ.ศ. 2562 ในทางเดียวกันตลอดปี พ.ศ. 2563 ปริมาณการส่งออกยังปรับตัวเพิ่มสูงขึ้นจาก 58,509.03 ตัน ในปี 2562 เป็น 87,260.01 ตัน ในปี 2563 ดังแสดงใน ตารางที่ 4.6 และ รูปที่ 4.10 โดยการส่งออกมะม่วงไปตลาดอาเซียนขยายตัวโดดเด่นที่สุด มีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 37.5 ของการส่งออกทั้งหมด ซึ่งตลาดหลักในการส่งออกมะม่วงสด เช่น มาเลเซีย เวียดนาม และ สปป.ลาว มีการส่งออกที่ขยายตัวขึ้นจากปี 2562 โดยมีปริมาณการส่งออกมะม่วงสดไปมาเลเซียเพิ่มขึ้นจาก 14,399.46 ตัน ในปี 2562 เป็น 45,007.56 ตัน ในปี 2563 และมีการส่งออกมะม่วงสดไป สปป.ลาว เพิ่มขึ้นจาก 5,876.07 ตัน ในปี 2562 เป็น 7,126.44 ตัน ในปี 2563 ดังแสดงในตารางที่ 4.6 -ตารางที่ 4.7 และรูปที่ 4.10 - รูปที่ 4.12 และยังมีประเทศจีนที่นิยมมะม่วงสดจากไทยเพิ่มขึ้น โดยประเทศไทยมีข้อได้เปรียบ

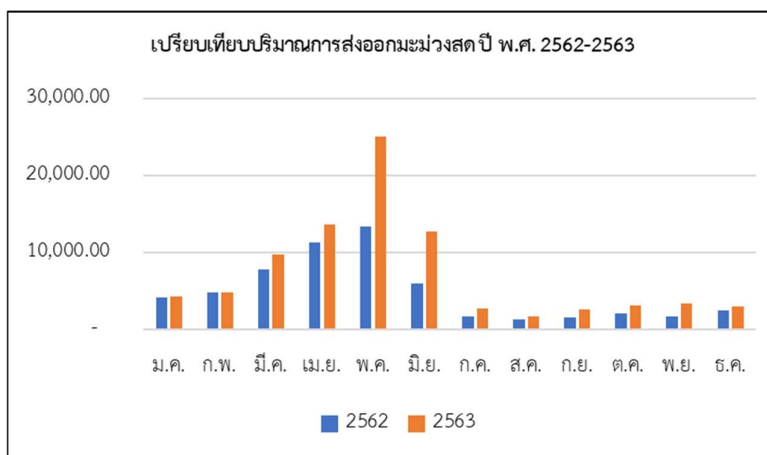
จากความตกลงการค้าเสรี (Free Trade Area: FTA) ซึ่งในปัจจุบันประเทศคู่ค้า FTA ของไทยมี 15 ประเทศ ไม่เก็บภาษีนำเข้ามะม่วงสดจากไทย ได้แก่ สมาชิกอาเซียน 7 ประเทศ (อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ บรูไน เวียดนาม เมียนมา และมาเลเซีย) จีน ญี่ปุ่น ฮองกง ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อินเดีย ชิลี และเปรู เหลือเพียง 3 ประเทศ ที่ยังเก็บภาษีนำเข้าจากไทย ได้แก่ สปป.ลาว และกัมพูชา เก็บภาษีนำเข้าร้อยละ 5 และเกาหลีใต้ เก็บภาษีนำเข้าร้อยละ 24 (กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, 2563)

ตารางที่ 4.6 เปรียบเทียบปริมาณการส่งออกมะม่วงสดของไทยรายเดือน ปี พ.ศ. 2562-2563

เดือน	ปี พ.ศ. 2562		ปี พ.ศ. 2563	
	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (ล้านบาท)	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (ล้านบาท)
ม.ค.	4,150.66	118.13	4,321.34	124.31
ก.พ.	4,795.63	21.75	4,861.74	142.37
มี.ค.	7,815.11	264.63	9,731.34	250.37
เม.ย.	11,362.40	346.16	13,641.66	313.52
พ.ค.	13,396.43	386.76	24,994.10	457.98
มิ.ย.	6,042.38	195.99	12,716.66	188.82
ก.ค.	1,679.03	40.27	2,793.63	54.77
ส.ค.	1,388.57	56.75	1,713.95	58.41
ก.ย.	1,571.13	94.72	2,697.89	91.77
ต.ค.	2,064.03	82.54	3,212.21	107.84
พ.ย.	1,776.08	68.44	3,482.28	87.32
ธ.ค.	2,467.59	77.65	3,093.22	75.70
รวม	58,509.03	1,753.79	87,260.01	1,953.15

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์

โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 4.10 เปรียบเทียบปริมาณการส่งออกมะม่วงสด ปี พ.ศ. 2562-2563

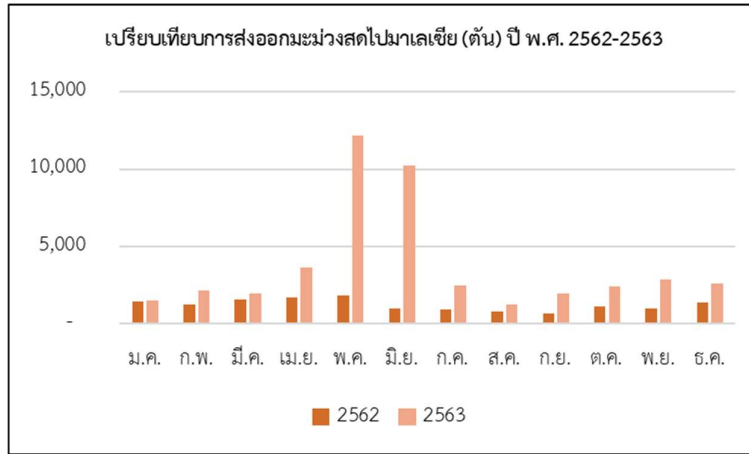
ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์
 โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

ตารางที่ 4.7 เปรียบเทียบปริมาณการส่งออกมะม่วงไปประเทศปลายทางที่สำคัญ ปี พ.ศ. 2562-2563

หน่วย: ตัน

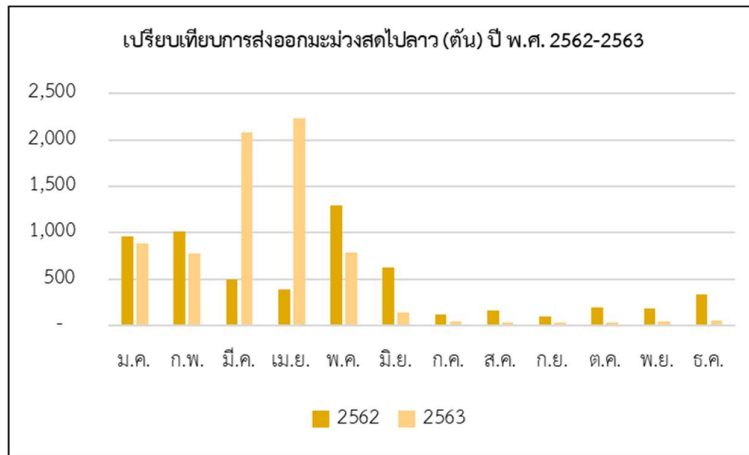
เดือน	ปี พ.ศ. 2562				ปี พ.ศ. 2563			
	เกาหลีใต้	ญี่ปุ่น	มาเลเซีย	ลาว	เกาหลีใต้	ญี่ปุ่น	มาเลเซีย	ลาว
ม.ค.	635.38	68.11	1,395.66	964.54	716.84	61.96	1,483.30	883.66
ก.พ.	646.38	90.83	1,230.00	1,017.08	1,021.41	101.63	2,111.33	781.91
มี.ค.	1,894.51	262.19	1,558.69	498.74	1,381.42	233.46	1,966.70	2,078.93
เม.ย.	2,182.28	557.32	1,710.95	391.09	1,534.45	367.42	3,594.34	2,229.84
พ.ค.	2,111.72	418.93	1,829.02	1,300.16	1,565.75	257.20	12,175.46	784.74
มิ.ย.	840.11	216.74	941.02	622.48	443.45	59.28	10,210.28	142.12
ก.ค.	73.12	43.01	897.05	122.26	99.81	12.10	2,457.86	41.26
ส.ค.	262.22	16.84	759.65	159.54	260.17	7.85	1,203.25	30.04
ก.ย.	508.29	48.10	651.38	99.80	403.65	22.43	1,943.10	31.49
ต.ค.	446.80	57.54	1,108.60	191.84	371.60	41.62	2,396.52	27.30
พ.ย.	327.60	52.00	992.45	179.21	214.87	16.90	2,857.92	39.78
ธ.ค.	319.67	57.10	1,325.00	329.34	156.14	12.27	2,607.50	55.39
รวม	10,248.08	1,888.70	14,399.46	5,876.07	8,169.56	1,194.10	45,007.56	7,126.44

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์
 โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 4.11 เปรียบเทียบการส่งออกมะม่วงสดไปมาเลเซีย ปี พ.ศ. 2562-2563

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์
 โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

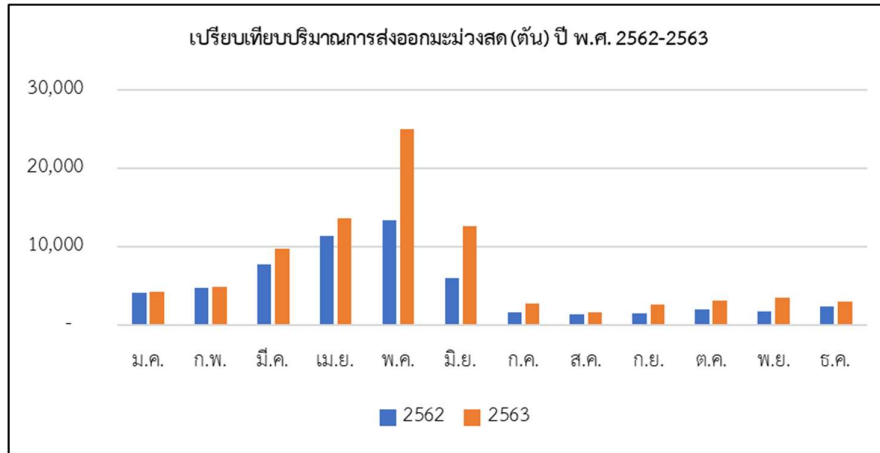

รูปที่ 4.12 เปรียบเทียบการส่งออกมะม่วงสดไปลาว ปี พ.ศ. 2562-2563

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์
 โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

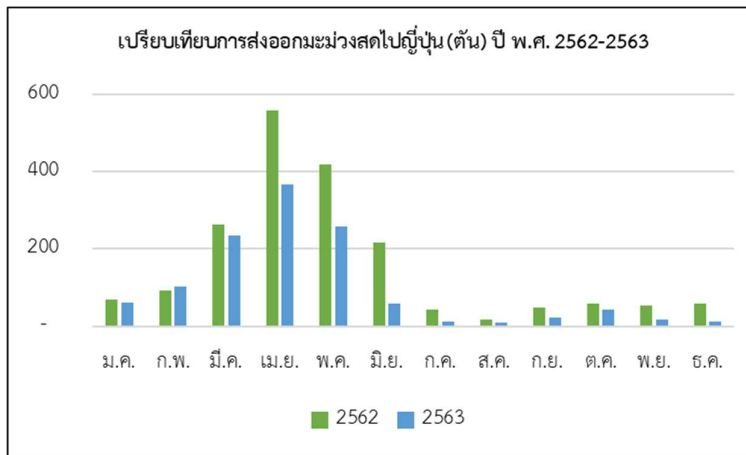
แต่อย่างไรก็ตาม มาตรการล็อกคาวน์จากสถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 ยังคงส่งผลกระทบต่อ การส่งออกมะม่วงของไทย โดยเฉพาะตลาดเกาหลี ญี่ปุ่น และยุโรป ซึ่งปกติจะส่งมะม่วงโดยการขนส่งทางอากาศ แต่มีการระงับการขนส่งทางอากาศบางเที่ยวบิน ทำให้ค่าใช้จ่ายในการส่งออกเพิ่มขึ้นจากเดิม 20 บาทต่อกิโลกรัม เป็น 80 บาทต่อกิโลกรัม ส่งผลให้ผู้ประกอบการแบกรับต้นทุนที่สูง ทำให้การซื้อขายนะมม่วงเกิดการหดตัวเป็นอย่างมาก (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2563) ดังแสดงในรูปที่ 4.13 และรูปที่ 4.14 โดยทางกรมส่งเสริมการเกษตรได้ให้การช่วยเหลือเกษตรกรจากผลกระทบที่เกิดขึ้น โดย บริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด ยินดีลดค่าขนส่งข้ามจังหวัด และได้เสนอโครงการ “ซื้อมะม่วงฝากหมอ” เพื่อเป็นช่องทางในการกระจายสินค้า และเปิดโอกาสให้ประชาชนซื้อมะม่วงคุณภาพส่งออกส่งให้โรงพยาบาล เพื่อให้แพทย์และ

พยาบาลเป็นขวัญกำลังใจ นอกจากนี้ยังมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตรคัดเลือกสินค้าและแนะนำเกษตรกรให้เปิดขายสินค้าออนไลน์ พร้อมประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับรู้ผ่านช่องทางต่าง ๆ และจัดทำโครงการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมสินค้ามะม่วง ภายใต้แนวคิดให้ส่วนราชการและประชาชนช่วยกันซื้อมะม่วงคุณภาพดีไปเป็นของขวัญของฝาก เป็นต้น

รูปที่ 4.13 เปรียบเทียบการส่งออกมะม่วงสดไปเกาหลีใต้ ปี พ.ศ. 2562-2563

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์
 โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 4.14 เปรียบเทียบการส่งออกมะม่วงสดไปญี่ปุ่น ปี พ.ศ. 2562-2563

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์
 โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

บทที่ 5

สถานการณ์การผลิต การค้า และปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน

ทุเรียนเป็นผลไม้ที่ได้รับฉายาว่าเป็น ราชาแห่งผลไม้ (King of fruits) เป็นไม้ผลยืนต้นขนาดใหญ่ สามารถเจริญเติบโตและให้ผลผลิตได้ดีในเขตที่มีสภาพอากาศร้อนชื้น อุณหภูมิที่เหมาะสม ประมาณ 10 – 46 องศาเซลเซียส มีจำนวนปริมาณน้ำฝนไม่น้อยกว่า 2,000 มิลลิเมตรต่อปี มีการกระจายตัวของฝนดี ความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศสูงประมาณร้อยละ 75-85 ดินมีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง (pH) ประมาณ 5.5 - 6.5 จึงเรียกได้ว่าทุเรียนเป็นผลไม้ที่จัดอยู่ในกลุ่ม Tropical fruits หรือกลุ่มผลไม้ในเขตร้อนชื้น และเป็นผลไม้สำคัญของประเทศไทยที่นอกจากบริโภคในประเทศแล้ว ยังสามารถส่งออกทำรายได้ให้กับประเทศในแต่ละปีจำนวนมาก แหล่งปลูกทุเรียนสำคัญของโลกส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ประเทศกลุ่มอาเซียน ได้แก่ ไทย เวียดนาม มาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ และถือว่าไทยเป็นแหล่งผลิตอันดับ 1 ของโลก (กลุ่มพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก, 2563) ในประเทศไทยมีทุเรียนมากกว่า 30 สายพันธุ์ ซึ่งแต่ละสายพันธุ์มีรสชาติที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้พบว่ามีทุเรียนทั้งหมด 8 สายพันธุ์ที่เป็นที่นิยมนำมาเพาะปลูกและเป็นที่ยอมรับในกลุ่มผู้บริโภค ประกอบด้วย พันธุ์ก้านยาว พันธุ์หมอนทอง พันธุ์ชะนี พันธุ์กระดุม พันธุ์หลงลับแล พันธุ์พวงมณี พันธุ์ภูเขาไฟ และพันธุ์ชะนีเกาะช้าง (กรุงเทพธุรกิจ, 2561)

เนื้อหาในบทที่ 5 นี้แสดงสถานการณ์ปัจจุบันของการผลิตและการค้าของทุเรียน รวมทั้งปัญหาที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนเผชิญ โดยเป็นการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ รวมทั้งงานวิจัยในอดีตที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เนื้อหาของบทที่ 5 สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ส่วน ได้แก่ (1) ภาพรวมการผลิตทุเรียนในประเทศไทย (2) สถานการณ์ราคาทุเรียน (3) การค้าทุเรียน โดยประกอบด้วยทั้งความต้องการบริโภคในประเทศ และการส่งออก (4) โครงสร้างตลาดการค้าทุเรียนในปัจจุบัน และ (5) ปัญหาที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนเผชิญ

5.1 การผลิตทุเรียน

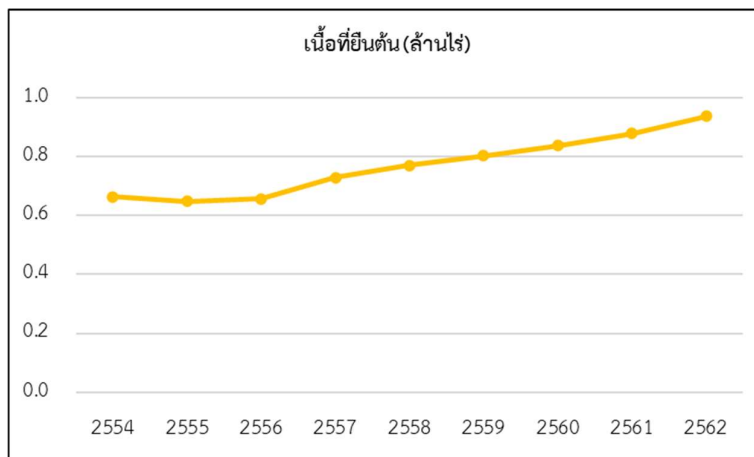
สถานการณ์การเพาะปลูกทุเรียนในประเทศตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (ปี พ.ศ. 2554-2563) พบว่า เนื้อที่ยืนต้น เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเกษตรกรได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่จากการเพาะปลูกพืชชนิดอื่นมาปลูกทุเรียนแทน เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และผลไม้ชนิดอื่น เป็นต้น ประกอบกับแรงจูงใจทางด้านราคาที่เกษตรกรขายได้มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2563 มีเนื้อที่ให้ผล 791,165 ไร่ ผลผลิต 1,111,928 ตัน และให้ผลผลิต 1,405 กิโลกรัมต่อไร่

เนื้อที่ให้ผลเพิ่มขึ้นเนื่องจากเกษตรกรขยายเนื้อที่เพาะปลูกในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งเริ่มให้ผลผลิต ส่งผลให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น สำหรับผลผลิตต่อไร่ที่เพิ่มขึ้น เป็นผลเนื่องจากสภาพอากาศเอื้ออำนวยต่อการออกดอกติดผล (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563). ดังแสดงในตารางที่ 5.1 และรูปที่ 5.1 ถึงรูปที่ 5.4

ตารางที่ 5.1 เนื้อที่ยืนต้น เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ของทุเรียน ปี พ.ศ. 2554-2563

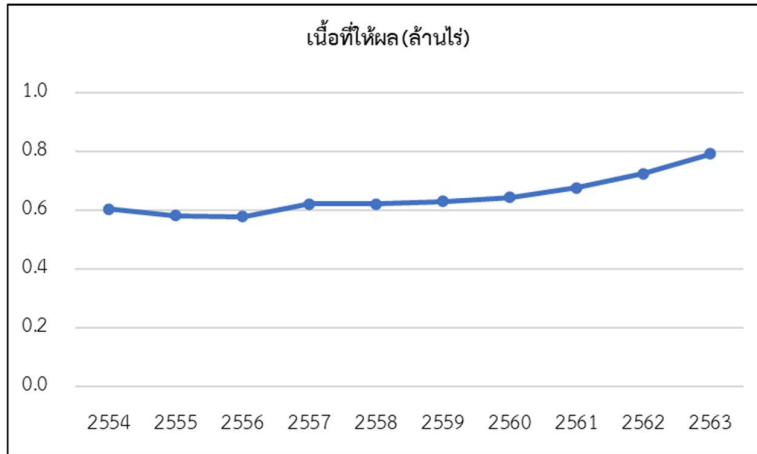
ปี	เนื้อที่ยืนต้น (ไร่)	เนื้อที่ให้ผล (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)	ผลผลิตต่อไร่ (กิโลกรัม)
2554	664,553	604,501	509,435	843
2555	648,693	581,651	524,467	902
2556	656,486	577,189	569,311	986
2557	730,007	620,571	672,930	1,084
2558	771,248	620,887	617,212	994
2559	803,317	629,053	546,989	870
2560	838,714	643,030	663,066	1,031
2561	879,813	676,249	759,828	1,124
2562	937,607	724,730	1,017,097	1,403
2563	-	791,165	1,111,928	1,405

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย (หมายเหตุ: ไม่พบข้อมูลเนื้อที่ยืนต้นปี พ.ศ. 2563)

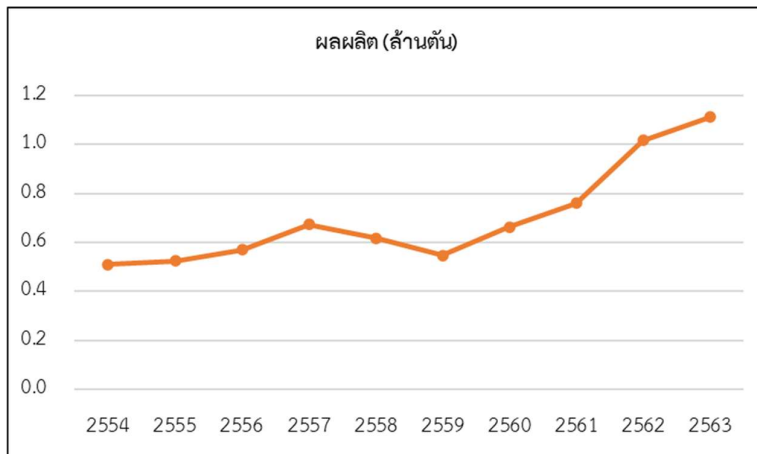
รูปที่ 5.1 แนวโน้มเนื้อที่ยืนต้นของทุเรียน ปี พ.ศ. 2554-2562

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

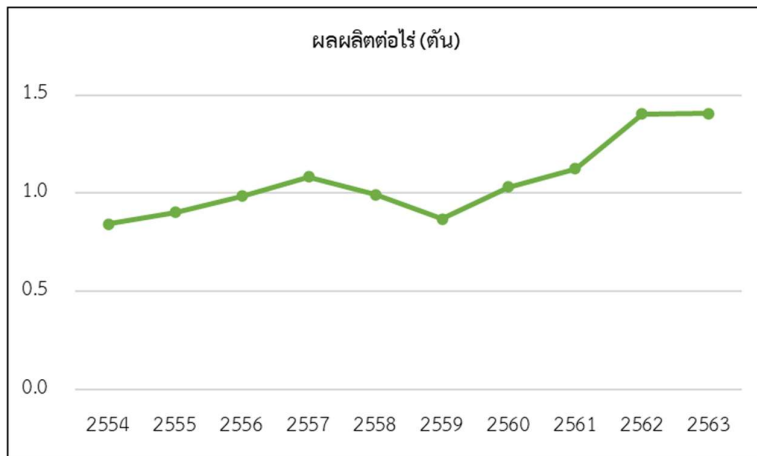
รูปที่ 5.2 แนวโน้มเนื้อที่ให้ผลของทุเรียน ปี พ.ศ. 2554-2563

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 5.3 แนวโน้มผลผลิตทุเรียน ปี พ.ศ. 2554-2563

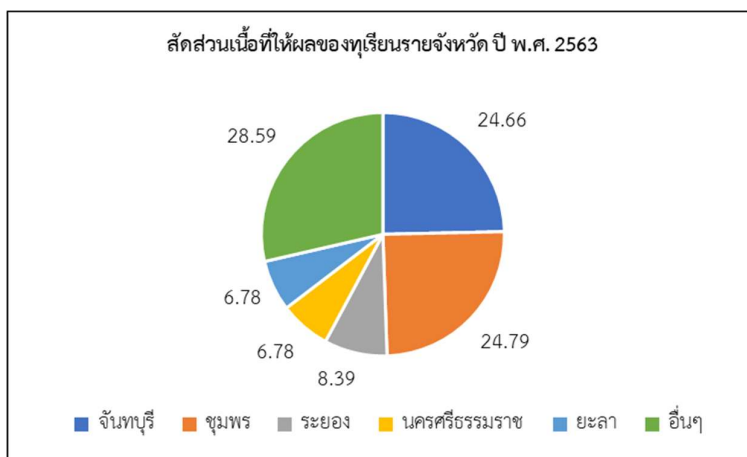
ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 5.4 แนวโน้มผลผลิตต่อไร่ของทุเรียน ปี พ.ศ. 2554-2563

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

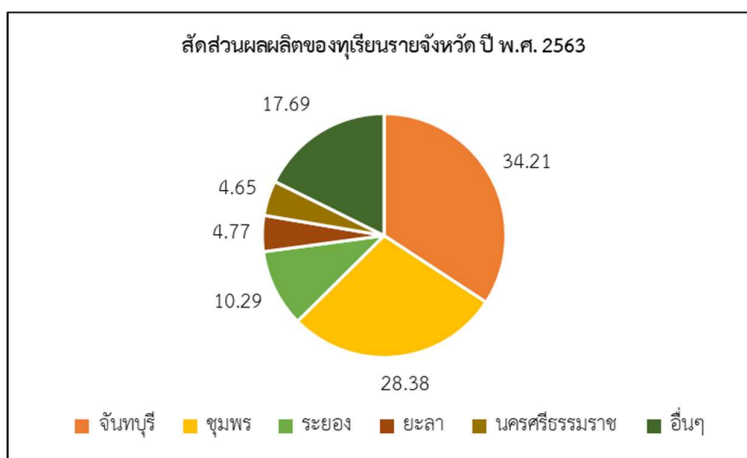
เมื่อพิจารณารายจังหวัด พบว่า จังหวัดที่มีเนื้อที่ให้ผลผลิตทุเรียนมากที่สุด 5 อันดับแรกในปี 2563 ได้แก่ จังหวัดจันทบุรี (195,126 ไร่) ชุมพร (196,158 ไร่) ระยอง (66,382 ไร่) นครศรีธรรมราช (53,670 ไร่) และยะลา (53,621 ไร่) ตามลำดับ โดยมีสัดส่วนเนื้อที่ให้ผลของทุเรียนรายจังหวัด ดังแสดงในรูปที่ 5.5

รูปที่ 5.5 สัดส่วน (%) เนื้อที่ให้ผลของทุเรียนรายจังหวัด ปี พ.ศ. 2563

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

จังหวัดที่มีผลผลิตทุเรียนมากที่สุด 5 อันดับแรกในปี พ.ศ. 2563 ได้แก่ จังหวัดจันทบุรี (380,446 ตัน) ชุมพร (315,552 ตัน) ระยอง (114,413 ตัน) ยะลา (53,023 ตัน) และนครศรีธรรมราช (51,750 ตัน) ตามลำดับ โดยมีสัดส่วนผลผลิตของทุเรียนรายจังหวัด ดังแสดงในรูปที่ 5.6

รูปที่ 5.6 สัดส่วน (%) ผลผลิตของทุเรียนรายจังหวัด ปี พ.ศ. 2563

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

5.2 ราคาทุเรียน

สถานการณ์ราคาทุเรียนที่เกษตรกรขายได้ ราคาขายส่ง และราคาส่งออก ระหว่างปี พ.ศ. 2558-2562 พบว่ามีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นทุกปี โดยปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของราคาทุเรียน มาจากความต้องการบริโภคในประเทศที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น รวมทั้งปริมาณการส่งออกที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะการส่งออกไปสาธารณรัฐประชาชนจีน ที่เป็นประเทศผู้นำเข้าทุเรียนจากไทยรายใหญ่ที่สุด

ราคาทุเรียนพันธุ์หมอนทองและพันธุ์ชะนีที่เกษตรกรขายได้เพิ่มขึ้นจาก 46.96 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2558 เป็น 99.86 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2562 และเพิ่มขึ้นจาก 31.11 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2558 เป็น 63.37 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2562 ตามลำดับ

ราคาขายส่งทุเรียนพันธุ์หมอนทองและพันธุ์ชะนีเพิ่มขึ้นจาก 67.89 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2558 เป็น 116.41 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2562 และเพิ่มขึ้นจาก 47.5 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2558 เป็น 83.85 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2562 ตามลำดับ

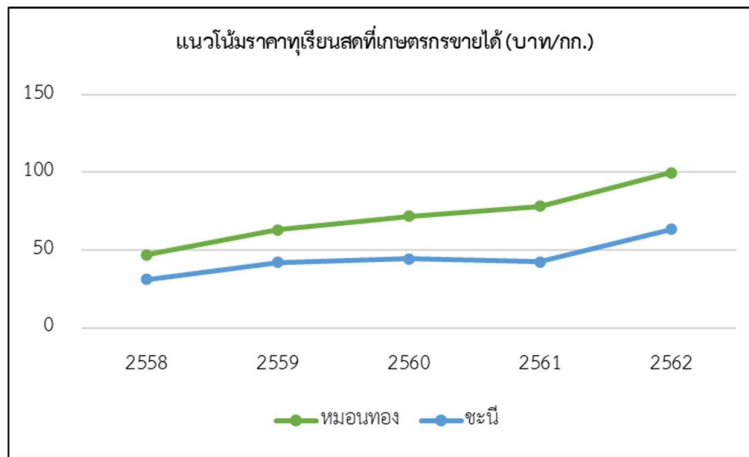
ราคาส่งออกทุเรียนสด ทุเรียนแช่แข็ง และทุเรียนกวน เพิ่มขึ้นจาก 36.98 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2558 เป็น 69.41 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2562, เพิ่มขึ้นจาก 87.65 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2558 เป็น 206.67 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2562 และลดลงจาก 119.53 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2558 เป็น 108.8 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2562 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 5.2 และรูปที่ 5.7 ถึงรูปที่ 5.9

ตารางที่ 5.2 ราคาที่เกษตรกรขายได้ ราคาขายส่ง และราคาส่งออกทุเรียน ปี พ.ศ. 2558-2562

หน่วย: บาท/กิโลกรัม

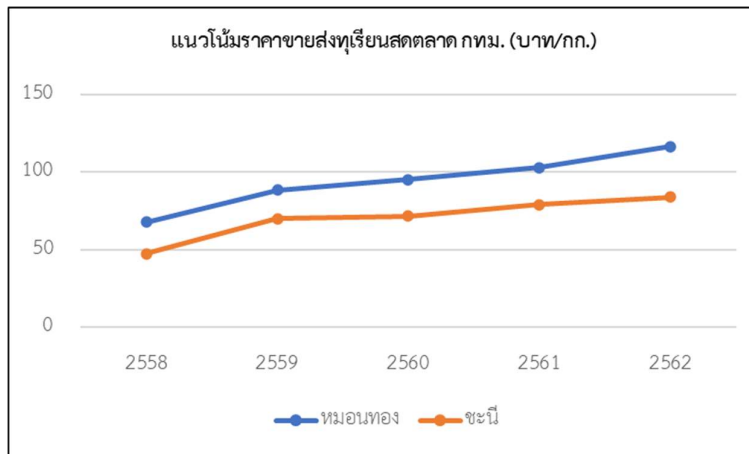
ปี	ราคาที่เกษตรกรขายได้		ราคาขายส่งตลาดกรุงเทพ		ราคาส่งออก		
	หมอนทอง	ชะนี	หมอนทอง	ชะนี	ทุเรียนสด	ทุเรียนแช่แข็ง	ทุเรียนกวน
2558	46.96	31.11	67.89	47.5	36.98	87.65	119.53
2559	62.96	42.2	88.51	70	43.37	106.62	125.16
2560	71.81	44.38	95.18	71.57	45.05	171.06	126.32
2561	78.16	42.51	102.93	79.12	60.74	232.93	102.45
2562	99.86	63.37	116.41	83.85	69.41	206.67	108.8

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

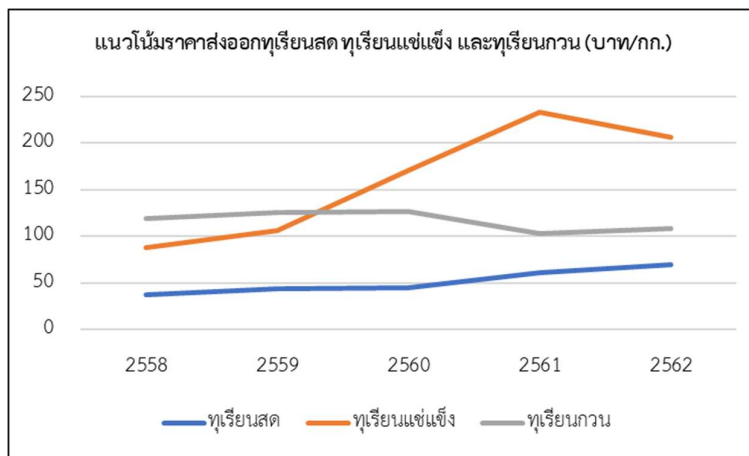
รูปที่ 5.7 แนวโน้มราคาทุเรียนสดที่เกษตรกรขายได้ ปี พ.ศ. 2558-2562

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 5.8 แนวโน้มราคาขายส่งทุเรียนสดตลาดกรุงเทพ ปี พ.ศ. 2558-2562

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 5.9 แนวโน้มราคาส่งออกทุเรียนสด ทุเรียนแช่แข็ง และทุเรียนกวน ปี พ.ศ. 2558-2562

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

5.3 ความต้องการบริโภคและการค้า

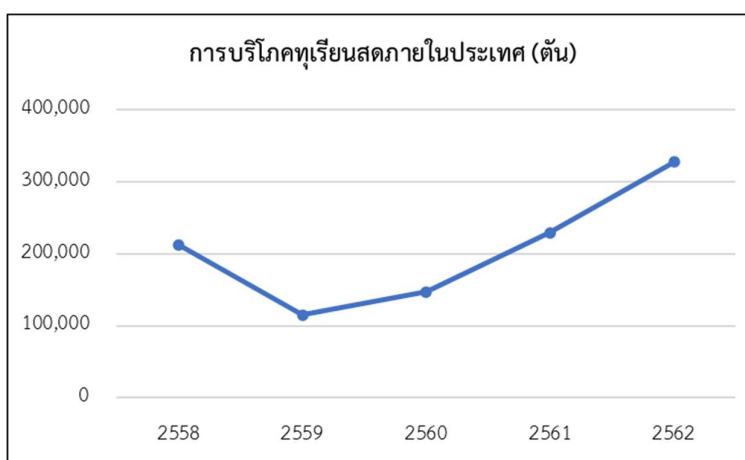
5.3.1 ความต้องการภายในประเทศ

ความต้องการบริโภคทุเรียนสดในประเทศระหว่างปี พ.ศ. 2558-2562 มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น จาก 212,495 ตัน ในปี 2558 เป็น 327,497 ตัน ในปี 2562 (เพิ่มขึ้นร้อยละ 54.12) ดังแสดงในตารางที่ 5.3 และรูปที่ 5.10

ตารางที่ 5.3 ปริมาณการบริโภคทุเรียนสดในประเทศ ปี พ.ศ. 2558-2562

ปี	ปริมาณการบริโภคทุเรียนสดในประเทศ (ตัน)
2558	212,495
2559	115,264
2560	147,293
2561	229,379
2562	327,497

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 5.10 แนวโน้มการบริโภคทุเรียนสดภายในประเทศ ปี พ.ศ.2558-2562

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

5.3.2 ความต้องการในต่างประเทศ

ประเทศไทยเป็นประเทศผู้ผลิตและส่งออกทุเรียนรายใหญ่ของโลก ตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2554-2563) พบว่า ประเทศไทยมีแนวโน้มปริมาณการส่งออกทุเรียนสด ทุเรียนแช่แข็ง และทุเรียนกวน ที่เพิ่มสูงขึ้น ในทางกลับกันทุเรียนอบแห้งมีแนวโน้มการส่งออกที่ลดลง เมื่อจัดลำดับปริมาณการส่งออกทุเรียนสดและผลิตภัณฑ์ในปี พ.ศ. 2563 พบว่า ส่งออกทุเรียนสดเป็นมูลค่ามากที่สุด 620,892.7 ตัน (มูลค่า 65,630.9 ล้านบาท) รองลงมา ได้แก่ ทุเรียนแช่แข็ง 30,804.9 ตัน (มูลค่า 6,437.6 ล้านบาท) ทุเรียนอบแห้ง

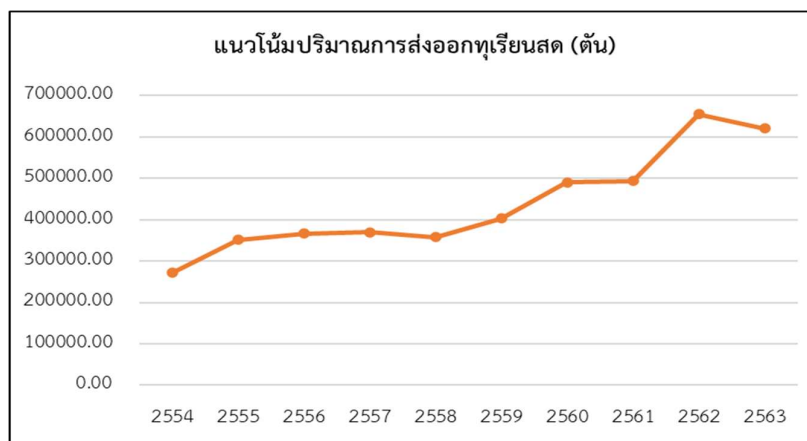
261.9 ตัน (มูลค่า 229.7 ล้านบาท) และทุเรียนกวน 1,187.5 ตัน (มูลค่า 157.3 ล้านบาท) ตามลำดับ รวมทั้งสิ้น 653,147.0 ตัน คิดเป็นมูลค่า 72,455.4 ล้านบาท ดังแสดงในตารางที่ 5.4 และรูปที่ 5.11

ตารางที่ 5.4 ปริมาณและมูลค่าการส่งออกทุเรียนสดและผลิตภัณฑ์ ปี พ.ศ. 2554-2563

ปริมาณ: ตัน มูลค่า: ล้านบาท

ปี	ทุเรียนสด (HS 08106000000)		ทุเรียนแช่แข็ง (HS 08119000002)		ทุเรียนอบแห้ง (HS 08134090001)		ทุเรียนกวน (HS 20060000001)		รวม	
	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า
2554	271,948.4	4,662.2	14,322.8	565.8	322.8	132.0	3,071.0	229.2	289,665.0	5,589.2
2555	351,124.0	6,195.2	13,895.3	734.4	392.2	193.5	500.7	44.1	365,912.2	7,167.3
2556	367,056.5	7,344.5	13,662.4	876.6	465.1	279.4	229.7	28.6	381,413.6	8,529.0
2557	369,602.5	12,435.7	17,142.7	1,131.3	355.8	218.0	455.4	58.1	387,556.4	13,843.1
2558	358,192.3	13,246.4	22,187.2	1,944.8	400.5	289.7	689.5	82.4	381,469.5	15,563.2
2559	403,634.0	17,505.8	20,341.9	2,170.1	340.7	282.9	719.8	90.1	425,036.4	20,048.8
2560	490,489.0	22,098.4	13,303.2	2,275.6	544.8	431.3	1,088.9	137.5	505,425.9	24,942.9
2561	494,067.8	30,187.0	19,981.5	4,644.8	417.9	346.2	1,517.5	155.5	515,984.7	35,333.5
2562	655,395.0	45,481.5	25,913.8	5,351.1	215.0	197.7	1,210.9	131.8	682,734.8	51,162.1
2563	620,892.7	65,630.9	30,804.9	6,437.6	261.9	229.7	1,187.5	157.3	653,147.0	72,455.4
รวม	4,382,402.0	224,787.5	191,555.8	26,132.1	3,716.8	2,600.4	10,671.0	1,114.5	,588,345.5	254,634.5

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 5.11 แนวโน้มปริมาณการส่งออกทุเรียนสดของไทย ปี พ.ศ. 2554-2563

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

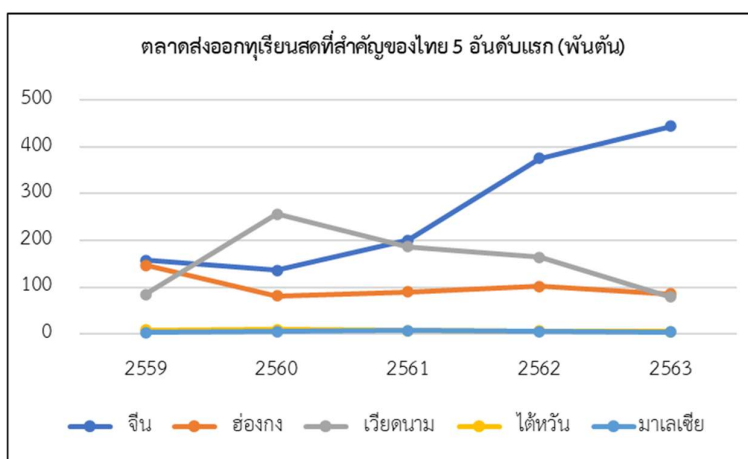
ตลาดส่งออกทุเรียนสดที่สำคัญของไทย ประกอบด้วย สาธารณรัฐประชาชนจีน ฮองกง เวียดนาม ใต้หวัน และมาเลเซีย ในปี 2563 พบว่า ส่งออกทุเรียนสดไปสาธารณรัฐประชาชนจีนมากที่สุด 444,411.2 ตัน รองลงมา ได้แก่ ฮองกง 85,662.6 ตัน เวียดนาม 79,386.7 ตัน ใต้หวัน 4,656.7 ตัน และมาเลเซีย 4,311 ตัน ตามลำดับ รวมปริมาณส่งออกทุเรียนสดทั้งหมดของไทยไปทุกประเทศทั่วโลก 620,892.7 ตัน และพบว่า แนวโน้มการส่งออกทุเรียนสดไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังแสดงในตารางที่

5.5 และรูปที่ 5.12 ทั้งนี้การส่งออกทุเรียนไปสาธารณรัฐประชาชนจีนมีทั้งที่ส่งออกโดยตรงไปสาธารณรัฐประชาชนจีนและส่งผ่านไปยังเวียดนาม ฮองกง เพื่อเข้าสู่สาธารณรัฐประชาชนจีน

ตารางที่ 5.5 ตลาดส่งออกทุเรียนสดที่สำคัญของไทย 5 อันดับแรก ปี พ.ศ. 2559-2563

ประเทศ	ปริมาณการส่งออกทุเรียนสด (ตัน)				
	2559	2560	2561	2562	2563
จีน	158,080.6	135,708.1	200,907.5	375,332.8	444,411.2
ฮ่องกง	146,321.0	81,570.6	89,615.0	101,363.1	85,662.6
เวียดนาม	84,850.5	256,870.0	186,530.8	164,526.4	79,386.7
ไต้หวัน	7,739.6	9,146.0	7,281.3	6,288.3	4,656.7
มาเลเซีย	2,573.8	4,465.6	6,881.5	5,100.4	4,311.0
รวม 5 ประเทศ	399,565.4	487,760.3	491,216.1	652,610.9	618,428.1
อื่น ๆ	4,068.6	2,728.7	2,851.7	2,784.1	2,464.6
รวมทุกประเทศ	403,634.0	490,489.0	494,067.8	655,395.0	620,892.7

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 5.12 ตลาดส่งออกทุเรียนสดที่สำคัญของไทย 5 อันดับแรก ปี พ.ศ. 2559-2563

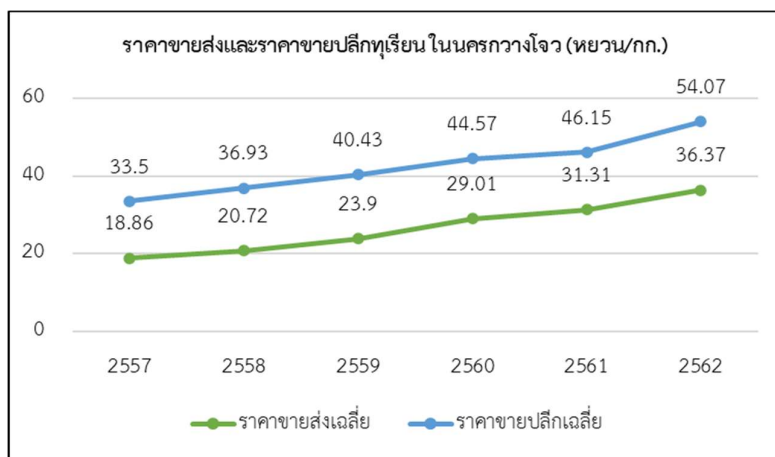
ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

5.3.3 สถานการณ์ราคาทุเรียนขายส่งและขายปลีกในสาธารณรัฐประชาชนจีน

เนื่องจากสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นตลาดส่งออกทุเรียนที่สำคัญของไทย ในสาธารณรัฐประชาชนจีนก็เหมือนกับในประเทศต่าง ๆ ที่มีตลาดกลางในการซื้อขายส่งผลไม้ที่ผลิตได้ในประเทศและผลไม้นำเข้าจากต่างประเทศ ตลาดกลางซื้อขายส่งผลไม้ที่ใหญ่ที่สุดอยู่ที่ตลาดค้าส่งผักและผลไม้เจียงหนาน ในนครกวางโจว มีปริมาณการนำเข้าผลไม้จากต่างประเทศคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 60-70 ของปริมาณการนำเข้าผลไม้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยร้อยละ 30-35 ของผลไม้นำเข้าเป็นผลไม้จากไทย ผลไม้ไทยที่ส่งออกไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนร้อยละ 70-80 ส่งผ่านตลาดเจียงหนาน ก่อนกระจายไปยังมณฑลต่าง ๆ

สำหรับผู้บริโภคหากจะเลือกซื้อผลไม้นำเข้าจากต่างประเทศค่อนข้างมีความสะดวก เนื่องด้วยปัจจุบันห้างโมเดิร์นเทรดในเมืองต่าง ๆ เช่น AEON LOTUS VANGUARD FRIENDSHIP HUALIAN PARKSHOP รวมถึงร้านจำหน่ายผลไม้ของบริษัท Shenzhen Pagoda Industrial Development จำกัด ซึ่งจำหน่ายผลไม้ระดับพรีเมียมที่มีสาขากว่า 1,700 สาขาทั่วประเทศ ผลไม้ไทยเป็นหนึ่งในผลไม้ที่ห้างโมเดิร์นเทรดต่าง ๆ เลือกสรรนำไปจัดจำหน่ายให้กับผู้บริโภค (ฝ่ายการเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2560)

ทั้งนี้พบว่า ราคาขายส่งทุเรียนไทยที่ตลาดค้าส่งผักและผลไม้เจียงหนานและราคาขายปลีกทุเรียนที่ห้างโมเดิร์นเทรดในนครกว่างโจว มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยราคาขายส่งเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 18.86 หยวนต่อกิโลกรัม ในปี 2557 เป็น 36.37 หยวนต่อกิโลกรัม ในปี 2562 (เพิ่มขึ้นร้อยละ 92.84) เช่นเดียวกับราคาปลีกเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นจาก 33.5 หยวนต่อกิโลกรัม ในปี 2557 เป็น 54.07 หยวนต่อกิโลกรัม ในปี 2562 (เพิ่มขึ้นร้อยละ 61.40) ดังแสดงในรูปที่ 5.13

รูปที่ 5.13 แนวโน้มราคาขายส่งและราคาขายปลีกทุเรียน ในนครกว่างโจว ปี พ.ศ. 2557-2562

ที่มา: ฝ่ายการเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว ประมวลผลโดยผู้วิจัย

5.4 โครงสร้างตลาดการค้าทุเรียน

แหล่งใหญ่ในการเพาะปลูกทุเรียนในประเทศไทย คือ จังหวัดจันทบุรี (ทุเรียนภาคตะวันออก) และจังหวัดชุมพร (ทุเรียนใต้) มีปริมาณการเพาะปลูกและปริมาณผลผลิตใกล้เคียงกัน แต่มีลักษณะของโครงสร้างห่วงโซ่อุปทานแตกต่างกัน ซึ่งสามารถจำแนกและแสดงได้ดังนี้

5.4.1 ห่วงโซ่อุปทานทุเรียนภาคตะวันออก

จังหวัดจันทบุรีเป็นแหล่งปลูกทุเรียนที่สำคัญของภาคตะวันออก โดยมีเนื้อที่ปลูกทุเรียนครอบคลุมทั้งสิ้น 10 อำเภอ ได้แก่ อำเภอท่าใหม่ อำเภอขลุง อำเภอเขาคิชฌกูฏ อำเภอมะขาม อำเภอโป่งน้ำร้อน อำเภอเมืองจันทบุรี อำเภอนายายอาม อำเภอแก่งหางแมว อำเภอแหลมสิงห์ อำเภอสอยดาว โดยโครงสร้างตลาด

ทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี ประกอบด้วย เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน ล้ง/ตัวแทนผู้ส่งออก/ผู้ส่งออก ตลาดกลาง ท้องถิ่น/พ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น สหกรณ์การเกษตร โรงงานแปรรูป/ผู้แปรรูปและพ่อค้าส่งชายแดน ดังแสดงใน รูปที่ 5.14 สามารถสรุปได้ดังนี้ (สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตรและสำนักงานเศรษฐกิจเกษตรที่ 6. ,2560)

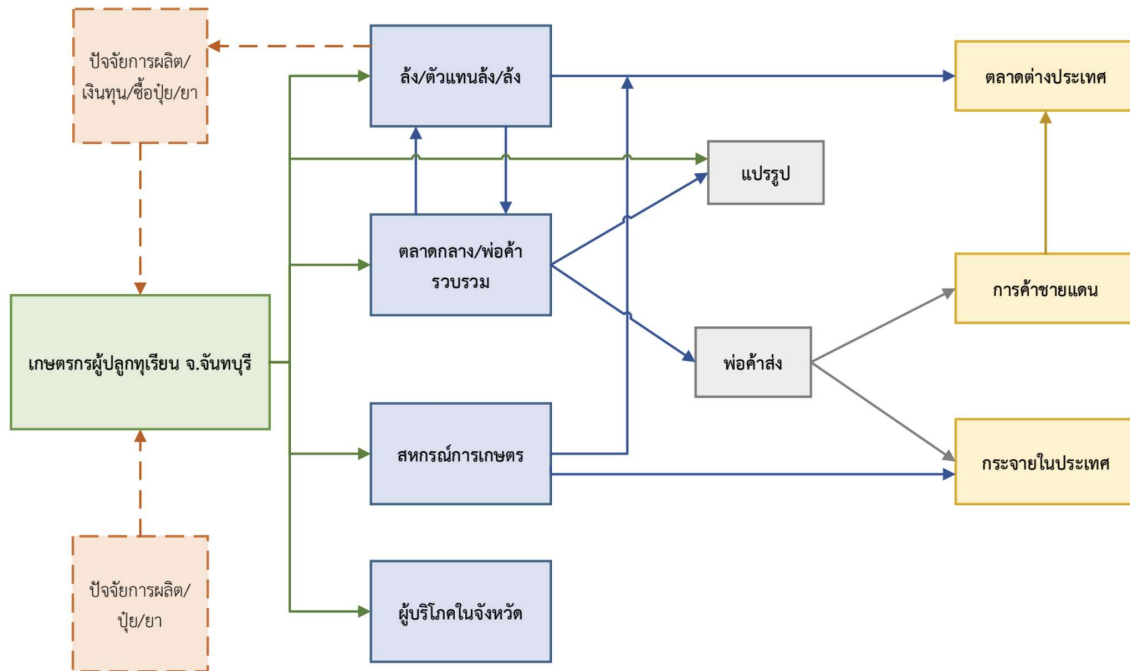
1) **เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน** แบ่งเป็นรายเล็ก รายกลาง และรายใหญ่ ทำหน้าที่ผลิตและดูแลรักษาต้น ทุเรียน รวมทั้งเก็บเกี่ยวหรือเป็นผู้รวบรวมผลผลิตของตนเองไปจำหน่ายให้กับล้ง/ตัวแทนผู้ส่งออก/ผู้ส่งออก ตลาด กลางท้องถิ่น (ตลาดเนินสูง) สหกรณ์การเกษตร โรงงานแปรรูป/ผู้แปรรูป และการจำหน่ายให้ผู้บริโภคเองโดยตรง

2) **ล้ง/ตัวแทนผู้ส่งออก/ผู้ส่งออก** ทำหน้าที่รับซื้อทุเรียนจากเกษตรกรเพื่อการส่งออกต่อไป ซึ่งผู้ ส่งออกจะเป็นผู้กำหนดมาตรฐานการรับซื้อตามความต้องการของตลาดปลายทาง โดยมีตลาดจีนเป็นตลาด หลัก และประเทศอาเซียน ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย เวียดนาม กัมพูชา เป็นต้น โดยขนาดของทุเรียนซึ่งเป็น ที่ชื่นชอบของตลาด มีน้ำหนักประมาณ 2.5 - 4 กิโลกรัม นอกจากนี้ผู้ส่งออก/ล้ง มีรูปแบบการรับซื้อทุเรียน โดยตรงจากเกษตรกรในช่วงฤดูการและการ ซื้อปุ๋ย ซื้อยา และบำรุงดูแลสวนทุเรียนของเกษตรกร และ นัดหมายการเก็บเกี่ยว เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวจะมีทีมตัดทุเรียน ซึ่งมีแรงงานและอุปกรณ์พร้อม และมีการย้าย สวนในการเก็บเกี่ยวไปเรื่อย ๆ จนหมดฤดูกาล

3) **ตลาดกลางท้องถิ่น/พ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น** ตลาดเนินสูงเป็นตลาดกลางค้าส่งทุเรียนขนาดใหญ่ ของจังหวัดจันทบุรี โดยมีพ่อค้ารวบรวมท้องถิ่น ทำหน้าที่เปิดแผงรับซื้อ รวบรวม คัดแยกคุณภาพ และ กระจายผลผลิต โดยมีพ่อค้ารวบรวมมาตั้งแผงรับซื้อทุเรียน มีการคัดแยกคุณภาพตามความต้องการของตลาด และจำหน่ายไปยังตลาดต่าง ๆ ผ่านล้งส่งออกและพ่อค้าชายส่ง ทั้งนี้ ทุเรียนเกรดดีจะส่งออกไปยังตลาดจีน เกรดรองลงมาส่งออกไปยังประเทศในกลุ่มอาเซียน เช่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์ รวมถึงประเทศ เพื่อนบ้าน ผ่านการค้าชายแดน ส่วนทุเรียนตกเกรดจะกระจายไปยังตลาดต่างจังหวัดในประเทศ และผลผลิต บางส่วนถูกส่งเข้าโรงงานแปรรูป/แปรรูป

4) **สหกรณ์การเกษตร** ทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตทุเรียนจากเกษตรกรที่เป็นสมาชิกและไม่เป็น สมาชิกของสหกรณ์ เพื่อส่งจำหน่ายให้กับผู้ส่งออกที่เป็นคู่ค้าหรือร่วมมือทางการค้าในการส่งทุเรียนจำหน่าย ต่างประเทศ และบางส่วนส่งไปจำหน่ายให้กับสหกรณ์การเกษตรทั้งในและนอกจังหวัดที่มีการเชื่อมโยง เครือข่ายระหว่างสหกรณ์ด้วยกัน เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน

5) **โรงงานแปรรูป/ผู้แปรรูป** ทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตทุเรียนจากเกษตรกร และพ่อค้ารวบรวม ท้องถิ่นซึ่งผลผลิตส่วนใหญ่ที่นำมาแปรรูปเป็นแบบตากเกรด ไม่สามารถจำหน่ายเพื่อการบริโภคได้ เช่น มีขนาด เล็กหรือใหญ่เกินไป มีเปอร์เซ็นต์ความสุกแก่ไม่เหมาะสม เป็นต้น โดยผู้แปรรูปจะนำมาแปรรูปเป็นทุเรียนทอด กรอบและทุเรียนกวน เป็นต้น

รูปที่ 5.14 โครงสร้างตลาดทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี

ที่มา: สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตรและสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 6 (2560) ประมวลผลโดยผู้วิจัย

5.4.2 ห่วงโซ่อุปทานทุเรียนในภาคใต้

จังหวัดชุมพรถือว่าเป็นแหล่งผลิตทุเรียนที่สำคัญเป็นอันดับ 1 ของภาคใต้ ซึ่งแหล่งเพาะปลูกทุเรียนที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ อำเภอท่าแซะ อำเภอสวี อำเภอเมือง และอำเภอพะโต๊ะ โดยโครงสร้างตลาดทุเรียนของจังหวัดชุมพร ประกอบด้วย เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน ผู้รวบรวมอิสระ ตัวแทนส่ง ล้งหรือตัวแทนผู้ส่งออก พ่อค้าท้องถิ่นและการแปรรูปภายในจังหวัด ดังแสดงในรูปที่ 5.15 โดยสามารถสรุปได้ดังนี้ (สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตรและสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8, 2560)

1) เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน โดยมีการทำข้อตกลงซื้อล่วงหน้ากับผู้ซื้อ ได้แก่ ผู้รวบรวมอิสระ ตัวแทนส่ง พ่อค้าเร่ที่มารับซื้อหน้าสวน หรือกระจายแก่คนทั่วไป และผลผลิตบางส่วนส่งเข้าโรงงานแปรรูป

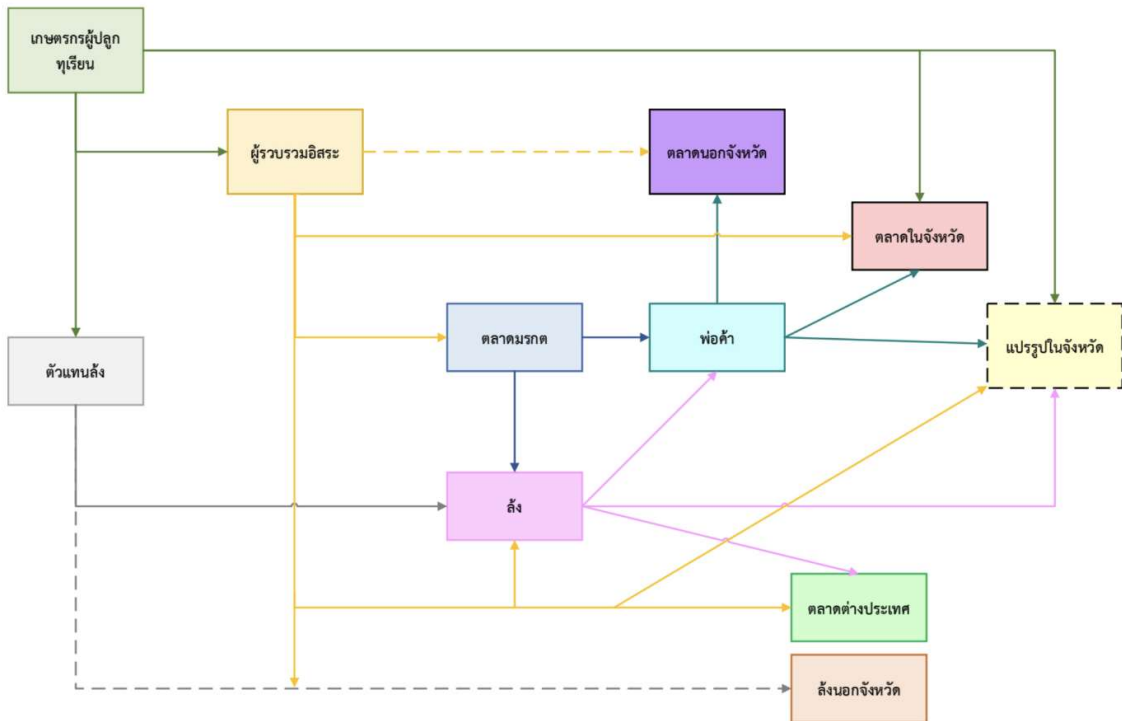
2) ผู้รวบรวมอิสระ ทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตภายในจังหวัดและบางส่วนมาจากต่างจังหวัด จากนั้นทำการกระจายผลผลิตให้แก่ล้งในจังหวัด อาจกระจายเองโดยตรง หรือกระจายผ่านตลาดมรกต (ศูนย์ ONE STOP SERVICE เพื่อให้บริการการส่งออกผักและผลไม้) และมีการกระจายผลผลิตนอกจังหวัด โดยผ่านพ่อค้าส่งและพ่อค้าปลีกในตลาดมรกต รวมทั้งผ่านตัวแทนล้งที่มีต้นสังกัดอยู่นอกจังหวัด สำหรับผลผลิตที่ตกเกรดจะเข้าสู่กระบวนการแปรรูปในจังหวัด

3) **ตัวแทนล้ง** ทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตจากเกษตรกร รวมถึงรับจากผู้รวบรวมอิสระทั้งจากภายในจังหวัดและนอกจังหวัด หลังจากนั้นจะกระจายผลผลิตไปสู่ล้งต้นสังกัดในจังหวัด และบางส่วนกระจายไปสู่ล้งต้นสังกัดนอกจังหวัด โดยส่วนใหญ่ล้งทางภาคใต้จะเป็นต้นสังกัดเดียวกับล้งทางภาคตะวันออก

4) **ล้งหรือตัวแทนผู้ส่งออก** มีหน้าที่ทำการรวบรวมผลผลิตจากตัวแทนทั้งในและนอกจังหวัด รวมถึงรับจากผู้รวบรวมอิสระในจังหวัด หลังจากนั้นจะทำการคัดเกรดคุณภาพ บรรจุภัณฑ์ และส่งออกต่างประเทศ สำหรับผลผลิตที่ไม่ได้เกรดคุณภาพส่งออกจะทำการกระจายแก่พ่อค้าที่มารับซื้อหน้าล้ง และผลผลิตบางส่วนจะเข้าสู่กระบวนการแปรรูปภายในจังหวัด

5) **พ่อค้าท้องถิ่นในจังหวัด** จะทำการซื้อขายผลผลิตจากผู้รวบรวมอิสระในจังหวัด และผลผลิตบางส่วนที่ไม่ได้เกรดคุณภาพส่งออกจากล้งในจังหวัด จากนั้นกระจายไปยังตัวแทนหรือกลุ่มที่ทำการแปรรูปในจังหวัด และกระจายสู่ตลาดในจังหวัดและตลาดนอกจังหวัด

6) **การแปรรูปในจังหวัด** โดยได้มีการรวบรวมผลผลิตจากเกษตรกร ผู้รวบรวมอิสระ ล้ง พ่อค้าในจังหวัด ผ่านตัวแทนต่าง ๆ โดยได้แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น ทุเรียนทอด ทุเรียนกวน ทุเรียนแช่แข็ง เป็นต้น

รูปที่ 5.15 โครงสร้างตลาดทุเรียนของจังหวัดชุมพร

ที่มา: สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตรและสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 6 (2560) ประมวลผลโดยผู้วิจัย

5.5 ปัญหาหลักที่พบในเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน

จากการรวบรวมข้อมูลและงานวิจัยในอดีต มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งได้ศึกษาปัญหาต่างๆ ที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนเผชิญในการผลิต โดยสามารถสรุปเป็นปัญหาในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านการผลิต ด้านกฎระเบียบ การค้าที่มีผลต่อการส่งออก ด้านคุณภาพและมาตรฐาน ด้านการแข่งขัน นอกจากนี้ การระบาดของไวรัสโควิด-19 ก็เป็นปัญหาใหม่ที่มีความสำคัญต่อเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนด้วยเช่นกัน มีรายละเอียดดังนี้

1) ปัญหาในด้านการผลิต

ปัญหาในด้านการผลิตทุเรียนไทยโดยส่วนใหญ่พบปัญหาเรื่องโรคแมลง ได้แก่ ปัญหาโรครากเน่าโคนเน่า (ไฟทอปเธอรา) ซึ่งเกิดจากเชื้อราในทุเรียน และโรคเชื้อราสีชมพู ทั้งในช่วงก่อนให้ผลผลิตและหลังจากให้ผลผลิตแล้ว ทำให้ต้นทุเรียนทรุดโทรมและตายได้ ส่งผลให้อัตรการรอดของทุเรียนลดลงและไม่เป็นไปตามที่คาดการณ์ไว้ และคุณภาพไม่เป็นไปตามความต้องการของตลาด ดังนั้นการดูแลจัดการสวนที่ดีจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ต้นทุเรียนมีความสมบูรณ์ ด้านทานต่อโรคแมลงต่าง ๆ และลดความเสียหายจากความแปรปรวนของสภาพอากาศ รวมทั้งช่วยให้คุณภาพ ขนาด และรูปร่าง ตรงกับความต้องการของตลาดมากขึ้น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563)

2) ปัญหากฎระเบียบทางการค้าที่มีผลต่อการส่งออกทุเรียน

กฎระเบียบการนำเข้าผลไม้ของจีน ซึ่งมีความเข้มงวดมากขึ้น โดยกำหนดให้สวนผลไม้ที่ปลูกเพื่อส่งออกไปจีนต้องขึ้นทะเบียนและได้รับมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice: GAP) ส่วนโรงคัดบรรจุต้องผ่านมาตรฐานหลักปฏิบัติที่ดีในการผลิตสินค้าเกษตรด้านพืช (Good Manufacturing Practice: GMP) ส่งผลให้เกษตรกรและผู้ประกอบการต้องมีการปรับตัวเพื่อยกระดับมาตรฐานของผลไม้ไทยที่จะส่งออกให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563) อย่างไรก็ตามภายหลังจากที่ไทยและจีนได้เห็นชอบร่วมกันในการใช้ร่างพิธีสารว่าด้วยข้อกำหนดในการกักกันโรคและตรวจสอบสำหรับการส่งออกและนำเข้าผลไม้ผ่านประเทศที่สามระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีน ระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ของไทยกับกระทรวงศุลกากรของจีนฉบับใหม่ ตั้งแต่วันที่ 30 เมษายน ปี พ.ศ. 2563 ทำให้การนำเข้าและส่งออกผลไม้ด้วยเส้นทางขนส่งทางบกผ่านประเทศที่สามมีความเป็นระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น โดยจีนอนุญาตให้นำเข้าได้ที่ด่านตงซิงและด่านรถไฟผิงเสียง เพิ่มเติมจากพิธีสารฯ เดิม ที่ให้นำเข้าได้แค่ด่านโหยวอี๋กวนและด่านโม่ฮาน ทั้งนี้ผลไม้ของไทยที่ได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลทะเบียนสวนและโรงคัดบรรจุแล้วจะต้องระบุทะเบียนดังกล่าวบนบรรจุภัณฑ์ เพื่อให้่ายต่อการตรวจสอบย้อนกลับกรณีเกิดปัญหา ในขณะที่ผลไม้เวียดนามที่ส่งเข้าจีนก็ปฏิบัติในลักษณะเดียวกัน ส่งผลให้การแปลงและสวม

สิทธิผลไม่ได้ยักขึ้น หลังจากนั้นคาดว่า การส่งออกผลไม้ของไทยจะเข้าสู่รูปแบบปกติใหม่ (new normal) โดยเป็นการส่งออกไปจีนมากกว่าเวียดนามอย่างมีนัยสำคัญ (ฝ่ายเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2563)

ดังนั้นผู้ผลิตและผู้ส่งออกผลไม้ของไทยจึงควรปฏิบัติตามกฎระเบียบด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืชของจีน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาและลดความสูญเสียในการส่งออกผลไม้ ซึ่งมีอายุในการเก็บรักษาสั้น รวมถึงควรร่วมกันพัฒนาผลผลิตให้มีความหลากหลายในสายพันธุ์และรสชาติ เพื่อสร้างความแปลกใหม่และสอดคล้องกับความต้องการของตลาด ตลอดจนการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าไปพร้อมกัน

3) ปัญหาด้านคุณภาพและมาตรฐานทุเรียน

ปัญหาทุเรียนอ่อนและคุณภาพของทุเรียนยังคงเป็นประเด็นที่ได้รับการพูดถึงจากผู้นำเข้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงต้นฤดูกาลผลิตและช่วงที่ทุเรียนในตลาดมีราคาสูง ดังนั้นเพื่อให้ผู้บริโภคมีความมั่นใจในการเลือกซื้อทุเรียนไทย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคัดเลือกทุเรียนที่มีคุณภาพได้มาตรฐานความสูงสำหรับการส่งออก ไม่ให้มีทุเรียนอ่อนหรือด้อยคุณภาพส่งออกมา โดยเฉพาะในช่วงต้นฤดูกาลของผลผลิต เพราะจะกระทบต่อราคาและตลาดทุเรียนไทยในจีนในวงกว้างได้ง่าย รวมถึงการปฏิบัติตามพิธีสารการส่งออกผลไม้จากไทยมาจีนอย่างเคร่งครัด (ฝ่ายเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2564)

4) ปัญหาการแข่งขันจากประเทศเพื่อนบ้านและทุเรียนของจีน

แม้ว่าขณะนี้ทุเรียนผลสดของไทยจะเป็นประเทศเดียวที่ได้รับอนุญาตให้ส่งออกมายังจีน แต่ปัจจุบันเวียดนามกำลังเร่งผลักดันกระบวนการเจรจาเป็นตลาดส่งออกทุเรียนผลสดมายังจีน และมีแนวโน้มคาดว่าจะได้รับอนุญาตเพิ่มเติม ทางด้านมาเลเซียคู่แข่งด้านการส่งออกทุเรียนที่สำคัญของไทยนั้นจีนได้อนุมัติให้มีการนำเข้าทุเรียนพันธุ์มูซังคิง (Musang King) จากมาเลเซียได้ ในเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2562 มาเลเซียเริ่มส่งออกทุเรียนแช่แข็งแบบมีเปลือกทั้งลูกไปตลาดจีนครั้งแรก (เดิมจีนให้นำเข้าเฉพาะผลิตภัณฑ์ทุเรียนแปรรูปแช่แข็งและเนื้อทุเรียนแช่แข็งเท่านั้น) นอกจากนี้แหล่งปลูกทุเรียนในฟิลิปปินส์ เมืองดาเวา (Davao) ได้เพิ่มพื้นที่ปลูกทุเรียนอีก 500 เฮกตาร์ และมีผู้นำเข้าบางส่วนได้ติดต่อเจรจาเพื่อจองทุเรียนสดไว้จำนวนมาก ซึ่งในระยะที่ทุเรียนให้ผล คาดว่าฟิลิปปินส์จะมีการเจรจาเพื่อให้จีนเปิดตลาดนำเข้าทุเรียนได้ โดยข้อมูลจากสำนักงานสถิติฟิลิปปินส์ระบุในปี พ.ศ. 2561 ฟิลิปปินส์ผลิตทุเรียนได้ 59,027 ตัน เพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้าร้อยละ 14 และคาดว่าผลผลิตจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (กลุ่มพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก, 2563)

ในขณะที่ในมณฑลไหหลำของจีน รัฐบาลท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กำลังเร่งศึกษาพันธุ์ทุเรียนที่มีความเหมาะสมกับภูมิประเทศและภูมิอากาศ หลังจากที่ทุเรียนที่ปลูกไว้มีผลผลิตต่อเนื่องกัน 2 ปีและมีรสชาติใกล้เคียงกับทุเรียนที่จำหน่ายในท้องตลาด รวมทั้งมีการนำเข้ากล้าพันธุ์ทุเรียนจากต่างประเทศเพื่อส่งเสริมให้

เกษตรกรทดลองปลูก ซึ่งหากไม่มีปัญหา คาดว่าผลผลิตที่ทดลองปลูกในช่วงนี้จะเริ่มให้ผลผลิตในอีก 5 ปีข้างหน้า และหากประสบผลสำเร็จคาดว่าจะมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มในมณฑลไหหนานและในจีนตอนใต้ (ฝ่ายเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2564) ดังนั้น ในอนาคตหากจีนผลิตทุเรียนเพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคในประเทศได้เอง จะส่งผลกระทบต่อส่งออกทุเรียนของไทยโดยตรง ดังนั้น ไทยจำเป็นต้องกระจายความเสี่ยงจากการพึ่งพาดตลาดจีนเพียงอย่างเดียว เป็นการแสวงหาดตลาดใหม่ๆ ที่มีศักยภาพเพิ่มเติม ได้แก่ ตะวันออกกลาง และอินเดีย เนื่องจากมีประชากรจำนวนมากและนิยมบริโภคทุเรียนเช่นกัน

5) ปัญหาจากโรคระบาดของไวรัสโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบต่อส่งออกทุเรียน

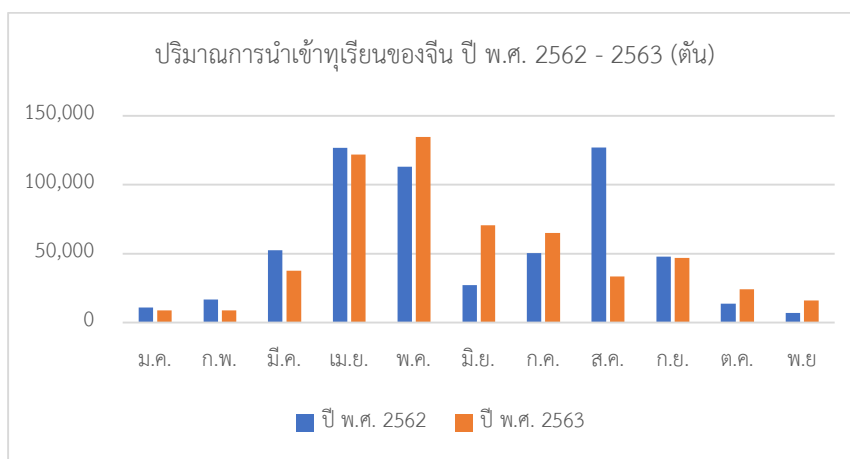
จากรายงานสถานการณ์ทุเรียนไทยในตลาดจีน พบว่า ในปี พ.ศ. 2563 ซึ่งเป็นช่วงสถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 ทั่วโลก ในขณะที่จีนสามารถควบคุมสถานการณ์ได้ดี แต่ผลจากการใช้มาตรการในการควบคุมการแพร่ระบาดโดยควบคุมการเดินทางเข้าออกของคน ทั้งชาวจีน รวมถึงคนขับรถบรรทุกสินค้าระหว่างประเทศ มาตรการด้านสาธารณสุข และมาตรการในการตรวจสอบสินค้านำเข้าที่เข้มงวด ยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการยกเลิกเที่ยวบิน ทำให้สินค้าผลไม้ไม่สามารถขนส่งทางอากาศได้สะดวกดังเช่นที่ผ่านมา จึงมีการปรับเปลี่ยนมาขนส่งทางบกมากขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบปริมาณนำเข้าทุเรียนของจีนเดือนมกราคม-พฤศจิกายน ของปี พ.ศ. 2563 เทียบกับ ปี พ.ศ. 2562 พบว่าการนำเข้าทุเรียนจากไทยลดลงเพียงร้อยละ 4.15 (ปี พ.ศ. 2562 มีปริมาณการนำเข้า 592,998 ตัน และปี พ.ศ. 2563 มีปริมาณการนำเข้า 568,385 ตัน) ดังแสดงในตารางที่ 5.6 และรูปที่ 5.16 (ฝ่ายการเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2563)

ตารางที่ 5.6 เปรียบเทียบปริมาณการนำเข้าทุเรียนของจีน ปี พ.ศ. 2562-2563

หน่วย: ตัน

เดือน	ปี พ.ศ. 2562	ปี พ.ศ. 2563
ม.ค.	10,934	8,956
ก.พ.	16,697	8,956
มี.ค.	52,673	37,840
เม.ย.	126,770	121,990
พ.ค.	113,202	134,552
มิ.ย.	27,182	70,433
ก.ค.	50,354	65,130
ส.ค.	126,823	33,354
ก.ย.	47,783	46,938
ต.ค.	13,588	24,205
พ.ย.	6,992	16,031
รวมปริมาณนำเข้า	592,998	568,385

ที่มา: ฝ่ายการเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว ประมวลผลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 5.16 เปรียบเทียบปริมาณการนำเข้าทุเรียนของจีนก่อน-หลังเกิดโรคระบาดโควิด 19

ที่มา: ฝ่ายการเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว ประมวลผลโดยผู้วิจัย

แนวทางการปรับตัว สืบเนื่องจากที่มีการตรวจพบเชื้อโควิด-19 บนบรรจุภัณฑ์สินค้าแช่เย็นแช่แข็งนำเข้าอย่างต่อเนื่อง จนทำให้ทางศุลกากรระงับการนำเข้าสินค้าจากโรงงานในต่างประเทศที่สินค้าตรวจพบปัญหาและบางประเทศได้ทำการระงับการส่งออกสินค้ามายังสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน ปี 2563 คณะรัฐมนตรีของสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ประกาศวิธีดำเนินการป้องกันการระบาดของไวรัสโควิด-19 โดยการฆ่าเชื้อสำหรับการนำเข้าอาหารที่ขนส่งโดยห่วงโซ่ควบคุมความเย็น ให้มีการฆ่าเชื้อยานพาหนะ ตู้คอนเทนเนอร์ และบรรจุภัณฑ์ที่นำเข้า โดยทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งศุลกากร หน่วยงานควบคุมจรรยาบรรณและการขนส่ง หน่วยงานกำกับดูแลตลาด รัฐบาลท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

ด่านโหย่วอี้กวน เขตปกครองตนเองกว่างซีจ้วง และด่านโม่ฮาน มณฑลยูนนาน ซึ่งเป็นด่านหลักที่มีการนำเข้าผลไม้ของไทย เริ่มใช้มาตรการดังกล่าวตั้งแต่วันที่ 12 พฤศจิกายน ปี พ.ศ. 2563 โดยสินค้าผลไม้ซึ่งขนส่งในตู้คอนเทนเนอร์ทำความเย็นจะต้องถูกดำเนินการตามมาตรการนี้เช่นเดียวกัน เมื่อรถขนส่งสินค้าของไทยถูกสุ่มเข้าด่านตรวจเพื่อตรวจสอบศัตรูพืช ในจำนวนนั้นจะถูกสุ่มตรวจเพื่อฆ่าเชื้อตามมาตรการดังกล่าว โดยจะมีการรื้อสินค้าออกมาทั้งตู้ ฆ่าเชื้อตู้สินค้าและบรรจุภัณฑ์ ใช้เวลาดำเนินการประมาณ 2-3 ชั่วโมง ผู้ประกอบการจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ ดังนั้น มาตรการความเข้มงวดในการตรวจสินค้าแช่เย็นแช่แข็งนำเข้าของจีน อาจส่งผลกระทบต่อ การตรวจปล่อยสินค้าผลไม้ของไทยมีความล่าช้ามากขึ้น อย่างไรก็ตาม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องผู้ประกอบการส่งออกและผู้ผลิต ต้องสร้างความมั่นใจและร่วมกันดำเนินการตามมาตรฐานการผลิตที่ปลอดภัยปลอดการปนเปื้อนของเชื้อโควิด 19 ตลอดห่วงโซ่อุปทาน เพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นและสถานการณ์การค้าในภาพรวม (ฝ่ายเกษตร ประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2564)

นอกจากนี้ภาครัฐของไทยได้เตรียมมาตรการรองรับผลผลิตที่อาจล้นตลาดและส่งออกไม่ได้ ทั้ง มาตรการการกระจายผลผลิตภายในประเทศ การเพิ่มช่องทางการจำหน่าย เช่น การทำตลาดออนไลน์ เป็นต้น และการอำนวยความสะดวกด้านการขนส่ง จึงทำให้การกระจายผลผลิตภายในประเทศและการส่งออกกลับเข้าสู่สู่ภาวะปกติ และไม่ได้รับผลกระทบมากนัก รวมทั้งการประชาสัมพันธ์และขยายตลาดผลไม้ไทยในสาธารณรัฐประชาชนจีนทั้งในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ร่วมกับบริษัทผู้นำเข้า จึงทำให้ตลาดทุเรียนของไทยขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะในเมืองรองที่ไม่ใช่เมืองหลักในการนำเข้าผลไม้จากไทย ประกอบกับระบบโลจิสติกส์ของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่เติบโตอย่างรวดเร็ว จึงช่วยรองรับระบบการขายออนไลน์ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคจีนที่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการซื้อขายสินค้า จึงช่วยเพิ่มโอกาสในการส่งออกทุเรียนของไทยไปจีนได้มากขึ้น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563)

บทที่ 6

ผลการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง

ผลการศึกษาในบทนี้แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จากการสัมภาษณ์ และจากการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกจากพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 50 ครัวเรือน และเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 25 ครัวเรือน โดยจะแบ่งการประมวลผลเป็น 5 ส่วน โดยส่วนที่ 1 เป็นการแสดงข้อมูลสถานการณ์ปัจจุบันของมะม่วงมหาชนกและมะม่วงน้ำดอกไม้ ส่วนที่ 2 และ 3 เป็นการแสดง ข้อมูลสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มผู้นำ ข้อมูลเชิงประชากรและลักษณะการทำเกษตร ทิศนคติต่อความเสี่ยงด้านต่างๆ พฤติกรรมการปรับตัวเพื่อรองรับความเสี่ยง ตลอดจนผลกระทบของสถานการณ์โควิด 19 และแนวทางการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรกลุ่มมะม่วงมหาชนกในพื้นที่ จังหวัดกาฬสินธุ์และเกษตรกรกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ในพื้นที่ จังหวัดนครราชสีมา ตามลำดับ และ ส่วนสุดท้าย เปรียบเทียบความแตกต่างของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มทั้งในมิติ การพึ่งพิงตลาด ระดับการพัฒนาของกลุ่ม ด้านทัศนคติของความเสี่ยง พฤติกรรมการปรับตัวเพื่อรองรับและวิเคราะห์ที่มาของความแตกต่างนั้น

6.1 สถานการณ์มะม่วงมหาชนกและมะม่วงน้ำดอกไม้ของประเทศไทย

6.1.1 มะม่วงมหาชนก

สถานการณ์การเพาะปลูกมะม่วงมหาชนกในประเทศตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (ปี 2554 – 2563) จากตารางที่ 6.1 พบว่า เนื้อที่ปลูกและเนื้อที่ให้ผลเพิ่มขึ้นจาก 1,270 ไร่และ 308 ไร่ในปี 2554 เป็น 10,153 ไร่ 4,392 ไร่ ในปี 2564 ทำให้ผลผลิตรวมเพิ่มขึ้นจาก 362 ตันในปี 2554 เป็น 9,881 ตันในปี 2564 โดยภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่หลักของการปลูกมะม่วงพันธุ์นี้ จังหวัดที่มีเนื้อที่ให้ผลผลิตมะม่วงมหาชนกมากที่สุด 3 อันดับแรกในปี พ.ศ. 2563 ได้แก่ กาฬสินธุ์ (2,436 ไร่) เชียงใหม่ (1,282 ไร่) และลำพูน (477 ไร่) ตามลำดับ ผลผลิตจากจังหวัดกาฬสินธุ์ในปี 2563 มีมากถึง 7,353 ตัน หรือร้อยละ 74 ของผลผลิตในประเทศทั้งหมด อย่างไรก็ตามผลผลิตมะม่วงมหาชนกต่อไร่ในแต่ละปีค่อนข้างผันผวน แต่ในปี 2563 ผลผลิตต่อไร่จากพื้นที่ปลูกในจังหวัดกาฬสินธุ์สูงถึง 3 ตันในขณะที่ผลผลิตต่อไร่ในพื้นที่อื่นๆ เช่น เชียงใหม่หรือลำพูนอยู่ที่ไม่เกิน 1.5 ตัน

สำหรับสถานการณ์ราคามะม่วงมหาชนกที่เกษตรกรขายได้ระหว่างปี พ.ศ. 2554 – 2563 พบว่า ราคามะม่วงมหาชนกผันผวนและแตกต่างกันมากระหว่างจังหวัด แม้กระทั่งในจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกันเช่น เชียงใหม่และลำพูน ราคาเฉลี่ยที่เกษตรกรจังหวัดกาฬสินธุ์ขายได้จัดว่าสูงกว่าราคาเกษตรกรทางภาคเหนือ

ขายได้ในเกือบทุกปี ซึ่งปี 2562 เป็นปีที่มะม่วงมหาชนกมีราคาดี โดยราคาเฉลี่ยที่เกษตรกรจังหวัดกาฬสินธุ์ขายได้อยู่ที่ 25 บาทต่อกิโลกรัม และลดลงเหลือเพียง 14.58 บาทต่อกิโลกรัม ในปี 2563

6.1.2 มะม่วงน้ำดอกไม้

สถานการณ์การเพาะปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ในประเทศตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (ปี พ.ศ. 2554-2563) จากตารางที่ 6.2 พบว่า มะม่วงน้ำดอกไม้นิยมปลูกมากในภาคเหนือ ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื้อที่ปลูกและให้ผลของมะม่วงน้ำดอกไม้ค่อนข้างผันผวน โดยรวมเนื้อที่ปลูกเพิ่มขึ้นจาก 267,622 ไร่ในปี 2556 เป็น 345,783 ไร่ ในปี 2563 ในทำนองเดียวกัน เนื้อที่ให้ผลเคยสูงถึง 146,384 ไร่ในปี 2554 ก่อนจะลดลงเหลือ 96,097 ไร่ ในปี 2558 และเพิ่มเป็น 151,377 ไร่ในปี 2563 ทั้งนี้ ผลผลิตรวมในปี 2563 มีประมาณ 188,049 ตัน ซึ่งน้อยกว่าเมื่อ 10 ก่อนเกือบครึ่งหนึ่ง ผลผลิตต่อไร่ของมะม่วงน้ำดอกไม้เฉลี่ยทั้งประเทศคือ 1.24 ตัน จังหวัดที่มีเนื้อที่ให้ผลผลิตมะม่วงน้ำดอกไม้มากที่สุดในปี พ.ศ. 2563 คือ จังหวัดพิษณุโลก (39,398 ไร่)

ในปี 2563 จังหวัดนครราชสีมาที่มีพื้นที่ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ 15,480 ไร่ มีเนื้อที่ให้ผล 8,424 ไร่ ให้ผลผลิตรวมประมาณ 3,200 ตัน และมีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 0.38 ตันต่อไร่ ซึ่งถือว่าน้อยที่สุดในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (จากที่เคยสูงถึง 1.55 ตันต่อไร่ในปี 2558) สาเหตุหนึ่งน่าจะมาจากการที่เกษตรกรในพื้นที่นครราชสีมาหันมาผลิตมะม่วงนอกฤดูมากขึ้นซึ่งให้ผลผลิตต่อไร่ต่ำลงด้วย

สถานการณ์ราคามะม่วงน้ำดอกไม้ที่เกษตรกรขายได้เฉลี่ยระหว่างปี พ.ศ. 2554 – 2563 พบว่า ราคา มะม่วงน้ำดอกไม้ที่เกษตรกรขายได้ปี พ.ศ.2563 มีแนวโน้มลดลงจาก 32.81 บาทต่อกิโลกรัมในปี พ.ศ. 2562 เป็น 26.09 บาทต่อกิโลกรัมในปี พ.ศ. 2563 และเมื่อพิจารณาเฉพาะราคาที่เกษตรกรจังหวัดนครราชสีมาขายได้พบว่า ราคาเฉลี่ยสูงขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ปี 2557 สูงสุดในปี 2561 ที่ 55 บาทต่อกก. ก่อนที่จะลดลงมาเรื่อยๆ จนถึง 23 บาทในปี 2563

ตารางที่ 6.1 เนื้อที่ปลูก เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต ผลผลิตต่อไร่ และราคาเกษตรกรขายได้ของมะม่วงมหาชนก ปี พ.ศ. 2554 – 2563

ปี	เนื้อที่ปลูก (ไร่)				เนื้อที่ให้ผล (ไร่)				ผลผลิต (ตัน)				ผลผลิตต่อไร่ (ตัน)				ราคาเกษตรกรขายได้เฉลี่ย (บาท/กิโลกรัม)			
	เชียงใหม่	ลำพูน	กาฬสินธุ์	รวม	เชียงใหม่	ลำพูน	กาฬสินธุ์	รวม	เชียงใหม่	ลำพูน	กาฬสินธุ์	รวม	เชียงใหม่	ลำพูน	กาฬสินธุ์	รวม	เชียงใหม่	ลำพูน	กาฬสินธุ์	รวม
2554	32	637	10	1,270	-	-	-	308	-	-	-	362	-	-	-	1.18	-	-	-	10.03
2555	63	627	10	1,275	-	23	-	336	-	38	-	464	-	1.66	-	1.38	-	10.53	-	10.43
2556	63	627	17	1,287	-	66	-	384	-	73	-	370	-	1.1	-	0.96	-	10.71	-	17.70
2557	95	627	19	1,312	32	290	9	343	64	344	20	438	2.00	1.19	2.23	1.28	9.00	11.57	26.74	12.04
2558	1,290	627	141	2,754	1,286	476	66	2,145	3,022	390	142	3,720	2.35	0.82	2.14	1.73	21.65	4.89	15.13	19.59
2559	1,282	627	2,134	4,783	1,272	452	1,080	3,121	3,707	550	2,050	6,768	2.91	1.22	1.90	2.17	15.21	8.7	30.19	19.55
2560	1,282	627	4,948	7,726	314	439	-	1,174	404	356	-	1,165	1.29	0.81	-	0.99	19.55	9.27	-	17.28
2561	1,282	627	5,523	8,962	1,282	515	2,300	4,218	1,787	504	2,308	4,723	1.39	0.98	1.00	1.12	7.01	13.27	10.03	9.38
2562	1,282	749	5,885	9,474	1,272	411	1,857	3,717	1,748	471	1,008	3,403	1.37	1.15	0.54	0.92	25.62	18.7	25.34	25.83
2563	1,513	1,183	5,952	10,153	1,282	477	2,436	4,392	1,511	749	7,353	9,881	1.18	1.57	3.02	2.25	12.23	4.92	14.58	13.27

หมายเหตุ รวม หมายถึง รวมทั้งประเทศ

ที่มา: ระบบสารสนเทศการผลิตทางด้านการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

ตารางที่ 6.2 เนื้อที่ปลูก เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต ผลผลิตต่อไร่ และราคาเกษตรกรขายได้ของมะม่วงน้ำดอกไม้ ปี พ.ศ. 2554 - 2563

ปี	เนื้อที่ปลูก (ไร่)			เนื้อที่ให้ผล (ไร่)			ผลผลิต (ตัน)			ผลผลิตต่อไร่ (ตัน)			ราคาเกษตรกรขายได้เฉลี่ย (บาท/กิโลกรัม)		
	พืชปลูก	นครราชสีมา	รวม	พืชปลูก	นครราชสีมา	รวม	พืชปลูก	นครราชสีมา	รวม	พืชปลูก	นครราชสีมา	รวม	พืชปลูก	นครราชสีมา	รวม
2554	98,050	18,809	300,870	24,245	12,950	146,384	56,306	11,789	329,888	2.32	0.91	2.25	31.26	25.28	24.76
2555	76,456	16,115	271,508	65,534	10,282	177,294	182,573	9,863	392,158	2.79	0.96	2.21	49.36	29.59	36.21
2556	75,329	16,083	267,622	51,375	9,828	150,769	99,331	8,305	229,120	1.93	0.85	1.52	38.79	27.59	31.62
2557	75,332	15,923	271,393	8,358	5,544	110,424	5,293	4,998	186,073	0.63	0.90	1.69	44.67	26.70	31.18
2558	75,349	16,312	275,540	3,360	3,308	96,097	2,476	5,124	148,857	0.74	1.55	1.55	61.79	32.88	32.96
2559	75,353	16,206	276,355	-	7,663	96,232	-	8,005	139,026	-	1.04	1.44	-	48.74	40.34
2560	73,456	15,724	285,421	-	2,238	94,285	-	1,181	137,049	-	0.53	1.45	-	42.48	33.96
2561	75,526	15,470	288,205	9,025	1,032	100,531	12,333	744	236,822	1.37	0.72	2.36	25.51	55.11	30.94
2562	75,393	15,480	296,127	10,773	587	95,582	9,331	513	158,044	0.87	0.87	1.65	31.69	30.74	32.81
2563	77,355	15,480	345,783	39,398	8,424	151,377	39,329	3,200	188,049	1.00	0.38	1.24	19.40	23.00	26.09

หมายเหตุ รวม หมายถึง รวมทั้งประเทศ

ที่มา: ระบบสารสนเทศการผลิตทางการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

6.2 ผลการสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มผู้นำ

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์และสัมภาษณ์ผ่านช่องทางออนไลน์ กับผู้แทนเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงที่มีความเชี่ยวชาญ 2 คน จาก 2 กลุ่ม ได้แก่

1) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก ได้แก่ นายชวาร์ สอนคำหาร ประธานกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกตำบลหนองหิน อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2564

2) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ นายมนตรี ศรีนิล (อดีตนายกสมาคมชาวสวนมะม่วงไทย) เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออก อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2564

โดยมีรายละเอียดดังนี้

6.2.1 มะม่วงมหาชนก

ภาพรวมและการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

เกษตรกรในตำบลหนองหิน อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดศรีสะเกษ วิถีเดิมที่ผ่านมามีปลูกอ้อยและมันสำปะหลังเป็นหลัก สำหรับมะม่วงมหาชนกนั้นเริ่มปลูกเมื่อประมาณ 15 ปีที่แล้ว (พ.ศ. 2550) จากโครงการพระราชดำริที่เข้ามาในพื้นที่เพื่อส่งเสริมพันธุ์ไม้ต่าง ๆ แก่เกษตรกร โดยสมาชิกของโครงการก็จะนำพันธุ์ไม้ไปทำการขยายพันธุ์ ซึ่งมะม่วงมหาชนกเป็นหนึ่งในพันธุ์ที่ประสบผลสำเร็จ ต่อมาเมื่อมีผลผลิตจึงเริ่มขายจนมีตลาดเป็นผลให้เกษตรกรรายอื่น ๆ เริ่มสนใจปรับเปลี่ยนมาปลูกมากขึ้น จนมีจำนวนมากในปัจจุบัน

ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะม่วงมหาชนกตำบลหนองหินเริ่มปรับเปลี่ยนมาปลูกมะม่วงมหาชนกจาก 3 ไร่ในปี 2550 จนถึงปัจจุบัน (ปี 2564) มีพื้นที่ปลูกประมาณเกือบ 50 ไร่ โดยเหตุที่เปลี่ยนแปลงมาปลูกมะม่วงฯ มีเหตุผลหลัก 3 ประการ คือ 1) รายได้ (ณ ตอนนั้นปี 2550 8-9 บาท/กก.) 2) ปัญหาดินเสื่อมโทรมมากจากที่ปลูกมันสำปะหลังและอ้อยมาเป็นเวลายาวนาน ทำให้ได้ผลผลิตต่อไร่ค่อยๆ ลดลงมาก หากหันมาปลูกมะม่วงจะดีต่อดินและสามารถปลูกหญ้าคลุมดินได้ด้วย 3) การจัดการน่าจะง่ายกว่ามันสำปะหลังและอ้อย เพราะลงทุนปลูกแค่ครั้งเดียว

ช่วงแรกของการปรับเปลี่ยน (ประมาณก่อนปี 2555) ช่องทางการจำหน่ายมีรูปแบบการฝากเกษตรกรที่ปลูกมะม่วงมหาชนกเหมือนกันแต่เป็นผู้รับซื้อในท้องถิ่นด้วยเพื่อนำสินค้าไปจำหน่าย (ต่างคนต่างขายให้พ่อค้า) แต่เกษตรกรเล็งเห็นว่าเมื่อมีการเพิ่มพื้นที่ปลูกมากขึ้นแต่ไม่เพิ่มช่องทางการตลาดจะทำให้ราคาตกต่ำและล้นตลาด จึงได้รวมเป็นกลุ่มวิสาหกิจและพยายามหาตลาดเองจนมาถึงปัจจุบัน สำหรับช่องทางการจำหน่ายเพื่อการส่งออกเป็นรูปแบบที่บริษัทผู้ส่งออกเข้ามารับผลผลิต ทั้งผลสดและแช่แข็ง โดยมีการวางแผนกำหนดรายการสั่งซื้อ (order) ร่วมกันจากปริมาณการคาดการณ์ผลผลิตจากแต่ละสวน เพื่อแบ่งยอดโควตา

การส่งขาย นอกจากนี้ในเรื่องของคุณภาพ เกษตรกรโดยมากมีคุณภาพมาตรฐาน GAP อยู่แล้ว จากการที่ภาครัฐช่วยอบรมดูแลผ่านกลุ่มวิสาหกิจ

แนวโน้มที่ผ่านมา ราคาของมะม่วงฯ มีขึ้นลงตามสถานการณ์ของแต่ละปี โดยก่อนปี 2555 ราคาไม่ค่อยผันผวนมากนัก แต่ประมาณปี 2555-2556 ราคาเพิ่มสูงขึ้นและพืชอื่น ๆ ราคาตกต่ำ ทำให้เกษตรกรในพื้นที่ที่หันมาปลูกมะม่วงมหาชนกเป็นจำนวนมาก และเพิ่มขึ้นเรื่อยมาจนถึงปี 2563 (ก่อนเกิดเหตุการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19) สำหรับปีที่ได้ราคาสูงที่สุดคือปี 2560 ผลสดเกรดส่งออก 50 บ./กก (ต้นฤดู ม.ค. -มี.ค.) นอกจากนี้สำหรับปีที่ผันผวนที่สุดคือปี 2563 ที่เกิดการระบาดของโควิด-19 ผลผลิตต้นฤดูกาลันต้นทาง ไม่มีช่องทางจำหน่าย ทำให้ต้องขายออกราคาถูก ประมาณ 16 บาท/กก. และสำหรับในปี 2564 ผลสดเกรดส่งออกราคา 40 บ./กก (ต้นฤดู ม.ค. -มี.ค.) แต่หลังจากโควิดระลอกใหม่ระบาด ก็ไม่ได้รับผลกระทบ และราคาแทบจะไม่แตกต่างจากปีปกติ

การประเมินความเสี่ยงที่สำคัญ

1. การระบายผลผลิตไม่ทัน เป็นความเสี่ยงที่กังวลมากที่สุด ผลผลิตจะกระจุกมากช่วงเดือนมีนาคม-เมษายนของทุกปี ทำให้ราคาตกเพราะระบายสินค้าไม่ทัน
2. โรคแมลง ในปัจจุบันมีความรุนแรงมากขึ้น มีการใช้สารเคมีมากขึ้น เผลอไปกับต้นทุนสูงขึ้น แต่แก้ปัญหาไม่ค่อยได้ โดยสาเหตุน่าจะมาจากการขยายพื้นที่มากจนเกินไป ทำให้โรคแมลงมากขึ้นไปด้วย รวมถึงสารเคมีที่ใช้หลากหลายมากทำให้คาดว่าดีอียาและแพร่กระจายได้เร็ว
3. การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ไม่ได้กังวลมาก เพราะถ้ากระจายผลผลิตได้ก็จัดการได้ ตลาดก็ไปได้ เพราะอย่างไรก็ตามะม่วงมีตลาดอยู่แล้ว

ทิศทางการจัดการความเสี่ยง

1. การทำมะม่วงนอกฤดู การเร่งให้ผลผลิตออกตั้งแต่ช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ ทำให้ได้ราคามากขึ้น มะม่วงที่สามารถทำให้ออกก่อนฤดูได้จะได้ราคาสูง เนื่องจากภูมิภาคอื่นผลผลิตจะออกล่าช้ากว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นผลให้พ่อค้ายังต้องรับซื้อโดยไม่ต้องแข่งขันด้านราคาเพราะยังหาสินค้าจากที่อื่นไม่ได้ แต่พอถึงฤดูกาลที่มีตัวเลือกมากแล้วราคาก็จะตกลงมาเพื่อแข่งขัน อย่างไรก็ตามการดำเนินงานนอกฤดูมีปัจจัยที่สำคัญคือสภาพอากาศที่เอื้ออำนวยและความรู้ในด้านปัจจัยการผลิตและกระบวนการผลิต เช่น เรื่องดิน ซึ่งเป็นผลทำให้ประสบความสำเร็จบ้างและไม่ประสบความสำเร็จบ้างในบางปีเพราะต้องอิงปัจจัยภายนอกค่อนข้างสูง
2. การแปรรูป มีการเข้าร่วมโครงการวิจัยต่าง ๆ เช่น การทำผลิตภัณฑ์ แช่อิ่ม อบแห้ง แช่แข็ง น้ำผลไม้ แต่ยังไม่ได้มาตรฐานและ อย. เพราะต้องใช้ทุนมาก
3. การหาตลาดเพิ่ม เช่น การเปิดตลาดใหม่อย่างประเทศมาเลเซีย

ผลกระทบ การตอบสนองต่อสถานการณ์โควิด

ช่วงต้นของปี 2563 ที่เกิดการระบาดของไวรัสโควิด-19 เป็นช่วงที่มะม่วงแก่เริ่มถึงฤดูเก็บเกี่ยวพอดี ทำให้บริษัทส่งออกไม่รับซื้อผลผลิตเหมือนปีที่ผ่านมาเพราะไม่สามารถส่งออกได้ มะม่วงที่เริ่มสุกก็จะเน่าเสียบางส่วน หลังจากนั้นเมื่อบริษัทส่งออกเริ่มปรับตัวได้ (ประมาณเดือนพฤษภาคม) จึงกลับเข้ามารับซื้อผลผลิตอีกครั้งแต่ราคาที่ได้ก็ลดลง (เหลือประมาณ 16 บาท/กก.) และผลผลิตก็เสียหายไปบ้างแล้ว ซึ่งคาดว่าที่ขายได้และที่เสียหายครั้งต่อครั้ง ระหว่างที่ส่งออกไม่ได้นั้นก็มีการขายออนไลน์ เริ่มจากรุ่นลูก-หลาน ที่กลับมาอยู่บ้านจากสถานการณ์ระบาด ช่วยพ่อแม่ในการเริ่มเปิดช่องทางออนไลน์ โดยช่วยเหลือในส่วนของ การตอบลูกค้า รับออเดอร์ ทำให้คนรู้จักมะม่วงมหาชนกมากขึ้นจากเดิมที่ไม่ค่อยมีคนรู้จัก โดยสามารถขายได้ประมาณ 10% ของผลผลิตแต่ได้ราคาไม่สูงมากนักเนื่องจากต้องระบายผลผลิตออกให้ทัน ซึ่งในช่วงแรกมีปัญหาเรื่องขาดแคลนบรรจุภัณฑ์ในการส่งเท่านั้น

ช่วงปี 2564 ไม่มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งราคาและปริมาณการขายได้เกือบปกติ ผลผลิตค่อนข้างกระจายตัวดีทำให้บางช่วงผลผลิตออกไม่ทันยอดรับซื้อ ส่วนการขายออนไลน์ในปี 2564 นี้ ได้ราคาใกล้เคียงกับราคาส่งออกตามราคาที่คุณกินได้ชาวสวนอยู่ได้

การคาดการณ์ในอนาคต คาดว่าคงไม่มีการขยายพื้นที่เพิ่ม เกษตรกรมือสมัครเล่นน่าจะออกจากอาชีพไป ส่วนเกษตรกรมืออาชีพจะทำต่อไป นอกจากนี้สำหรับการปรับตัวที่วางแผนไว้ คือ การกระจายผลผลิตให้ได้มากที่สุด (ไม่กระจุกออกในเวลาเดียวกัน) ทำนอกฤดูบ้าง (เดือนมกราคม-กุมภาพันธ์) ในฤดูบ้าง (เดือนมีนาคม-พฤษภาคม) หากมะม่วงไม่กระจุกตัว flow ของการขายจะไม่มีปัญหาและได้ราคาดี และยังมีการศึกษาการแปรรูปเพิ่มเติมอีกด้วย และยังมีมองหาลาดของมะม่วงที่แตกต่างกันไปในแต่ละเกรด เช่น เกรดส่งออก เกรดขายในประเทศ เกรดโละ เป็นต้น ซึ่งแต่ละเกรดจะมีกลุ่มลูกค้าที่แตกต่างกัน

สำหรับอนาคตของมะม่วงมหาชนก คาดว่ายังมีทางไป เนื่องจาก ตั้งแต่ในอดีตมีตลาดน้อย ส่งออกไปได้ไม่กี่ประเทศและไปในรูปแบบแช่แข็ง แต่ปัจจุบันพัฒนาเป็นการส่งผลสด ส่วนราคาเมื่อเทียบกับน้ำดอกไม้สดแล้วในอดีตราคาต่างกันมาก แต่ในปัจจุบันราคาใกล้เคียงกัน จึงคิดว่าน่าจะมีส่วนแบ่งตลาดมาเพิ่ม และมีตลาดใหญ่เพิ่ม เช่น เกาหลี

6.2.2 มะม่วงน้ำดอกไม้

ภาพรวมการปลูกมะม่วง และการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

ในภาพรวม เกษตรกรในประเทศไทยมีการปลูกมะม่วงมากขึ้น นับตั้งแต่ช่วงปี 2537-2538 ที่เริ่มมีการส่งออกผลผลิตไปยังญี่ปุ่นและเกาหลี จนถึงช่วงปี 2545 มีการส่งออกเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้มะม่วงมีราคาดีขึ้น โดยเฉพาะพันธุ์น้ำดอกไม้ที่มีความนิยมในตลาด ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่เริ่มโค่นมะม่วงพันธุ์

ดั้งเดิมอื่นๆ ลง เพื่อเปลี่ยนเป็นพันธุ์มะม่วงน้ำดอกไม้สีทองมากขึ้น จากการเติบโตของการส่งออกในช่วงที่ผ่านมา ทำให้กระแสการปลูกมะม่วงส่งออกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

นับตั้งแต่ปี 2553 เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างเห็นได้ชัดจนมากขึ้น อากาศที่ร้อนหรือเย็นเกินไป เป็นผลให้ดอกที่ออกมานั้นไม่ติดลูก และถ้ายิ่งอากาศร้อนมากจะเกิดเพลิงไฟจำนวนมากและสามารถขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นตั้งแต่ในปีดังกล่าว เกษตรกรบางส่วนจะเริ่มตระหนักว่าการปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เพียงอย่างเดียวหรือเพียงพันธุ์เดียวอาจมีความเสี่ยงที่ยิ่งสูงขึ้นในอนาคต

นอกจากในเรื่องการปลูกแล้ว การขายผลผลิตในปัจจุบันเน้นตลาดต่างประเทศ โดยมีประเทศปลายทางที่สำคัญ คือ เกาหลี ญี่ปุ่น รัสเซีย สหภาพยุโรป และประเทศในตะวันออกกลาง ด้วยการขนส่งทางเครื่องบินเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งญี่ปุ่นนำเข้ามะม่วงจากประเทศไทยเท่านั้นด้วยความมั่นใจในคุณภาพ โดยรูปแบบการขายของเกษตรกรที่สวนแบ่งหลักๆ ได้ 3 รูปแบบ คือ 1) สวนคัดผลผลิตเองเพื่อนำไปส่งให้กับบริษัทส่งออก ซึ่งวิธีดังกล่าวต้องเป็นสวนที่มีศักยภาพและความรู้ความสามารถ 2) บริษัทส่งออกมาทำการคัดผลผลิตถึงสวนเอง และ 3) บริษัทนายหน้ามาเหมาสวน โดยมีราคาประมาณเฉลี่ยของผลผลิตในฤดูและนอกฤดูกาล 50-60 บาท/กิโลกรัม และ 120 บาท/กิโลกรัม ตามลำดับ อย่างไรก็ตามเกษตรกรบางส่วนเคยพยายามในการส่งออกผลผลิตเองแต่สุดท้ายการส่งผลผลิตผ่านตัวแทนส่งออกมีความสะดวกและง่ายกว่า

การประเมินความเสี่ยงที่สำคัญ

จากการสัมภาษณ์พบว่า ความเสี่ยงที่สำคัญที่เกษตรกรมีความกังวลมากได้แก่ (1) ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และ (2) ปัญหาโรคและแมลง

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทำให้ในบางปีอากาศร้อนหรือเย็นเกินไป ทำให้มะม่วงออกดอกแต่ไม่ติดผล ซึ่งเกษตรกรบางส่วนตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงนี้นับตั้งแต่ช่วงปี 2553 ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น สภาพอากาศที่ไม่คงที่เหมือนเดิม ในบางช่วงของปีมีอุณหภูมิสูงเกินไปหรือต่ำเกินไป แม้มะม่วงเป็นพืชที่ไม่ใช้น้ำมาก แต่ความผันผวนของอุณหภูมิทำให้ผลผลิตเสียหาย และนำไปสู่การระบาดของเพลิงไฟอีกด้วย

ปัญหาโรคและแมลงจากเพลิงไฟเป็นผลมาจากอุณหภูมิที่สูงเกินไป ส่งผลอย่างมากต่อผลผลิตด้วยการกินยอดอ่อน กินดอกมะม่วง ทำให้ดอกหลุดร่วงไม่ติดผล การดูดกินผล และการทำลายผิวของมะม่วงทำให้ผิวเสียหาย นอกจากนี้ยังมีโรคราคาที่ทำลายช่อดอก และสร้างคราบราดำเกาะผิวของมะม่วงทำให้ผิวไม่สวยไม่สามารถส่งออกได้

ทิศทางการจัดการความเสี่ยง

จากการตระหนักถึงความเสี่ยงที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกษตรกรบางส่วนเริ่มมีมาตรการในการปรับตัวก่อนเกิดเหตุการณ์ความเสี่ยง มีการกระจายการปลูกมะม่วงให้หลากหลายพันธุ์มากขึ้น เช่น พันธุ์โชคอนันต์ เขียวเสวย และพันธุ์มหาชน ซึ่งการกระจายพันธุ์ให้มีความหลากหลายนั้นจะมีส่วนช่วยกระจายความเสี่ยง เนื่องจากในปี

ที่อากาศมีความผันผวน แม้ว่ามะม่วงน้ำดอกไม้จะเกิดความเสียหาย แต่มะม่วงบางพันธุ์จะมีการดูแลจัดการได้ง่ายกว่าและจะยังสามารถให้ผลได้

อย่างไรก็ตาม เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เป็นหลัก มีเกษตรกรที่ปลูกพันธุ์อื่นผสมคิดเป็นสัดส่วนน้อย (ประเมินว่ามีประมาณร้อยละ 20) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงพันธุ์จะมีต้นทุนในการลงทุนปลูกใหม่ และมีค่าเสียโอกาสในการขาดรายได้ในช่วงที่รอต้นโตประมาณ 4 ปี ในขณะที่ราคามะม่วงน้ำดอกไม้ยังคงอยู่ในระดับสูง ทำให้เกษตรกรโดยส่วนใหญ่ยังคงไม่เปลี่ยนไปปลูกพันธุ์อื่น

สำหรับการจัดการความเสี่ยงกับเรื่องโรคและแมลงนั้น เกษตรกรมีการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช แต่อย่างไรก็ตามพบว่า ยังไม่สามารถมีวิธีการในการกำจัดเพลี้ยไฟซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของมะม่วงได้ และยังคงเผชิญกับต้นทุนที่สูงขึ้นอีกด้วย

ผลกระทบและการตอบสนองกับปัญหาโควิด-19

ในช่วงวิกฤติโควิด-19 เกษตรกรประสบปัญหาเนื่องจากไม่สามารถส่งสินค้าไปขายได้ โดยเฉพาะในตลาดต่างประเทศ จากมาตรการปิดประเทศทั่วโลกทำให้เที่ยวบินพาณิชย์หยุดชะงักการบินลงเกือบทั้งหมด มะม่วงซึ่งเป็นผลผลิตที่ขนส่งไปยังต่างประเทศด้วยเครื่องบินเป็นหลักจึงไม่สามารถส่งออกในช่องทางเดิมได้ ส่งผลให้ผลผลิตมะม่วงล้นต้นทาง และถึงแม้ว่าจะมีเที่ยวบินเช่าเหมาลำบ้าง แต่ค่าขนส่งก็สูงขึ้นกว่าเดิมประมาณ 1 เท่า ส่วนตลาดในประเทศก็ประสบปัญหาเนื่องจากตลาดค้าส่ง เช่น ตลาดไท ตลาดสี่มุมเมือง ปิดตัวในช่วงดังกล่าว และมาตรการล็อกดาวน์ทำให้ผลผลิตจากจังหวัดที่ห่างไกลที่ไม่สามารถจัดส่งให้ทันใน 1 วัน ไม่สามารถส่งผลผลิตได้ ทำให้เกษตรกรไม่สามารถระบายผลผลิตไปขายได้

จากวิกฤติโควิด มีเกษตรกรบางกลุ่ม (ผู้สัมภาษณ์ประเมินว่าประมาณร้อยละ 20) ที่หันไปขายผลผลิตออนไลน์ให้ลูกค้าในประเทศโดยตรง แต่อุปสรรคสำคัญคือการขาดความพร้อมในการขนส่ง เช่น ผลผลิตเสียหายระหว่างการขนส่ง ขาดกล่องบรรจุผลผลิต ประกอบกับบริษัทขนส่งรับจำนวนจำกัด ทำให้เกษตรกรสามารถขายผลผลิตได้บางส่วนเท่านั้น ซึ่งการขายออนไลน์นั้นสามารถฟื้นตัวกลับมาได้ประมาณร้อยละ 30 สำหรับเรื่องทักษะในการขายของออนไลน์พบว่า ส่วนใหญ่เริ่มปรับตัวในการขายออนไลน์กันเอง ตามมาด้วยพ่อค้าวัยรุ่นที่รับผลผลิตจากสวนมาขายต่อในลักษณะนายหน้า โดยกลุ่มที่ปรับตัวได้เร็วคือสวนที่มีลูกหลานรุ่นใหม่ เกษตรกรที่พอมีความรู้ และกลุ่มวิสาหกิจที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

จากการสัมภาษณ์พบว่า เกษตรกรที่ได้ขายออนไลน์ในปีก่อนโดยส่วนใหญ่ยังคงจะขายผลผลิตบางส่วนในตลาดออนไลน์ต่อไป โดยมีการเตรียมกล่องบรรจุผลผลิตไว้มากขึ้น พัฒนาช่องทางการขาย เช่น facebook และมองว่าการขายช่องทางออนไลน์จะยังคงอยู่ตลอดไป การพึ่งพาตลาดต่างประเทศเหมือนอย่างเดิมทั้งหมดเป็นไปได้ไม่ได้หากสายการบินพาณิชย์ยังไม่ได้กลับมาให้บริการเหมือนอย่างปกติก่อนเกิดเหตุการณ์ระบาดของไวรัสโควิด-19

6.3 ผลการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก อ.หนองกุ้งศรี จ.กาฬสินธุ์

การศึกษาในส่วนนี้สำรวจข้อมูลเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกจากพื้นที่ ตำบลหนองกุ้งศรี อำเภอ โนนสะอาด จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 50 ครัวเรือน ในช่วงวันที่ 1 กรกฎาคม 2564 ถึง 31 สิงหาคม 2564 โดยสามารถสรุปรายละเอียดข้อมูลของเกษตรกรที่ปลูกมะม่วงมหาชนกได้ ดังนี้

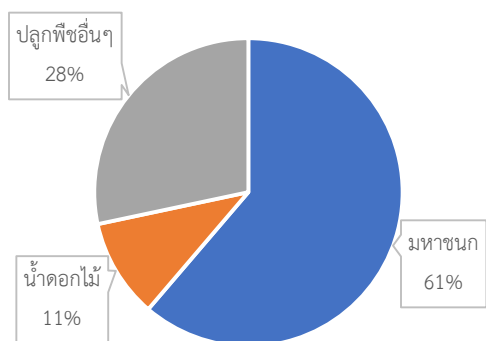
6.3.1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนและการทำเกษตร

ข้อมูลจากการสำรวจพบว่า โดยเฉลี่ยเกษตรกรมีอายุ 50 ปี เกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกรรมมานานมากกว่า 31 ปี (ร้อยละ 42.00) โดยในแต่ละครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.54 คน ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ทำงานในภาคเกษตร (ร้อยละ 55.07) นอกนั้นทำงานนอกภาคเกษตร (ร้อยละ 18.50) และส่วนที่เหลือนั้นเป็นสมาชิกที่ไม่มีรายได้ เช่น ยังเรียนหนังสือ ขรา/ว่างงาน (ร้อยละ 26.43) (ตารางที่ 6.3)

ตารางที่ 6.3 ข้อมูลประชากรของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ สำรวจปี 2564

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
อายุ (ปี)	50.50	
ประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกร (ราย)		
- 0-5 ปี	1	2.00
- 5-10 ปี	11	22.00
- 11-20 ปี	7	14.00
- 21-30 ปี	10	20.00
- 31 ปีขึ้นไป	21	42.00
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนรวม (คน)	4.54	
- ทำงานในภาคเกษตร	2.50	55.07
- ทำงานนอกภาคเกษตร	0.84	18.50
- ยังเรียนหนังสือ	0.86	18.94
- ขรา/ว่างงาน	0.34	7.49

เกษตรกรมีขนาดพื้นที่เพาะปลูกปานกลาง เฉลี่ยรายละเอียดประมาณ 20.06 ไร่ เป็นพื้นที่ให้ผลผลิต 16.32 ไร่ โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกมะม่วงมหาชนก (จำนวน 10 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 61.27) นอกจากนั้นปลูกมะม่วงพันธุ์อื่น 1.70 ไร่ (ร้อยละ 10.42) และพืชอื่นๆ 4.62 ไร่ (ร้อยละ 28.31) โดยเฉลี่ยแล้วเกษตรกรมีประสบการณ์ในการปลูกมะม่วงมาประมาณ 9 ปี สำหรับแหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกพบว่า มีเพียงเกษตรกรส่วนน้อยเท่านั้นที่มีแหล่งน้ำ (ร้อยละ 36.00) และมีเกษตรกรเพียง 7 ราย (ร้อยละ 14) เท่านั้นที่มีน้ำเพียงพอตลอดทั้งปี ส่วนที่ดินที่เกษตรกรใช้เพาะปลูกเกือบทั้งหมดเป็นที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนเอง (ร้อยละ 95.34) ส่วนที่เหลืออีกเพียงเล็กน้อยเป็นที่ดินเช่าและที่ดินอื่นๆ (ตารางที่ 6.4 และ รูปที่ 6.1)

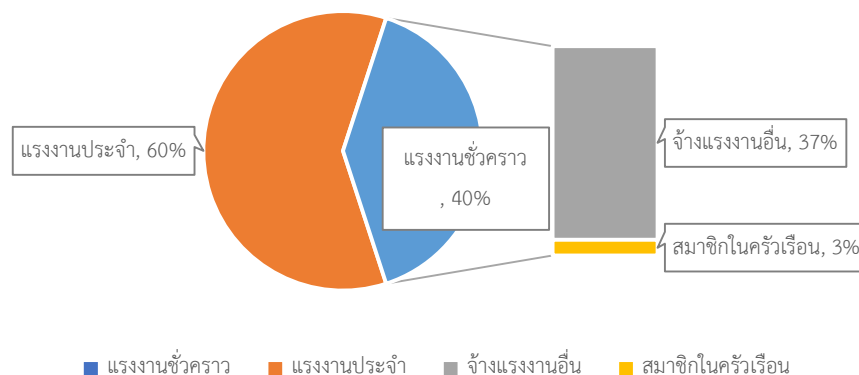

รูปที่ 6.1 สัดส่วนการใช้พื้นที่ให้ผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

ตารางที่ 6.4 พื้นที่ทำเกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ สสำรวจปี 2564

ลักษณะการทำเกษตรกรรม	จำนวน	ร้อยละ
พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)	20.06	
พื้นที่ให้ผลผลิต (ไร่)	16.32	
น้ำดอกไม้	1.70	10.42
มหาชนก	10.00	61.27
อื่นๆ	4.62	28.31
จำนวนปีที่ปลูกมะม่วง (ปี)	9	
แหล่งน้ำ (ครัวเรือน)		
- มีแหล่งน้ำ	18	36.00
สระน้ำขุด	7	14.00
อื่นๆ	13	26.00
- น้ำที่กักเก็บไว้เพียงพอ	7	14.00
- น้ำที่กักเก็บไม่เพียงพอ	13	26.00
กรรมสิทธิ์ที่ดิน (ไร่)		
- ที่ดินตนเอง	19.13	95.34
- ที่ดินเช่า	0.22	1.10
- อื่นๆ	0.71	3.56

ในการทำการเกษตร โดยเฉลี่ยแล้ว ครัวเรือนใช้แรงงาน 4.28 คน เป็นแรงงานประจำ 2.56 คน (ร้อยละ 60) ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นสมาชิกในครัวเรือน (2.30 คน) ในขณะที่อีกร้อยละ 40 มาจากการจ้างงานแรงงานชั่วคราว ซึ่งเกือบทั้งหมดของแรงงานชั่วคราว เป็นการจ้างแรงงานนอกครัวเรือนเป็นหลัก (รูปที่ 6.2)

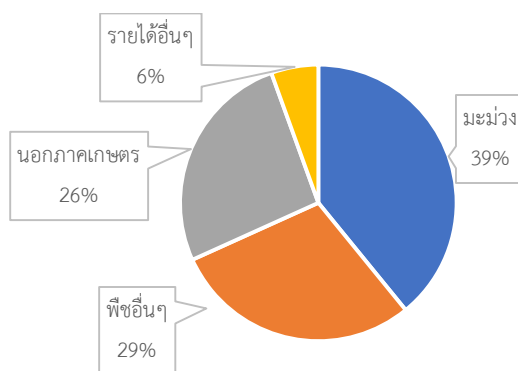

รูปที่ 6.2 สัดส่วนแรงงานของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

ตารางที่ 6.5 จำนวนแรงงานในสวนของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ สสำรวจปี 2564

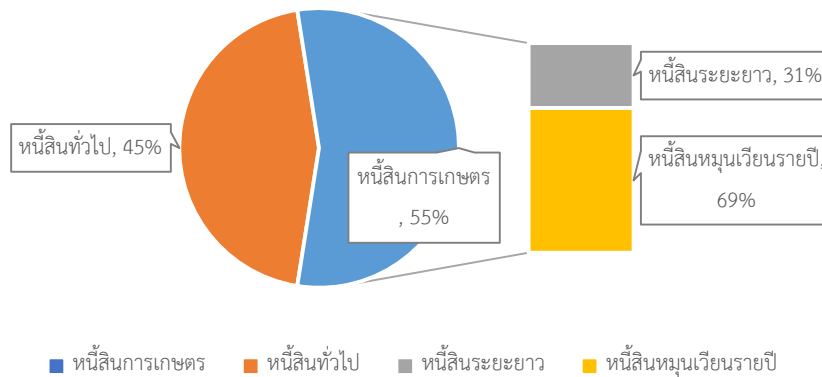
แรงงานในสวน (คน)	จำนวน	ร้อยละ
แรงงานทั้งหมด	4.28	
- แรงงานประจำ	2.56	59.81
สมาชิกในครัวเรือน	2.30	53.74
จ้างแรงงานอื่น	0.26	6.07
- แรงงานชั่วคราว	1.72	40.19
สมาชิกในครัวเรือน	0.14	3.27
จ้างแรงงานอื่น	1.58	26.92

เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยต่อปี 308,000 บาท ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นรายได้จากภาคเกษตร 210,200 บาท (ร้อยละ 68.24) โดยแบ่งเป็นรายได้จากการขายมะม่วง 120,500 บาท (ร้อยละ 39.12) และรายได้จากการปลูกพืชอื่น ๆ รวมด้วย 89,700 บาท (ร้อยละ 29.12) รายได้นอกเหนือจากนั้นเป็นรายได้จากนอกภาคเกษตร เช่น จากการรับจ้าง 80,800 บาท (ร้อยละ 26.23) และรายได้จากแหล่งอื่น เช่น ลูกหลานส่งเงินกลับบ้าน 17,000 บาท (ร้อยละ 5.52) (รูปที่ 6.3)

รูปที่ 6.3 สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

ในด้านหนี้สิน เกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ย 359,100 บาทต่อครัวเรือน ในจำนวนนั้นเป็นหนี้สินเกี่ยวกับการเกษตรประมาณครึ่งหนึ่งคือ 199,180 บาท (ร้อยละ 55.44) ซึ่งส่วนใหญ่ของหนี้สินการเกษตรเป็นหนี้สินหมุนเวียนรายปี (138,180 บาท) (รูปที่ 6.4)

รูปที่ 6.4 สัดส่วนหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

สำหรับสัดส่วนทางการเงิน จากตารางที่ 6.6 จะเห็นได้ว่าสัดส่วนของเงินลงทุนรายปีในการปลูกมะม่วงมหาชนกต่อรายได้จากการปลูกมะม่วงสะท้อนภาพใกล้เคียงกันกับสัดส่วนหนี้สินหมุนเวียนต่อรายได้จากมะม่วง เกษตรกรมะม่วงมหาชนกทำการเกษตรที่มีต้นทุนสูง รายได้จากการปลูกมะม่วงไม่เพียงพอที่จะช่วยรับภาระหนี้สินที่เกิดขึ้นต่อปีได้ จำเป็นที่อาศัยรายได้จากการปลูกพืชอื่นค้ำจุนเพื่อให้สามารถอยู่ในอาชีพได้

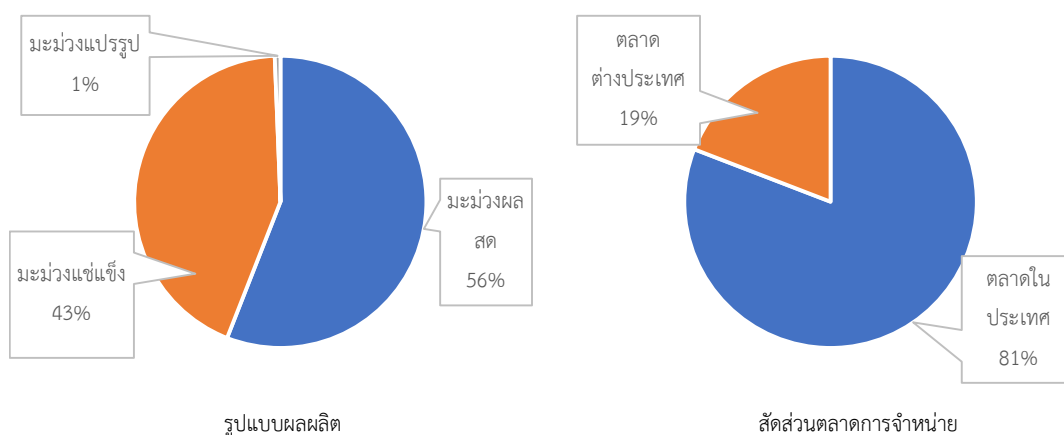
ตารางที่ 6.6 รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
รายได้รวม (บาท/ครัวเรือน/ปี)	308,000	
- รายได้จากมะม่วง	120,500	39.12
- รายได้จากพืชอื่นๆ	89,700	29.12
- รายได้จากนอกภาคเกษตร	80,800	26.23
- รายได้อื่นๆ	17,000	5.52
รายได้จากมะม่วงต่อไร่ (บาท/ไร่)	12,050	
หนี้สินรวม (บาท/ครัวเรือน)	359,260	
- หนี้สินทั่วไป	160,080	44.56
- หนี้สินเกี่ยวกับการเกษตร	199,180	55.44
หนี้สินระยะยาว	61,000	30.63
หนี้สินหมุนเวียนรายปี	138,180	69.37
สัดส่วนหนี้สินหมุนเวียนรายปีต่อรายได้จากมะม่วง	1.15	
สัดส่วนหนี้สินหมุนเวียนรายปีต่อรายได้จากภาคเกษตร	0.66	
- รายได้รวมจากภาคเกษตร (บาท)	210,200	

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
- หนี้สินหมุนเวียนรายปี (บาท)	138,180	
เงินลงทุนรายปีในการปลูกมะม่วง (บาท)	100,796	
สัดส่วนเงินลงทุนรายปีต่อรายได้จากมะม่วง	0.83	

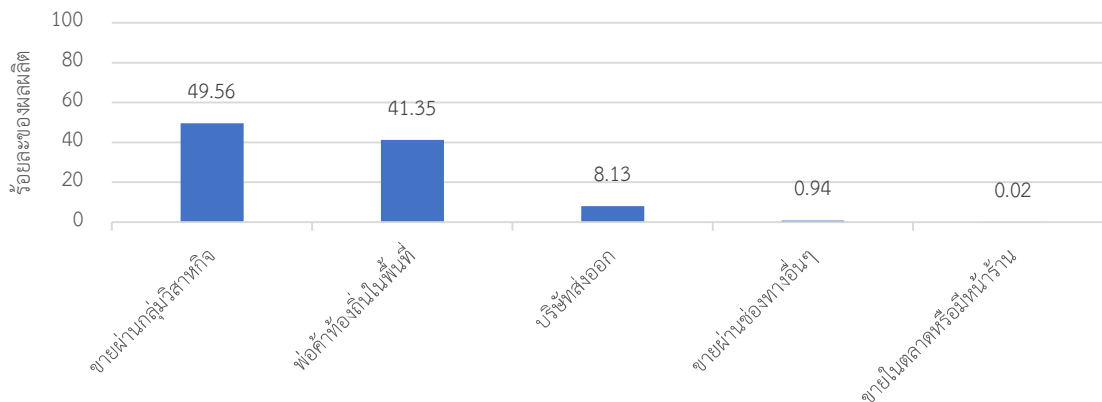
6.3.2 รูปแบบการผลิต การจำหน่าย และราคา ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก

โดยทั่วไปแล้ว เกษตรกรผลิตและจำหน่ายมะม่วงใน 3 รูปแบบ โดยรูปแบบที่เป็นที่นิยมมากที่สุดคือ มะม่วงผลสด (ร้อยละ 55.96) รองลงมาคือรูปแบบมะม่วงแช่แข็ง (ร้อยละ 43.44) และน้อยที่สุดคือ มะม่วงแปรรูป (ร้อยละ 0.60) ทั้งนี้จะสังเกตเห็นว่าเกษตรกรกลุ่มที่ปลูกมะม่วงมหาชนกมีการขายมะม่วงผลสดและแช่แข็งในสัดส่วนที่ไม่ต่างกันมากนัก และแทบไม่มีการขายแบบแปรรูปเลย ส่วนเส้นทางของผลผลิตนั้นเกือบทั้งหมดเป็นการส่งจำหน่ายในประเทศ (ร้อยละ 80.85) ส่วนที่เหลือส่งออกตลาดต่างประเทศ (ร้อยละ 19.15) โดยมีปลายทางคือ มาเลเซีย ญี่ปุ่น เกาหลี และจีน ตามลำดับ (รูปที่ 6.5)

รูปที่ 6.5 รูปแบบการผลิตและสัดส่วนตลาดการจำหน่ายมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

ลักษณะการจำหน่ายผลผลิต จากรูปที่ 6.6 จะเห็นได้ว่า ปกติทั่วไปเกษตรกรขายผลผลิตส่วนใหญ่ผ่านกลุ่มวิสาหกิจที่ตนเป็นสมาชิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่วิสาหกิจชุมชน มะม่วงมหาชนก ตำบลหนองหิน ที่กลุ่มตัวอย่างในการศึกษารั้งนี้ เป็นสมาชิกอยู่ และขายผลผลิตให้กับพ่อค้าในท้องถิ่นพื้นที่เป็นหลัก (ร้อยละ 49.56 และ 41.35 ตามลำดับ) ส่วนที่เหลือ ขายให้บริษัทส่งออกโดยตรงบ้าง (ร้อยละ 8.13) และมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่ขายผ่านช่องทางอื่นๆ และขายแบบมีหน้าร้าน (ร้อยละ 0.94 และ 0.02 ตามลำดับ) จะเห็นได้ว่าแม้จุดหมายปลายทางของมะม่วงมหาชนกจะเป็นตลาดต่างประเทศมากถึงเกือบร้อยละ 20 ก็ตาม แต่เกษตรกรที่ขายมะม่วงเพื่อส่งออกก็ไม่ได้ติดต่อตรงกับบริษัทส่งออก ยังคงพึ่งพิงพ่อค้าคนกลางในพื้นที่มากกว่า นั่นหมายถึง ส่วนหนึ่งของรายได้ที่เกษตรกรน่าจะได้อีกมากขึ้นจากการขายสินค้าราคาสูงในตลาดต่างประเทศจะต้องถูกป้อนให้กับพ่อค้าคนกลาง

รูปที่ 6.6 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายผลผลิตมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

6.3.3 ความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก

การสำรวจความเสี่ยงของเกษตรกร คณะผู้วิจัยได้จำแนกความเสี่ยงออกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ

- 1) ด้านภัยธรรมชาติ ประกอบด้วย
 - 1.1) น้ำแล้ง น้ำไม่พอทำเกษตร
 - 1.2) น้ำท่วม
 - 1.3) ลมฝน ลมพายุ
 - 1.4) โรคพืชและแมลง
 - 1.5) อุณหภูมิที่สูงขึ้น
- 2) ด้านตลาด ประกอบด้วย
 - 2.1) ราคาผลผลิตตกต่ำผันผวน
 - 2.2) ไม่มีพ่อค้ารับซื้อผลผลิต
- 3) ด้านปัจจัยการผลิต ประกอบด้วย
 - 3.1) ขาดแคลนแรงงานทำเกษตร
 - 3.2) ลูกหลานไม่สนใจทำเกษตรต่อ

ซึ่งจากการสำรวจความรุนแรงของเหตุการณ์ความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา (2559-2563) จาก รูปที่ 6.7 พบว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและส่งผลกระทบรุนแรงที่สุด คือ

- ราคาผลผลิตต่ำต่ำผันผวน (3.56 คะแนน จากคะแนนเต็ม 4³) (ตัวอย่างที่เกิดขึ้นในปี 2563 หรือเป็นปีที่มีการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19)
- โรคพืชและโรคแมลง (3.14 คะแนน) (ตัวอย่างเกิดขึ้นในปี 2562 และ 2563) และ

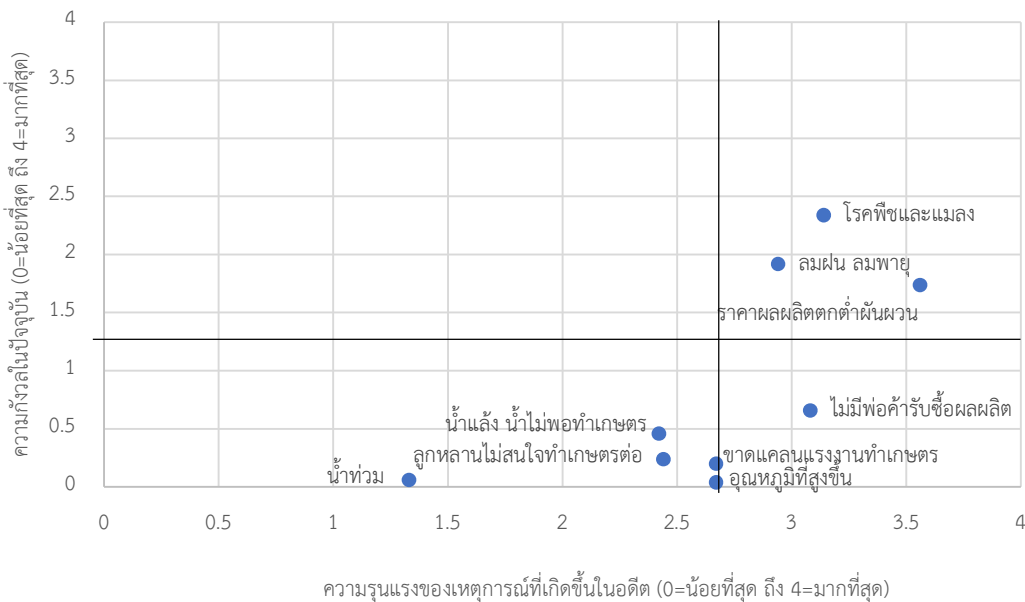
³ ในการวิจัยฉบับนี้ การสำรวจความเห็นที่เป็นคะแนนให้คะแนนระหว่าง 0-4 โดย 0 หมายถึงไม่มีเลย และ 4 หมายถึง มากที่สุด

- ไม่มีพ่อค้ารับซื้อผลผลิต (3.08 คะแนน) (ตัวอย่างเกิดขึ้นในปี 2563 เช่นเดียวกัน)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ความเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรรุนแรงที่สุด 2 ใน 3 อันดับแรก เป็นความเสี่ยงด้านการตลาด ส่วนความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญและมีความรุนแรงน้อยที่สุดคือ น้ำท่วม (1.33 คะแนน)

ในขณะที่เมื่อสำรวจระดับความกังวลต่อความเสี่ยงในปัจจุบันพบว่า ความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลมากที่สุด 2 อันดับแรกเป็นด้านภัยธรรมชาติคือ ความเสี่ยงด้านโรคพืชและโรคแมลง (2.34 คะแนน) และ ลมฝน ลมพายุ (1.92 คะแนน) รองลงมาคือ ความเสี่ยงด้านตลาด ได้แก่ ราคาผลผลิตตกต่ำผันผวน (1.74 คะแนน) ในขณะที่ประเด็นไม่มีพ่อค้ารับซื้อผลผลิต มีความกังวลค่อนข้างต่ำ ส่วนความเสี่ยงที่เกษตรกรแทบจะไม่มี ความกังวลเลยคือ คือ น้ำท่วม (0.02 คะแนน) และ อุณหภูมิที่สูงมากขึ้น (0.04 คะแนน)

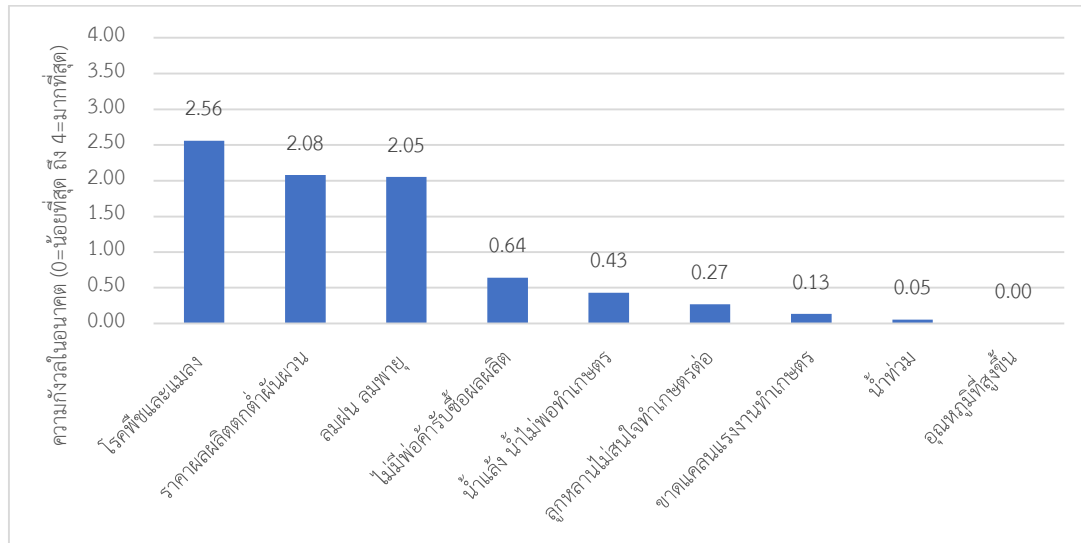
อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาความกังวลต่อความเสี่ยงในปัจจุบันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาพบว่า แม้ว่าเหตุการณ์ราคาผันผวนและไม่มีพ่อค้ารับซื้อผลผลิตที่เกิดขึ้นในปี 2563 จะเป็นเหตุการณ์ที่มีผลกระทบรุนแรงที่สุดในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา แต่เกษตรกรมีความกังวลต่อความเสี่ยงนี้ในลำดับที่ 3 และ 4 ตามลำดับ ทั้งนี้ น่าจะเนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่เกิดไม่บ่อยนัก ในขณะที่ในปัจจุบัน เกษตรกรให้ความกังวลกับปัจจัยที่จะส่งผลกระทบต่อผลผลิต เช่น โรคพืชและแมลง ลม สูงกว่าด้านการตลาด (รูปที่ 6.7)

รูปที่ 6.7 ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและความกังวลในปัจจุบันของความเสี่ยงที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ เผชิญ (สำรวจปี 2564)

นอกจากความกังวลต่อความเสี่ยงในปัจจุบันแล้ว เมื่อสอบถามถึงความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้าจาก รูปที่ 6.8 พบว่า ประเด็นความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลมากที่สุดยังคงเป็น โรคพืช

และโรคแมลง (2.56 คะแนน) รองลงมาคือ ราคาผลผลิตตกต่ำและฝนพวน (2.08 คะแนน) และ ลมฝน ลมพายุ (2.05 คะแนน) ที่คะแนนใกล้เคียงกัน ส่วนประเด็นอื่นๆ ที่ไม่กังวลเลยคือ อุณหภูมิที่สูงขึ้น (0 คะแนน)

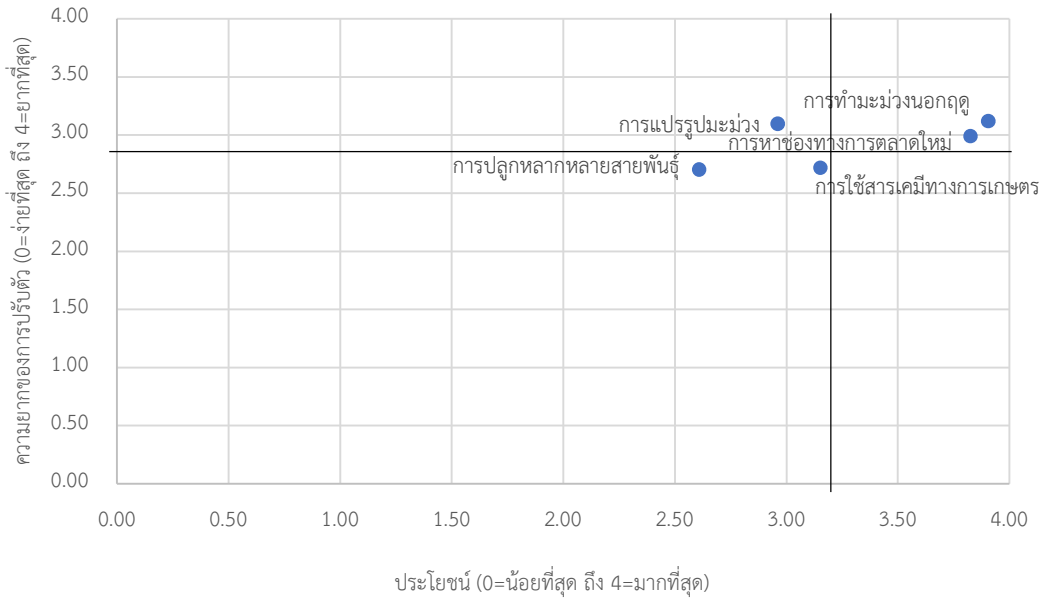
รูปที่ 6.8 ความกังวลต่อความเสี่ยงในอนาคตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

ดังนั้นเมื่อพิจารณาอันดับความเสี่ยงทั้ง 3 ประการ คือ ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต (เกิดขึ้นจริงในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา) ความกังวลที่ผ่านมาต่อความเสี่ยงในปัจจุบัน และความกังวลต่อความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตจากรายที่ 6.7 พบว่า ภัยธรรมชาติที่ส่งผลต่อผลผลิตเป็นความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลมากที่สุด โดยเฉพาะความเสี่ยงที่ของการเกิดโรคพืชและโรคแมลง และ ลมฝน ลมพายุ ในขณะที่ความกังวลด้านการตลาด โดยเฉพาะปัญหาราคาส่งผลผลิตตกต่ำฝนพวน ก็ยังมีอยู่ในระดับสูง และเมื่อเกิดขึ้นก็มีผลกระทบต่ออำนาจรุนแรงต่อเกษตรกรเช่นกัน

ตารางที่ 6.7 ภาพรวมลำดับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

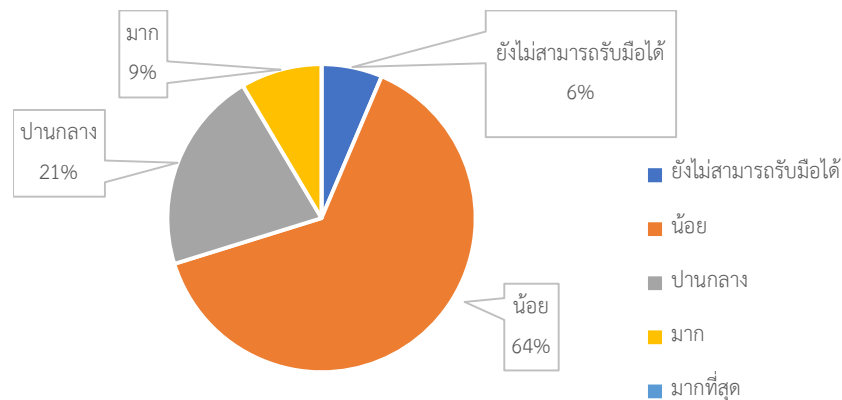
อันดับ	ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต	ความกังวลในปัจจุบัน	ความกังวลในอนาคต
1	ราคาผลผลิตตกต่ำฝนพวน	โรคพืชและแมลง	โรคพืชและแมลง
2	โรคพืชและแมลง	ลมฝน ลมพายุ	ราคาผลผลิตตกต่ำฝนพวน
3	ไม่มีพ้อคาร์บอเนต	ราคาผลผลิตตกต่ำฝนพวน	ลมฝน ลมพายุ

ในการปรับตัวเพื่อรองรับความเสี่ยง เกษตรกรมองว่าการปรับตัวที่ให้ประโยชน์มากที่สุด คือ การทำมะม่วงนอกฤดู (3.90 คะแนน) การหาช่องทางการตลาดใหม่ (3.82 คะแนน) และการใช้สารเคมีทางการเกษตร (3.15 คะแนน) ตามลำดับ และการปลูกหลากหลายสายพันธุ์ให้ประโยชน์น้อยที่สุด (2.96 คะแนน) อย่างไรก็ตาม การทำมะม่วงนอกฤดูและการหาช่องทางการตลาดใหม่กลับทำได้ยากในขณะที่การใช้สารเคมีทางการเกษตรกลับเป็นการปรับตัวที่ง่ายที่สุด (2.72 คะแนน) (รูปที่ 6.9)

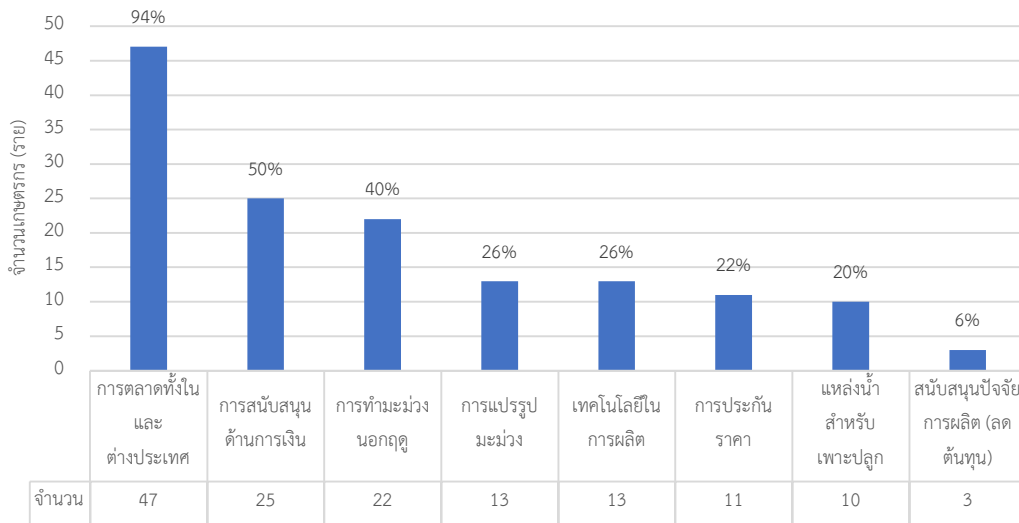

รูปที่ 6.9 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ จากความเสี่ยงที่เผชิญ (สำรวจปี 2564)

หลังจากที่เกษตรกรกลุ่มมะม่วงมหาชนกใช้วิธีการปรับตัวจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้วผลปรากฏว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 64) ยังคงสามารถปรับตัวได้น้อย ส่วนที่เหลือมีทั้งที่สามารถปรับตัวได้ปานกลางและได้มาก (ร้อยละ 20 และร้อยละ 8 ตามลำดับ) และส่วนที่ยังไม่สามารถปรับตัวรับมือได้เลยมีร้อยละ 6 ซึ่งอาจจะสะท้อนให้เห็นว่า ด้วยข้อจำกัดบางประการทำให้เกษตรกรยังไม่สามารถเลือกใช้วิธีการปรับตัวที่ให้ประโยชน์สูงสุดได้อย่างเต็มที่และหันไปใช้วิธีการที่ง่ายกว่าแทน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลความช่วยเหลือจากภาครัฐที่เกษตรกรต้องการโดยพบว่า ประเด็นด้านการตลาดถูกพูดถึงมากที่สุด โดยการตลาดทั้งในและต่างประเทศเป็นประเด็นที่เกษตรกรต้องการความช่วยเหลือมากที่สุด รองลงมาคือ การสนับสนุนด้านการเงิน และ ความรู้เรื่องการทำมะม่วงนอกฤดู (ร้อยละ 94.00 ร้อยละ 50.00 และร้อยละ 44.00 ตามลำดับ) (รูปที่ 6.10 และรูปที่ 6.11)

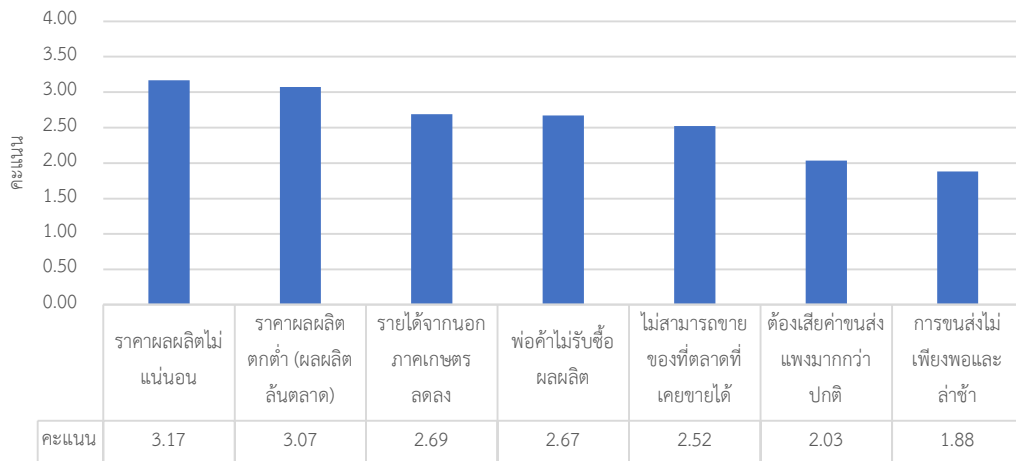
รูปที่ 6.10 ศักยภาพในการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

รูปที่ 6.11 ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

6.3.4 ผลกระทบจากการระบาดของของไวรัสโควิด-19

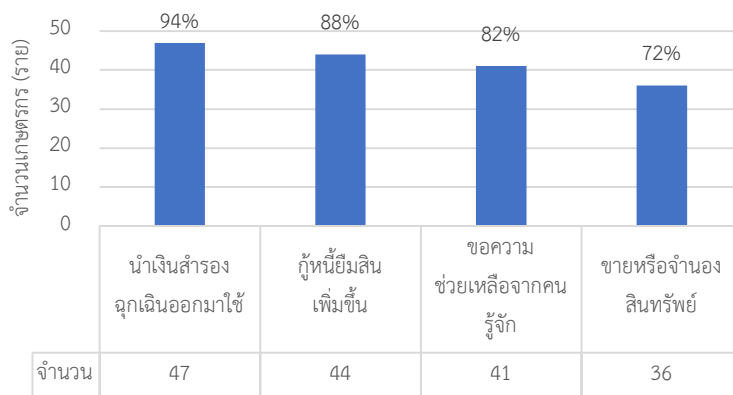
ผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ต่อธุรกิจการซื้อขายมะม่วงมหาชนกพบปัญหาที่รุนแรงที่สุดที่เกษตรกรเผชิญเป็นปัญหาด้านราคา กล่าวคือคือ ราคาผลผลิตไม่แน่นอน (3.96 คะแนน) และราคาผลผลิตตกต่ำ (3.84 คะแนน) รองลงมาได้แก่ รายได้นอกภาคเกษตรลดลง และ พ่อค้าไม่รับซื้อผลผลิต (3.36 และ 3.34 คะแนน ตามลำดับ)

รูปที่ 6.12 ผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ ให้คะแนน 0 ถึง 4 โดย 0=ได้รับผลกระทบน้อยที่สุด/ไม่ได้รับผลกระทบ ถึง 4=ได้รับผลกระทบมากที่สุด

การแก้ปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกเกือบทุกครัวเรือน คือ การนำเงินฉุกเฉินออกมาใช้ (ร้อยละ 94.00) รองลงมาคือ การกู้หนี้ยืมสินเพิ่ม ขอความช่วยเหลือจากคนรู้จัก และการจำนองสินทรัพย์ (ร้อยละ 88, 82 และ 72 ตามลำดับ) (รูปที่ 6.13)

รูปที่ 6.13 การแก้ปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

สำหรับช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงมหาชนกในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน 3 ช่วง คือ ช่วงปกติ (ก่อนเดือนมีนาคม 2563 ที่เกิดเหตุการณ์ไวรัสโควิด-19) ช่วงระหว่างล็อกดาวน์ (จากการระบาดของไวรัสโควิด-19 เดือนมีนาคม ถึง กรกฎาคม 2563) และช่วงหลังปลดล็อกดาวน์ (เดือนสิงหาคม 2563 เป็นต้นไป) พบว่าในช่วงการระบาดของไวรัสโควิด-19 สัดส่วนช่องทางที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญคือ สัดส่วนการขายผลผลิตให้กับพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่นั้นลดลงจากร้อยละ 41.35 เหลือร้อยละ 32.35 ในช่วงหลังปลดล็อกดาวน์ (ตารางที่ 6.8)

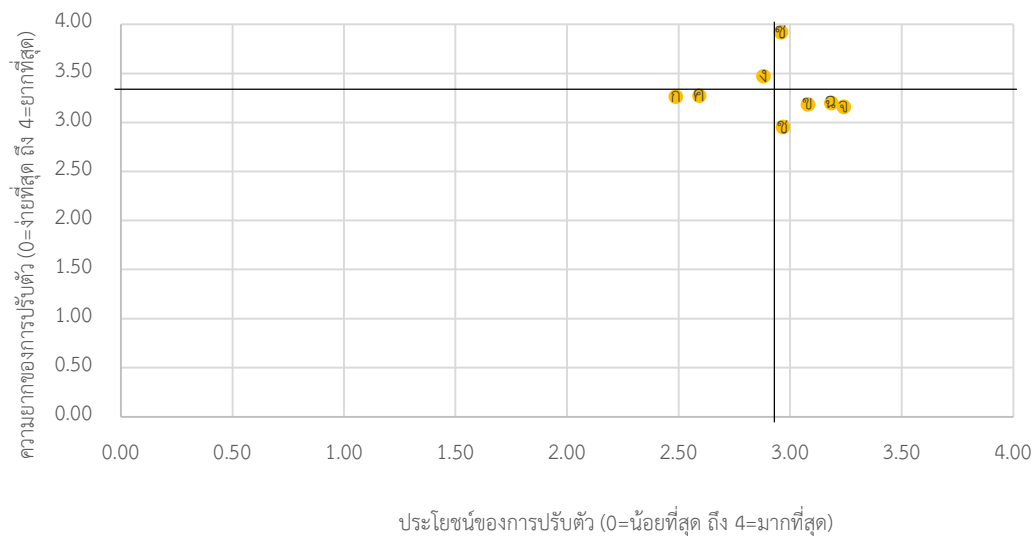
ตารางที่ 6.8 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงมหาชนกในลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละปี จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

ช่องทางการจำหน่ายผลผลิต (%)	ช่วงปกติ	ช่วงระหว่างล็อกดาวน์	หลังปลดล็อกดาวน์	P-value
บริษัทส่งออก	8.13	6.90	10.00	0.7581
พ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่	41.35	40.90	32.35	0.0371**
ขายผ่านกลุ่ม	49.56	44.66	53.41	0.1824
ขายในตลาดหรือมีหน้าร้าน	0.02	0.08	0.12	0.9809
อื่นๆ	0.94	7.46	4.12	0.2294

หมายเหตุ ** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.05

จากรูปที่ 6.14 จะเห็นว่าเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกมีวิธีการปรับตัวจากผลกระทบของสถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 หลากหลายวิธี โดยวิธีที่เห็นว่ามีประโยชน์ที่สุด คือ การเข้ารับ

มาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล ทั้งการพักชำระหนี้ 1 ปี (3.83 คะแนน) และการจ่ายเงินเยียวยาเกษตรกร (3.66 คะแนน) รองลงมาคือ หารายได้เสริมนอกภาคเกษตร ลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน และ ขายเองผ่านช่องทางออนไลน์ (3.24, 3.18 และ 3.08 คะแนน ตามลำดับ) นอกจากนี้มีครัวเรือนที่อยากปรับตัวแต่ทำไม่ได้ 4 ครัวเรือน และ 1 ครัวเรือน ที่ไม่ต้องปรับตัวเพราะไม่ได้รับผลกระทบใดๆ ทั้งนี้ การปรับตัวที่เกษตรกรเห็นว่าทำได้ยากที่สุดคือ การลดการลงทุนจากที่ทำตามปกติ รองลงมาคือ การแปรรูปผลผลิตและการออกบูธจำหน่ายสินค้าเอง สำหรับการปรับตัวที่ทำได้ง่ายที่สุดคือ การลดการจ้างแรงงานลง นอกจากนี้ สำหรับอุปสรรคในการปรับตัวของเกษตรกรจาก ตารางที่ 6.10 โดยมากให้เหตุผลว่า ไม่รู้จะอย่างไร รองลงมาคือ รู้ว่าอยากทำอะไรแต่ทำไม่เป็น ไม่มีเงินทุนในการทำ

รูปที่ 6.14 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ จากผลกระทบของไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ ก=ออกบูธจำหน่ายสินค้าเอง ข=ขายเองผ่านช่องทางออนไลน์ ค=ขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์
ง=แปรรูปผลผลิตเพิ่มขึ้นจากเดิม จ=หารายได้เสริมนอกภาคเกษตร ซ=ลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน (ใช้จ่ายประหยัด)
ช=ลดการจ้างแรงงานลง ฉ=ลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ)

ตารางที่ 6.9 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ จากผลกระทบของการระบาดของไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564)

รายการ	ประโยชน์ ¹	ความยาก ²
ออกบูธจำหน่ายสินค้าเอง	2.49	3.26
ขายเองผ่านช่องทางออนไลน์ Facebook, Line	3.08	3.18
ขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น ไปรษณีย์ไทย shopee, Lazada	2.59	3.27
แปรรูปผลผลิตเพิ่มขึ้นจากเดิม	2.88	3.47
หารายได้เสริมนอกภาคเกษตร	3.24	3.16
ลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน (ใช้จ่ายประหยัด)	3.18	3.20
ลดการจ้างแรงงานลง	2.97	2.95

รายการ	ประโยชน์ ¹	ความยาก ²
ลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ)	2.96	3.92
เข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล – การจ่ายเงินเยียวยาเกษตรกร 5,000 บาท x 3 เดือน	3.66	
เข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล – พักชำระหนี้ให้เกษตรกร 1 ปี เม.ย. 63 ถึง มี.ค. 64	3.83	
ไม่จำเป็นต้องปรับตัวใดๆ เพราะไม่ได้รับผลกระทบ (ครัวเรือน)	1	
อยากปรับตัว แต่ทำไม่ได้ (ครัวเรือน)	4	

หมายเหตุ ¹ หมายถึง 0=ประโยชน์น้อยที่สุด ถึง 4=ประโยชน์มากที่สุด ² หมายถึง 0=ง่ายที่สุด ถึง 4=ยากที่สุด

ตารางที่ 6.10 อุปสรรคของการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่รู้จะทำอย่างไร	24	48.00
รู้ว่าอยากทำอะไรแต่ทำไม่เป็น	10	20.00
ไม่มีเงินทุนในการทำ	3	6.00
อื่นๆ	3	6.00

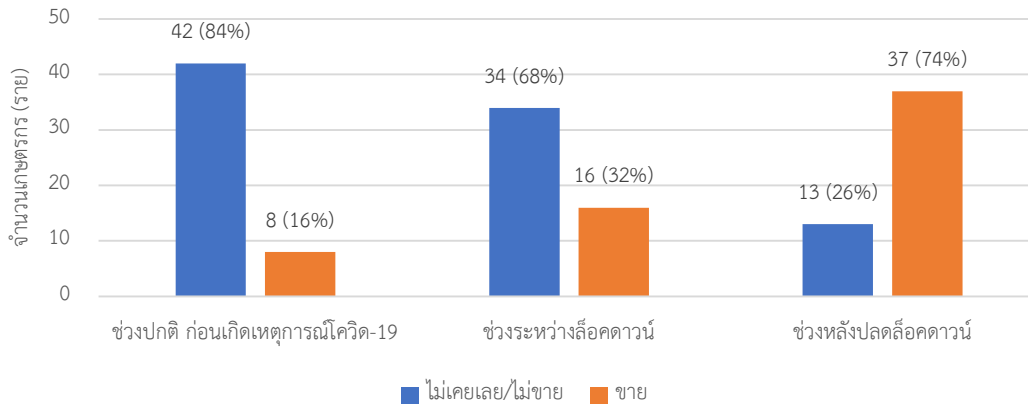
สำหรับการปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ จากรูปที่ 6.15 ในด้านประสบการณ์ เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกเกือบทั้งหมดไม่เคยขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ (ร้อยละ 84) มีเกษตรกรเพียง 8 รายเท่านั้นที่เคยขายออนไลน์ และไม่มีเกษตรกรรายใดที่คุ้นเคยและเชี่ยวชาญการขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งเกษตรกรที่ไม่ขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์กว่ากึ่งหนึ่งให้เหตุผลว่า การขายออนไลน์ยุ่งยาก (ร้อยละ 56) นอกนั้นเห็นว่า เพราะไม่จำเป็นเนื่องจากสามารถจำหน่ายหมดอยู่แล้วผ่านช่องทางอื่นๆ เพราะทำไม่เป็น และเพราะไม่อยากจะติดต่อกับลูกค้าโดยตรง (ร้อยละ 30, 22 และ 10 ตามลำดับ)

แต่ในช่วงระหว่างลือคความจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จำนวน 12 ราย (ร้อยละ 24) หันมาลองขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ นอกจากนี้ มี 4 ราย (ร้อยละ 8) ที่ขายเพิ่มจากเดิมในช่วงปกติ นอกจากนี้ เมื่อสอบถามถึงความตั้งใจในการใช้ช่องทางการขายออนไลน์หลังสถานการณ์โควิดผ่านพ้นไปแล้ว พบว่า เกษตรกรมากถึงร้อยละ 70 ตั้งใจจะขายสินค้าออนไลน์ โดยร้อยละ 36 ต้องการมีช่องทางขายออนไลน์เพื่อกระจายความเสี่ยง บางรายต้องการขายออนไลน์เพราะได้ราคาดีกว่า (ร้อยละ 20) บางรายเห็นว่าเพราะทำได้แล้วจึงไม่ยุ่งยาก (ร้อยละ 14) อย่างไรก็ตาม มีเกษตรกรจำนวน 13 ราย (ร้อยละ 26) ไม่มีความตั้งใจจะขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์

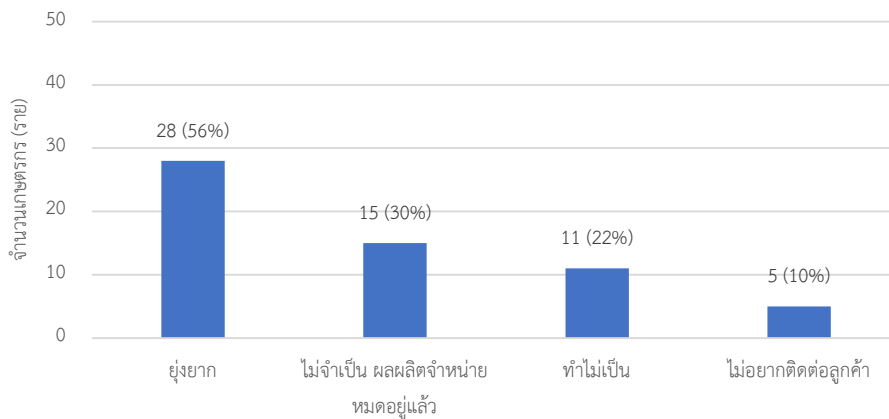
นอกจากนี้ เมื่อสอบถามถึงการสนับสนุนที่ต้องการจากภาครัฐ เพื่อให้การปรับตัวในการขายผ่านช่องทางออนไลน์เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น เกษตรกรกลุ่มมะม่วงมหาชนกต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านการช่วยจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาดออนไลน์มากที่สุด (ร้อยละ 76) รองลงมา

คือ การลดค่าขนส่ง การสนับสนุนบรรจุภัณฑ์ และ ช่วยทำแพลตฟอร์มออนไลน์ (ร้อยละ 62, 54 และ 38 ตามลำดับ)

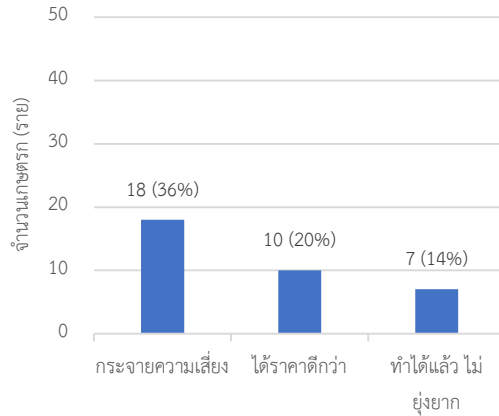
จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่สามารถปรับตัวมาใช้ช่องทางออนไลน์ในการขายผลผลิตได้แล้วในช่วงโควิดที่ผ่านมา ก้าวข้ามความเห็นว่าการขายสินค้าออนไลน์เป็นเรื่องยุ่งยาก จึงสามารถใช้ช่องทางออนไลน์เป็นอีกหนึ่งช่องทางของการกระจายความเสี่ยงหลังสถานการณ์โควิดคลี่คลายลงไป และบางส่วนก็ตระหนักถึงราคาสินค้าที่สูงขึ้นเมื่อสามารถติดต่อดirectกับผู้ซื้อปลายทางได้

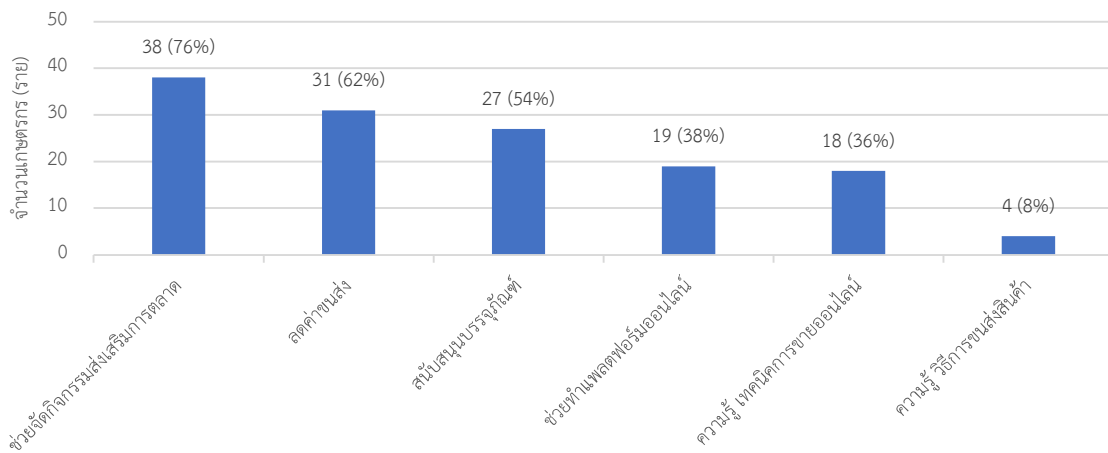
รูปที่ 6.15 การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

รูปที่ 6.16 เหตุผลของการไม่ปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

รูปที่ 6.17 เหตุผลของการปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ต่อไป ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

รูปที่ 6.18 ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์ ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนก จ.กาฬสินธุ์ (สำรวจปี 2564)

6.3.5 สรุป

จากการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกในจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า โดยส่วนใหญ่มีพื้นที่เพาะปลูกปานกลาง (พื้นที่ให้ผลผลิตเฉลี่ย 16.32 ไร่/ครัวเรือน) การปลูกมะม่วงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการทำเกษตรในภาพรวม เกษตรกรกลุ่มนี้ มีรายได้เฉลี่ยต่อปีประมาณ 308,000 บาท โดยเป็นรายได้จากมะม่วงเพียงร้อยละ 39.12 (120,500 บาท/ปี)

เกษตรกรกลุ่มนี้ขายผลผลิตโดยส่วนใหญ่ในประเทศ (ร้อยละ 80.85) โดยขายผ่านกลุ่มวิสาหกิจและให้พ่อค้าในพื้นที่เป็นหลัก โดยขายมะม่วงสดและแช่แข็งในสัดส่วนใกล้เคียงกัน เกษตรกรขายได้ราคาเฉลี่ยประมาณ 16 บาท/กก. (อยู่ในช่วงระหว่าง 9-30 บาท/กก.) แต่ในช่วงระหว่างลือคความที่มีการระบาดของ

ไวรัสโควิด-19 (ช่วงเดือนมีนาคม - กรกฎาคม 2563) นั้น เกษตรกรขายผ่านพ่อค้าในพื้นที่ได้ลดลง ในขณะที่ต้องขายผ่านช่องทางอื่นๆ เช่น ออนไลน์ มากขึ้น

ในด้านความเสี่ยง เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกมีระดับความกังวลในภาพรวมค่อนข้างต่ำ (0.85 จาก 4) แต่มีความกังวลมากกับปัญหาโรคพืชและแมลง ลมฝนลมพายุ และราคาผลผลิตตกต่ำผันผวน ทั้งนี้ ความกังวลที่เกิดขึ้นก็สอดคล้องกับความเสี่ยงที่เคยเผชิญมาในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา ได้แก่ ราคาผลผลิตตกต่ำ โรคพืชและแมลง และไม่มีพ่อค้ารับซื้อผลผลิต ทั้งนี้ เกษตรกรกลุ่มนี้ไม่ได้มองว่าปัญหาอุณหภูมิสูงขึ้นจากภาวะโลกร้อนเป็นความเสี่ยงสำคัญสำหรับการทำเกษตรทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกสนใจการทำมะม่วงนอกฤดูและการหาช่องทางการตลาดใหม่ แต่ก็เห็นว่าเป็นการปรับตัวที่ทำได้ยาก ในขณะที่การใช้สารเคมีทางการเกษตรเป็นทางเลือกที่ง่ายที่สุด อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจพบว่า เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงมหาชนกโดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60) ปรับตัวได้น้อย และต้องการให้ภาครัฐช่วยด้านการคุมราคาปัจจัยการผลิต การชดเชยราคามะม่วง และการช่วยเหลือด้านการเงิน

สถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 ในปี 2563 นั้นมีผลกระทบต่อเกษตรกรหลายประการ โดยที่รุนแรงที่สุดคือ ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ราคาผลผลิตตกต่ำ ซึ่งผลกระทบดังกล่าวส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกร กล่าวคือ เกษตรกรเกือบทั้งหมดต้องนำเงินสำรองฉุกเฉินออกมาใช้ มีการกู้หนี้ยืมสินเพิ่มเติม รวมถึงสมาชิกในครอบครัวตกงานหางานทำไม่ได้อีกด้วย นอกจากนี้ผลกระทบดังกล่าวแล้วช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงมหาชนกหลักช่องทางหนึ่งคือ จำหน่ายผ่านพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่ก็สามารถทำได้ลดลง

จากผลกระทบของสถานการณ์โควิด-19 เกษตรกรมีการปรับตัวโดยเห็นว่ามาตรการที่มีประโยชน์มากที่สุดคือ เข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐ ทั้งเงินเยียวยาเกษตรกรและการพักชำระหนี้ให้แก่เกษตรกร การหารายได้เสริมนอกภาคเกษตร เป็นต้น ทั้งนี้

มีเกษตรกรกว่าร้อยละ 48 ที่ไม่รู้ว่าจะปรับตัวอย่างไร และมีบางราย (ร้อยละ 10) ที่รู้ว่าจะปรับตัวอย่างไรแต่ไม่สามารถทำได้หรือไม่มีศักยภาพในการทำ ส่วนอีกวิธีหนึ่งคือการขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ เกษตรกรร้อยละ 32 ทำการขายออนไลน์บ้างเพื่อแก้ไขสถานการณ์ โดยที่ร้อยละ 16 ขายอยู่แล้ว และอีกร้อยละ 16 เพิ่งเริ่มทำ ทั้งนี้เกษตรกรจำนวนร้อยละ 36 ยังยืนยันว่าจะไม่ขายผ่านช่องทางออนไลน์ เนื่องจากเหตุผลเรื่องความยุ่งยากหลายขั้นตอนเป็นหลัก

6.4 ผลการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา

การศึกษาในส่วนนี้สำรวจข้อมูลเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้จากพื้นที่ ตำบลโป่งตาลอง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 25 ครัวเรือน ในช่วงวันที่ 1 กันยายน 2564 ถึง 30 กันยายน 2564 ลักษณะพิเศษของเกษตรกรกลุ่มนี้ คือ การผลิตมะม่วงนอกฤดู เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ปลูกทำเลที่ตั้งเหมาะสมกับการทำมะม่วงนอกฤดูมากกว่าพื้นที่อื่นๆ ทำให้มีผลผลิตออกขายได้ในช่วงเดือนกรกฎาคมจนถึงเดือนธันวาคม จากการสัมภาษณ์พบว่า เกษตรกรหันมาปลูกมะม่วงนอกฤดูเป็นหลัก เนื่องจากราคาดีกว่าเป็นที่ต้องการของตลาด แต่หากประสบภาวะขาดทุนมากจากการปลูกลงนอกฤดูก็จะปลูกในฤดูเสริมเพื่อคืนทุน โดยสามารถสรุปรายละเอียดข้อมูลของเกษตรกรที่ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ได้ ดังนี้

6.4.1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนและการทำเกษตร

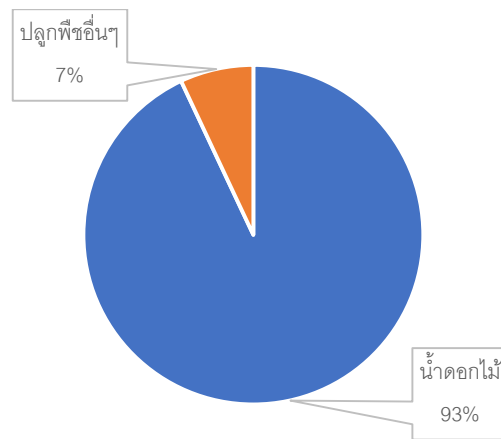
ข้อมูลจากการสำรวจพบว่า โดยเฉลี่ยเกษตรกรมีอายุ 53 ปี เกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกรมากกว่า 31 ปี (ร้อยละ 36.00) โดยในแต่ละครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.08 คน เพียงครึ่งหนึ่งเป็นแรงงานในภาคเกษตร (ร้อยละ 48.04) นอกนั้นทำงานนอกภาคเกษตร (ร้อยละ 10.78) หรือเป็นสมาชิกที่ไม่มีรายได้ เช่น ยังเรียนหนังสือ ชรา/ว่างงาน (ร้อยละ 41.02) (ตารางที่ 6.11)

ตารางที่ 6.11 ข้อมูลประชากรของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
อายุ (ปี)	52.84	
ประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกร (ราย)		
- 0-5 ปี	0	0.00
- 5-10 ปี	8	32.00
- 11-20 ปี	4	16.00
- 21-30 ปี	4	16.00
- 31 ปีขึ้นไป	9	36.00
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนรวม (คน)	4.08	
- ทำงานในภาคเกษตร	1.96	48.04
- ทำงานนอกภาคเกษตร	0.44	10.78
- ยังเรียนหนังสือ	1.20	29.41
- ชรา/ว่างงาน	0.48	11.76

เกษตรกรมีพื้นที่เพาะปลูกเฉลี่ยรายละ 25.72 ไร่ เป็นพื้นที่ให้ผลผลิต 23.44 ไร่ พื้นที่เกือบทั้งหมดปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ (จำนวน 21.80 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 93.00) นอกจากนั้นปลูกพืชอื่นๆ 1.64 ไร่ (ร้อยละ 7.00) สำหรับแหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกพบว่า เกษตรกรเกือบทั้งหมดมีแหล่งน้ำ (ร้อยละ 96.00) ในรูปแบบของบ่อบาดาล อย่างไรก็ตามก็มีเกษตรกรเพียงร้อยละ 40.00 เท่านั้นที่มีน้ำเก็บกักไว้ใช้อย่างเพียงพอตลอด

ทั้งปี ส่วนที่ดินที่เกษตรกรใช้เพาะปลูกส่วนใหญ่เป็นที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนเอง (ร้อยละ 81.60) ส่วนที่เหลืออีกเพียงเล็กน้อยเป็นที่ดินเช่า (ร้อยละ 18.40) (รูปที่ 6.19 และตารางที่ 6.12)

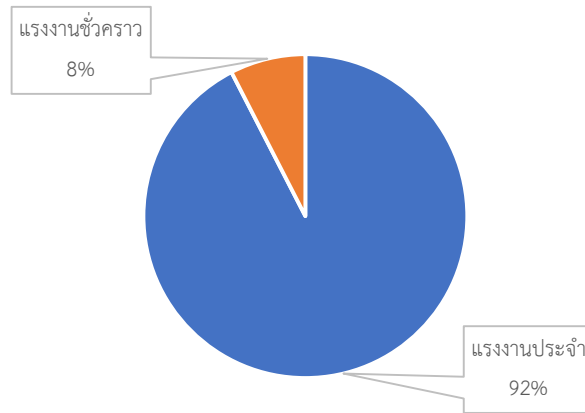

รูปที่ 6.19 สัดส่วนการใช้พื้นที่ให้ผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

ตารางที่ 6.12 พื้นที่ทำเกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

ลักษณะการทำเกษตรกรรม	จำนวน	ร้อยละ
พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)	25.72	
พื้นที่ให้ผลผลิต (ไร่)	23.44	
น้ำดอกไม้	21.80	93.00
อื่นๆ	1.64	7.00
จำนวนปีที่ปลูกมะม่วง (ปี)	18.04	
แหล่งน้ำ (ครัวเรือน)		
- มีแหล่งน้ำ	24	96.00
- สระน้ำขุด	13	52.00
- อื่นๆ	14	56.00
- น้ำที่กักเก็บไว้เพียงพอ	10	40.00
- น้ำที่กักเก็บไม่เพียงพอ	14	28.00
กรรมสิทธิ์ที่ดิน (%)		
- ที่ดินตนเอง	20.99	81.60
- ที่ดินเช่า	4.73	18.40

ในการทำการเกษตร โดยเฉลี่ยแล้ว ครัวเรือนใช้แรงงาน 2.12 คน เป็นแรงงานประจำ 1.96 คน (ร้อยละ 92.45) ซึ่งทั้งหมดเป็นสมาชิกในครัวเรือน ในขณะที่อีกเพียง 0.16 คน (ร้อยละ 7.55) เป็นแรงงานชั่วคราว ทั้งนี้แรงงานส่วนใหญ่ของผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เป็นสมาชิกในครัวเรือนมีการจ้างแรงงานอื่นเพื่อเป็นแรงงานชั่วคราวเท่านั้น (ตารางที่ 6.13)

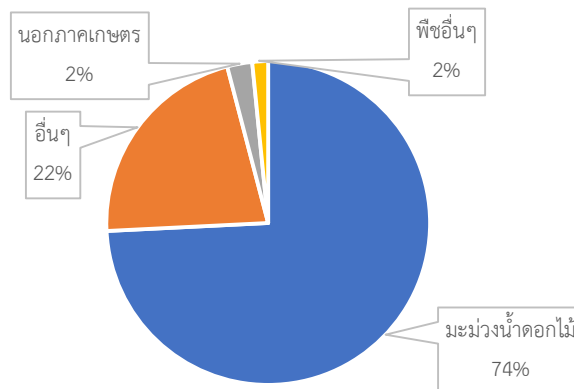

รูปที่ 6.20 สัดส่วนแรงงานของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

ตารางที่ 6.13 จำนวนแรงงานในสวนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

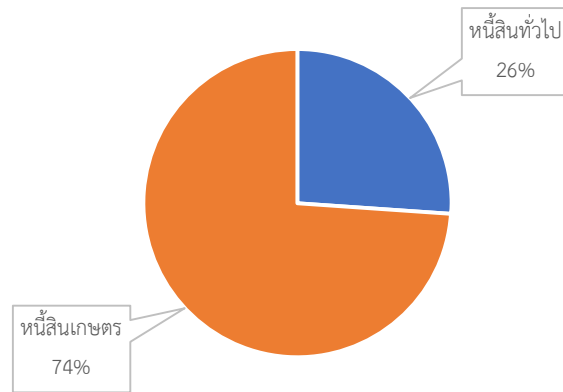
แรงงานในสวน (คน)	จำนวน	ร้อยละ
แรงงานทั้งหมด	2.12	
- แรงงานประจำ	1.96	92.45
สมาชิกในครัวเรือน	1.96	92.45
จ้างแรงงานอื่น	0.00	0.00
- แรงงานชั่วคราว	0.16	7.55
สมาชิกในครัวเรือน	0.08	3.77
จ้างแรงงานอื่น	0.08	3.77

เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยต่อปี 192,148 บาท ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นรายได้จากภาคเกษตร 145,652 บาท (ร้อยละ 75.80) โดยเกือบทั้งหมดเป็นรายได้จากการขายมะม่วง 142,609 บาท (ร้อยละ 74.22) และรายได้จากการปลูกพืชอื่นๆ เพียงเล็กน้อย 3,043 บาท (ร้อยละ 1.58) รายได้นอกเหนือจากนั้นเป็นรายได้อื่นๆ 41,713 บาท ร้อยละ 21.71) และรายได้จากนอกภาคเกษตร 4,738 (ร้อยละ 2.49) (รูปที่ 6.21 และตารางที่ 6.14)

รูปที่ 6.21 สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

โดยเฉลี่ย แต่ละครัวเรือนใช้เงินลงทุนรายปีในการทำมะม่วงน้ำดอกไม้ 122,400 บาท ในด้านหนี้สินเกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ยค่อนข้างสูงเฉลี่ย 638,960 บาทต่อครัวเรือน ในจำนวนนั้นเป็นหนี้สินเกี่ยวกับการเกษตรถึง 472,160 บาท (ร้อยละ 73.90) ซึ่งในจำนวนนั้นเป็นหนี้สินหมุนเวียนรายปีทั้งหมด จะเห็นได้ว่าสัดส่วนเงินลงทุนรายปีในการปลูกมะม่วงต่อรายได้จากการปลูกมะม่วงสะท้อนให้เห็นภาพว่าเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เผชิญกับต้นทุนสูง รายได้จากการปลูกมะม่วงไม่เพียงพอที่จะช่วยชำระหนี้สินที่เกิดขึ้นได้ก่อให้เกิดหนี้สินสะสมจากตัวเลขสัดส่วนหนี้สินหมุนเวียนรายปีต่อรายได้จากมะม่วงที่สูงถึง 3.31 เท่า รวมทั้งรายได้ทั้งหมดต่อปีของครัวเรือนยังไม่เพียงพอที่จะชำระหนี้สินได้ (รูปที่ 6.22 และตารางที่ 6.14)

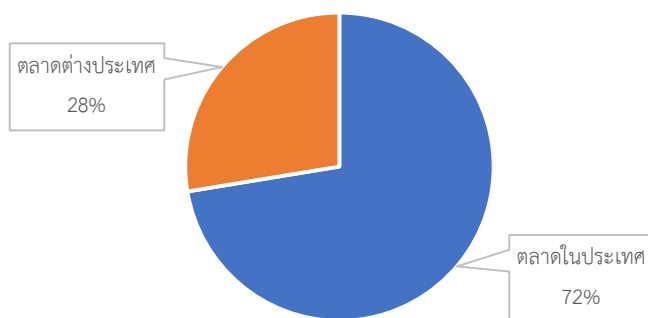
รูปที่ 6.22 สัดส่วนหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

ตารางที่ 6.14 รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
รายได้รวม (บาท/ครัวเรือน/ปี)	192,148	
- รายได้จากมะม่วง	142,609	74.22
- รายได้จากพืชอื่นๆ	3,043	1.58
- รายได้จากนอกภาคเกษตร	4,783	2.49
- รายได้อื่นๆ	41,713	21.71
รายได้จากมะม่วงน้ำดอกไม้ต่อไร่ (บาท/ไร่)	6,542	
หนี้สินรวม (บาท/ครัวเรือน)	638,960	
- หนี้สินทั่วไป	166,800	26.10
- หนี้สินเกี่ยวกับการเกษตร	472,160	73.90
หนี้สินระยะยาว	0.00	0.00
หนี้สินหมุนเวียนรายปี	472,160	73.90
สัดส่วนหนี้สินหมุนเวียนรายปีต่อรายได้จากมะม่วง	3.31	
สัดส่วนหนี้สินหมุนเวียนรายปีต่อรายได้จากภาคเกษตร	3.24	
- รายได้รวมจากภาคเกษตร (บาท)	145,652	
- หนี้สินหมุนเวียนรายปี (บาท)	472,160	
เงินลงทุนรายปีในการปลูกมะม่วง (บาท)	122,400	
สัดส่วนเงินลงทุนรายปีต่อรายได้จากมะม่วง	0.86	

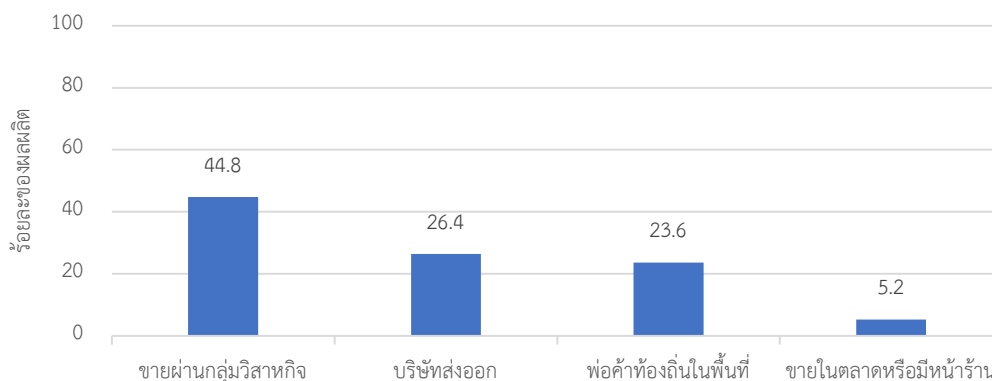
6.4.2 รูปแบบผลผลิต การจำหน่ายและราคา ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้

โดยทั่วไปแล้ว ด้วยรสนิยมการบริโภคจากตลาดปลายทาง เกษตรกรผลิตและจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ในรูปแบบมะม่วงผลสดทั้งหมด (ร้อยละ 100) ส่วนเส้นทางของผลผลิตนั้นส่วนใหญ่ส่งจำหน่ายในประเทศ (ร้อยละ 72.40) ส่วนที่เหลือส่งออกตลาดต่างประเทศ (ร้อยละ 27.60) โดยมีประเทศปลายทางคือ เกาหลี และ จีน ตามลำดับ

รูปที่ 6.23 สัดส่วนตลาดการจำหน่ายผลผลิตมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

ลักษณะการจำหน่ายผลผลิต จากรูปที่ 6.24 จะเห็นได้ว่า ช่วงปกติทั่วไปเกษตรกรขายผลผลิตส่วนใหญ่ผ่านกลุ่มวิสาหกิจที่ตนเป็นสมาชิก (ร้อยละ 44.80) รองลงมาขายให้กับบริษัทส่งออกและพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 26.40 และ 23.60 ตามลำดับ) ส่วนที่เหลือเพียงเล็กน้อยเป็นการขายในตลาดหรือมีหน้าร้าน (ร้อยละ 5.20) ทั้งนี้เมื่อเทียบสัดส่วนการจำหน่ายและสัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ชี้ให้เห็นว่าเกษตรกรสามารถขายผลผลิตเพื่อการส่งออกให้กับบริษัทส่งออกโดยตรง

รูปที่ 6.24 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

6.4.3 ความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้

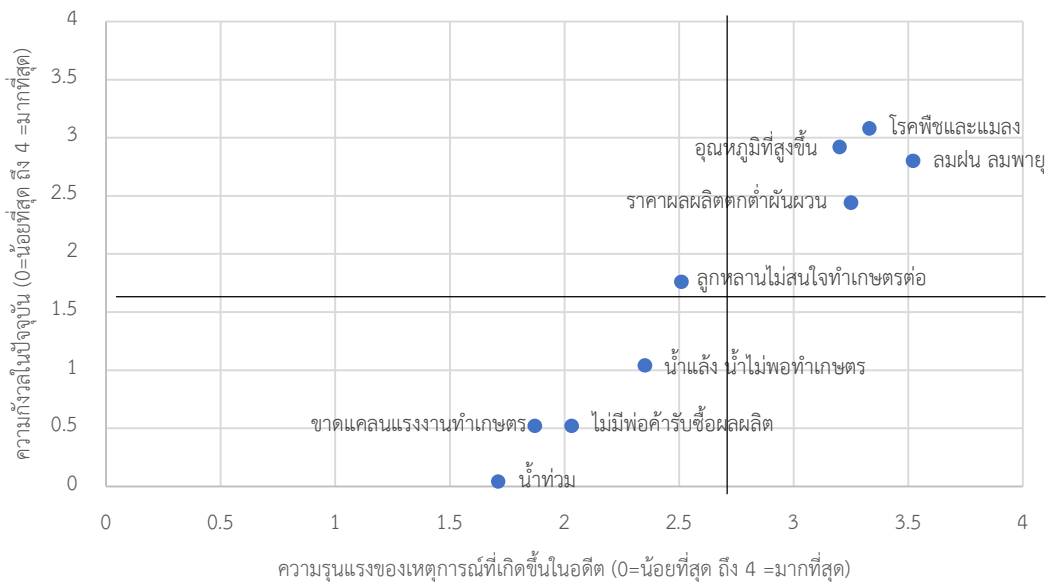
การสำรวจความเสี่ยงของเกษตรกร คณะผู้วิจัยได้จำแนกความเสี่ยงออกเป็น 3 ประเด็นหลัก โดยมีรายละเอียดตามที่อธิบายไว้ในส่วนที่ 6.1.3 จากการสำรวจความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา (2559-2563) พบว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและส่งผลกระทบรุนแรงที่สุด คือ

- ลมฝน ลมพายุ (3.52 คะแนน) (ตัวอย่างเกิดขึ้นในปี 2560 และ 2563)
- โรคพืชและโรคแมลง (3.33 คะแนน) (ตัวอย่างเกิดขึ้นในปี 2562 และ 2563)
- ราคาผลผลิตตกต่ำผันผวน (3.25 คะแนน) (ตัวอย่างเกิดขึ้นในปี 2563 เช่นเดียวกัน)

โดยสังเกตว่า 2 ใน 3 อันดับแรก เป็นความเสี่ยงด้านภัยธรรมชาติ ส่วนความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญ และมีความรุนแรงน้อยที่สุดคือ น้ำท่วม (1.71 คะแนน)

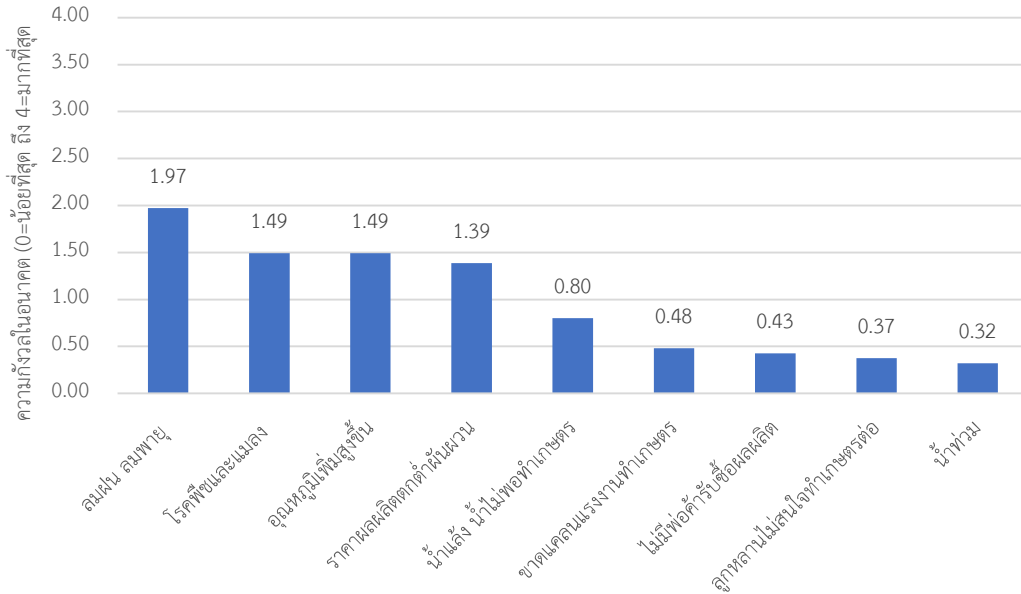
ในขณะที่เมื่อสำรวจความกังวลต่อความเสี่ยงในปัจจุบันพบว่า ความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลมากที่สุด 3 อันดับแรกเป็นภัยธรรมชาติทั้งหมดคือ ความเสี่ยงด้านโรคพืชและโรคแมลง (3.08 คะแนน) รองลงมาคือ อุณหภูมิที่สูงขึ้น และ ลมฝน ลมพายุ (2.92 และ 2.80 คะแนน ตามลำดับ)

ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบความกังวลต่อความเสี่ยงของเกษตรกร กับเหตุการณ์และความรุนแรงของความเสียหายที่เคยเกิดขึ้นในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา พบว่ามีความสอดคล้องในทิศทางเดียวกัน นั่นคือเกษตรกรให้น้ำหนักความกังวลกับเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นและมีความรุนแรง (รูปที่ 6.25)

รูปที่ 6.25 ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและความกังวลในปัจจุบันของความเสี่ยงที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา เผชิญ (สำรวจปี 2564)

นอกจากความกังวลต่อความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลในปัจจุบันแล้ว เมื่อสอบถามถึงความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้าพบว่า ประเด็นความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลมากที่สุดยังคงเป็นความเสี่ยงด้านภัยธรรมชาติ คือ ลมฝน ลมพายุ (1.97 คะแนน) รองลงมาคือ โรคพืชและโรคแมลง และ อุณหภูมิที่สูงขึ้น (1.49 คะแนน เท่ากัน)

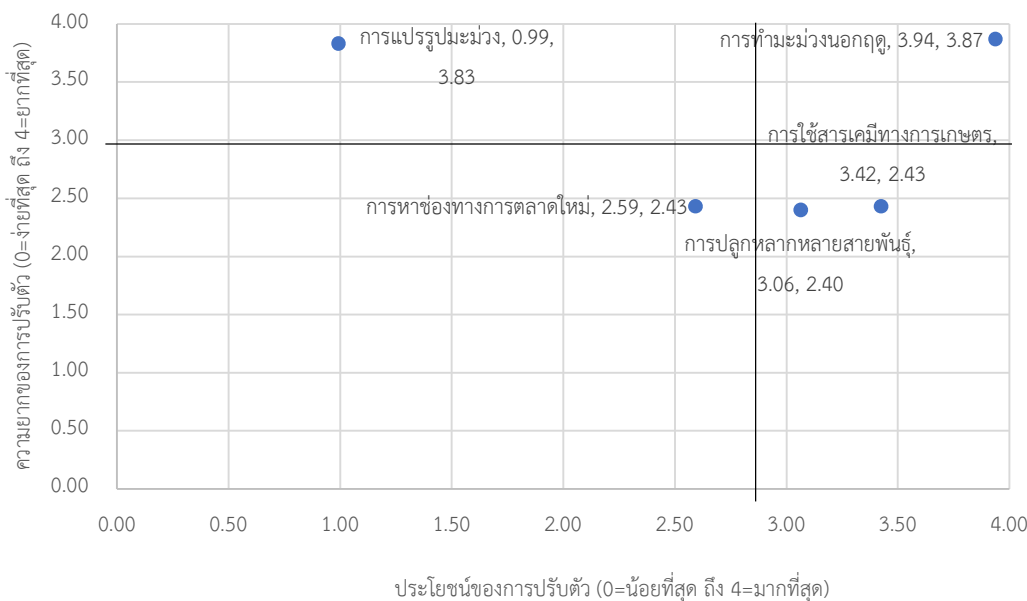
รูปที่ 6.26 ความกังวลต่อความเสี่ยงในอนาคตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต (เกิดขึ้นจริงในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา) ความกังวลในปัจจุบัน ความกังวลที่ผ่านมาต่อความเสี่ยงในปัจจุบัน และความกังวลต่อความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต จากตารางที่ 6.15 พบว่า โรคพืชและแมลง และ ลมฝน ลมพายุ เป็นความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลในช่วงที่ผ่านมาและกังวลมากในอนาคต และเมื่อเกิดก็มีความรุนแรงมากเช่นกัน ส่วนอุณหภูมิที่สูงขึ้นเป็นความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลมากในอนาคตและเริ่มเกิดความรุนแรงมากขึ้นแล้ว ด้วยอุณหภูมิที่สูงขึ้นเป็นสาเหตุหนึ่งให้เกิดโรคพืชและโรคแมลงในมะม่วงมากขึ้นอีกด้วย ภาพรวมความกังวลต่อความเสี่ยงเชื่อมโยงโดยตรงกับการที่เกษตรกรกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับการปลูกนอกฤดูกาลเป็นหลักเพื่อให้ได้ราคาสูง และรักษาระดับความต้องการของตลาด นอกจากนี้ ความเสี่ยงจากความผันผวนของราคาก็เป็นประเด็นที่เคยส่งผลกระทบต่อเกษตรกรให้ความกังวลในระดับค่อนข้างสูงเช่นกัน แต่ยังให้ความสำคัญน้อยกว่าเกษตรกรที่ปลูกมะม่วงมหาชนก

ตารางที่ 6.15 ภาพรวมลำดับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

อันดับ	ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต	ความกังวล	ความกังวลในอนาคต
1	โรคพืชและแมลง	ลมฝน ลมพายุ	ลมฝน ลมพายุ
2	อุณหภูมิที่สูงขึ้น	โรคพืชและแมลง	อุณหภูมิที่สูงขึ้น
3	ลมฝน ลมพายุ	ราคาผลผลิตตกต่ำผันผวน	โรคพืชและแมลง

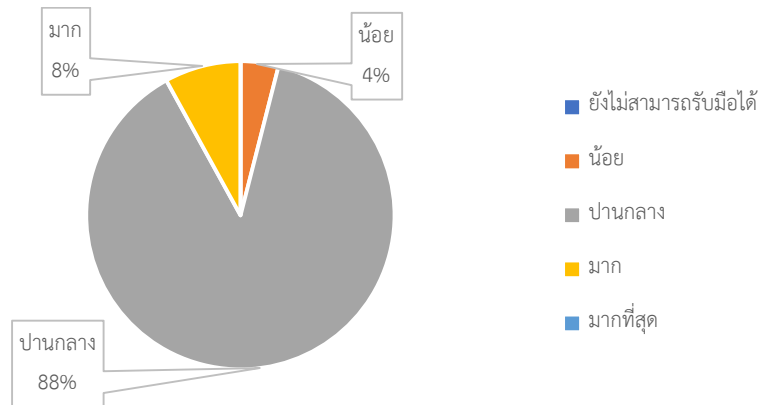
เกษตรกรเห็นว่าวิธีการปรับตัวที่ใช้แล้วเกิดประโยชน์มากที่สุด คือ การทำมะม่วงนอกฤดู (3.94 คะแนน) ซึ่งเป็นสิ่งที่เกษตรกรทำอยู่ รองลงมาคือ การใช้สารเคมีทางการเกษตร และการปลูกหลากหลายสายพันธุ์ (3.42 และ 3.06 คะแนน ตามลำดับ) ส่วนวิธีที่มีประโยชน์น้อยที่สุดคือ การแปรรูปมะม่วง (0.99 คะแนน) เมื่อพิจารณาพร้อมกับความยาก-ง่ายในการปรับตัว พบว่า การทำมะม่วงนอกฤดูแม้จะมีประโยชน์มากที่สุดแต่ก็สามารถทำได้ยากที่สุด (3.87 คะแนน) เช่นเดียวกัน ส่วนการใช้สารเคมีทางการเกษตรนั้นเป็นวิธีที่มีประโยชน์มาก ทำได้ง่าย (2.43 คะแนน) ถึงแม้จะเป็นกลุ่มเกษตรกรที่ทำมะม่วงนอกฤดูมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว แต่เกษตรกรก็เห็นว่าการทำมะม่วงนอกฤดูเป็นเรื่องที่ยาก ต้องเผชิญความเสี่ยงจากธรรมชาติมาก และต้องใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้นประกอบกันไป (รูปที่ 6.27)

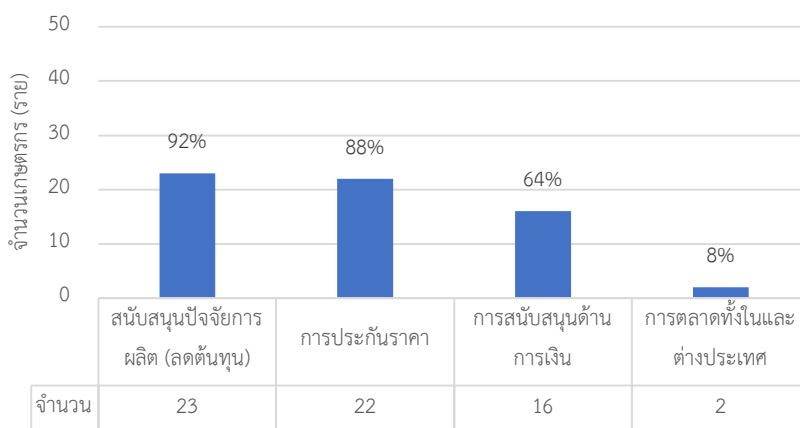
รูปที่ 6.27 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา จากความเสี่ยงที่เผชิญ (สำรวจปี 2564)

หลังจากที่เกษตรกรกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ใช้วิธีการปรับตัวจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้วผลปรากฏว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 88) สามารถฟื้นตัวต่อความเสี่ยงต่างๆ ได้ในระดับปานกลาง แม้การใช้สารเคมีทางการเกษตรช่วยในการปรับตัว แต่ก็ต้องเผชิญกับต้นทุนที่สูงมากขึ้น และเมื่อพิจารณาประกอบกับข้อมูลความ

ช่วยเหลือที่เกษตรกรต้องการจากภาครัฐ พบว่า การสนับสนุนปัจจัยการผลิต (ลดต้นทุน) เป็นประเด็นที่เกษตรกรต้องการความช่วยเหลือมากที่สุด รองลงมาคือ การประกันราคาและการสนับสนุนด้านการเงิน (ร้อยละ 92.00 ร้อยละ 88.00 และร้อยละ 64.00 ตามลำดับ) (รูปที่ 6.28 และรูปที่ 6.29)

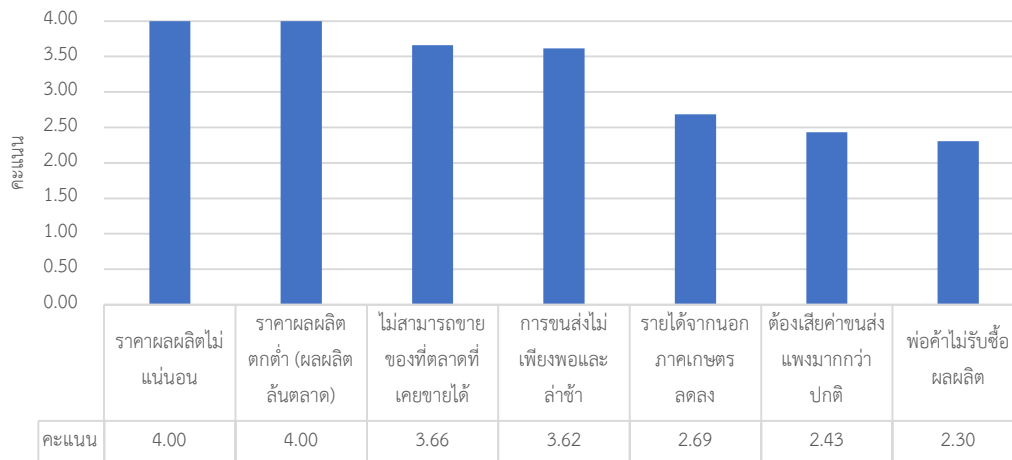
รูปที่ 6.28 ศักยภาพในการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

รูปที่ 6.29 ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

6.4.4 ผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโควิด-19

ผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ต่อธุรกิจการซื้อขายมะม่วงพบปัญหาที่รุนแรงที่สุดที่เกษตรกรเผชิญ คือ ราคาผลผลิตไม่แน่นอน และราคาผลผลิตตกต่ำ (5.00 คะแนน เท่ากัน) รองลงมาคือ ไม่สามารถขายของในตลาดที่เคยขายได้ และการขนส่งไม่เพียงพอและล่าช้า (4.58 และ 4.52 คะแนน) ตามลำดับ ส่วนปัญหาที่รุนแรงน้อยที่สุดคือ พ่อค้าไม่รับซื้อผลผลิต (2.88 คะแนน) ซึ่งน่าจะเป็นเพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ขายผลผลิตกับกลุ่มวิสาหกิจกับขายให้บริษัทส่งออกโดยตรงอยู่แล้ว จึงไม่ได้รับผลกระทบมากเรื่องช่องทางการรับซื้อผ่านพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่น (รูปที่ 6.30)

รูปที่ 6.30 ผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้
จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ ให้คะแนน 0 ถึง 4 โดย 0=ได้รับผลกระทบน้อยที่สุด/ไม่ได้รับผลกระทบ ถึง 4=ได้รับผลกระทบมากที่สุด

สำหรับสัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ในช่วงเวลาที่แตกต่างกันดังที่ได้อธิบายไว้ในส่วนที่ 6.3.4 แล้ว เมื่อเกิดเหตุการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 พบว่า สัดส่วนช่องทางการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญคือ สัดส่วนการขายผลผลิตให้กับบริษัทส่งออก (ร้อยละ 26.40) ลดลงเล็กน้อยระหว่างช่วงการระบาดของไวรัสโควิด-19 ที่มีการล็อกดาวน์ในปี 2563 หลังจากนั้นได้เพิ่มขึ้นในปี 2564 (ร้อยละ 32.80) (ตารางที่ 6.16)

ตารางที่ 6.16 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา ในลักษณะที่ต่างกัน
ของแต่ละปี (สำรวจปี 2564)

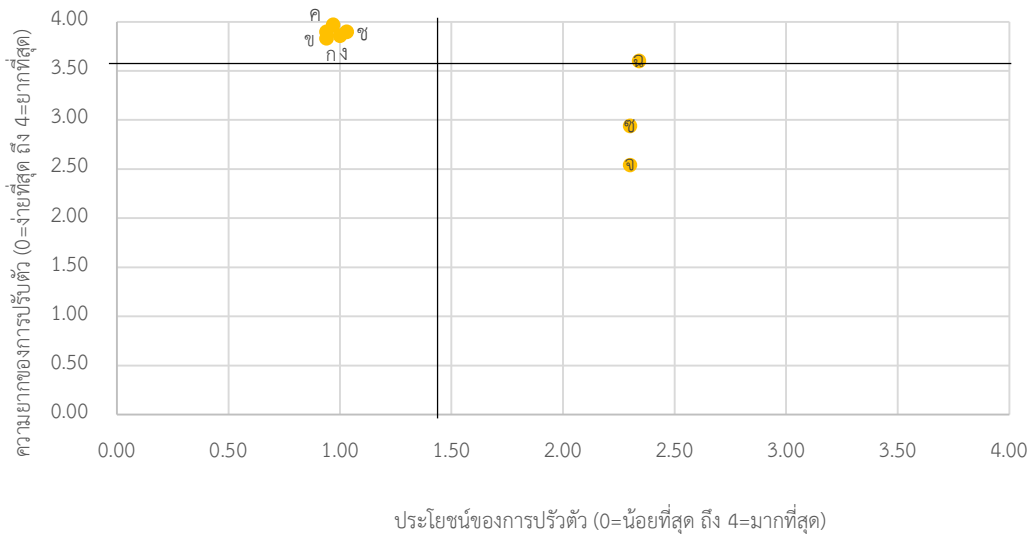
ช่องทางการจำหน่ายผลผลิต (%)	ช่วงปกติ	ช่วงระหว่างล็อกดาวน์	หลังปลดล็อกดาวน์	P-value
บริษัทส่งออก	26.40	15.20	32.80	0.000***
พ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่	23.60	26.80	12.40	0.110
ขายผ่านกลุ่มวิสาหกิจ	44.80	49.60	48.40	0.640
ขายในตลาดหรือมีหน้าร้าน	5.20	4.80	3.60	0.905
อื่นๆ	0	3.60	2.80	0.854

หมายเหตุ *** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01

จากตารางที่ 6.17 และรูปที่ 6.31 จะเห็นว่าเกษตรกรกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ไม่มีวิธีการปรับตัวจากผลกระทบของสถานการณ์โควิด-19 หลากหลายวิธี โดยวิธีที่เห็นว่ามีประโยชน์ที่สุด คือ การเข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล ทั้งการพักชำระหนี้ 1 ปี (4 คะแนน) และการจ่ายเงินเยียวยาเกษตรกร (3.90 คะแนน) รองลงมาคือ การลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน หายรายได้เสริมนอกภาคเกษตร และ ลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ) (2.34, 2.30 และ 2.30 คะแนน ตามลำดับ ทั้งนี้มีเกษตรกรถึง 14 ราย (ร้อยละ 56) ที่อยากปรับตัว

แต่ทำไม่ได้ และมีเกษตรกร 2 ราย (ร้อยละ 8) ที่ไม่ได้รับผลกระทบใดๆ การการระบาดของไวรัสโควิด-19 นอกจากนี้ การปรับตัวที่เกษตรกรเห็นว่าทำได้ยากที่สุดคือ การขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ รองลงมาคือ การแปรรูปผลผลิต การลดการจ้างแรงงานและการขายเองผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งล้วนเป็นช่องทางที่เกษตรกรเองรู้สึกว่าได้ประโยชน์น้อย ส่วนการปรับตัวที่เกษตรกรเองสามารถทำได้ง่ายและมีประโยชน์มาก คือ การหารายได้นอกภาคเกษตร

สำหรับอุปสรรคของการปรับตัวของเกษตรกรพบว่า เกษตรกรจำนวน 14 ราย ให้เหตุผลว่าไม่มีเงินทุนในการทำ นอกจากนั้นคือเหตุผลอื่นๆ ทำไม่เป็น และไม่จำเป็น (ร้อยละ 4 เท่ากัน) (ตารางที่ 6.18)

หมายเหตุ ก=ออกบูธจำหน่ายสินค้าเอง ข=ขายเองผ่านช่องทางออนไลน์ Facebook, Line ค=ขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์
 ง=แปรรูปผลผลิตเพิ่มขึ้นจากเดิม จ=หารายได้เสริมนอกภาคเกษตร ช=ลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน
 ซ=ลดการจ้างแรงงานลง ฉ=ลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ)

รูปที่ 6.31 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา จากผลกระทบของไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564)

ตารางที่ 6.17 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา จากผลกระทบของการระบาดของไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564)

รายการ	ประโยชน์ ¹	ความยาก ²
ออกบูธจำหน่ายสินค้าเอง	0.94	3.83
ขายเองผ่านช่องทางออนไลน์ Facebook, Line	1.00	3.86
ขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น ไปรษณีย์ไทย shopee, Lazada	0.97	3.97
แปรรูปผลผลิตเพิ่มขึ้นจากเดิม	0.94	3.90
หารายได้เสริมนอกภาคเกษตร	2.30	2.54
ลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน (ใช้จ่ายประหยัด)	2.34	3.60

รายการ	ประโยชน์ ¹	ความยาก ²
ลดการจ้างแรงงานลง	1.03	3.90
ลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ)	2.30	2.94
เข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล – การจ่ายเงินเยียวยาเกษตรกร 5,000 บาท x 3 เดือน	3.90	
เข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล – พักชำระหนี้ให้เกษตรกร 1 ปี เม.ย. 63 ถึง มี.ค. 64	4.00	
ไม่จำเป็นต้องปรับตัวใดๆ เพราะไม่ได้รับผลกระทบ (ครัวเรือน)	2	
อยากปรับตัว แต่ทำไม่ได้ (ครัวเรือน)	14	

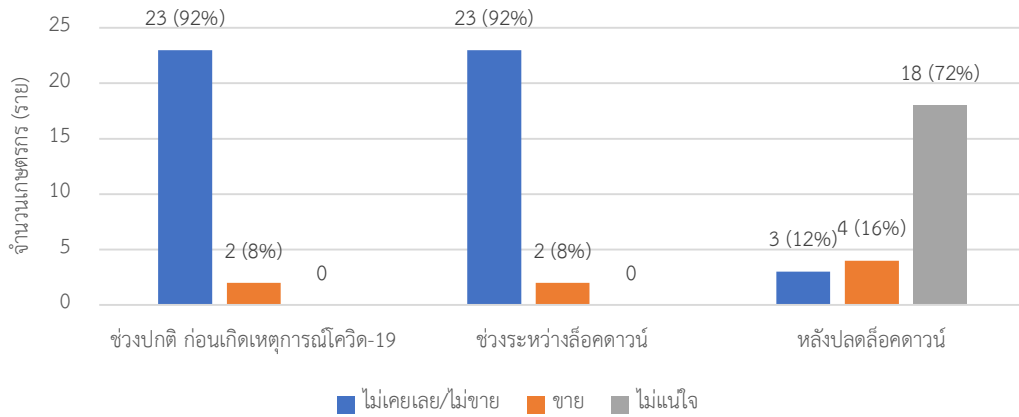
หมายเหตุ ¹ หมายถึง 0=ประโยชน์น้อย ถึง 4=ประโยชน์มากที่สุด ² หมายถึง 0=ยากที่สุด ถึง 4=ง่ายที่สุด

ตารางที่ 6.18 อุปสรรคของการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

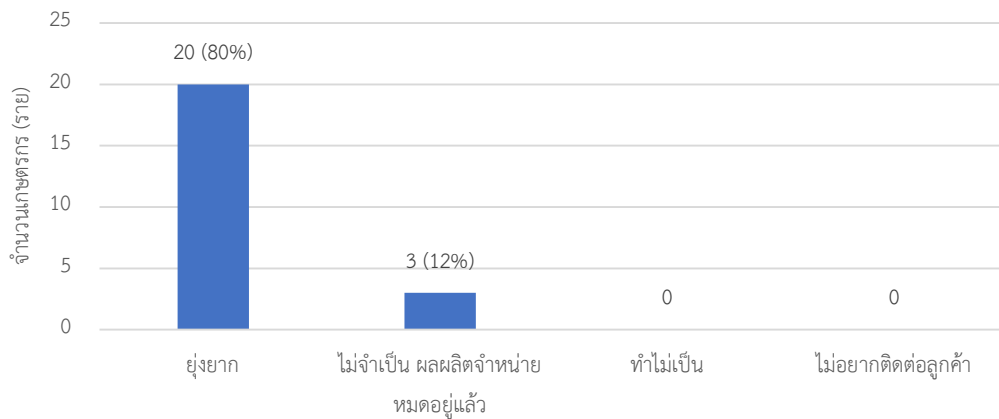
อยากปรับตัวแต่ทำไม่ได้	จำนวน	ร้อยละ
ไม่จำเป็น	1	4.00
ไม่รู้จะทำอะไร	0	0.00
รู้ว่าอยากทำอะไรแต่ทำไม่เป็น	1	4.00
ไม่มีเงินทุนในการทำ	14	56.00
อื่นๆ	1	4.00

สำหรับการปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ จากรูปที่ 6.32 ในด้านประสบการณ์ เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เกือบทั้งหมดไม่เคยขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ (ร้อยละ 92) มีเกษตรกรเพียง 2 ราย (ร้อยละ 8) เท่านั้นที่เคยขายออนไลน์ และไม่มีเกษตรกรรายใดที่คุ้นเคยและเชี่ยวชาญการขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งเกษตรกรที่ไม่ขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์เกือบทั้งหมดจากรูปที่ 6.33 ให้เหตุผลว่า การขายออนไลน์ยุ่งยาก (ร้อยละ 80) นอกนั้นเห็นว่า เพราะไม่จำเป็นเนื่องจากสามารถจำหน่ายหมดอยู่แล้วผ่านช่องทางอื่นๆ (ร้อยละ 12) ทั้งนี้ในช่วงระหว่างล็อกดาวน์ (การระบาดของไวรัสโควิด-19) พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ไม่ได้หันมาขายผลผลิตผ่านทางออนไลน์เพิ่มขึ้น และเมื่อสอบถามถึงความตั้งใจในการใช้ช่องทางการขายออนไลน์หลังสถานการณ์โควิดผ่านพ้นไปแล้ว พบว่า เกษตรกรจำนวน 3 ราย (ร้อยละ 12) จะไม่ขายผ่านช่องทางออนไลน์แน่นอน นอกจากนี้มีอีก 4 ราย (ร้อยละ 16) ที่จะขายบ้าง (รูปที่ 6.34) และอีก 18 ราย (ร้อยละ 72) ที่ยังไม่แน่ใจ

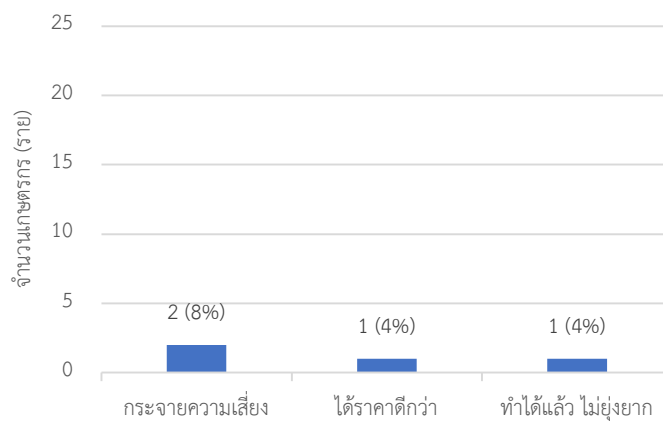
นอกจากนี้ เมื่อสอบถามถึงการสนับสนุนที่ต้องการจากภาครัฐ เพื่อให้การปรับตัวในการขายผ่านช่องทางออนไลน์เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น การเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านความรู้ เทคนิคการขายออนไลน์ (ร้อยละ 88) รองลงมาคือ ความรู้และวิธีการขนส่งสินค้า (ร้อยละ 16) และ ช่วยจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาดและการสนับสนุนบรรจุภัณฑ์ (ร้อยละ 8 เท่ากัน) (รูปที่ 6.35)

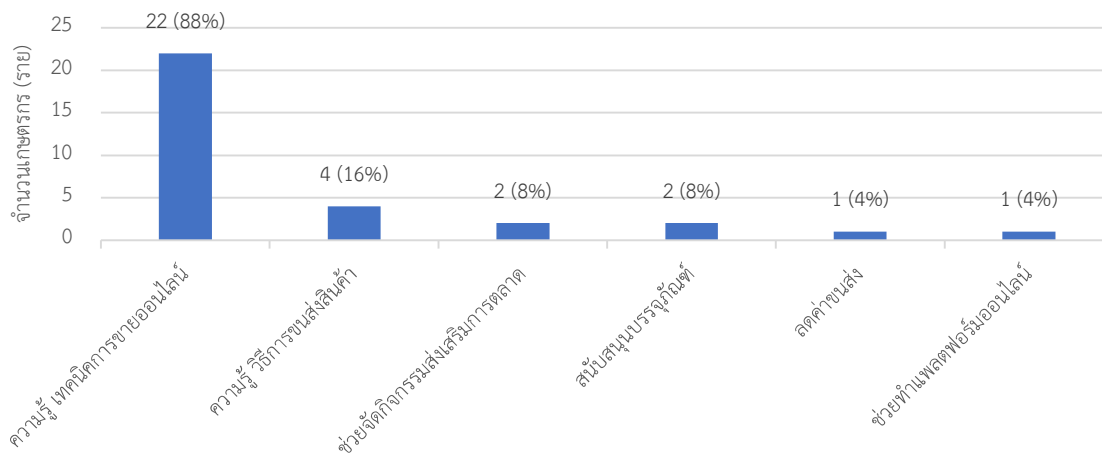
รูปที่ 6.32 การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

รูปที่ 6.33 เหตุผลของการไม่ปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

รูปที่ 6.34 เหตุผลของการปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ต่อไปของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

รูปที่ 6.35 ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์ ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้
จ.นครราชสีมา (สำรวจปี 2564)

6.4.5 สรุป

จากการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า โดยส่วนใหญ่มีพื้นที่เพาะปลูกปานกลาง (พื้นที่ให้ผลผลิตเฉลี่ย 23.44 ไร่/ครัวเรือน) ใช้แรงงานในการเกษตรเฉลี่ยเพียง 2 คน ต่อครัวเรือน เกษตรกรกลุ่มนี้ มีรายได้เฉลี่ยต่อปีประมาณ 192,148 บาท/ปี โดยรายได้ส่วนใหญ่มาจากมะม่วงน้ำดอกไม้ (142,609 บาท/ปี)

เกษตรกรกลุ่มนี้ปลูกมะม่วงนอกฤดูเป็นหลัก ขายผลผลิตส่วนใหญ่ในประเทศ (ร้อยละ 72.40) โดยขายผ่านกลุ่มวิสาหกิจเป็นหลัก ส่วนที่เหลือขายโดยตรงให้กับบริษัทส่งออกและขายให้พ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่ โดยรูปแบบผลผลิตเป็นมะม่วงผลสดเท่านั้น เกษตรกรขายได้ราคาเฉลี่ยประมาณ 53 บาท/กก. (ช่วงของราคาผันผวนระหว่าง 17-90 บาท/กก.)

ในด้านความเสี่ยง เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้กังวลกับโรคพืชและแมลง อุณหภูมิที่สูงขึ้นและลมฝน ลมพายุ ทั้งนี้ความกังวลที่เกิดขึ้นก็สอดคล้องกับความเสี่ยงที่เคยเผชิญมาในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา ได้แก่ ลมฝน ลมพายุ โรคพืชและโรคแมลง ส่วนความเสี่ยงด้านราคาผลผลิตตกต่ำนั้นเกษตรกรก็กังวลอยู่พอสมควร (แต่ต่ำกว่าภัยธรรมชาติที่ส่งผลต่อผลผลิตโดยตรง) และเมื่อเกิดขึ้นจริงก็สร้างผลกระทบรุนแรงกับเกษตรกร

เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เห็นว่าการทำมะม่วงนอกฤดูเป็นการปรับตัวที่มีประโยชน์มากที่สุด แต่ก็ทำได้ยากที่สุดเช่นกัน ในขณะที่การใช้สารเคมีการเกษตรและการปลูกหลากหลายสายพันธุ์เพื่อกระจายความเสี่ยงจากความเปราะบางของพันธุ์น้ำดอกไม้มีประโยชน์และทำได้ไม่ยากนัก ทั้งนี้ เกษตรกรเกือบทั้งหมด

ประเมินว่าตนเองสามารถปรับตัวได้ปานกลาง ส่วนความช่วยเหลือจากภาครัฐที่เกษตรกรต้องการคือ การสนับสนุนปัจจัยการผลิต (ลดต้นทุน) การประกันราคา และ การสนับสนุนด้านการเงิน

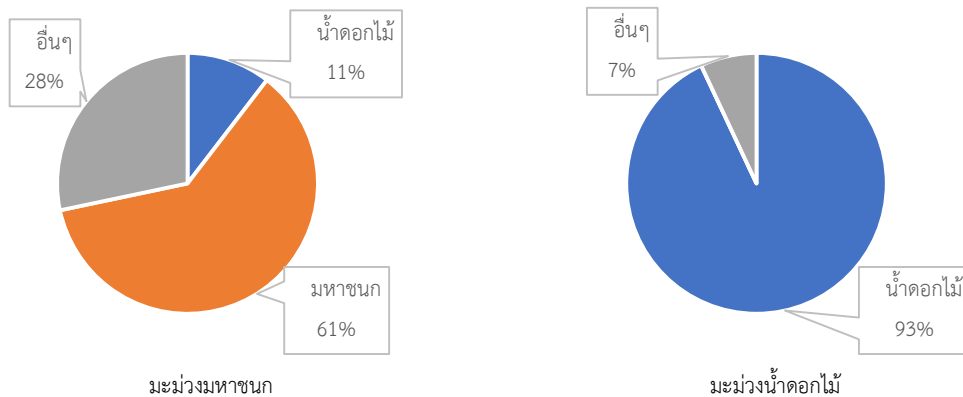
การลือคตาวนจากสถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 ในปี 2563 นั้นมีกระทบต่อเกษตรกรหลายประการ โดยที่รุนแรงที่สุดคือ ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ราคาผลผลิตตกต่ำ และไม่สามารถขายของที่ตลาดที่เคยขายได้ โดยเกษตรกรเห็นว่ามาตรการที่มีประโยชน์มากที่สุดคือ เข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐ ทั้งเงินเยียวยาเกษตรกรและการพักชำระหนี้ให้แก่เกษตรกร แลการลดการลงทุน การหารายได้เสริมนอกภาคเกษตร เป็นต้น ทั้งนี้มีเกษตรกรกว่าร้อยละ 56 ไม่มีเงินทุนในการปรับตัว ส่วนการขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ไม่ว่าจะเป็นผ่านแพลตฟอร์มหรือขายด้วยตนเอง เกษตรกรไม่เห็นว่ามีประโยชน์มากนักและเป็นวิธีการที่ทำได้ยากจึงไม่ได้ให้ความสนใจกับการพัฒนาช่องทางนี้ต่อ

6.5 การเปรียบเทียบความเสี่ยงและการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง

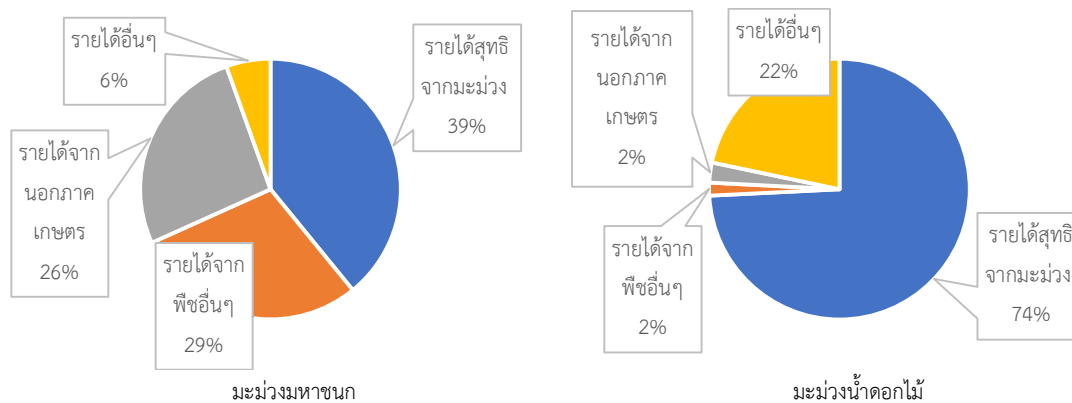
ในภาพรวม เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงทั้ง 2 กลุ่มมีอายุเฉลี่ยค่อนข้างสูง (51 ปี) เกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกรมายาวนานกว่า 31 ปี มีรายได้จากมะม่วงไม่แตกต่างกันมากนัก (เฉลี่ย 127,869 บาทต่อปี) โดยปลูกมะม่วงเพื่อขายทั้งตลาดในประเทศและเพื่อส่งออกบางส่วน ที่ผ่านมากษตรกรมีความกังวลกับความเสี่ยงภัยธรรมชาติที่ทำให้ผลผลิตเสียหายเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรคพืช โรคแมลง และ ลมฝน ลมพายุ นอกจากนี้ยังกังวลกับความเสี่ยงด้านตลาดในประเด็นราคาผลผลิตตกต่ำ โดยช่วงปกติก่อนมีการระบาดของไวรัสโควิด-19 เกษตรกรขายผลผลิตเกือบทั้งหมด ผ่านกลุ่มวิสาหกิจที่ตนเป็นสมาชิก พ่อค้าในพื้นที่ และบริษัทส่งออก ส่วนการขายผลผลิตด้วยตัวเองทั้งช่องทางปกติและช่องทางออนไลน์ยังมีน้อยมาก อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่ปลูกมะม่วงมหาชนกและมะม่วงน้ำดอกไม้ก็มีลักษณะการปลูก การขายและปัญหาความเสี่ยงที่เผชิญแตกต่างกันไป

6.5.1 ลักษณะการทำเกษตร

แม้เกษตรกรทั้งสองกลุ่มจะเป็นเกษตรกรที่มีพื้นที่ในการเกษตรระดับกลาง แต่ก็มีลักษณะการใช้ที่ดินที่แตกต่างกันมาก จากรูปที่ 6.36 และรูปที่ 6.37 จะเห็นได้ว่าเกษตรกรกลุ่มมะม่วงมหาชนกไม่ได้พึ่งพาการปลูกมะม่วงมหาชนกแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งสัดส่วนการใช้พื้นที่และสัดส่วนรายได้ แสดงให้เห็นถึงการทำเกษตรในลักษณะผสมผสาน ปลูกพืชหลายอย่าง ในขณะที่กลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้จะใช้พื้นที่อย่างเข้มข้นในการปลูกมะม่วงพันธุ์นี้ พื้นที่เกือบทั้งหมด รวมถึงสัดส่วนรายได้จะมาจาก การพึ่งพามะม่วงน้ำดอกไม้เกือบทั้งหมด ลักษณะการเกษตรที่ต่างกันนี้ นำไปสู่ลักษณะการใช้แรงงานที่ต่างกันไปด้วย จากตารางที่ 6.19 จำนวนแรงงานในสวน (คนต่อไร่) ของเกษตรกรกลุ่มมะม่วงมหาชนกมากกว่ากลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ ไม่ว่าจะพิจารณาจากจำนวนแรงงานในงานเกษตรทั้งหมดหรือแรงงานในสวนมะม่วง และกลุ่มมะม่วงมหาชนกพึ่งพาการจ้างแรงงานทั้งแบบประจำและชั่วคราวมากกว่ากลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้อย่างชัดเจน

รูปที่ 6.36 เปรียบเทียบสัดส่วนพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)

รูปที่ 6.37 เปรียบเทียบสัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)

ตารางที่ 6.19 จำนวนแรงงานในสวนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)

แรงงาน (คน)	มะม่วงมหาชนก			มะม่วงน้ำดอกไม้			P-value
	แรงงานทั้งหมด	แรงงานต่อไร่ (ทั้งหมด)	แรงงานต่อไร่ (มะม่วง)	แรงงานทั้งหมด	แรงงานต่อไร่ (ทั้งหมด)	แรงงานต่อไร่ (มะม่วง)	
จำนวนแรงงานในสวน	4.28 (100)	0.21	0.54	2.12 (100)	0.082	0.090	0.000***
- แรงงานประจำ	2.56 (59.81)	0.13	0.32	1.96 (92.45)	0.076	0.084	0.0180**
สมาชิกในครัวเรือน	2.30 (53.74)	0.11	0.29	1.80 (84.91)	0.070	0.077	0.000***
จ้างแรงงานอื่น	0.26 (6.07)	0.01	0.03	0 (0.00)	0.000	0.000	0.3254
- แรงงานชั่วคราว	1.72 (40.19)	0.09	0.22	0.16 (7.55)	0.006	0.007	0.000***
สมาชิกในครัวเรือน	0.14 (3.27)	0.01	0.02	0.08 (3.77)	0.003	0.003	0.6858
จ้างแรงงานอื่น	1.58 (26.92)	0.08	0.20	0.08 (3.77)	0.003	0.003	0.000***

หมายเหตุ () ตัวเลขในวงเล็บ หมายถึง ร้อยละ, ** และ*** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

จาก ตารางที่ 6.20 ที่สำคัญคือ แม้รายได้สุทธิจากการปลูกมะม่วงจะไม่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ แต่เกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีภาระหนี้สินที่เกิดจากการปลูกมะม่วงต่างกันมาก สำหรับกลุ่มมะม่วงมหาชนกเกษตรกรมีรายได้อื่น ทั้งจากพืชอื่นและนอกภาคเกษตรที่สูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญ ทำให้แม้ว่ารายได้จากมะม่วงจะใกล้เคียงกับเงินลงทุนหมุนเวียนในแต่ละปี แต่เกษตรกรยังรับภาระหนี้สินที่เกิดขึ้นรายปีได้ ในขณะที่กลุ่ม

เกษตรกรมะม่วงน้ำดอกไม้จะมีภาระเรื่องหนี้สินมากกว่าอย่างเห็นได้ชัด ภาระหนี้ที่หนักเช่นนี้ส่งผลสำคัญต่อระดับความรุนแรงของผลกระทบจากความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจริง

ตารางที่ 6.20 รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)

รายได้และหนี้สิน (บาท)	มะม่วงมหาชนก		มะม่วงน้ำดอกไม้		P-value
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
รายได้รวม (บาท/ครัวเรือน)	308,000		192,148		0.002***
- รายได้สุทธิจากมะม่วง	120,500	39.12	142,609	74.22	0.1425
- รายได้จากพืชอื่นๆ	89,700	29.12	3,043	1.58	0.000***
- รายได้จากนอกภาคเกษตร	80,800	26.23	4,783	2.49	0.000***
- รายได้อื่นๆ	17,000	5.52	41,713	21.71	0.589
รายได้จากมะม่วงต่อไร่ (บาท/ไร่)	12,050		6,542		
หนี้สินรวม (บาท/ครัวเรือน)	359,260		638,960		0.107
- หนี้สินทั่วไป	160,080	44.56	166,800	26.10	0.428
- หนี้สินเกี่ยวกับการเกษตร	199,180	55.44	472,160	73.90	0.002***
หนี้สินระยะยาว	61,000	16.98	-	-	-
หนี้สินหมุนเวียนรายปี	138,180	38.46	472,160	-	0.000***

หมายเหตุ () ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงร้อยละ *** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01

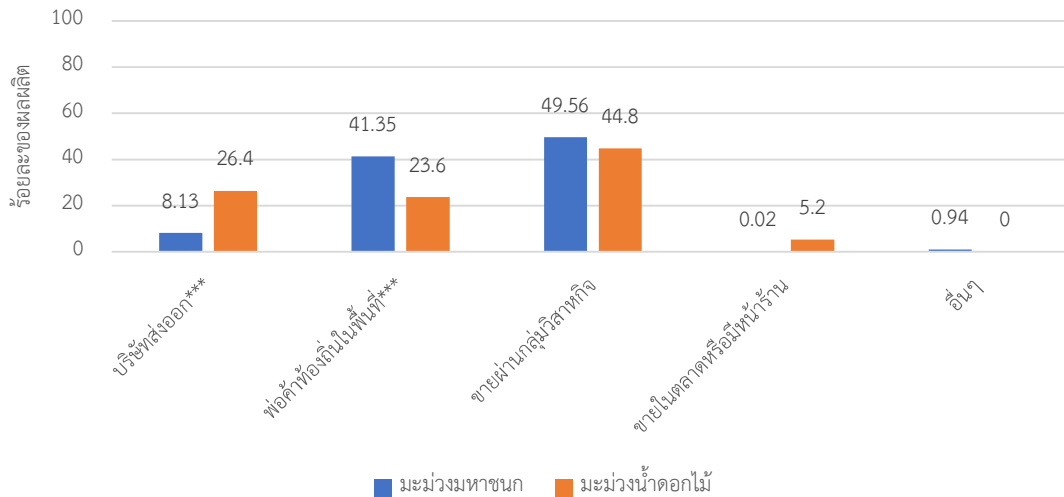
6.5.2 รูปแบบการผลิต การขาย และราคา

รูปแบบการขายผลผลิตมะม่วงของทั้งสองพันธุ์แตกต่างกันไปตามลักษณะความต้องการของตลาด (ตารางที่ 6.21) กล่าวคือ เกษตรกรขายมะม่วงน้ำดอกไม้ในรูปแบบผลสดเท่านั้น ส่วนมะม่วงมหาชนกจะถูกขายใน 2 รูปแบบเท่าๆ กัน คือ ผลสดและแช่แข็ง จึงสามารถกระจายความเสี่ยงในด้านการเก็บรักษาสภาพผลิตภัณฑ์ได้มากกว่า นอกจากนี้สัดส่วนของมะม่วงน้ำดอกไม้ที่ส่งออกตลาดต่างประเทศจะมากกว่ามะม่วงมหาชนกอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 6.21 รูปแบบการผลิตและตลาดของมะม่วง (สำรวจปี 2564)

รูปแบบและตลาด (%)	มะม่วงมหาชนก	มะม่วงน้ำดอกไม้	P-value
รูปแบบของผลผลิต			
- มะม่วงผลสด	55.96	100.00	0.000
- มะม่วงแช่แข็ง	43.44	0.00	0.000
- มะม่วงแปรรูป	0.60	0.00	0.663
ตลาดของมะม่วง			
- ตลาดในประเทศ	80.85	72.40	0.030
- ตลาดต่างประเทศ	19.15	27.60	0.030

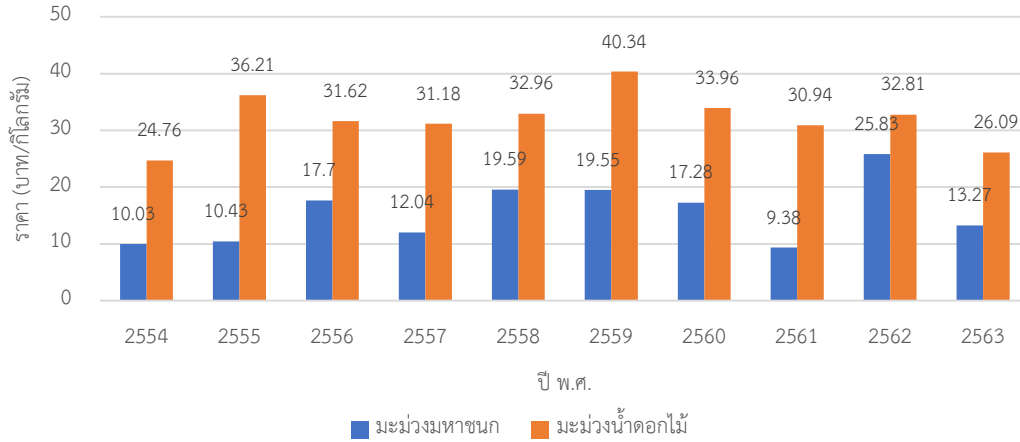
แม้ทั้งสองกลุ่มจะขายมะม่วงส่วนหนึ่งไปตลาดต่างประเทศ แต่กลุ่มเกษตรกรมะม่วงมหาชนกจะพึ่งพาพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่ให้ทำหน้าที่คนกลางมากกว่ากลุ่มเกษตรกรมะม่วงน้ำดอกไม้้อย่างมีนัยสำคัญ และเกษตรกรกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้จะติดต่อตรงกับกับบริษัทส่งออกมากกว่า ทั้งนี้ กลุ่มผู้ซื้อมะม่วงมหาชนกทั้งกลุ่มวิสาหกิจ และ พ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่ ในขณะที่มะม่วงน้ำดอกไม้จะมีผู้ซื้อ 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจ บริษัทส่งออก และ พ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่ (ร้อยละ 44.80, 26.40 และ 23.60 ตามลำดับ) ซึ่งพ่อค้าท้องถิ่นมีบทบาทน้อยที่สุด (รูปที่ 6.38)

รูปที่ 6.38 เปรียบเทียบช่องทางการจำหน่ายมะม่วง (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ *** หมายถึง แตกต่างกันอย่างมีระดับนัยสำคัญที่ 0.01

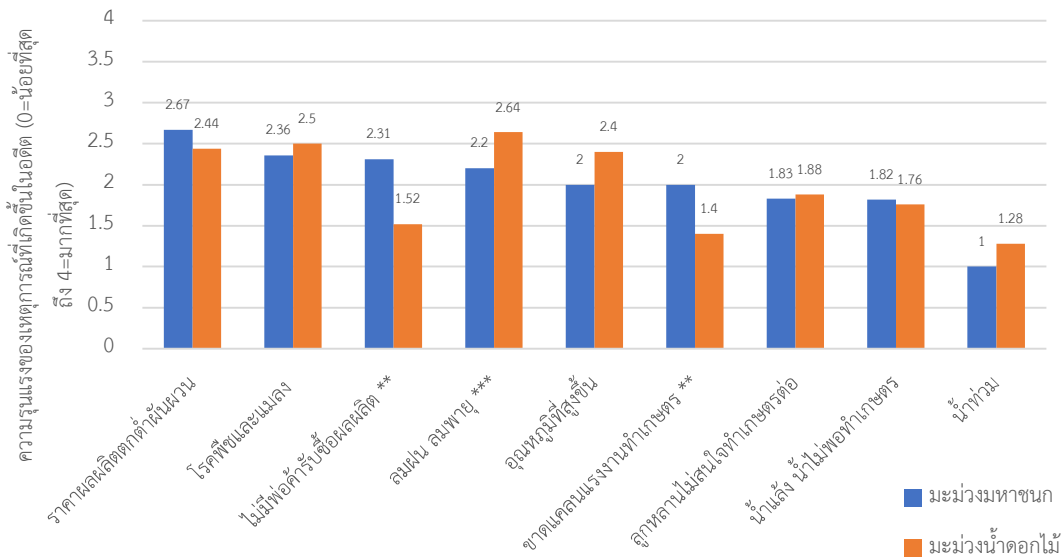
มะม่วงทั้ง 2 พันธุ์ มีความผันผวนของราคาค่อนข้างสูง จากรูปที่ 6.39 ข้อมูลราคามะม่วง 10 ปี ย้อนหลัง (ปี 2554 ถึง 2563) มะม่วงน้ำดอกไม้มีราคาต่อกิโลกรัมสูงกว่า และมีความผันผวนของราคาระหว่าง 24.76 – 40.34 บาทต่อกิโลกรัม ต่างจากมะม่วงมหาชนกมีราคาต่อกิโลกรัมต่ำกว่าและมีความผันผวนของราคาระหว่าง 9.38 – 25.83 บาทต่อกิโลกรัม ดังนั้นแม้ผลผลิตต่อไร่ของมะม่วงน้ำดอกไม้มีน้อยกว่ามะม่วงมหาชนกหลายเท่าตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีของมะม่วงนอกฤดู และมะม่วงน้ำดอกไม้ต้องการการดูแลมาก เพื่อให้ได้มะม่วงผลสด คุณภาพสูงได้ราคาดี แต่ด้วยราคาของมะม่วงน้ำดอกไม้ที่สูงกว่ามะม่วงมหาชนกกว่าสามเท่าในช่วงปีปกติ ทำให้รายได้จากการปลูกมะม่วงของเกษตรกรกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ไม่ได้แตกต่างจากกลุ่มมะม่วงมหาชนก

รูปที่ 6.39 ราคาของมะม่วงมหาชนกและน้ำดอกไม้

ที่มา: ระบบสารสนเทศการผลิตทางการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

ในภาพรวม จากรูปที่ 6.40 ปัญหาความเสี่ยงที่เกษตรกรเคยเผชิญมาในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา มีความใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตาม เกษตรกรกลุ่มมะม่วงมหาชนกจะประเมินว่าปัญหาด้านการตลาด เช่น ราคาที่ตกต่ำผันผวนและการไม่มีพ่อค้ารับซื้อ มีความรุนแรงมากกว่ากลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ ในขณะที่กลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้จะได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติที่ทำให้ผลผลิตเสียหาย ได้แก่ ลม อุณหภูมิ และโรคพืช โรคแมลง มากกว่า ทั้งนี้ สะท้อนให้เห็นว่า ตลาดของมะม่วงน้ำดอกไม้ที่เน้นการส่งออกในสัดส่วนสูงกว่าจะค่อนข้างมีเสถียรภาพมากกว่า สามารถขายสินค้าได้อย่างสม่ำเสมอมากกว่า ทำให้เกษตรกรได้รับผลกระทบจากความเสถียรภาพด้านตลาดน้อยกว่า

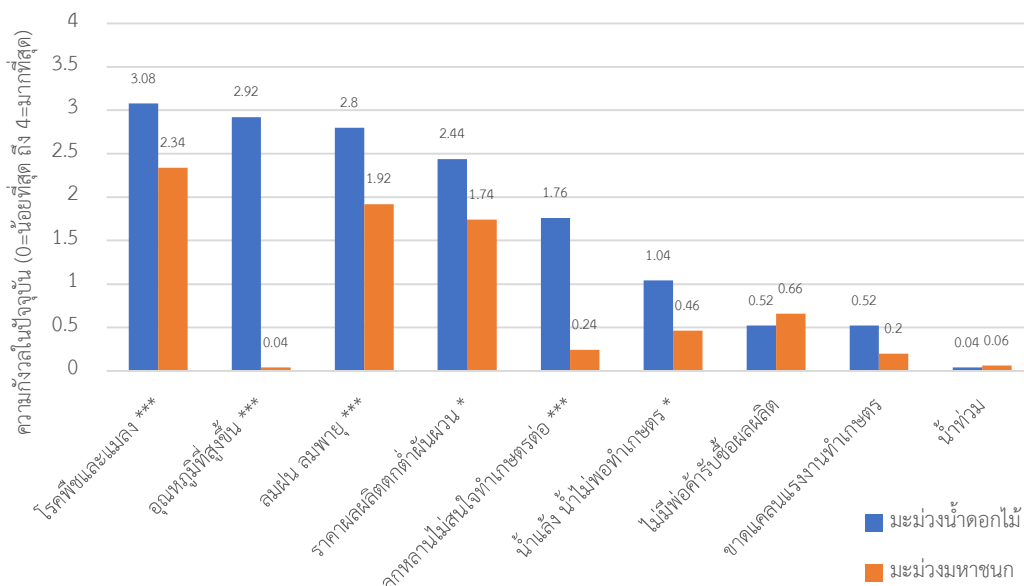

รูปที่ 6.40 เปรียบเทียบความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตของความเสี่ยง

ที่เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงเผชิญ (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ **, *** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

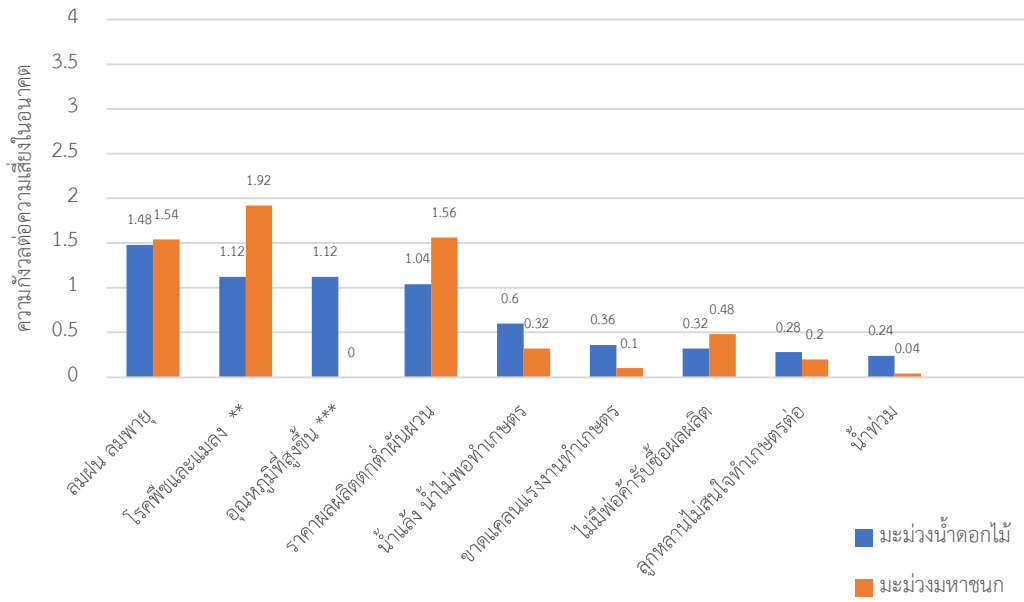
เมื่อเปรียบเทียบระดับความกังวลในปัจจุบันของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มจากรูปที่ 6.41 พบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในภาพรวม เกษตรกรกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้มีระดับความกังวลต่อความเสี่ยงมากกว่าเกษตรกรกลุ่มมะม่วงมหาชนกอย่างชัดเจน (1.67 และ 0.85 คะแนน ตามลำดับ) และเมื่อพิจารณาจากความเสี่ยงในแต่ละด้าน พบว่า ความเสี่ยงที่เกษตรกรมีความกังวลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมี 6 ด้านจากทั้งหมด 9 ด้าน ได้แก่ โรคพืชและแมลง อุณหภูมิที่สูงขึ้น ลมฝน ลมพายุ ราคาผลผลิตตกต่ำผันผวน ลูกหลานไม่สนใจทำเกษตรต่อ และ น้ำแล้ง น้ำไม่พอทำเกษตร ซึ่งเกษตรกรกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้มีความกังวลในทั้ง 6 ด้านนั้นมากกว่ากลุ่มมะม่วงมหาชนก ประเด็นที่เกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีความกังวลต่างกันมาก ได้แก่ เรื่องอุณหภูมิ และไม่มีลูกหลานมาทำเกษตรต่อ

รูปที่ 6.41 เปรียบเทียบความกังวลต่อความเสี่ยงในปัจจุบันของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ *, **, *** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.10, 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

เมื่อเปรียบเทียบความกังวลต่อความเสี่ยงในอนาคตจากรูปที่ 6.41 พบว่า ในภาพรวมเกษตรกรมีความกังวลใกล้เคียงกัน โดยความแตกต่างคือเกษตรกรกลุ่มมะม่วงมหาชนกมีความกังวลเรื่องโรคพืชและโรคแมลงมากที่สุด และมากกว่ากลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้อย่างมีนัยสำคัญ (1.92 และ 1.12 คะแนน ตามลำดับ) รองลงมาคือ เรื่องราคาผลผลิตตกต่ำ และไม่ได้กังวลเรื่องไม่มีพ่อค้ารับซื้อมากนัก และไม่ได้กังวลกับปัญหาอุณหภูมิที่สูงขึ้นเลย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มมะม่วงมหาชนกมองว่าความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการไม่มีพ่อค้ารับซื้อในช่วงโควิดน่าจะเป็นเพียงวิกฤตชั่วคราวเท่านั้น ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ยังคงมีความกังวลต่อลมพายุมากที่สุด รองลงมาคือเรื่องโรคพืชโรคแมลง และปัญหาอุณหภูมิที่สูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับที่มะม่วงน้ำดอกไม้เป็นพันธุ์ที่บอบบางและต้องการการดูแลรักษามากกว่าพันธุ์มหาชนก นอกจากนี้ เกษตรกรกลุ่มนี้ยังไม่ได้กังวลต่อเรื่องราคาผลผลิตตกต่ำมากนัก ซึ่งคาดว่า เป็นเพราะเกษตรกรค่อนข้างมั่นใจว่ามะม่วงน้ำดอกไม้เป็นที่ต้องการของตลาด

รูปที่ 6.42 เปรียบเทียบความกังวลต่อความเสี่ยงในอนาคตของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ **, *** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 และ 0.01 ตามลำดับ

ทั้งนี้ หากนำข้อมูลคะแนนเฉลี่ยความกังวลต่อความเสี่ยงต่างในปัจจุบันของเกษตรกร (RISK_CONCERN คะแนนระหว่าง 0-4) มาหาความสัมพันธ์กับตัวแปรต่างๆ โดยตัวแปรต้นประกอบด้วย ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับ

- (1) ลักษณะทั่วไปของเกษตรกร ได้แก่
 - ประสบการณ์ในการปลูกมะม่วง (EXP_M) (ปี)
 - การศึกษา (EDU_M) (ตัวแปร dummy โดย 0 หมายถึงต่ำกว่ามัธยม และ 1 หมายถึงตั้งแต่มัธยมขึ้นไป)
- (2) ลักษณะการเพาะปลูก⁴
 - พื้นที่ปลูกมะม่วง (AREA_M) (ไร่)
 - การมีแหล่งน้ำ (WATER_M) (ตัวแปร dummy โดย 0 หมายถึงไม่มีแหล่งน้ำ และ 1 หมายถึงมีแหล่งน้ำ)
 - สัดส่วนพื้นที่ปลูกมะม่วงต่อพื้นที่ทั้งหมด (AREA_MAJOR_M) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)
- (3) ลักษณะด้านเศรษฐกิจเบื้องต้น
 - รายได้ของเกษตรกร (REV_M) (บาท/ปี)

⁴ ตัวแปรอีกตัวหนึ่งที่อาจจะส่งผลคือ พันธุ์ของมะม่วง แต่จากข้อมูล พันธุ์ของมะม่วงมีความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่นๆ ค่อนข้างมาก เช่น ประสบการณ์ แหล่งน้ำ หนี้สิน สัดส่วนการขายผ่านช่องทางหลัก จึงอาจจะก่อให้เกิดปัญหา Multicollinearity ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะตัดตัวแปรนี้ออก

- หนี้สินของเกษตรกร (DEBT_M) (บาท)
- เงินลงทุนปลูกพืชต่อรายได้ (COST_M) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)

(4) ลักษณะด้านการขายสินค้า

- สัดส่วนการขายผ่านช่องทางหลักต่อการขายทั้งหมด (SELL_MAJOR_M) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)
- สัดส่วนการขายสินค้าต่างประเทศ (SELL_ABROAD_M) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธี Ordinary Least Square พบว่า ตัวแปรที่มีผลต่อความกังวลของเกษตรกรในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ สัดส่วนพื้นที่ที่ปลูกพืชหลักต่อพื้นที่ทั้งหมด และสัดส่วนการขายในช่องทางหลักต่อการขายทั้งหมด โดยเกษตรกรที่มีการใช้พื้นที่ในการปลูกพืชหลักในสัดส่วนที่สูง (กระจายความเสี่ยงพืชน้อย) มีแนวโน้มจะมีคะแนนความกังวลต่อความเสี่ยงมากขึ้น ทั้งนี้ น่าจะเนื่องมาจากรายได้ของเกษตรกรจะขึ้นอยู่กับพืชใดพืชหนึ่งมาก ซึ่งหากเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติก็จะส่งผลกระทบต่อเกษตรกรมาก ทำให้เกษตรกรมีความกังวลมากขึ้นตามไปด้วย ในขณะที่เกษตรกรที่มีสัดส่วนการขายผ่านช่องทางหลักสูง (กระจายความเสี่ยงในการขายน้อย) มีแนวโน้มจะมีคะแนนความกังวลน้อยลง ในกรณีการขาย การที่เกษตรกรสามารถขายสินค้าผ่านช่องทางใดช่องทางหนึ่งได้มาก อาจจะหมายความว่าเกษตรกรมีช่องทางการขายที่ชัดเจน ไม่ต้องพยายามระบายสินค้าหลายทาง ทำให้มีความกังวลในด้านการขายน้อยลง (ตารางที่ 6.22)

ตารางที่ 6.22 ผลการวิเคราะห์ตัวแปรที่มีผลต่อความกังวลต่อความเสี่ยงในภาพรวมของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์
C	0.956***
EXP_M	-0.001
EDU_M	0.028
AREA_M	0.001
WATER_M	0.127
AREA_MAJOR_M	0.478**
REV_M	2.64×10^{-8}
DEBT_M	2.56×10^{-7}
COST_M	0.096
SELL_MAJOR_M	-0.805**
SELL_ABOARD_M	0.856

หมายเหตุ *** และ ** หมายถึงมีระดับนัยสำคัญที่ 0.01 และ 0.5 ตามลำดับ

ในด้านการปรับตัวหรือการพัฒนาเพื่อรองรับความเสี่ยง จากตารางที่ 6.23 และรูปที่ 6.42 กลุ่มเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม เห็นประโยชน์ของการผลิตมะม่วงนอกฤดู ซึ่งกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ได้ปรับมาผลิตมะม่วงนอกฤดูได้ระยะเวลาหนึ่งแล้ว แต่ในขณะที่เดียวกันก็มองว่าเป็นวิธีการปรับตัวที่ค่อนข้างยาก และมองว่าการใช้สารเคมีเป็นประโยชน์และเป็นทางเลือกที่ง่ายกว่า กลุ่มที่ปลูกมะม่วงมหาชนกยังเห็นประโยชน์ของการหา

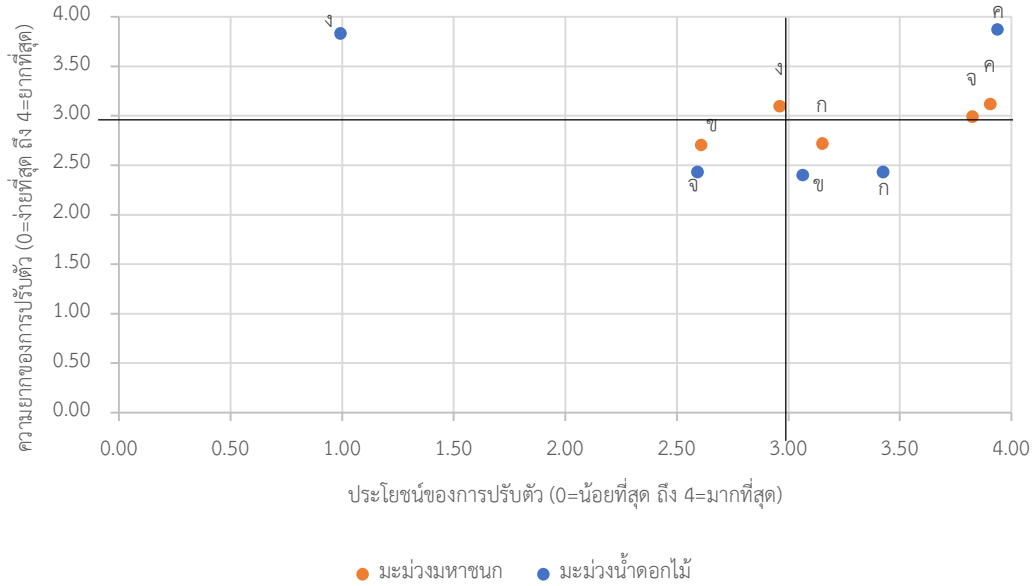
ช่องทางตลาดใหม่และแปรรูป ซึ่งน่าจะเป็นเพราะลักษณะของมะม่วงมหาชนกที่สามารถขายได้ในหลายรูปแบบ ซึ่งต่างจากมะม่วงน้ำดอกไม้ซึ่งผู้บริโภคลายทางนิยมบริโภคผลสดเท่านั้น โดยกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้จะเห็นประโยชน์ของการปลูกมะม่วงหลายสายพันธุ์มากกว่า เพื่อกระจายความเสี่ยง เนื่องจากน้ำดอกไม้อ่อนไหวต่อสภาพอากาศและดูแลยากกว่า

ตารางที่ 6.23 ผลการวิเคราะห์ความสามารถในการฟื้นตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์
EXP_M	0.015
EDU_M	0.534**
AREA_M	0.011
WATER_M	0.949
AREA_MAJOR_M	0.309
REV_M	2.50×10^{-6}
DEBT_M	1.04×10^{-6}
COST_M	0.036
SELL_MAJOR_M	-6.462***
SELL_ABOARD_M	-0.645

หมายเหตุ *** และ ** หมายถึงมีระดับนัยสำคัญที่ 0.01 และ 0.5 ตามลำดับ

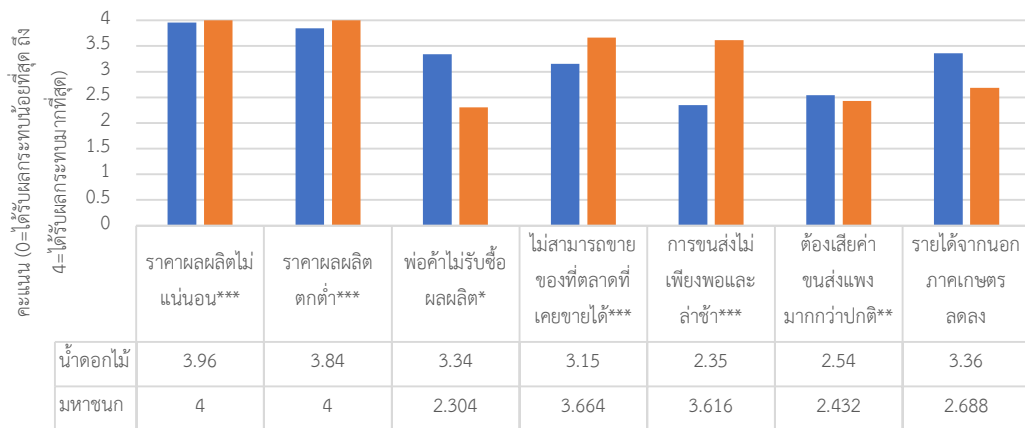
ในด้านการปรับตัวหรือการพัฒนาเพื่อรองรับความเสี่ยง จากรูปที่ 6.43 กลุ่มเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม เห็นประโยชน์ของการผลิตมะม่วงนอกฤดู ซึ่งกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ได้ปรับมาผลิตมะม่วงนอกฤดูได้ระยะเวลาหนึ่งแล้ว แต่ในขณะเดียวกันก็มองว่าเป็นวิธีการปรับตัวที่ค่อนข้างยาก และมองว่าการใช้สารเคมีเป็นประโยชน์และเป็นทางเลือกที่ง่ายกว่า กลุ่มที่ปลูกมะม่วงมหาชนกยังเห็นประโยชน์ของการหาช่องทางตลาดใหม่และแปรรูป ซึ่งน่าจะเป็นเพราะลักษณะของมะม่วงมหาชนกที่สามารถขายได้ในหลายรูปแบบ ซึ่งต่างจากมะม่วงน้ำดอกไม้ซึ่งผู้บริโภคลายทางนิยมบริโภคผลสดเท่านั้น โดยกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้จะเห็นประโยชน์ของการปลูกมะม่วงหลายสายพันธุ์มากกว่า เพื่อกระจายความเสี่ยง เนื่องจากน้ำดอกไม้อ่อนไหวต่อสภาพอากาศและดูแลยากกว่า

รูปที่ 6.43 เปรียบเทียบการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงจากผลกระทบของไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ ก = การใช้สารเคมีทางการเกษตร ข = การปลูกหลากหลายสายพันธุ์** ค = การทำมะม่วงนอกฤดู**
 ง = การแปรรูปมะม่วง*** จ = การหาช่องทางการตลาดใหม่**
 *** และ ** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับ

สำหรับผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดของโควิดจากรูปที่ 6.44 แม้ทั้งสองกลุ่มจะเผชิญปัญหาราคาไม่แน่นอนและราคาตกต่ำในช่วงสถานการณ์โควิด แต่หากพิจารณาจากระดับความรุนแรงของปัญหาที่เผชิญพบว่าโควิดส่งผลต่อกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้มากกว่ากลุ่มมะม่วงมหาชนก สะท้อนให้เห็นทั้งเรื่องราคาผลผลิตตกต่ำ ราคามะม่วงน้ำดอกไม้ในปีที่มีการแพร่ระบาดของโควิดปรับลดลงในอัตราที่มากกว่ามะม่วงมหาชนก และไม่สามารถขายสินค้าในตลาดเดิมได้ อีกทั้งปัญหาเรื่องขนส่งที่ล่าช้าก็ค่อนข้างเด่นชัดสำหรับกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้

รูปที่ 6.44 ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ ***, **, * หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01, 0.05 และ 0.10 ตามลำดับ

จากข้อมูลทั้งหมดที่นำเสนอมาข้างต้น สามารถสรุปการเปรียบเทียบความแตกต่างและลักษณะเฉพาะของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงออกมาได้ 8 ประเด็น ดังนี้ การปลูก การขาย ราคา รายได้และหนี้สิน ความกังวลต่อความเสี่ยงในช่วงปีที่ผ่านมา การพัฒนาและการปรับตัว ความช่วยเหลือที่ต้องการจากภาครัฐ ผลกระทบจากโควิดและการปรับตัว (ตารางที่ 6.24)

ตารางที่ 6.24 สรุปการเปรียบเทียบความแตกต่างและลักษณะเฉพาะของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง (สำรวจปี 2564)

ประเด็น	มะม่วงมหาชนก	มะม่วงน้ำดอกไม้
การปลูก	สามารถปลูกในลักษณะผสมผสานได้ ผลผลิตต่อไร่สูงต้นทุนการดูแลต่ำกว่า	เน้นปลูกเฉพาะพันธุ์นี้อย่างเดียว ผลผลิตต่อไร่ต่ำ ในกรณีนี้ เพราะเกษตรกรผลิตมะม่วงนอกฤดูเป็นหลัก ต้นทุนในการดูแลรักษาสูง
การขาย	ขายทั้งในและต่างประเทศขายผ่านกลุ่มและพ่อค้าคนกลางในพื้นที่ บริษัทส่งออกมีบทบาทน้อย ขายผลสด และแช่แข็ง	ขายทั้งในและต่างประเทศ ขายผ่านกลุ่มและบริษัทส่งออกมะม่วง พ่อค้าในพื้นที่มีบทบาทน้อย ขายผลสด
ราคา	16 บาท/กก. (ระหว่าง 9-30 บาท/กก.)	53 บาท/กก. (ระหว่าง 17-90 บาท/กก.)
รายได้และหนี้สิน	รายได้จากผลผลิตอื่นๆ ผสมผสาน หนี้สินการเกษตรรายปีต่ำ (148,980 บาท)	รายได้เกือบทั้งหมดมาจากมะม่วงน้ำดอกไม้ หนี้สินการเกษตรรายปีสูง (472,160 บาท)
ความกังวลต่อความเสี่ยงในช่วงปีที่ผ่านมา	ภาพรวมมีความกังวลต่ำ (0.85/4) - โรคพืชและแมลง (ช่วงปี 2562-2563) - ลมฝน ลมพายุ (ช่วงปีปี 2559 และ 2562) - ราคาตกต่ำผันผวน (ช่วงปี 2563)	ภาพรวมมีความกังวลสูงกว่า (1.67/4) - โรคพืชและแมลง (ช่วงปี 2564) - อุณหภูมิที่สูงขึ้น - ลมฝน ลมพายุ (ช่วงปี 2563)
การพัฒนาและการปรับตัว	เกษตรกรมองว่าการทำมะม่วงนอกฤดูได้ประโยชน์มากที่สุด แต่ทำได้ยาก ในขณะที่การใช้สารเคมีช่วยลดความเสี่ยงจะทำได้ง่ายกว่า เกษตรกรมองว่าการหาช่องทางตลาดใหม่จะเป็นประโยชน์มากและการแปรรูปก็น่าจะเป็นประโยชน์เช่นกัน เนื่องจากความกังวลด้านราคาผลผลิตตกต่ำ และกังวลว่าจะไม่มีผู้รับซื้อสินค้า	แม้จะเป็นกลุ่มที่ผลิตมะม่วงนอกฤดูมาระยะหนึ่งเกษตรกรมองว่าการทำมะม่วงนอกฤดูได้ประโยชน์มากที่สุด แต่ทำได้ยากการใช้สารเคมีช่วยลดความเสี่ยงจะทำได้ง่ายกว่า การปลูกหลายพันธุ์เป็นประโยชน์เพราะช่วยกระจายความเสี่ยง เนื่องจากผลผลิตของมะม่วงน้ำดอกไม้อ่อนไหวต่อสภาพภูมิอากาศ โรคพืช โรคแมลงมาก ต้องการการดูแลมาก เกษตรกรไม่สนใจเรื่องการแปรรูป เพราะขายสดได้มูลค่าสูงกว่า และไม่เห็นประโยชน์ของการหาช่องทางตลาดใหม่นัก เพราะมีตลาดที่ค่อนข้างมั่นคง

ประเด็น	มะม่วงมหาชนก	มะม่วงน้ำดอกไม้
ความช่วยเหลือที่ ต้องการจาก ภาครัฐ	การหาช่องทางตลาดเพิ่ม การสนับสนุนเรื่องการแปรรูปผลผลิตเทคนิคและ องค์ความรู้การทำมะม่วงนอกฤดู	การสนับสนุนและควบคุมราคาปัจจัยการผลิต
ผลกระทบจาก โควิดและการ ปรับตัว	ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ราคาผลผลิตตกต่ำ ต้อง นำเงินสำรองฉุกเฉินออกมาใช้ ภูหนี้ยืมสินมากขึ้น	ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ราคาผลผลิตตกต่ำ และ ไม่สามารถขายของในตลาดที่เคยขายได้

บทที่ 7

ผลการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน

ผลการศึกษาในบทนี้แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จากการสัมภาษณ์ และจากการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหมอนทองจากพื้นที่ 3 จังหวัด คือ ระยอง จันทบุรี และ ตราด จำนวน 55 ครัวเรือน และจากพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 50 ครัวเรือน โดยจะแบ่งการประมวลผล เป็น 3 ส่วน โดยส่วนที่ 1 เป็นการแสดงข้อมูลสถานการณ์ปัจจุบันของทุเรียนพันธุ์หมอนทอง ส่วนที่ 2 และ 3 เป็นการแสดงข้อมูลสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มผู้นำ ข้อมูลเชิงประชากรและลักษณะการทำเกษตร ทักษะติดต่อ ความเสี่ยงด้านต่างๆ พฤติกรรมการปรับตัวเพื่อรองรับความเสี่ยง ตลอดจนผลกระทบของสถานการณ์โควิด 19 และแนวทางการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก และ จังหวัดนครศรีธรรมราช และ ส่วนสุดท้ายเปรียบเทียบความแตกต่างของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มทั้งในมิติการพึ่งพิงตลาด ระดับการพัฒนาของกลุ่ม ด้านทัศนคติของความเสี่ยง พฤติกรรมการปรับตัวเพื่อรองรับและวิเคราะห์ที่มาของความแตกต่างนั้น

7.1 สถานการณ์ทุเรียนหมอนทองของประเทศไทย

สถานการณ์การเพาะปลูกทุเรียนพันธุ์หมอนทองในประเทศตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (ปี 2554-2563) พบว่า เนื้อที่ปลูกทุเรียนหมอนทองเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุกๆ ภาคของไทย โดยรวมเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัว จาก 557,446 ไร่ ในปี 2554 เป็น 1,007,419 ไร่ ในปี 2564 เนื่องจากเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่จากการปลูกพืชชนิดอื่นมาปลูกทุเรียนพันธุ์หมอนทองแทน เช่นเดียวกับกับเนื้อที่ให้ผลและผลผลิตรวมที่เพิ่มขึ้นจาก 352,393 ไร่ และ 498,845 ตัน ในปี 2554 เป็น 433,344 ไร่ และ 679,166 ตัน ในปี 2563 สำหรับผลผลิตต่อไร่ในภาพรวมทั้งประเทศ ผลผลิตต่อไร่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมามีความผันผวนค่อนข้างมาก อยู่ในช่วง 1.18 ถึง 2.30 ตันต่อไร่ และผลผลิตเฉลี่ยในปี 2563 อยู่ที่ 1.57 ตันต่อไร่ ดังแสดงในตารางที่ 7.1

ทุเรียนพันธุ์หมอนทองนิยมปลูกในภาคตะวันออกและภาคใต้ และให้ผลผลิตคนละฤดูกาล เมื่อพิจารณา รายจังหวัด พบว่า จังหวัดที่มีเนื้อที่ให้ผลผลิตทุเรียนพันธุ์หมอนทองมากที่สุด 3 อันดับแรกในปี พ.ศ. 2563 ได้แก่ ชุมพร (108,080 ไร่) จันทบุรี (82,133 ไร่) และสุราษฎร์ธานี (40,140.74 ไร่) ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 7.1 ผลผลิตต่อไร่ในระดับจังหวัดมีความผันผวนระหว่างปีมากเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ในทุกปีทุเรียนหมอนทองที่ปลูกในจันทบุรีให้ผลผลิตต่อไร่สูงกว่าทุเรียนจากทางภาคใต้ เช่น ชุมพร สุราษฎร์ธานีและนครศรีธรรมราช อย่างเห็นได้ชัด แม้ชุมพรจะเป็นจังหวัดที่มีเนื้อที่ให้ผลผลิตสูงสุด แต่ผลผลิตต่อไร่ในปี 2563 ก็ต่ำกว่าทุเรียนที่ปลูกในจังหวัดนครศรีธรรมราชและสุราษฎร์ธานีกว่าครึ่งหนึ่ง

สถานการณ์ราคาทุเรียนพันธุ์หมอนทองที่เกษตรกรขายได้ระหว่างปี พ.ศ. 2554 – 2563 พบว่า ในภาพรวมราคาทุเรียนพันธุ์หมอนทองที่เกษตรกรขายได้เพิ่มขึ้นจากกิโลกรัมละ 30.02 บาทในปี พ.ศ.2554 เป็น

กิโลกรัมละ 102.25 บาทในปี 2563 ดังแสดงในตารางที่ 7.1 เนื่องจากความต้องการของตลาดที่เพิ่มขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ⁵ และเมื่อพิจารณารายจังหวัดก็พบการเพิ่มขึ้นของราคาที่เกษตรกรขายได้อย่างต่อเนื่องในปี 2563 ราคาทุเรียนที่เกษตรกรจังหวัดนครศรีธรรมราชขายได้สูงกว่าราคาจากจังหวัดใกล้เคียงอย่างสุราษฎร์ธานีและชุมพร และสูงกว่าราคาที่เกษตรกรในจันทบุรีขาย

⁵ สำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตรและสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2563). สถานการณ์สินค้าเกษตรที่สำคัญและแนวโน้ม ปี 2564. Retrieved from <https://www.oae.go.th/assets/portals/1/files/journal/2564/trend2564.pdf>

ตารางที่ 7.1 เนื้อที่ปลูก เนื้อที่ให้ผล ผลผลิต ผลผลิตต่อไร่ และราคาที่ใช้เกษตรกรขายได้ของมะม่วงมหาชนก ปี พ.ศ. 2554 – 2563

จังหวัด/ ประเทศ	ปี									
	2554	2555	2556	2557	2558	2559	2560	2561	2562	2563
เนื้อที่ปลูก (ไร่)										
จันทบุรี	142,862.00	140,219.00	142,799.00	157,128.00	164,809.00	165,042.00	171,064.00	178,395.00	193,270.00	218,337.90
ชุมพร	145,940.00	143,128.00	140,704.00	142,282.00	146,019.53	138,800.53	166,495.53	193,098.00	203,639.00	258,994.00
นครศรีธรรมราช	45,214.70	43,951.70	43,441.50	43,734.50	44,507.50	54,514.50	62,136.00	56,020.70	69,525.18	89,793.89
สุราษฎร์ธานี	35,441.75	34,020.50	34,713.40	31,357.52	42,258.81	44,156.58	48,597.49	73,992.49	71,720.49	83,923.20
รวมทั้งหมด	557,446.25	548,303.00	549,817.65	568,416.82	595,097.89	607,630.66	668,483.27	758,809.84	846,661.90	1,007,419.07
เนื้อที่เก็บเกี่ยวผลผลิต (ไร่)										
จันทบุรี	95,143.09	82,191.26	86,802.50	84,701.00	96,754.00	66,943.00	82,459.00	72,196.00	81,713.20	82,133.00
ชุมพร	100,140.00	102,830.00	95,619.00	97,815.00	88,632.00	100,251.00	94,914.00	84,749.00	138,915.00	108,080.00
นครศรีธรรมราช	21,032.75	19,231.75	12,719.00	11,795.25	12,755.00	24,391.50	15,323.00	30,744.49	39,255.00	31,171.96
สุราษฎร์ธานี	22,485.00	26,449.50	24,304.27	18,795.81	21,638.39	27,930.40	19,102.16	24,168.00	33,530.40	40,140.74
รวมทั้งหมด	352,393.14	344,870.56	332,888.52	335,011.56	344,420.46	329,282.20	316,458.29	329,339.58	415,849.05	433,343.79
ผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ (ตัน)										
จันทบุรี	186,857.92	148,539.34	180,090.94	220,337.87	414,974.53	194,860.65	203,502.66	236,265.55	236,911.83	208,777.47
ชุมพร	99,789.28	88,578.02	85,780.65	63,403.25	135,959.66	139,098.06	75,017.51	100,420.92	126,049.28	72,182.11
นครศรีธรรมราช	15,016.92	13,928.25	22,413.52	13,791.46	8,438.46	29,914.87	11,992.12	12,196.79	24,922.39	44,060.13
สุราษฎร์ธานี	16,708.81	29,411.32	30,886.29	35,605.91	46,322.89	34,575.91	22,494.59	37,672.34	52,496.58	72,790.59
รวมทั้งหมด	498,844.84	407,276.06	457,215.29	483,928.13	792,103.90	552,864.86	451,338.92	537,702.48	653,995.91	679,166.42
ผลผลิตต่อไร่ (ตัน)										
จันทบุรี	1.96	1.81	2.07	2.60	4.29	2.91	2.47	3.27	2.90	2.54
ชุมพร	1.00	0.86	0.90	0.65	1.53	1.39	0.79	1.18	0.91	0.67
นครศรีธรรมราช	0.71	0.72	1.76	1.17	0.66	1.23	0.78	0.40	0.63	1.41

จังหวัด/ ประเทศ	ปี									
	2554	2555	2556	2557	2558	2559	2560	2561	2562	2563
สุราษฎร์ธานี	0.74	1.11	1.27	1.89	2.14	1.24	1.18	1.56	1.57	1.81
รวมทั้งหมด	1.42	1.18	1.37	1.44	2.30	1.68	1.43	1.63	1.57	1.57
ราคาที่เกษตรกรขายได้เฉลี่ย (บาท/กิโลกรัม)										
จันทบุรี	32.48	39.22	41.88	45.75	58.99	87.02	78.70	86.02	93.91	106.11
ชุมพร	29.00	36.23	37.53	39.92	56.24	68.75	68.44	87.76	94.89	99.69
นครศรีธรรมราช	24.41	38.53	28.26	30.96	45.89	79.64	67.01	71.38	98.66	110.54
สุราษฎร์ธานี	25.71	33.15	33.50	38.79	47.55	64.99	61.44	84.26	83.98	106.57
รวมทั้งหมด	30.02	37.02	39.15	41.79	56.92	76.82	73.67	83.83	92.29	102.25

ที่มา: ระบบสารสนเทศการผลิตทางการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

7.2 ผลการสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มผู้นำ

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์และสัมภาษณ์ผ่านช่องทางออนไลน์ กับผู้แทนเกษตรกรที่มีความเชี่ยวชาญ 4 คน จาก 2 กลุ่ม ได้แก่

1) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในภาคตะวันออก ได้แก่ (1) น.ส.ดวงพร เวชสิทธิ์ (สมาชิกสมาคมทุเรียนไทย) (2) นายวุฒิชัย คุณเจตน์ (สมาชิกสมาคมทุเรียนไทย) และ (3) นายประสาพร ศรีสกุลเดช (สมาชิกสถาบันทุเรียนไทย) ซึ่งเป็นเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหมอนทองในจังหวัดจันทบุรีเพื่อการส่งออก

2) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ นายประจักษ์ สายน้ำ ซึ่งเป็นเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหมอนทองในจังหวัดนครศรีธรรมราช

โดยมีรายละเอียดดังนี้

7.2.1 ทุเรียนภาคตะวันออก

ภาพรวมการปลูกทุเรียน และการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

เกษตรกรส่วนใหญ่ (คาดว่าประมาณร้อยละ 90) ปลูกทุเรียนพันธุ์หมอนทองเพราะเป็นพันธุ์ที่มีตลาดขายได้ราคาดี มีลักษณะใหญ่ ทนทานต่อสภาพอากาศมากกว่าพันธุ์พื้นเมืองอื่น ๆ และเน้นการส่งออกต่างประเทศเป็นหลักโดยส่งออกทางรถไฟยังประเทศจีนเป็นสำคัญ

ลักษณะเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นรายย่อยมีพื้นที่ปลูกเฉลี่ยประมาณ 20-30 ไร่ ในช่วงตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมาทุเรียนมีราคาสูงขึ้นเรื่อยๆ จึงจูงใจให้เกษตรกรปลูกเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้รูปแบบการขายผลผลิตเป็นการเหมาสวนโดยสั่ง ซึ่งสั่งจะเป็นผู้รับความเสี่ยงในด้านคุณภาพของผลผลิตเองและจะคัดเลือกผลผลิตเป็น 2 กลุ่ม คือ เกรดส่งจีน และ ตกเกรด

การประเมินความเสี่ยงที่สำคัญ

จากการสัมภาษณ์พบว่า ความเสี่ยงที่สำคัญที่เกษตรกรมีความกังวลมากได้แก่ (1) ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน (2) ปัญหาการขาดแคลนน้ำ (3) ปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และ (4) ปัญหาด้านการตลาดและการขนส่ง โดยมีรายละเอียดดังนี้

การขาดแคลนแรงงานในปัจจุบันของสวนทุเรียนเป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากกระบวนการของงานในสวนต้องการแรงงานฝีมือ เช่น การตัดแต่งดอก การเก็บเกี่ยว หากจ้างแรงงานที่ไม่มีฝีมือ ความน่าจะเป็นที่จะทำให้ผลผลิตเสียหายจะมีมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของการเก็บเกี่ยวผลผลิตจำเป็นต้องใช้แรงงานมากกว่าช่วงปกติประมาณ 3-5 เท่า จากปกติที่ใช้แรงงานประมาณ 1 คนต่อพื้นที่เพาะปลูก 10 ไร่ นอกจากนี้การพึ่งพาแรงงานต่างด้าวก็ลำบากมากขึ้น ด้วยประเทศเพื่อนบ้านของไทยเริ่มปลูกทุเรียนเองบ้างแล้วแรงงาน

จึงโยกย้ายกลับไปบางส่วน ปัญหาการขาดแคลนแรงงานนี้ เกษตรกรเผชิญรุนแรงมากขึ้นในช่วงโควิดด้วยเช่นกัน เนื่องจากแรงงานไม่สามารถเคลื่อนย้ายเข้าสู่พื้นที่ได้

การขาดแคลนน้ำจากการขาดการวางแผนการปลูก กล่าวคือ ในช่วงที่ผ่านมา มีผู้สนใจหันมาปลูกทุเรียนมากขึ้นทั้งจากเกษตรกรที่เดิมปลูกพืชอื่นและนายทุนที่มีที่ดิน ทำให้แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่เคยมีเพียงพอกลับขาดแคลนลงจากเหตุการณ์ดังกล่าว ด้วยไม่ได้มีการวางแผนในการใช้น้ำที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เพียงพอ

ในด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดสภาพอากาศแปรปรวนขึ้นนั้น เช่น ภัยธรรมชาติ น้ำท่วม ลมพายุ ส่งผลต่อความเสียหายของผลผลิตในลักษณะต่าง ๆ คือ หากฝนตกในช่วงที่ต้นทุเรียนออกผลแล้ว ทำให้แตกใบอ่อน (สารอาหารที่จะเลี้ยงผลทุเรียนจะถูกแบ่งไปเลี้ยงใบอ่อน ทำให้ผลมีสภาพไม่สมบูรณ์) จะส่งผลให้ราคาผลผลิตจากต้นนั้นตกลงมาก (ประมาณร้อยละ 70) หรือ ช่วงอากาศหนาวที่ยาวมากขึ้นในบางปี จะส่งผลให้ยอดอ่อนไม่แตก เป็นต้น

นอกจากปัญหาด้านการผลิตแล้ว เกษตรกรยังกังวลถึงความเสี่ยงที่อาจจะเกิดในด้านการขายสินค้าและการตลาดในอนาคต เช่น

- การเพิ่มกฎเกณฑ์มาตรฐานต่าง ๆ เป็นการเพิ่มต้นทุนและเป็นการผลักภาระต้นทุนให้กับเกษตรกร
- การแข่งขันในการส่งผลผลิตไปยังจีนที่สูงมากขึ้นจากการปลูกทุเรียนเพิ่มมากขึ้นของประเทศเพื่อนบ้านและจีนมีการขยายการนำเข้าพันธุ์อื่น ๆ จากต่างประเทศมากขึ้น เช่น มูฮันคิง ของมาเลเซีย
- การขนส่งไปยังจีนเริ่มมีสัญญาณของปัญหาด้วยเขตพรมแดนของไทยไม่ได้ติดต่อกับจีนโดยตรง ทำให้การขนส่งมีอุปสรรคจากด่านของจีนที่มีจำนวนรองรับต่อวันอย่างจำกัดกอปรกับกฎระเบียบที่เพิ่มขึ้นอย่างมากจากมาตรการป้องกันไวรัสโควิด-19 ประเทศที่มีเขตแดนกับจีนย่อมส่งผลผลิตของตนเองออกก่อนทำให้ผลผลิตของไทยส่งออกไม่ทันเน่าเสียบ้าง (มีลักษณะเป็นคอกขวดที่ด่านพรมแดนของจีน) และนำไปสู่ปัญหาผลผลิตล้นตันทางทำให้ราคาตกลงอย่างมาก
- การพยายามครอบครองตลาดด้วยการรับซื้อผลผลิตราคาสูง เพื่อกีดกันผู้รับซื้อรายย่อยให้หมดไปจากตลาด อาจจะเป็นปัญหาสำคัญมากในอนาคตที่ทำให้โครงสร้างการซื้อขายของตลาดทุเรียนมีการผูกขาดโดยผู้รับซื้อรายใหญ่มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม มองในแง่ดีแล้ว เกษตรกรยังเชื่อว่าตลาดทุเรียนไทยยังมีความต้องการอีกมาก

ทิศทางการจัดการความเสี่ยง

ปัญหาด้านการขาดแคลนแรงงาน เกษตรกรจำเป็นต้องมีการแข่งขันกับสวนอื่น ๆ โดยการให้ค่าตอบแทนสูงขึ้น ทั้งนี้ในการรักษาแรงงานให้คงอยู่ ต้องมีการให้สวัสดิการรวมถึงการซื้อใจของแรงงานอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการลดกระบวนการที่ต้องใช้แรงงาน เช่น การใช้เครื่องจักร (มีข้อจำกัดในการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานของพืชสวนอยู่มาก) การตัดต่อพันธุ์และตัดแต่งต้นให้เตี้ยลงเพื่อง่ายต่อการดูแลและเก็บเกี่ยวผลผลิต

ส่วนปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการจัดการน้ำนั้น เกษตรกรจะต้องมีการวางแผนการปลูกและวางแผนในการจัดการน้ำให้เพียงพอต่อความต้องการในฤดูกาลผลิต และการจัดการความเสี่ยงยังแตกต่างกันไปตามที่ตั้งของสวน บางแห่งตั้งอยู่ในพื้นที่ที่โดนน้ำท่วมเป็นประจำ หรือบางแห่งตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีลมพัดแรง ดังนั้นแต่ละสวนจึงจำเป็นต้องมีวิธีการรับมือของตนเอง คือ หากอยู่ในพื้นที่ที่มีลมพัดแรงจำเป็นต้องมีการผูกยึดต้นทุเรียนกับเสาหลักไม่ให้ล้ม หรือหากอยู่ในพื้นที่ที่มีน้ำท่วมเป็นประจำจำเป็นต้องทำการขุดเส้นทางระบายน้ำไม่ให้ น้ำท่วมขัง เป็นต้น นอกจากนี้ การเพิ่มทักษะ (skill) ของเกษตรกรเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างไรก็ดีการเรียนรู้ของเกษตรกรไทยยังเป็นลักษณะครูพักลักจำจากผู้อาวุโสหรือผู้เชี่ยวชาญ ไม่มีหลักสูตรหรือการสอนอย่างเป็นทางการ

สำหรับปัญหาด้านการตลาดนั้น เกษตรกรมีวิธีรับมือแตกต่างกันออกไป เช่น การใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการเลื่อนเวลาออกผลผลิตให้ออกก่อนหรือหลังฤดูกาลเพื่อให้ได้ราคาดีและไม่ล้นตลาด (ปลูกทุเรียนนอกฤดูกาล) การแปรรูปทุเรียนดิบเพื่อลดปริมาณทุเรียนสุกที่จะออกพร้อมกันก็สามารถช่วยได้บางส่วนในการกระจายผลผลิตและลดผลผลิตล้นตลาด อย่างไรก็ตามการแปรรูปทุเรียนดิบสามารถช่วยได้บางส่วนเท่านั้นเพราะไม่ได้สร้างมูลค่าเพิ่มมากนัก อย่างไรก็ตามเกษตรกรยังคงมองว่าความต้องการทุเรียนยังคงมีมากกว่าผลผลิตที่สามารถผลิตได้ ดังนั้นผลผลิตจึงสามารถขายได้เสมอ

นอกจากนี้เกษตรกรยังมองว่าการกระจายพันธุ์เพาะปลูกเพื่อกระจายความเสี่ยง เช่น การปลูกทุเรียนพันธุ์พื้นเมือง ไม่เป็นที่นิยม เนื่องจากทุเรียนพันธุ์อื่น ๆ ไม่ได้ได้รับความนิยมเหมือนพันธุ์หมอนทอง และยิ่งหากเกษตรกรมีความเชี่ยวชาญและมีความพร้อมการปลูกแบบเชิงเดี่ยวหรือพันธุ์เดียวอาจสร้างรายได้ที่มากกว่า

ผลกระทบและการตอบสนองกับปัญหาโควิด-19

จากการสัมภาษณ์ผู้แทนเกษตรกรพบว่า เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกไม่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 อย่างเป็นทางการในด้านการตลาด ผลผลิตทุเรียนไม่ได้รับผลกระทบเพราะสินค้าบางส่วนยังสามารถขนส่งทางรถได้ และสินค้าส่วนที่เหลือยังสามารถขายออนไลน์ได้ อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในด้านการขนส่งบางประการ เช่น ตู้คอนเทนเนอร์วนกลับมาให้บริการไม่ทันในช่วงโควิด-19 แต่ปัญหาใหญ่ที่ได้รับผลกระทบจากโควิดคือการขาดแคลนแรงงานที่ทวีความรุนแรงขึ้นเมื่อแรงงานไม่สามารถเคลื่อนย้ายกลับมารับจ้างในสวนทุเรียนได้

สำหรับทุเรียน การเพิ่มช่องทางการขายออนไลน์ เกษตรกรไม่ได้มองว่าเป็นทางที่สามารถแก้ปัญหาได้ เพราะปริมาณที่สามารถขายออนไลน์ได้เมื่อเปรียบเทียบกับช่องทางส่งออกที่ขายปกติมีปริมาณแตกต่างกันมากอย่างมีนัยสำคัญ และยังคงเผชิญกับปัญหาการขนส่งที่เป็นคอขวด ด้วยโครงสร้างพื้นฐานของการขนส่งสินค้าในประเทศไทยมีข้อจำกัดและไม่ได้รองรับการขนส่งผลไม้ จึงมีบริษัทขนส่งหลายแห่งไม่รับเนื่องจากรับผิดชอบไม่ไหวกับการนำเสีย และบริษัทขนส่งที่เหลือก็ไม่มีเพียงพอกับผลผลิตที่ออกมา

อย่างไรก็ตามมีเกษตรกรส่วนหนึ่งใช้ช่องทางดังกล่าวเป็นการแบ่งผลผลิตบางส่วน (เช่น 2-3 ลูกต่อต้น) มาเพื่อจำหน่ายเพื่อสร้างความมั่นใจว่าจะได้เงินลงทุนคืน (ประมาณต้นละ 2-3 พันบาท) หรือเป็นการการันตีว่าไม่ขาดทุน และอาจเป็นการสร้างแบรนด์ให้กับสวนของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามยังคงต้องพึ่งตลาดส่งออกและการขายผ่านห้างเป็นหลัก (ความสำคัญของช่องทางออนไลน์น้อยกว่ามะม่วงมาก)

การขายทั้งส่งออกและออนไลน์ เกษตรกรมองว่าผู้บริโภคน่าจะมีกำลังซื้อลดลง ทุเรียนลูกใหญ่แบบเดิมน่าจะขายยาก เกษตรกรกลุ่มที่มีศักยภาพก็จะสามารถทำการตัดแต่งให้ทุเรียนมีพูเยาะ เม็ดลิบและลูกหนึ่งมีน้ำหนักประมาณ 2-3 กก. เท่านั้น

7.2.2 ทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพรวมและการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมา

เกษตรกรในพื้นที่ (อำเภอรัตนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช) เดิมปลูกยางพารา แต่เริ่มปรับเปลี่ยนมาปลูกทุเรียนพันธุ์หมอนทองในช่วง 8 ปีที่ผ่านมา (ประมาณ พ.ศ. 2555) โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงปี 2558 ที่ผลผลิตได้ราคาดีมาก จึงจูงใจให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนมาปลูกทุเรียนพันธุ์หมอนทองมากขึ้น โดยการปรับเปลี่ยนช่วงแรกเป็นสวนผสม (ผสมกับพืชอื่น ๆ เช่น มังคุด) แล้วค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงมาเป็นทุเรียนอย่างเดียว

ช่องทางการขายผลผลิตเกือบทั้งหมด เป็นรูปแบบพ่อค้ามาซื้อเหมาสวนเพื่อไปส่งล้งต่อ โดยพ่อค้าจะเข้าตัดทุเรียนเองและคิดราคาตามน้ำหนักผลผลิต ในปีที่ได้ราคาดีที่สุดได้ประมาณ 120 บาท/กก. และปีที่ได้ราคาน้อยที่สุดได้ประมาณ 80-90 บาท/กก. นอกจากนี้มีพ่อค้าเร่จากภูมิภาคอื่น ๆ มาซื้อ แต่เป็นสัดส่วนที่น้อยมาก นอกจากนี้เกษตรกรยังไม่มีศักยภาพในการตัดผลผลิตเองเนื่องจากยังไม่มีความรู้ในการดูแลรักษาความสุกดีของผลทุเรียน

สำหรับการคาดการณ์ในอนาคต คาดว่า ราคาทุเรียนน่าจะตกลงตามอุปทานของผลผลิตที่สูงขึ้นจากการที่ขยายพื้นที่ปลูกมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็ยังมีหลักความเชื่อที่ว่า นอกจากจะปลูกมากขึ้นในแต่ละปี ก็มีต้นที่ตายลงทุกปีเช่นกัน

นอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีการปลูกทุเรียนพันธุ์อื่น ๆ ที่เป็นพันธุ์พื้นบ้าน โดยลักษณะลูกเล็ก เนื้อหยาบแข็ง ขายได้ราคาน้อย (ประมาณ 30-40 บาท/กก.) จึงนิยมแปรรูปโดยการทำทุเรียนกวน

การประเมินความเสี่ยงที่สำคัญ

ปัญหาโรคแมลง เป็นปัญหาที่กังวลและเกิดขึ้นบ่อยมากที่สุด

ปัญหาเรื่องน้ำ การขาดแคลนน้ำเกิดขึ้นบางปี แต่เป็นปัญหาที่มีการเตรียมพร้อมรับมือบ้างบางส่วนอยู่แล้ว โดยทุกสวนจะมีแหล่งกักเก็บน้ำไว้ใช้ในยามแล้ง

ปัญหาฝนเยอะในบางช่วง ทำให้ดอกร่วงมากและไม่ติดลูก

ทิศทางการจัดการกับความเสี่ยง

สำหรับการจัดการความเสี่ยงพบว่า ความเสี่ยงที่สามารถป้องกันได้ คือ ปัญหาเรื่องแมลง โดยการใช้สารเคมีเพื่อป้องกันไว้ก่อน หากไม่ป้องกันแล้วแมลงลง จะทำให้ผลผลิตเสียหายโดยไม่สามารถแก้ไขได้

ผลกระทบและการตอบสนองต่อสถานการณ์โควิด

เกษตรกรไม่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 เนื่องจากผลผลิตของทุเรียนภาคใต้ออกผลประมาณเดือนมิถุนายนเป็นต้นไป ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้รับซื้อ ล้ง และผู้ส่งออกสามารถปรับตัวรับซื้อ และส่งผลผลิตออกต่างประเทศได้เกือบเป็นปกติแล้ว

นอกจากนี้ สำหรับประเด็นการขายออนไลน์ ยังมองว่าไม่จำเป็น เนื่องจากผลผลิตสามารถจำหน่ายได้ตามช่องทางปกติอยู่แล้ว ทั้งยังไม่มีศักยภาพในการจำหน่ายผ่านออนไลน์เพราะขาดกำลังคนที่มีความรู้ความสามารถในด้านดังกล่าวอีกด้วย

7.3 ผลการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก

การศึกษาในส่วนนี้สำรวจข้อมูลเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนพันธุ์หมอนทอง จากพื้นที่ 3 จังหวัด คือ ระยอง จันทบุรี และ ตราด จำนวน 55 ครัวเรือน ในช่วงวันที่ 1 กรกฎาคม 2564 ถึง 31 ตุลาคม 2564 โดยสามารถสรุปรายละเอียดข้อมูลของเกษตรกรที่ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกได้ดังนี้

7.3.1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนและการทำเกษตร

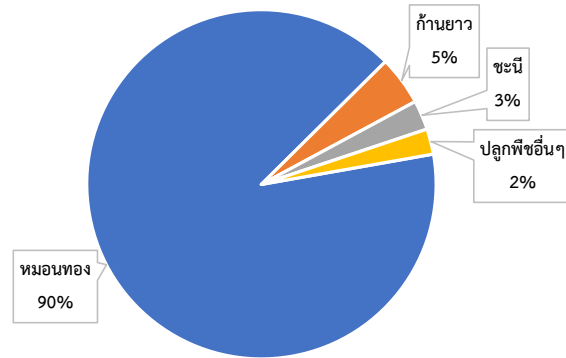
ข้อมูลจากการสำรวจพบว่า โดยเฉลี่ยเกษตรกรมีอายุประมาณ 35 ปี เกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกรเป็นเวลาน้อยกว่า 5 ปี (ร้อยละ 38.18) รองลงมา มีประสบการณ์ 5-10 ปี (ร้อยละ 29.09) ซึ่งนับว่าเป็นกลุ่มเกษตรกรที่อายุค่อนข้างน้อยและมีประสบการณ์ในอาชีพนี้ไม่มากนัก เข้ามาเริ่มต้นอาชีพในช่วงที่ราคาทุเรียนหมอนทองอยู่ในช่วงขาขึ้น (ราคารับซื้อของทุเรียนหมอนทองขยับสูงขึ้นเรื่อยๆ ตลอดช่วง 2554-2563) ในแต่ละครัวเรือนมีจำนวนสมาชิกเฉลี่ย 4.05 คน ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ทำงานในภาคเกษตร (ร้อยละ 56.05) นอกนั้นทำงานนอกภาคเกษตร (ร้อยละ 19.75) และที่เหลือเป็นสมาชิกที่ไม่มีรายได้ เช่น ยังเรียนหนังสือ ชรา/ว่างงาน (ร้อยละ 24.20) (ตารางที่ 7.2)

ตารางที่ 7.2 ข้อมูลประชากรของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
อายุ (ปี)	35.49	
ประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกร (คน)		
- 0-5 ปี	21	38.18
- 5-10 ปี	16	29.09
- 11-20 ปี	10	18.18
- 21-30 ปี	7	12.73
- 31 ปีขึ้นไป	1	1.82
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนรวม (คน)	4.05	
- ทำงานในภาคเกษตร	2.27	56.05
- ทำงานนอกภาคเกษตร	0.80	19.75
- ยังเรียนหนังสือ	0.49	12.10
- ชรา/ว่างงาน	0.49	12.10

เกษตรกรมีขนาดพื้นที่เพาะปลูกปานกลาง เฉลี่ยร้อยละ 24.98 ไร่ เป็นพื้นที่ให้ผลผลิต 17.95 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกทุเรียนหมอนทอง (พื้นที่ให้ผลผลิตของหมอนทองจำนวน 16.22 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 90.36 ของพื้นที่ให้ผลผลิตทั้งหมด) นอกนั้นปลูกทุเรียนพันธุ์อื่น เช่น ก้านยาว (จำนวน 0.82 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 4.57) ชะนี (จำนวน 0.49 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 2.73) และปลูกพืชอื่นๆ (จำนวน 0.42 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 2.34)

ดังนั้นผลผลิตที่ขายได้มาจากพันธุ์หมอนทองเป็นหลัก สำหรับแหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูก พบว่า เกษตรกรทั้งหมดมีแหล่งน้ำ (ร้อยละ 100) แต่อย่างไรก็ดีน้ำที่มีนั้นไม่ได้มีสำรองพอใช้เพียงพอทั้งปี ส่วนที่ดินที่เกษตรกรใช้เพาะปลูกทั้งหมดเป็นที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนเอง (ร้อยละ 100) (รูปที่ 7.1 และตารางที่ 7.3)

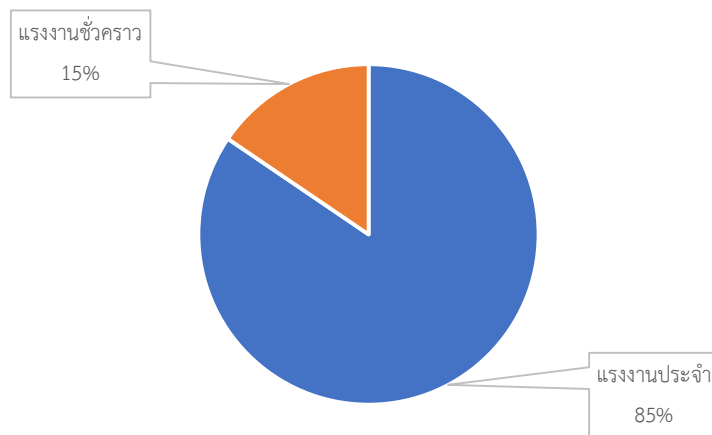

รูปที่ 7.1 สัดส่วนการใช้พื้นที่ให้ผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

ตารางที่ 7.3 พื้นที่ทำเกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

ลักษณะการทำเกษตรกรรม	จำนวน	ร้อยละ
พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)	24.98	
พื้นที่ให้ผลผลิต (ไร่)	17.95	
หมอนทอง	16.22	90.36
ก้านยาว	0.82	4.57
ชะนี	0.49	2.73
อื่นๆ	0.42	2.34
จำนวนปีที่ปลูกทุเรียน (ปี)	14.26	
แหล่งน้ำ (ครัวเรือน)		
- มีแหล่งน้ำ	55	100.00
สระน้ำขุด	51	92.73
อื่นๆ	7	12.73
- น้ำที่กักเก็บไว้เพียงพอ	3	5.45
- น้ำที่กักเก็บไม่เพียงพอ	52	94.55
กรรมสิทธิ์ที่ดิน (%)		
- ที่ดินตนเอง	24.98	100

ในการทำการเกษตร โดยเฉลี่ยแล้ว ครัวเรือนใช้แรงงาน 3.55 คน เป็นแรงงานประจำ 3.00 คน (ร้อยละ 84.51) ซึ่งแรงงานประจำโดยส่วนใหญ่เป็นสมาชิกในครัวเรือน (2.07 คน) ในขณะที่อีก 0.55 คน (ร้อยละ 15.49) เป็นแรงงานชั่วคราวที่มาจากจ้างงานทั้งหมด (0.55 คน) (รูปที่ 7.2 และตารางที่ 7.4)

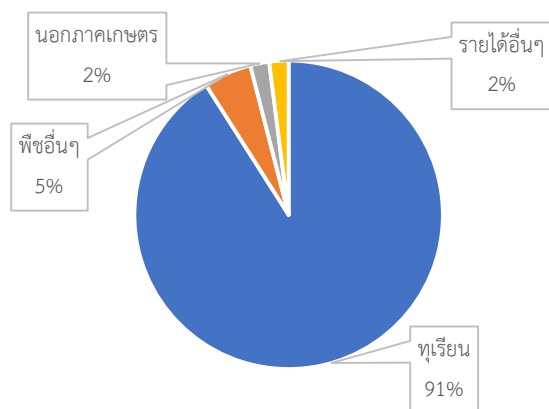

รูปที่ 7.2 สัดส่วนแรงงานของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

ตารางที่ 7.4 จำนวนแรงงานในสวนของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

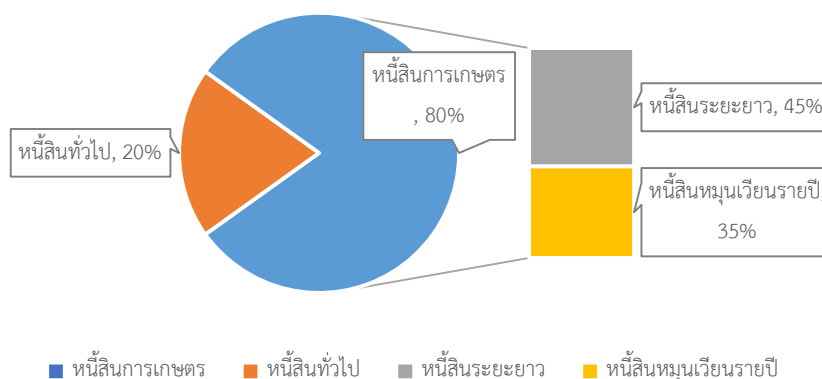
แรงงานในสวน (คน)	จำนวน	ร้อยละ
แรงงานทั้งหมด	3.55	
- แรงงานประจำ	3.00	84.51
สมาชิกในครัวเรือน	2.07	58.3
จ้างแรงงานอื่น	0.93	26.20
- แรงงานชั่วคราว	0.55	15.49
สมาชิกในครัวเรือน	0.00	0.00
จ้างแรงงานอื่น	0.55	15.49

เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยต่อปี 1,554,255 บาท ซึ่งเป็นรายได้ที่มาจากทุเรียนเป็นหลักถึง 1,405,091 บาท (ร้อยละ 90.40) และรายได้จากพืชอื่นๆ 83,091 บาท (ร้อยละ 5.35) รายได้นอกเหนือจากนั้นเป็นรายได้จากนอกภาคเกษตร 35,582 บาท (ร้อยละ 2.29) และรายได้จากแหล่งอื่น 30,491 บาท (ร้อยละ 1.96) (รูปที่ 7.3 และตารางที่ 7.5)

รูปที่ 7.3 สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

โดยเฉลี่ย แต่ละครัวเรือนลงทุนรายปีในการทำเกษตร 290,181 บาท มีหนี้สินเฉลี่ย 224,909 บาทต่อครัวเรือน ในจำนวนนั้นโดยส่วนใหญ่เป็นหนี้สินเกี่ยวกับการเกษตร 180,364 บาท (ร้อยละ 80.19) ซึ่งแบ่งเป็นหนี้สินระยะยาว 101,818 บาท (ร้อยละ 45.27) และหนี้สินหมุนเวียนรายปี 78,545 บาท (ร้อยละ 34.92) (รูปที่ 7.4 และตารางที่ 7.5) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนของหนี้สินหมุนเวียนรายปีต่อรายได้ และเงินลงทุนรายปีต่อรายได้ จะเห็นได้ว่าเกษตรกรกลุ่มนี้มีสภาพคล่องและความสามารถในการจัดการการเงินได้ และยังพอสามารถรับภาระการลงทุนเพิ่มเติมเพื่อปรับตัวรองรับความเสี่ยงได้ และในกรณีที่เกิดปัญหากับทุเรียนหมอนทอง รายได้จากพืชอื่นและนอกภาคเกษตรสามารถช่วยเกษตรกรในการจัดการหนี้สินรายปีได้

รูปที่ 7.4 สัดส่วนหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออก (สำรวจปี 2564)

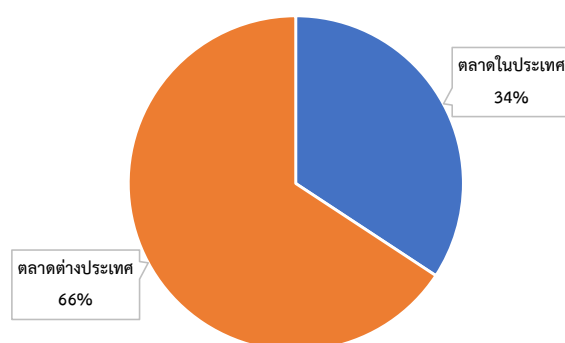
ตารางที่ 7.5 รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออก (สำรวจปี 2564)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
รายได้รวม (บาท/ครัวเรือน/ปี)	1,554,255	
- รายได้จากทุเรียน	1,405,091	90.40
- รายได้จากพืชอื่นๆ	83,091	5.35
- รายได้จากนอกภาคเกษตร	35,582	2.29

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
- รายได้อื่นๆ	30,491	1.96
รายได้จากทุเรียนต่อไร่ (บาท/ไร่)	86,627	
หนี้สินรวม	224,909	
- หนี้สินทั่วไป	44,545	19.81
- หนี้สินเกี่ยวกับการเกษตร	180,364	80.19
หนี้สินระยะยาว	101,818	45.27
หนี้สินหมุนเวียนรายปี	78,545	34.92
สัดส่วนหนี้สินหมุนเวียนรายปีต่อรายได้จากทุเรียน		
สัดส่วนหนี้สินหมุนเวียนรายปีต่อรายได้จากภาคเกษตร	0.05	
- รายได้รวมจากภาคเกษตร (บาท)	0.06	
- หนี้สินหมุนเวียนรายปี (บาท)	78,545	
เงินลงทุนรายปีในการปลูกทุเรียน (บาท)	290,181	
สัดส่วนเงินลงทุนรายปีต่อรายได้จากทุเรียน	0.21	

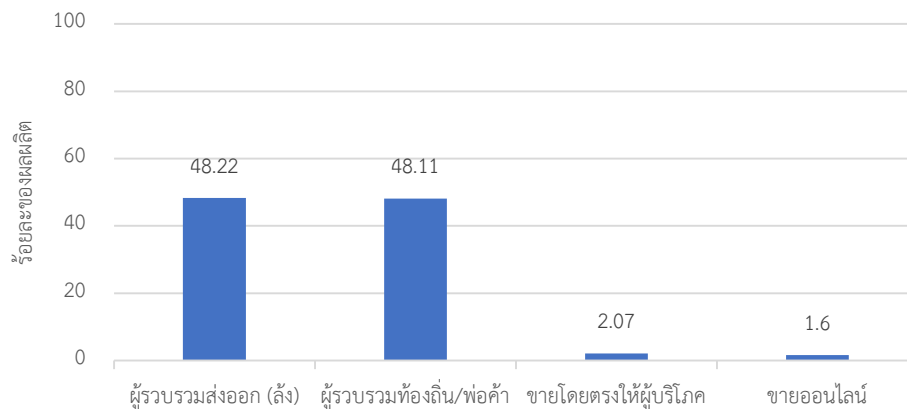
7.3.2 รูปแบบผลผลิต การจำหน่าย และราคา ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก

โดยทั่วไปแล้วเกษตรกรจำหน่ายผลผลิตในรูปแบบทุเรียนผลสดเท่านั้น ในที่นี้ไม่พบการผลิตและจำหน่ายรูปแบบทุเรียนแช่แข็งและทุเรียนแปรรูป ส่วนเส้นทางของผลผลิตนั้นส่วนใหญ่เป็นการส่งออกจำหน่ายในตลาดต่างประเทศ (ร้อยละ 65.75) ส่วนที่เหลือจำหน่ายตลาดในประเทศ (ร้อยละ 34.28) (รูปที่ 7.5)

รูปที่ 7.5 สัดส่วนตลาดการจำหน่ายทุเรียนของเกษตรกรภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

ลักษณะการจำหน่ายผลผลิต จากรูปที่ 7.6 ผู้รวบรวมส่งออก (ล้ง) และผู้รวบรวม/พ่อค้าท้องถิ่นมีบทบาทหลักในการเชื่อมเกษตรกรกับตลาดปลายทาง ร้อยละ 48.22 และ 48.11 ของผลผลิต มีเพียงส่วนน้อยที่ขายให้ผู้บริโภคโดยตรง (ร้อยละ 2.07) และขายผ่านช่องทางขายออนไลน์ (ร้อยละ 1.60)

รูปที่ 7.6 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายทุเรียนตะวันออก (สำรวจปี 2564)

จากการเปรียบเทียบข้อมูลความผันผวนของตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปลูกทุเรียนตะวันออกพบว่า โดยทั่วไปแล้ว เกษตรกรขายผลผลิตได้ราคาประมาณ 85 บาท/กก. โดยราคาอาจจะผันผวนอยู่ในช่วงระหว่าง 54 – 131 บาท/กก. จะเห็นได้ว่า แม้ในปีที่ราคาไม่ดีนัก เกษตรกรยังมีรายได้ค่อนข้างสูง (เกือบ 1 ล้านบาท) ทำให้รายได้จากการขายทุเรียนก่อนหักต้นทุนของเกษตรกรยังคงมากกว่าระดับเงินลงทุนและหนี้สินหมุนเวียนรายปี โดยในปี 2563 แม้ว่าจะมีผลกระทบจากสถานการณ์โควิด แต่เกษตรกรยังคงขายผลผลิตได้ในราคาค่อนข้างสูงที่ประมาณ 126 บาท/กก. ทำให้ในปี 2563 เกษตรกรยังคงมีรายได้ที่ค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับปีอื่นๆ

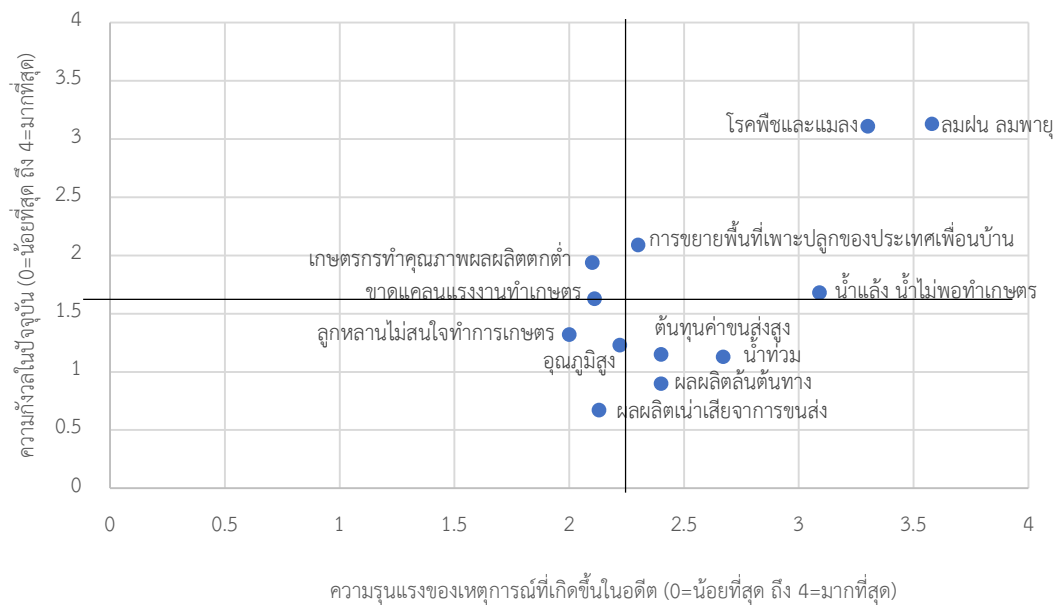
7.3.3 ความเสี่ยงของเกษตรกร

การสำรวจความเสี่ยงของเกษตรกร คณะผู้วิจัยได้จำแนกความเสี่ยงออกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ (1) ภัยธรรมชาติ (2) การตลาด (3) ปัจจัยการผลิต (ดูรายละเอียดในส่วน 6.3.3) ผลจากการสำรวจความรุนแรงของเหตุการณ์ความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา (2559-2563) จาก รูปที่ 7.7 พบว่า ความเสี่ยงที่รุนแรงที่สุดที่กระทบต่อเกษตรกรคือ

- ลมฝน ลมพายุ ทำให้ผลผลิตเสียหาย (3.58 คะแนน)
- โรคพืชและโรคแมลง ทำให้ผลผลิตเสียหาย (3.30 คะแนน) และ
- น้ำแล้งไม่พอทำการเกษตร (3.09 คะแนน)

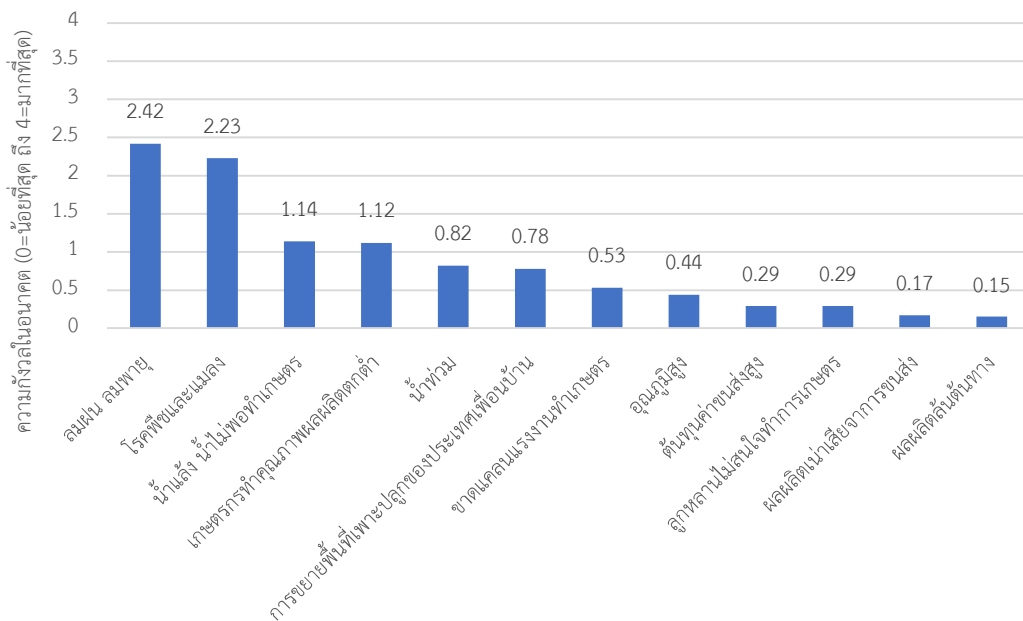
ซึ่งทั้งหมดเป็นความเสี่ยงที่ส่งผลต่อความเสียหายของผลผลิตโดยตรง ในขณะที่ประเด็นความเสี่ยงในด้านการตลาดไม่ได้เกิดขึ้นในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ส่วนความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญและมีความรุนแรงน้อยที่สุดคือ ลูกหลานไม่สนใจทำการเกษตร

ในขณะที่เมื่อสำรวจความกังวลของเกษตรกรต่อความเสี่ยงในปัจจุบันพบว่า เกษตรกรกังวลต่อความเสี่ยงต่างๆ ที่จะส่งผลเสียหายต่อผลผลิตเช่นกัน โดยความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลมากที่สุดได้แก่ ลมฝน ลมพายุ ทำให้ผลผลิตเสียหาย (3.13 คะแนน) และโรคพืชและแมลง ทำให้ผลผลิตเสียหาย (3.11) รองลงมาได้แก่การที่เกษตรกรทำทุเรียนคุณภาพต่ำซึ่งจะทำให้พ่อค้าไม่รับซื้อและราคาลดลง (2.09) ตามลำดับ ส่วนความเสี่ยงที่เกษตรกรแทบจะไม่มีกังวลเลยคือ คือ ผลผลิตเน่าเสียจากการขนส่ง (0.67 คะแนน) และ ผลผลิตล้นตันทาง (0.90 คะแนน) ซึ่งเห็นได้ว่าความเสี่ยงเกษตรกรให้ความกังวลในระดับต้นๆ สอดคล้องกับความเสี่ยงที่เกษตรกรได้เผชิญจริง ดังแสดงใน (รูปที่ 7.8) การที่เกษตรกรทั้งหมดมีแหล่งน้ำเป็นของตนเองทำให้ความกังวลในปัญหาน้ำไม่โดดเด่นมากนัก แต่ในปีที่แล้งมากน้ำจากแหล่งน้ำยังไม่เพียงพอ ส่งผลกระทบต่อทุเรียนมาก

รูปที่ 7.7 ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและความกังวลในปัจจุบันของความเสี่ยงที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกเผชิญ (สำรวจปี 2564)

นอกจากความกังวลต่อความเสี่ยงในปัจจุบันแล้ว เมื่อสอบถามถึงความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้าจากรูปที่ 7.8 พบว่า ประเด็นความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลมากที่สุดยังคงเป็นปัญหาที่ทำให้ผลผลิตเสียหาย ได้แก่ ลมฝน ลมพายุ (1.82 คะแนนจากคะแนนเต็ม 4 คะแนน) รองลงมาคือโรคพืชและแมลง ทำให้ผลผลิตเสียหาย (1.67คะแนน) (รูปที่ 7.8)

รูปที่ 7.8 ความกังวลต่อความเสี่ยงในอนาคตของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออก (สำรวจปี 2564)

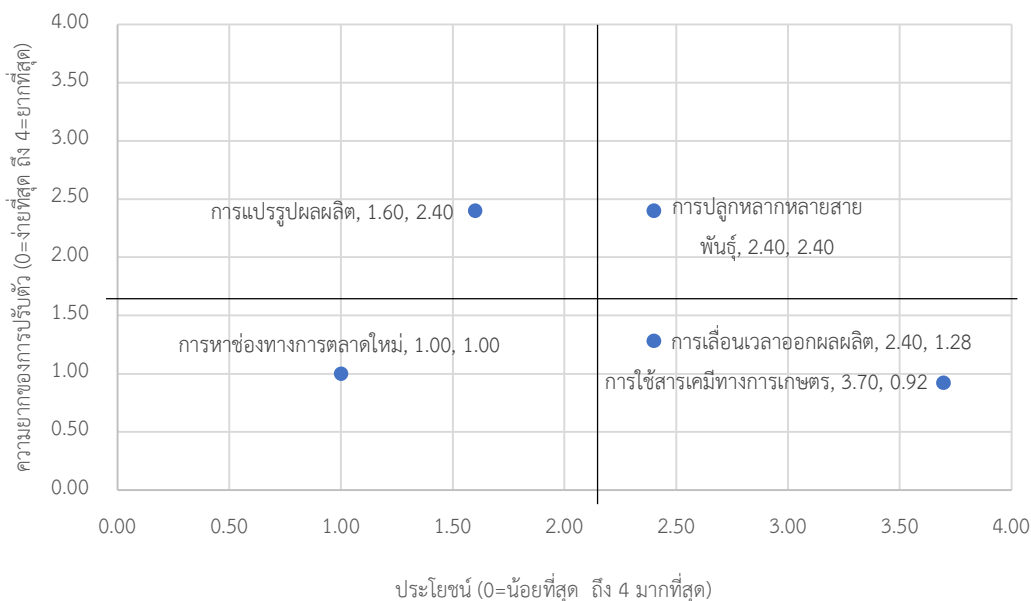
ดังนั้นเมื่อพิจารณาอันดับความเสี่ยงทั้ง 3 ประการ คือ ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต (เกิดขึ้นจริงในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา) ความกังวลต่อความเสี่ยงในปัจจุบัน และความกังวลต่อความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตจากรายที่ 7.6 พบว่า ลมฝน ลมพายุเป็นความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลมากที่สุดในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาและกังวลมากที่สุดในอนาคตเช่นเดียวกัน และเป็นความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญแล้วรุนแรงที่สุดเช่นเดียวกัน รองลงมาคือ โรคพืชและแมลง และความเสี่ยงน้ำแล้งซึ่งแต่เดิมเกษตรกรยังไม่ได้กังวลในระดับต้นๆ แต่หลังจากได้รับผลกระทบเมื่อความเสี่ยงเกิดขึ้นจริง เกษตรกรหันมาให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากขึ้นและกังวลในระดับต้นๆ นอกจากนี้เรื่อง ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นและผลผลิตล้นต้นทางยังคงเป็นเรื่องที่เกษตรกรไม่ค่อยมีความกังวลแต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีผลกระทบที่รุนแรง

ตารางที่ 7.6 ภาพรวมลำดับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออก (สำรวจปี 2564)

อันดับ	ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต	ความกังวลในปัจจุบัน	ความกังวลในอนาคต
1	ลมฝน ลมพายุ	ลมฝน ลมพายุ	ลมฝน ลมพายุ
2	โรคพืชและแมลง	โรคพืชและแมลง	โรคพืชและแมลง
3	น้ำแล้ง น้ำไม่พอทำเกษตร	คุณภาพผลผลิตตกต่ำ	น้ำแล้ง น้ำไม่พอทำเกษตร

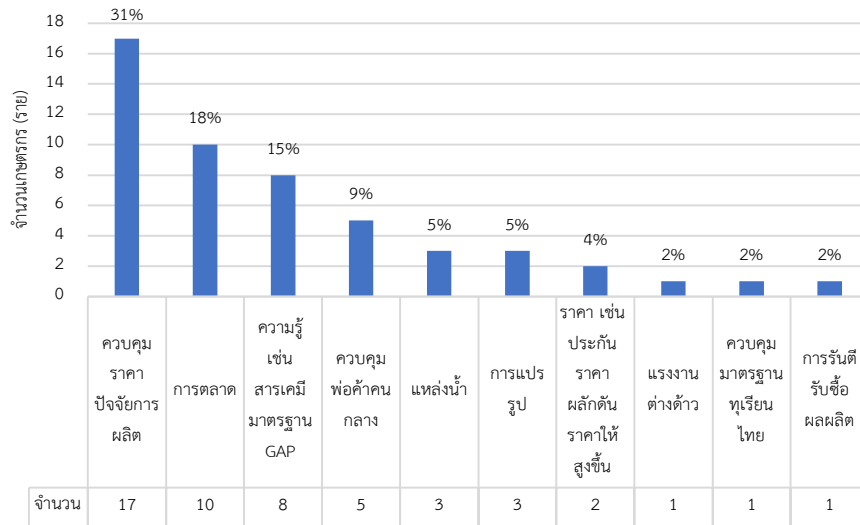
ในการปรับตัวเพื่อรองรับความเสี่ยง เกษตรกรมองว่าการปรับตัวที่ให้ประโยชน์มากที่สุด คือ การใช้สารเคมีทางการเกษตร (3.70 คะแนน) การเลื่อนเวลาออกผลผลิต (2.40 คะแนน) และการปลูกหลากหลายสายพันธุ์ (2.40 คะแนน) ส่วนเรื่องการหาช่องทางตลาดใหม่นั้น เกษตรกรมองว่าไม่ยาก และเกิดประโยชน์น้อยที่สุด (1.00 คะแนน) สะท้อนให้เห็นว่า สำหรับเกษตรกรกลุ่มนี้ ปัญหาเรื่องช่องทางขายไม่ใช่เรื่องใหญ่

เกษตรกรยังมั่นใจในโอกาสจากช่องทางการตลาดเดิม นอกจากนี้ เกษตรกรเห็นว่า การปลูกหลากหลายสายพันธุ์แม้จะมีประโยชน์มาก แต่ก็ทำได้ยาก ในขณะที่การใช้สารเคมีทางการเกษตรเป็นวิธีการปรับตัวที่ช่วยให้เกิดประโยชน์มากและทำได้ง่ายที่สุด (0.92 คะแนน) อย่างไรก็ตาม มีเกษตรกรมากถึงครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างที่ยังไม่ได้ปรับตัวอย่างจริงจังเพื่อรองรับความเสี่ยง (รูปที่ 7.9)

รูปที่ 7.9 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออกจากความเสี่ยงที่เผชิญ (สำรวจปี 2564)

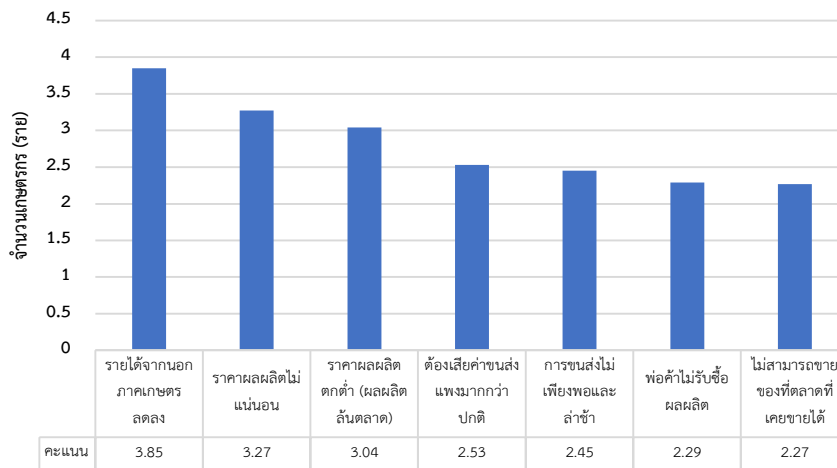
หลังจากที่เกษตรกรกลุ่มทุเรียนตะวันออกใช้วิธีการปรับตัวจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ผลปรากฏว่าร้อยละ 21.82 สามารถปรับตัวได้มากถึงมากที่สุด ในขณะที่เกษตรกรส่วนใหญ่สามารถปรับตัวได้ปานกลาง (ร้อยละ 74.55) ส่วนที่เหลือเป็นกลุ่มที่ปรับตัวได้น้อยและมากที่สุด (ร้อยละ 1.82 เท่ากัน) นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาความช่วยเหลือจากภาครัฐที่เกษตรกรต้องการ พบว่า การควบคุมราคาปัจจัยการผลิตเป็นประเด็นที่เกษตรกรต้องการความช่วยเหลือมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรมองว่าการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้นเป็นความจำเป็น และต้นทุนปุ๋ย ยาและฮอร์โมนเป็นต้นทุนหลักของการปลูกทุเรียน รองลงมาคือ ความช่วยเหลือด้านการตลาด และความรู้ เช่น สารเคมี มาตรฐาน GAP (รูปที่ 7.10)

รูปที่ 7.10 ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

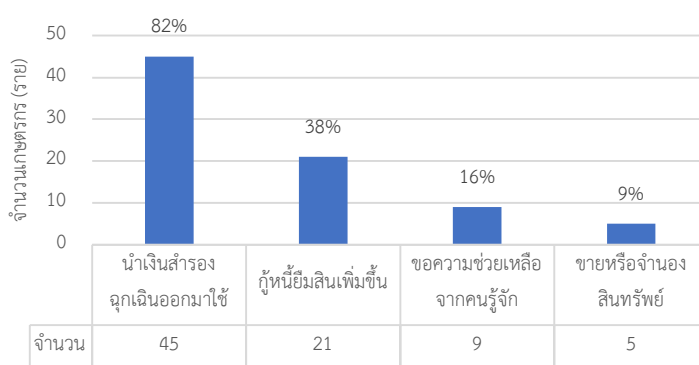
7.3.4 ผลกระทบจากการระบาดของของไวรัสโควิด-19

ผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ต่อธุรกิจการซื้อขายทุเรียนตะวันออกพบปัญหาที่รุนแรงที่สุดที่เกษตรกรเผชิญ คือ รายได้จากนอกภาคเกษตรลดลง (3.85 คะแนน) และราคาผลผลิตไม่แน่นอน (3.27 คะแนน) รองลงมาได้แก่ ราคาผลผลิตตกต่ำเพราะผลผลิตล้นตลาด (แต่ยังมีคนซื้อ) และต้องเสียค่าขนส่งแพงมากกว่าปกติ (3.04 และ 2.53 คะแนน ตามลำดับ) ส่วนปัญหาที่รุนแรงน้อยที่สุดคือ ไม่สามารถขายของในตลาดที่เคยขายได้ (2.27 คะแนน) ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าแม้ในสถานการณ์โควิด-19 เกษตรกรยังสามารถขายทุเรียนได้ไม่ต่างจากปกติมากนัก ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะการจัดการของล้งที่ปรับตัวได้ค่อนข้างรวดเร็ว แม้ในสถานการณ์โควิดทำให้ความสามารถในการรับซื้อไม่ได้ต่างไปมากนัก (รูปที่ 7.11)

รูปที่ 7.11 ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออก (สำรวจปี 2564)

การแก้ปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออกเกือบทุกครัวเรือน คือ การนำเงินฉุกเฉินออกมาใช้ (ร้อยละ 81.82) รองลงมาคือ การกู้หนี้ยืมสินเพิ่ม ขอความช่วยเหลือจากคนรู้จัก คนในครอบครัวตงงาน และ และการจ้างองสินทรัพย์ (ร้อยละ 38.18 ร้อยละ 16.36 ร้อยละ 12.73 และ ร้อยละ 9.09 ตามลำดับ) (รูปที่ 7.12) ความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์โควิดโดยการนำเงินออมออกมาใช้แสดงให้เห็นความสามารถในการสะสมทุนของเกษตรกรกลุ่มทุเรียนเพื่อรองรับความไม่แน่นอน

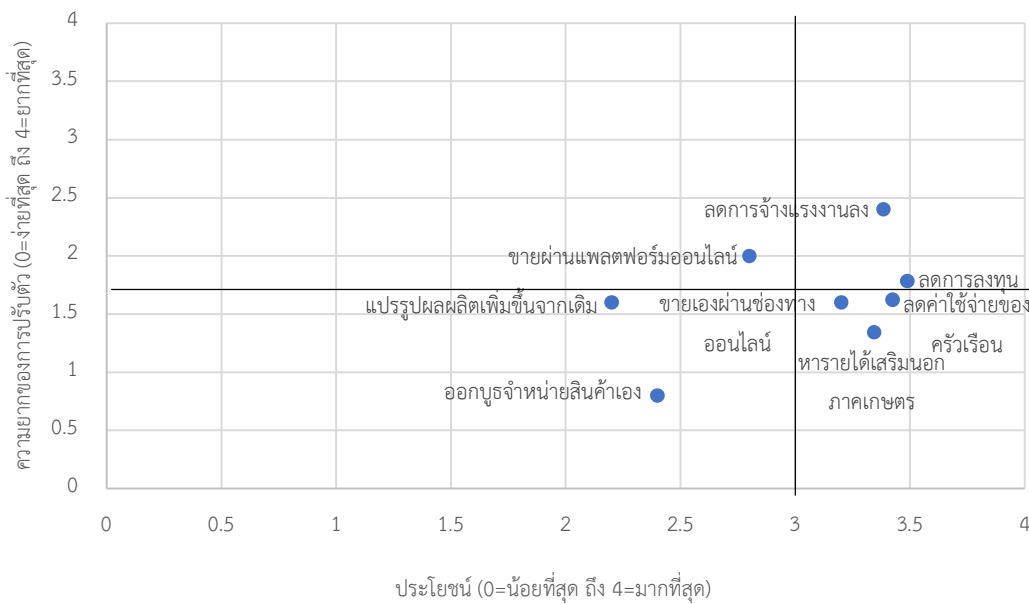
รูปที่ 7.12 การแก้ปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

สำหรับช่องทางการจัดจำหน่ายทุเรียนตะวันออกในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน 3 ช่วง คือ ช่วงปกติ (ก่อนเดือนมีนาคม 2563 ที่เกิดเหตุการณ์ไวรัสโควิด-19) ช่วงระหว่างล็อกดาวน์ (จากการระบาดของไวรัสโควิด-19 เดือนมีนาคม ถึง กรกฎาคม 2563) และช่วงหลังปลดล็อกดาวน์ (เดือนสิงหาคม 2563 เป็นต้นไป) เมื่อเกิดเหตุการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 ประเด็นที่น่าสนใจจากการเปลี่ยนแปลงช่องทางการขายผลผลิตก่อนและหลังโควิด 19 คือ ลังสามารถเพิ่มบทบาทของตนในตลาดรับซื้อได้ ในขณะที่ผู้รวบรวมท้องถิ่นลดบทบาทลง สาเหตุหนึ่งน่าจะเป็นเพราะลังสามารถรับมือกับการเงื่อนไขการนำเข้าทุเรียนที่เข้มงวดมากขึ้นในตลาดปลายทางได้ หรือมีความสามารถในการจัดการระบบการขนส่งในช่วงสถานการณ์ได้มีประสิทธิภาพมากกว่า ซึ่งส่งผลในระยะยาวหลังสถานการณ์โควิดคลี่คลายไปด้วย (ตารางที่ 7.7)

ตารางที่ 7.7 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายผู้ปลูกทุเรียนตะวันออกในลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละปี (สำรวจปี 2564)

ช่องทางการจำหน่ายผลผลิต	ช่วงปกติ	ช่วงระหว่างล็อกดาวน์	หลังปลดล็อกดาวน์
ผู้รวบรวมส่งออก (ลัง)	48.22	53.73	53.42
ผู้รวบรวมท้องถิ่น /พ่อค้ามารับซื้อ	48.11	42.00	42.65
ขายโดยตรงให้ผู้บริโภค	2.07	1.82	2.05
ขายออนไลน์	1.60	2.45	1.87
อื่นๆ	0	0.00	0.00

จากรูปที่ 7.13 และตารางที่ 7.8 จะเห็นว่าเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออกมีวิธีการปรับตัวจากผลกระทบของการถือครองจากสถานการณ์โควิด-19 หลากหลายวิธี นอกจากการเข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล (พักชำระหนี้ให้เกษตรกร 1 ปี และการจ่ายเงินเยียวยาเกษตรกร) ซึ่งเกษตรกรเห็นว่ามีประโยชน์สูงสุดแล้ว มาตรการลดค่าใช้จ่าย ทั้งการลดลงทุน (จากที่ทำตามปกติ) และลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน (ใช้จ่ายประหยัด) และลดค่าจ้างแรงงาน ก็เป็นประโยชน์มากเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การปรับตัวที่เกษตรกรเห็นว่าทำได้ยากที่สุดคือ การลดการจ้างแรงงานลง เนื่องจาก เกษตรกรต้องพึ่งพาการจ้างแรงงานทั้งที่เป็นแรงงานประจำและแรงงานชั่วคราวค่อนข้างมาก รองลงมาคือ การขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น ไปรษณีย์ไทย shopee, Lazada และลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ) สำหรับการปรับตัวที่ทำได้ง่ายที่สุดคือ ออกบูธจำหน่ายสินค้าเอง นอกจากนี้มีครัวเรือนที่อยากปรับตัวแต่ทำไม่ได้ 7 ครัวเรือน (ร้อยละ 12.73) และ 6 ครัวเรือน (ร้อยละ 10.91) ที่ไม่ต้องปรับตัวเพราะไม่ได้รับผลกระทบใดๆ สำหรับเกษตรกรบางรายที่อยากปรับตัวแต่ทำไม่ได้ โดยมากไม่รู้จะทำอย่างไร รองลงมาคือ รู้ว่าอยากทำอะไรแต่ทำไม่เป็น และไม่มีเงินทุนในการทำ (ตารางที่ 7.9)

รูปที่ 7.13 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออกจากผลกระทบของการระบาดไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564)

ตารางที่ 7.8 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออกจากผลกระทบของการระบาดไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564)

รายการ	ประโยชน์ ¹	ความยาก ²
ออกบูธจำหน่ายสินค้าเอง	2.40	0.80
ขายเองผ่านช่องทางออนไลน์ Facebook, Line	3.20	1.60
ขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น ไปรษณีย์ไทย shopee, lazada	2.80	2.00
แปรรูปผลผลิตเพิ่มขึ้นจากเดิม	2.20	1.60

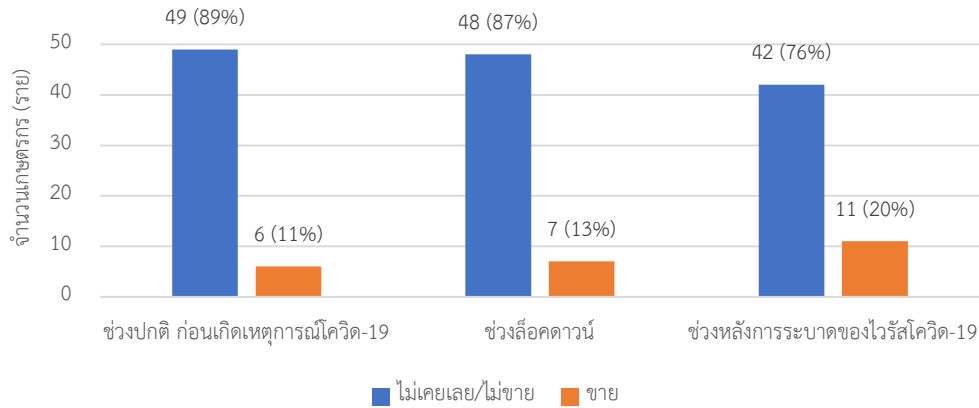
รายการ	ประโยชน์ ¹	ความยาก ²
หารายได้เสริมนอกภาคเกษตร	3.34	1.34
ลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน (ใช้จ่ายประหยัด)	3.42	1.62
ลดการจ้างแรงงานลง	3.38	2.40
ลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ)	3.49	1.78
เข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล – การจ่ายเงินเยียวยาเกษตรกร 5,000 บาท x 3 เดือน	3.58	
เข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล – พักชำระหนี้ให้เกษตรกร 1 ปี เม.ย. 63 ถึง มี.ค. 64	3.74	
ไม่จำเป็นต้องปรับตัวใดๆ เพราะไม่ได้รับผลกระทบ (ครัวเรือน)	6.00	
อยากปรับตัว แต่ทำไม่ได้ (ครัวเรือน)	7.00	

หมายเหตุ ¹ หมายถึง 0=ประโยชน์น้อย ถึง 4=ประโยชน์มากที่สุด ² หมายถึง 0=ง่ายที่สุด ถึง 4=ยากที่สุด

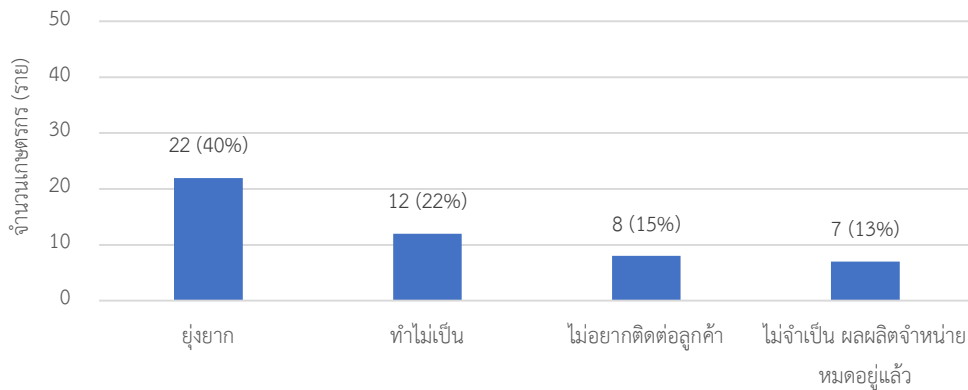
ตารางที่ 7.9 อุปสรรคของการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออกไม่ปรับตัว (สำรวจปี 2564)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่รู้จะทำอะไร	7	12.73
รู้ว่าอยากทำอะไรแต่ทำไม่เป็น	4	7.27
ไม่มีเงินทุนในการทำ	4	7.27
ไม่จำเป็น	2	3.64
อื่นๆ	0	0.00

ในด้านประสบการณ์จากรูปที่ 7.14 เกษตรกรกลุ่มทุเรียนตะวันออกเกือบทั้งหมดไม่เคยขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ (ร้อยละ 89.09) มีเกษตรกรเพียง 4 ราย (ร้อยละ 7.27) เท่านั้นที่เคยขายออนไลน์ และมีเพียง 2 ราย (ร้อยละ 3.64) เท่านั้นที่คุ้นเคยและเชี่ยวชาญการขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งเกษตรกรที่ไม่ขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า การขายออนไลน์ยุ่งยาก (ร้อยละ 40.00) นอกนั้นเห็นว่า เพราะไม่จำเป็นเนื่องจากสามารถจำหน่ายหมดอยู่แล้ว ทำไม่เป็น และ เพราะไม่อยากติดต่อกับลูกค้าโดยตรง (ร้อยละ 30.91, 21.82 และ 14.55 ตามลำดับ) (รูปที่ 7.15) แต่ในช่วงการระบาดของไวรัสโควิด-19 พบว่า เกษตรกรกลุ่มทุเรียนตะวันออกจำนวน 3 ราย (ร้อยละ 5.45) หันมาลองขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ นอกจากนี้มี 4 ราย (ร้อยละ 7.27) ที่ขายเพิ่มจากเดิมในช่วงปกติ จะเห็นได้ว่า เกษตรกรไม่ได้เผชิญปัญหาเรื่องช่องทางการขาย การขายผ่านล้งและผู้รวบรวมท้องถิ่นยังสามารถเชื่อมต่อกับเกษตรกรได้ดี เกษตรกรจึงยังไม่เห็นความจำเป็นมากนักที่ต้องมาพึ่งพาการขายออนไลน์

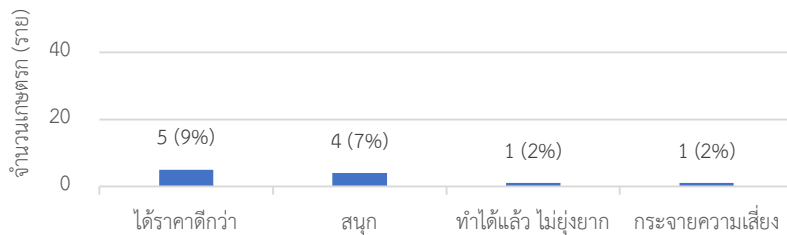

รูปที่ 7.14 การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

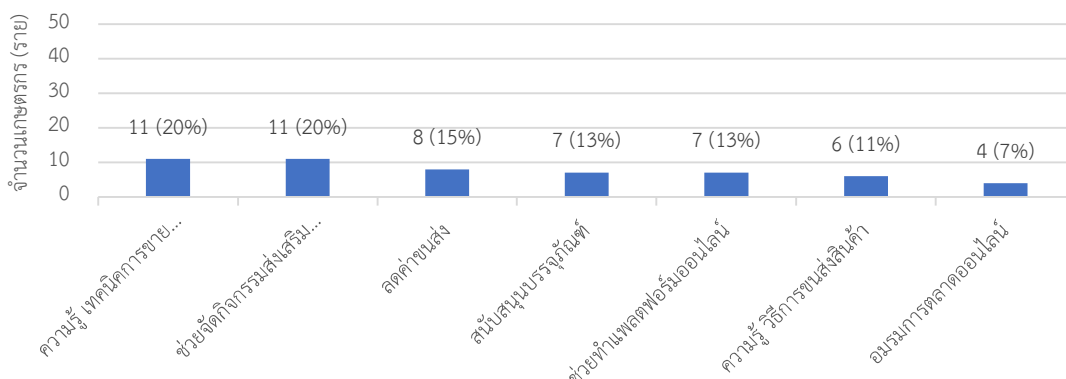
รูปที่ 7.15 เหตุผลของการไม่ปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)

นอกจากนี้ เมื่อสอบถามถึงความตั้งใจในการใช้ช่องทางการขายออนไลน์หลังช่วงปลดล็อกดาวน์ ที่สถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-10 ผ่านพ้นไปแล้ว พบว่า เกษตรกรร้อยละ 20 ตั้งใจจะขายสินค้าออนไลน์ต่อไป โดยร้อยละ 9.09 ต้องการมีช่องทางการขายออนไลน์เพื่อได้ราคาดีกว่า บางรายต้องการขายออนไลน์เพราะสนุก (ร้อยละ 7.27) บางรายเห็นว่าเพราะทำได้แล้วจึงไม่ยุ่งยาก (ร้อยละ 1.82) และช่องทางออนไลน์ช่วยกระจายความเสี่ยง (ร้อยละ 1.82) (รูปที่ 7.16) จุดแข็งของการขายออนไลน์สำหรับเกษตรกรกลุ่มนี้คือเรื่องราคา และเนื่องจากเกษตรกรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่อายุไม่มาก มีความคล่องตัวเรื่องเทคโนโลยีสามารถนำช่องทางออนไลน์มาต่อยอดได้ นอกจากนี้ แม้การขายสินค้าออนไลน์ทำให้เกษตรกรต้องยุ่งยากมากขึ้นเกี่ยวกับการขนส่ง แต่เกษตรกรสามารถแบ่งผลผลิตไม่มากนักมาขายออนไลน์เพียงเพื่อให้คิันทุนได้

**รูปที่ 7.16 เหตุผลของการปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ต่อไป
ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)**

นอกจากนี้ เมื่อสอบถามถึงการสนับสนุนที่ต้องการจากภาครัฐ เพื่อให้การปรับตัวในการขายผ่านช่องทางออนไลน์เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น การเกษตรกรกลุ่มทุเรียนตะวันออกต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านความรู้ เทคนิคการขายออนไลน์และช่วยจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาดมากที่สุด (ร้อยละ 20 เท่ากัน) รองลงมาคือ การลดค่าขนส่ง การสนับสนุนบรรจุภัณฑ์ และ ช่วยทำแพลตฟอร์มออนไลน์ (ร้อยละ 14.55, 12.73 และ 12.73 ตามลำดับ) (รูปที่ 7.17)

**รูปที่ 7.17 ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์
ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนภาคตะวันออก (สำรวจปี 2564)**

7.3.5 สรุป

จากการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหมอนทองในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า โดยส่วนใหญ่มีพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 25 ไร่/ครัวเรือน โดยเป็นพื้นที่ให้ผลผลิตร้อยละ 72 และกว่าร้อยละ 90 ของพื้นที่ให้ผลผลิตเป็นทุเรียนพันธุ์หมอนทอง แรงงานที่จ้างมีทั้งแบบประจำและชั่วคราว เกษตรกรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ อายุไม่มากและมีประสบการณ์ในการปลูกทุเรียนไม่เกิน 9 ปี มีความรู้ด้านเทคโนโลยีออนไลน์ระดับหนึ่ง มีรายได้เฉลี่ยต่อปีประมาณ 1,554,255 บาท โดยเป็นรายได้จากทุเรียนร้อยละ 90.40 ใช้เงินลงทุนการเกษตรปีละ 290,181 บาท เกษตรกรมีแหล่งน้ำเป็นของตนเอง แต่ส่วนใหญ่ก็ยังมีน้ำไม่พอใช้ตลอดทั้งปี

ร้อยละ 66 ของผลผลิตจำหน่ายในตลาดต่างประเทศ ส่วนที่เหลือจำหน่ายตลาดในประเทศ ล้งและชายให้ผู้รวบรวมท้องถิ่น /พ่อค้ามารับซื้อ มีบทบาทและสัดส่วนในการรับซื้อไม่ต่างกันมากนัก จากแนวโน้มที่ผ่านมา ราคาโดยเฉลี่ยของทุเรียนหอมทองสูงขึ้นเรื่อยๆ ทุกปี อย่างไรก็ตาม ในช่วงโควิดบทบาทของผู้รวบรวมท้องถิ่นน้อยลง ล้งเข้ามามีสัดส่วนการรับซื้อมากขึ้น ราคาทุเรียนหอมทองไม่ผันผวนมาก แม้ในช่วงสถานการณ์โควิด ทั้งนี้เนื่องจากเห็นความต้องการของตลาดที่ยังมีมากและการปรับตัวที่รวดเร็วของล้ง

ในด้านความเสี่ยง เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออกกังวลกับความเสี่ยงที่ส่งผลเสียหายต่อผลผลิตโดยตรง เช่น ภัยธรรมชาติ ทั้งลมฝน ลมพายุ และ โรคพืชและแมลง นอกจากนี้ ยังมีความกังวลในเรื่องการจัดการภายในของเกษตรกรที่อาจจะมีบางส่วนทำผลผลิตคุณภาพต่ำมาขาย ส่งผลต่อความเชื่อมั่นและการเข้ามารับซื้อผลผลิตของพ่อค้าและอาจจะขายได้ในราคาต่ำ ทั้งนี้ความกังวลที่เกิดขึ้นก็สอดคล้องกับความเสี่ยงที่เคยเกิดขึ้นจริง ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าเกษตรกรไม่ได้มีความกังวลกับความเสี่ยงด้านตลาดมากนัก ยังมั่นใจกับช่องทางการขายและความต้องการบริโภคจากตลาดปลายทางจากระดับราคาที่สูงขึ้นเรื่อยๆ แม้ในช่วงสถานการณ์โควิดเกษตรกรก็ยังขายผลผลิตได้ โดยที่ราคาไม่ได้ต่ำลงมากนัก และเกษตรกรยังไม่ได้กังวลมากนักกับการเข้ามามีบทบาทมากขึ้นของล้งจะนำไปสู่การผูกขาดการรับซื้อหรือไม่

ในด้านการปรับตัวเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออกสนใจเรื่องการใช้สารเคมีทางการเกษตรและการปลูกหลากหลายสายพันธุ์ เกษตรกรเห็นว่า การปลูกหลากหลายสายพันธุ์แม้จะมีประโยชน์มากแต่ก็ทำได้ยาก ในขณะที่การใช้สารเคมีทางการเกษตรเป็นการปรับตัวที่ง่ายที่สุดและได้ประโยชน์มากที่สุด จากการสำรวจพบว่า เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนตะวันออกที่พยายามปรับตัวรองรับความเสี่ยงสามารถปรับตัวได้เป็นส่วนใหญ่ และมองว่าภาครัฐควรช่วยในด้านการควบคุมราคาปัจจัยการผลิตมากที่สุดซึ่งเป็นเพราะต้นทุนสารเคมี ยา ปุ๋ย ฮอร์โมนเป็นต้นทุนหลักของการปลูกทุเรียน รองลงมาคือ การตลาด และ ความรู้ เช่น สารเคมี มาตรฐาน GAP ซึ่งน่าจะเป็นเพราะเกษตรกรยังเห็นโอกาสอีกมากที่จะเพิ่มการขายและเพิ่มคุณภาพการผลิตได้

สถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 ในปี 2563 นั้นมีกระทบต่อเกษตรกรหลายประการ เช่นรายได้จากนอกภาคเกษตรลดลง ราคาผลผลิตไม่แน่นอน แต่เกษตรกรเกือบทั้งหมดยังสามารถพยุงตัวในช่วงวิกฤตได้โดยนำเงินสำรองฉุกเฉินออกมาใช้ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการรองรับความเสี่ยงโดยไม่ต้องพึ่งพาการสร้างหนี้เพิ่มขึ้น

มาตรการที่เกษตรกรเห็นว่ามีความประโยชน์มากที่สุด คือ เข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐ ทั้งการพักชำระหนี้และเงินเยียวยาให้แก่เกษตรกรลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ) สำหรับเกษตรกรบางรายที่อยากปรับตัวแต่ทำไม่ได้ส่วนใหญ่เพราะไม่รู้จะทำอย่างไร เกษตรกรที่หันมาใช้ช่องทางขายผลผลิตออนไลน์ช่วงเหตุการณ์โควิด มีไม่มากนักที่ตั้งใจทำต่อแม้สถานการณ์โควิดจะคลี่คลาย ด้วยเห็นประโยชน์ในด้านราคาที่สูงกว่าขายปกติและเมื่อทำได้แล้วก็เริ่มเคยชินไม่เห็นว่าย่างยาก อีกทั้งน่าจะเป็นช่องทางกระจายความเสี่ยงช่วยในการหารายได้คืนทุน

7.4 ผลการสำรวจเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช

การศึกษาในส่วนนี้สำรวจข้อมูลเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนจากพื้นที่ อำเภอพรหมคีรี อำเภอร่อนพิบูลย์ และ อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 50 ครัวเรือน ในช่วงวันที่ 1 กันยายน 2564 ถึง 30 กันยายน 2564 โดยสามารถสรุปรายละเอียดของเกษตรกรที่ปลูกทุเรียนได้ ดังนี้

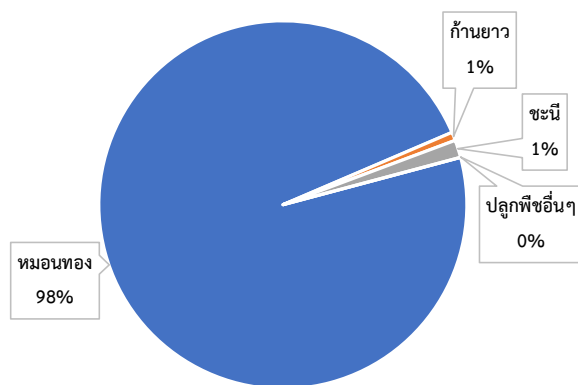
7.4.1 ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนและการทำเกษตร

ข้อมูลจากการสำรวจพบว่า โดยเฉลี่ยเกษตรกรมีอายุ 56 ปี เกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกรรมมากกว่า 31 ปี (ร้อยละ 66) โดยในแต่ละครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือน 4.30 คน ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ทำงานในภาคเกษตร (ร้อยละ 60.93) นอกนั้นทำงานนอกภาคเกษตร (ร้อยละ 25.12) หรือเป็นสมาชิกที่ไม่มีรายได้ เช่น ยังเรียนหนังสือ ชรา/ว่างงาน (ร้อยละ 13.96) (ตารางที่ 7.10)

ตารางที่ 7.10 ข้อมูลประชากรของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
อายุ (ปี)	55.67	
ประสบการณ์ในอาชีพเกษตรกร (ราย)		
- 0-5 ปี	2	4.00
- 5-10 ปี	3	6.00
- 11-20 ปี	7	14.00
- 21-30 ปี	5	10.00
- 31 ปีขึ้นไป	33	66.00
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนรวม (คน)	4.30	
- ทำงานในภาคเกษตร	2.62	60.93
- ทำงานนอกภาคเกษตร	1.08	25.12
- ยังเรียนหนังสือ	0.50	11.63
- ชรา/ว่างงาน	0.10	2.33

เกษตรกรมีพื้นที่เพาะปลูกค่อนข้างน้อย เฉลี่ยร้อยละ 9.88 ไร่ เป็นพื้นที่ให้ผลผลิต 7.92 ไร่ พื้นที่ให้ผลผลิตส่วนใหญ่ 7.74 ไร่ เป็นทุเรียนหมอนทองเกือบทั้งหมด(ร้อยละ 97.73) นอกจากนั้นเป็นพันธุ์ชะนี 0.12 ไร่ (ร้อยละ 1.52) และพันธุ์ก้านยาว 0.06 ไร่ (ร้อยละ 0.76) สำหรับแหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกพบว่า เกษตรกรทั้งหมดมีแหล่งน้ำ (ร้อยละ 100.00) และส่วนมาก มีน้ำเก็บกักไว้ใช้อย่างเพียงพอตลอดทั้งปี ส่วนที่ดินที่เกษตรกรทั้งหมดใช้เพาะปลูกทั้งหมดเป็นที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนเอง (รูปที่ 7.18 และตารางที่ 7.11)

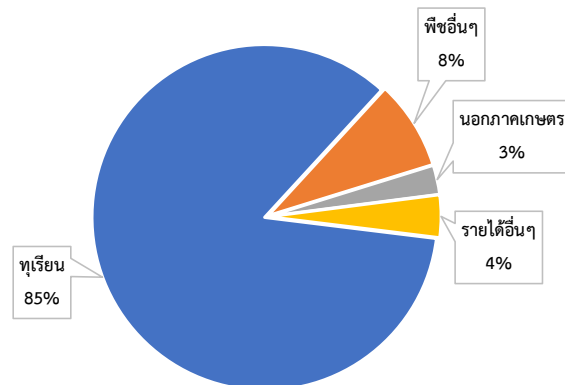

รูปที่ 7.18 สัดส่วนพื้นที่เกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

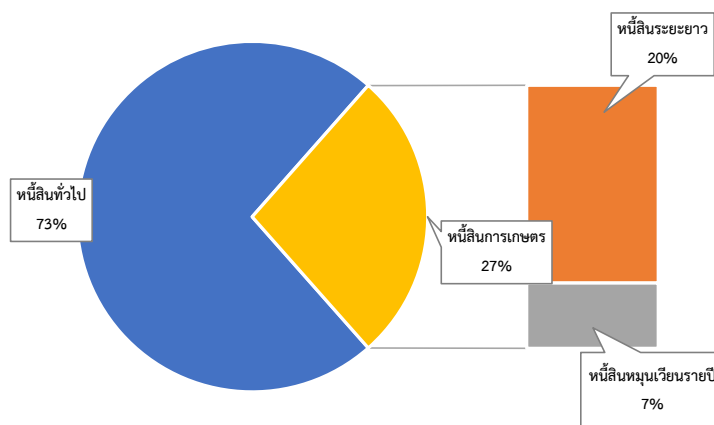
ตารางที่ 7.11 พื้นที่ทำเกษตรกรรมของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

ลักษณะการทำเกษตรกรรม	จำนวน	ร้อยละ
พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)	9.88	
พื้นที่ให้ผลผลิต (ไร่)	7.92	
หมอนทอง	7.74	(97.73)
ก้านยาว	0.06	(0.76)
ชะนี	0.12	(1.52)
อื่นๆ	0	(0.00)
จำนวนปีที่ปลูกทุเรียน (ปี)	9.88	
แหล่งน้ำ		
- มีแหล่งน้ำ (ครัวเรือน)	50	(100.00)
สระน้ำขุด	3	(6.00)
อื่นๆ	47	(94.00)
- น้ำที่กักเก็บไว้เพียงพอ	43	(86.00)
- น้ำที่กักเก็บไม่เพียงพอ	7	(14.00)
กรรมสิทธิ์ที่ดิน (%)		
- ที่ดินตนเอง	100	
- ที่ดินเช่า	0	
- อื่นๆ	0	

ในการทำการเกษตร โดยเฉลี่ยแล้ว ครัวเรือนใช้แรงงาน 3.90 คน เป็นแรงงานประจำ 2.76 คน (ร้อยละ 70.77) ซึ่งแรงงานประจำส่วนใหญ่เป็นสมาชิกในครัวเรือนในขณะที่แรงงานชั่วคราว มีร้อยละ 29.23 (รูปที่ 7.19 และตารางที่ 7.12)

รูปที่ 7.20 สัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

รูปที่ 7.21 สัดส่วนหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

ตารางที่ 7.13 รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

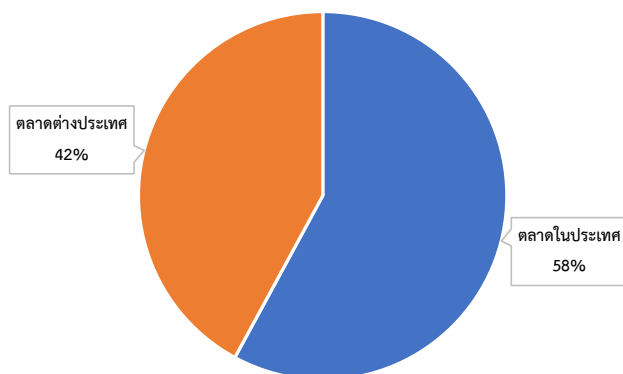
รายการ	จำนวน	ร้อยละ
รายได้รวม (บาท/ครัวเรือน/ปี)	730,460	
- รายได้จากทุเรียน	620,000	84.88
- รายได้จากพืชอื่นๆ	61,200	8.38
- รายได้จากนอกภาคเกษตร	20,200	2.77
- รายได้อื่นๆ	29,060	3.98
รายได้จากทุเรียน (ต่อไร่)	80,103	
หนี้สินรวม (บาท/ครัวเรือน)	364,300	
- หนี้สินทั่วไป	266,000	73.02
- หนี้สินเกี่ยวกับการเกษตร	98,300	26.98
หนี้สินระยะยาว	74,000	20.31
หนี้สินหมุนเวียนรายปี	24,300	6.67
สัดส่วนหนี้สินหมุนเวียนรายปีต่อรายได้จากทุเรียน	0.04	

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
สัดส่วนหนี้สินหมุนเวียนรายปีต่อรายได้จากภาคเกษตร	0.04	
- รายได้รวมจากภาคเกษตร (บาท)	681,200	
- หนี้สินหมุนเวียนรายปี (บาท)	24,300	
เงินลงทุนรายปีในการปลูกทุเรียน (บาท)	183,500	
สัดส่วนเงินลงทุนรายปีต่อรายได้จากทุเรียน	0.30	

เกษตรกรกลุ่มนี้มีรายได้จากการปลูกทุเรียนสูงกว่าเงินลงทุนที่ต้องใช้ต่อปีและสูงกว่าหนี้สินหมุนเวียนรายปี นอกจากนี้หากเกิดปัญหากับผลผลิตทุเรียน รายได้จากพืชอื่นๆ และนอกภาคเกษตรยังสามารถรับภาระหนี้สินหมุนเวียนรายปีได้ แสดงให้เห็นศักยภาพทางการเงินหากจำเป็นต้องลงทุนเพื่อปรับตัวรองรับความเสี่ยง

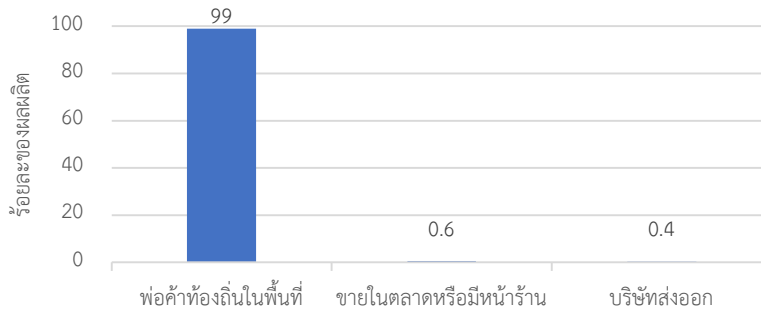
7.4.2 รูปแบบผลผลิต การจำหน่าย และราคา ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช

รูปแบบของผลผลิตทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราชพบว่า เกษตรกรผลิตและจำหน่ายทั้งหมดในรูปแบบผลสดส่วนเส้นทางของผลผลิตนั้นมากกว่าครึ่งส่งจำหน่ายในประเทศ (ร้อยละ 57.93) ส่วนที่เหลือส่งออกตลาดต่างประเทศ (ร้อยละ 42.07) (รูปที่ 7.22)

รูปที่ 7.22 สัดส่วนตลาดการจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

ลักษณะการจำหน่ายผลผลิต จะเห็นว่า ช่วงปกติทั่วไปเกษตรกรขายผลผลิตเกือบทั้งหมดผ่านพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่เป็นหลัก (ร้อยละ 99.00) มีเพียงส่วนน้อยที่ขายในตลาดหรือมีหน้าร้าน และขายให้บริษัทส่งออก (ร้อยละ 0.60 และ 0.40 ตามลำดับ) แสดงให้เห็นอำนาจของพ่อค้าท้องถิ่นในตลาดรับซื้อ เกษตรกรยังไม่มีทางเลือกในด้านช่องทางการขายเท่าไรนัก หากพ่อค้าท้องถิ่นประสบปัญหาในการรับซื้อหรือเผชิญความเสี่ยง ภาระจะถูกส่งต่อให้เกษตรกรโดยตรงได้ (รูปที่ 7.23)

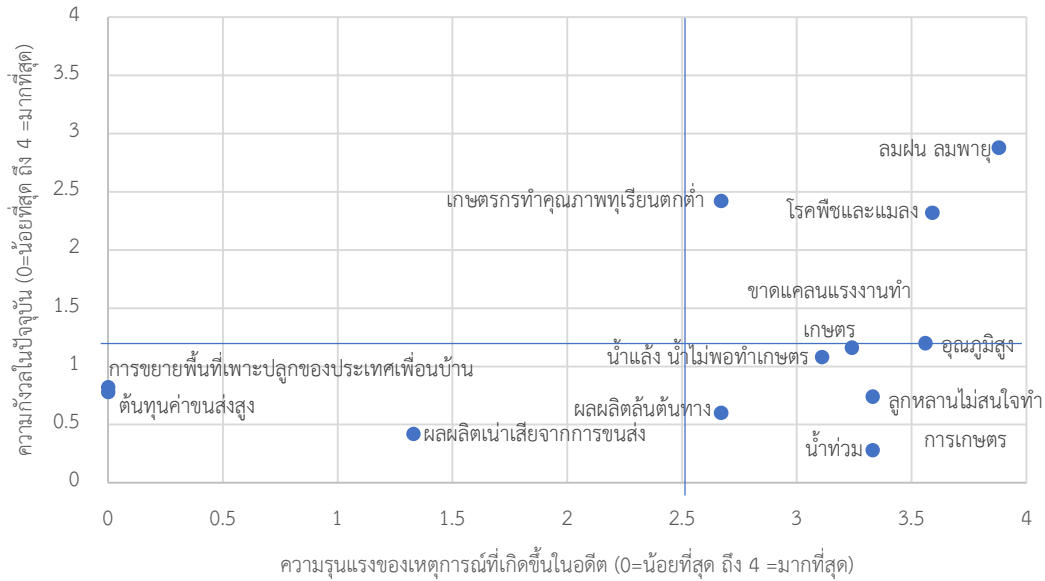

รูปที่ 7.23 สัดส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

7.4.3 ความเสี่ยงของเกษตรกร

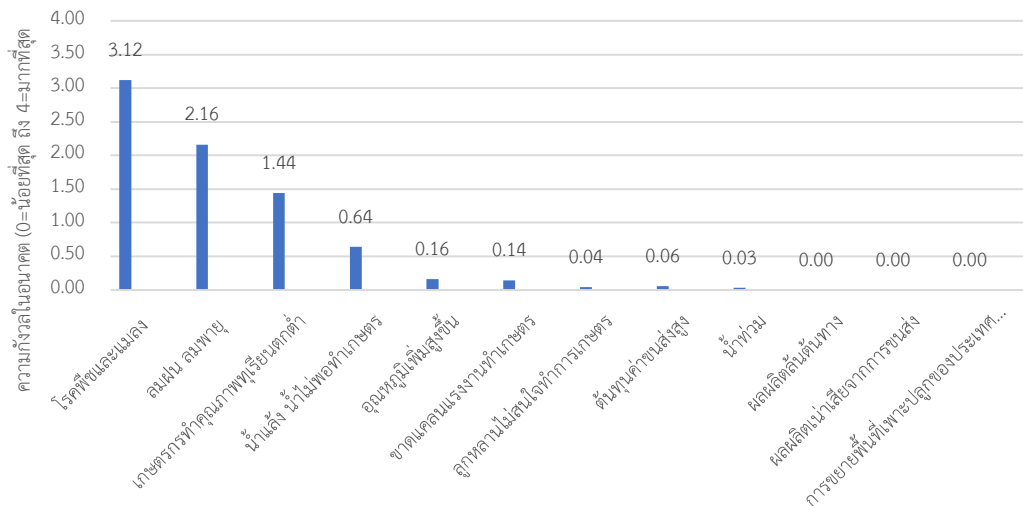
การสำรวจความเสี่ยงของเกษตรกรโดยจำแนกความเสี่ยงออกเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ ภัยธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อความเสียหายของผลผลิตโดยตรง ด้านการตลาด และด้านปัจจัยการผลิต (รายละเอียดในส่วนที่ 6.3.3) จากการสำรวจความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา (2559-2563) พบว่า ความเสี่ยงที่รุนแรงที่เกษตรกรเผชิญโดยส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความเสียหายของผลผลิต ได้แก่ ลมฝน ลมพายุ (3.88 คะแนน) โรคพืชและโรคแมลง (3.59 คะแนน) และอุณหภูมิที่สูงขึ้น (3.56 คะแนน) น้ำท่วม (3.33 คะแนน) และน้ำแล้ง (3.24 คะแนน) ในขณะที่แรงงานก็เป็นปัญหาใหญ่ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนหมอนทองในภาคตะวันออก เนื่องจากมีการพึ่งพิงแรงงานจ้างค่อนข้างมาก ทำให้เกษตรกรมีความกังวลกับปัญหาแรงงาน ได้แก่ ลูกหลานไม่สนใจทำการเกษตร (3.33 คะแนน) และขาดแคลนแรงงานทำการเกษตร (3.11 คะแนน) ค่อนข้างมากกว่ากลุ่มอื่นๆ อย่างชัดเจน (รูปที่ 7.24)

ในขณะที่เมื่อสำรวจความกังวลของเกษตรกรต่อความเสี่ยงในปัจจุบัน พบว่า ความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลมากที่สุดลำดับต้นๆ สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เผชิญจริง คือ ความเสี่ยงด้านโรคพืชและโรคแมลง (2.32 คะแนน) และปัญหาลมฝน ลมพายุ (2.88 คะแนน) และเป็นที่น่าสนใจคือ เกษตรกรมีความกังวลกับปัญหาคุณภาพทุเรียน เช่น การตัดทุเรียนอ่อน ไม่ได้คุณภาพ ทำให้พ่อค้าไม่รับซื้อหรือทุเรียนราคาตกในระดับที่ค่อนข้างสูง (2.42 คะแนน) แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรเริ่มมองเห็นความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในการบริหารจัดการของเกษตรกร และที่สำคัญ ปัญหานี้เป็นปัญหาของส่วนรวม หากมีเกษตรกรบางรายทำก็จะเสียชื่อเสียงในภาพรวมและส่งผลกระทบต่อราคาและการรับซื้อของเกษตรกรโดยรวม (รูปที่ 7.24)

รูปที่ 7.24 ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและความกังวลในปัจจุบันของความเสี่ยงที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราชเผชิญ (สำรวจปี 2564)

ความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้า มากที่สุดคือ โรคพืชและโรคแมลง (3.12 คะแนน) โดยมีคะแนนความกังวลสูงกว่าความเสี่ยงอื่นอย่างมาก รองลงมาคือ ลมฝน ลมพายุ (2.16 คะแนน) และคุณภาพผลผลิตตกต่ำ ราคาตกพ้อค้าไม่รับซื้อ (1.44 และ 0.64 คะแนน) ส่วนความเสี่ยงที่เกษตรกรไม่กังวลต่อไปในอนาคตเลย คือ ผลผลิตล้นต้นทาง ผลผลิตเน่าเสียจากการขนส่งและการขยายพื้นที่เพาะปลูกของประเทศเพื่อนบ้าน (รูปที่ 7.25)

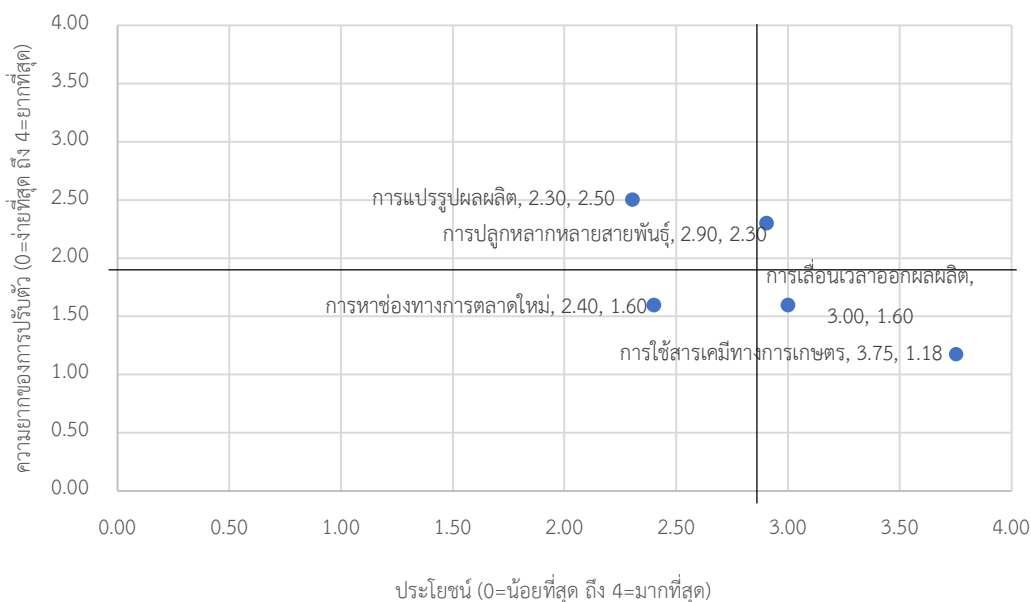
รูปที่ 7.25 ความกังวลต่อความเสี่ยงในอนาคตของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

ดังนั้นเมื่อพิจารณาอันดับของความเสี่ยงทั้ง 3 ประการ คือ ความรุนแรงที่เผชิญ ความกังวลในปัจจุบัน และความกังวลในอนาคตพบว่า มีความสอดคล้องกัน โดยความเสี่ยงจากธรรมชาติคือโรคพืชและแมลง และ ลมฝน ลมพายุ เป็นความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลและกังวลในอนาคตมาก และเกิดความรุนแรงมากเช่นกัน (ตารางที่ 7.14)

ตารางที่ 7.14 ภาพรวมลำดับความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

อันดับ	ความรุนแรงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต	ความกังวล	ความกังวลในอนาคต
1	ลมฝน ลมพายุ	โรคพืชและแมลง	โรคพืชและแมลง
2	โรคพืชและแมลง	ลมฝน ลมพายุ	ลมฝน ลมพายุ
3	อุณภูมิสูง	เกษตรกรทำคุณภาพทุเรียนต่ำ	เกษตรกรทำคุณภาพทุเรียนต่ำ

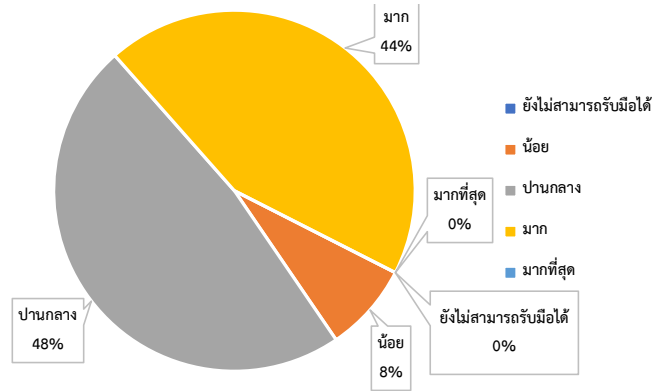
เกษตรกรเห็นว่าวิธีการปรับตัวที่ใช้แล้วเกิดประโยชน์มากที่สุด คือ การใช้สารเคมีทางการเกษตร (3.75 คะแนน) และทำได้ง่ายที่สุดด้วย (1.18 คะแนน) รองลงมาคือการเลื่อนเวลาออกผลผลิตซึ่งทำได้ไม่มากนัก (เนื่องจากทุเรียนทางภาคใต้จะออกหลังจากฤดูของภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้ว ทำให้การพยายามทำนอกฤดู อาจจะไม่สำคัญเท่าที่พบในพื้นที่อื่น) และการปลูกหลากหลายสายพันธุ์ แต่ทำได้ยากกว่าวิธีอื่นๆ ทั้งนี้เกษตรกรมองว่าการแปรรูปมีประโยชน์น้อยที่สุดและทำได้ยากที่สุด (รูปที่ 7.26)

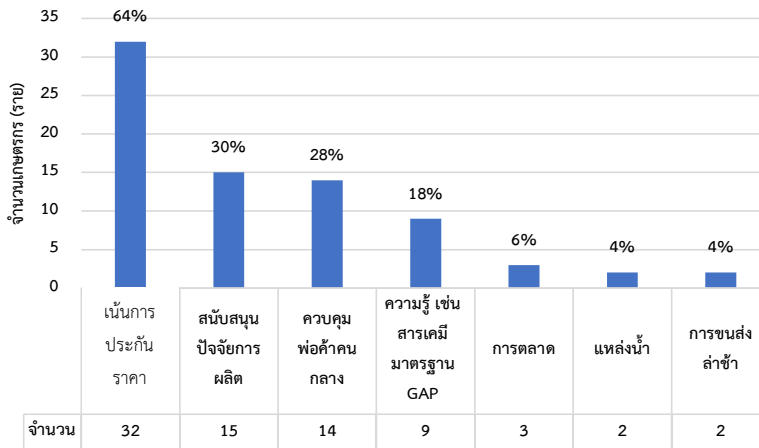
รูปที่ 7.26 การปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราชจากความเสี่ยงที่เผชิญ (สำรวจปี 2564)

หลังจากที่เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราชใช้วิธีการปรับตัวจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้วผลปรากฏว่า เกษตรกรส่วนใหญ่สามารถปรับตัวได้ดี (รูปที่ 7.27) นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาความช่วยเหลือจากภาครัฐที่เกษตรกรต้องการ พบว่า การเน้นการประกันราคาเป็นประเด็นที่เกษตรกรเห็นว่ามีความสำคัญมากที่สุด

รองลงมาคือ สนับสนุนปัจจัยการผลิต และควบคุมพ่อค้าคนกลาง (ร้อยละ 64.00 ร้อยละ 30.00 และร้อยละ 28.00 ตามลำดับ) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรกังวลกับการไม่มีอำนาจต่อรองในมือ อำนาจในการรับซื้ออยู่ที่ผู้รวบรวมท้องถิ่น เกษตรกรยังไม่มีกลุ่มวิสาหกิจที่แข็งแกร่งเป็นทางเลือกของการรับซื้อ จึงสนใจเรื่องการประกันราคาและการควบคุมพ่อค้าคนกลาง (รูปที่ 7.28)

รูปที่ 7.27 ศักยภาพในการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

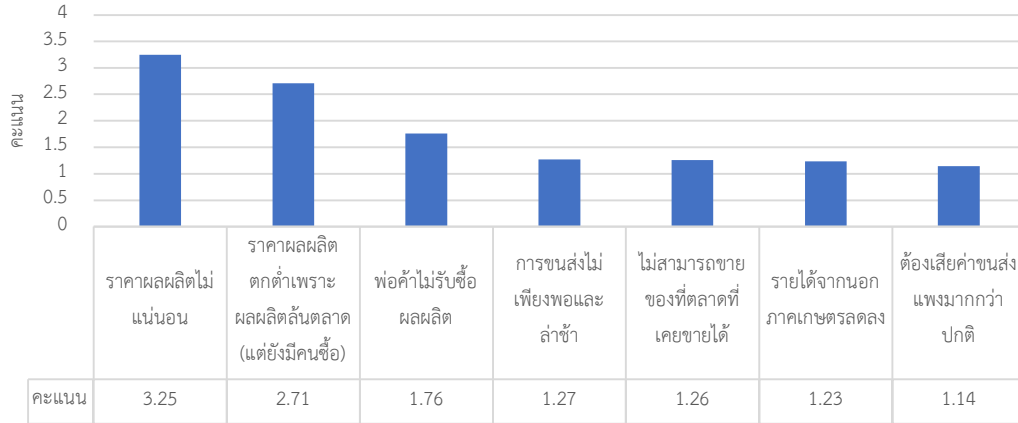
รูปที่ 7.28 ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

7.4.4 ผลกระทบจากการระบาดของของไวรัสโควิด-19

จากการสำรวจพบว่า เกษตรกรกลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่ (40 ราย หรือร้อยละ 80) ไม่ได้รับผลกระทบจากการลือคดวุ่นจากสถานการณ์โควิดหรือได้รับในระดับน้อยมาก เนื่องจากยังสามารถขายผลผลิตได้และได้ราคาที่ดี

อย่างไรก็ตาม เกษตรกรบางราย (10 ราย หรือร้อยละ 20) ได้ที่รับผลกระทบเกิดจาก คือ ความไม่แน่นอนของราคาผลผลิต และราคาต่ำเพราะผลผลิตล้นตลาด (แต่ยังมีคนซื้อ) (3.25 คะแนน และ 2.71 คะแนน) รองลงมา คือ พ่อค้าไม่รับซื้อผลผลิต และการขนส่งไม่เพียงพอและล่าช้า (1.76 คะแนน และ 1.2 คะแนน ตามลำดับ) ส่วนปัญหาที่รุนแรงน้อยที่สุด คือ ต้องเสียค่าขนส่งแพงมากกว่าปกติ (1.14 คะแนน)

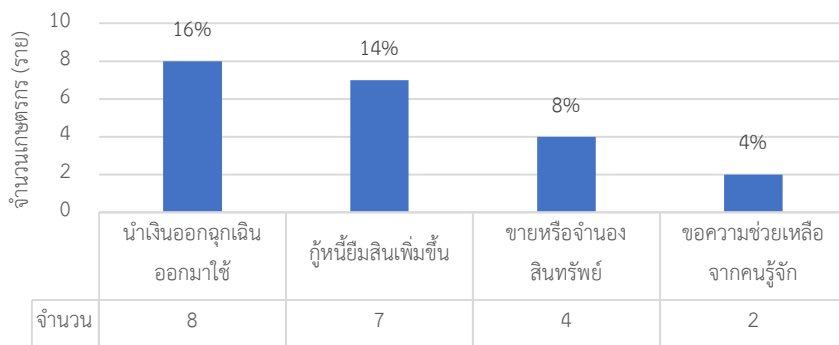
เกษตรกรกลุ่มนี้ไม่มีทางเลือกในช่องทางการขายมากนัก ในช่วงสถานการณ์การลือคตาวนจากจะต้องพึ่งพาความสามารถของพ่อค้าท้องถิ่นในการปรับตัวกับความเสี่งต่าง ๆ นอกจากนี้ สถานการณ์โควิดยังทำให้ทำให้บริษัทส่งออกที่เริ่มเข้ามามีบทบาทออกจากพื้นที่ไป แล้วสัดส่วนการรับซื้อเกือบทั้งหมดไปอยู่พ่อค้าท้องถิ่น (รูปที่ 7.29)

รูปที่ 7.29 ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ ตอบเฉพาะเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ (จำนวน 10 ราย)

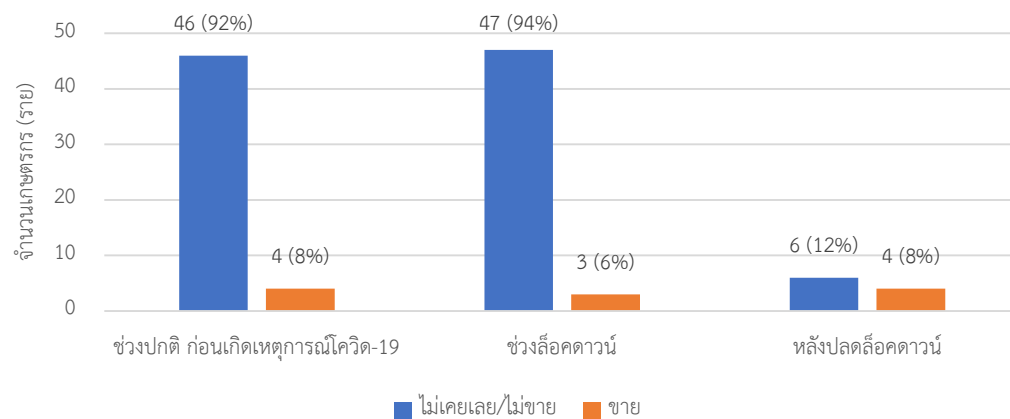
สำหรับเกษตรกรที่การลือคตาวนจากสถานการณ์โควิด 19 ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ ส่วนหนึ่งแก้ไขปัญหาด้วยการนำเงินฉุกเฉินออกมาใช้ บางส่วนใช้การกู้หนี้ยืมสินมากขึ้นโดยรวมเกษตรกรใช้วิธีการปรับตัวจากผลกระทบของสถานการณ์โควิด-19 หลายวิธี โดยวิธีที่เห็นว่ามีประโยชน์ที่สุด คือ ขายเองผ่านช่องทางออนไลน์ Facebook, Line และการลดค่าใช้จ่ายทั้งของครัวเรือน ลดการจ้างแรงงานลง ลดการลงทุน (จากที่ทำตามปกติ) รวมถึงการเข้ารับมาตรการช่วยเหลือจากรัฐบาลทั้งการจ่ายเงินเยียวยาเกษตรกรและพักชำระหนี้ให้เกษตรกร 1 ปี (5.00 คะแนน เท่ากัน) รองลงมา คือ หารายได้เสริมนอกภาคเกษตร) ทั้งนี้มีเกษตรกร 2 ราย ที่อยากปรับตัวแต่ทำไม่ได้ เพราะทำไม่เป็น (รูปที่ 7.30)

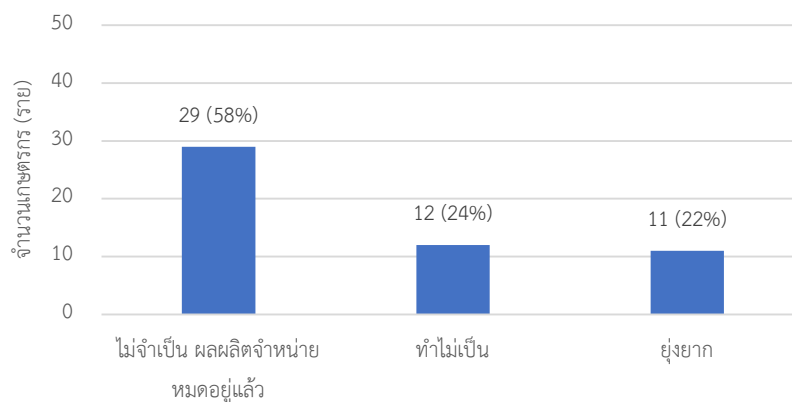
รูปที่ 7.30 การแก้ไขปัญหาผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ ตอบเฉพาะเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ (จำนวน 10 ราย)

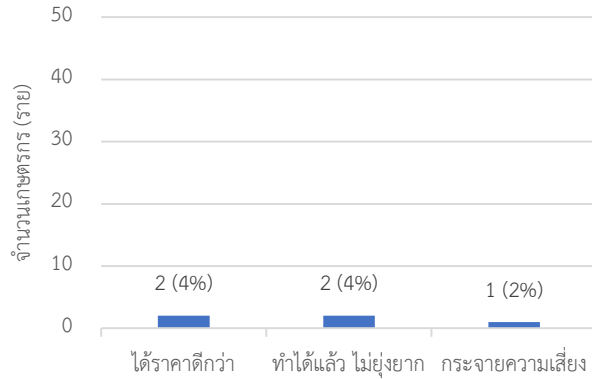
การปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ ในด้านประสบการณ์ เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนจังหวัด นครศรีธรรมราชเกือบทั้ง 50 รายไม่เคยขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์ (ร้อยละ 92) มีเกษตรกรเพียง 3 ราย (ร้อยละ 6) เท่านั้นที่เคยขายออนไลน์ และมีเกษตรกรที่คุ้นเคยและเชี่ยวชาญการขายผลผลิตผ่านช่องทางออนไลน์เพียงแค่ 1 ราย (รูปที่ 7.31) เมื่อเกิดเหตุการณ์การล็อกดาวน์จากสถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 เกษตรกรส่วนใหญ่ก็ไม่ได้เห็นความสำคัญของการเพิ่มช่องทางการขายออนไลน์ ส่วนใหญ่ เห็นว่าไม่จำเป็นเพราะผลผลิตจำหน่ายหมดอยู่แล้ว (ร้อยละ 58) นอกนั้นเห็นว่า ทำไม่เป็น (ร้อยละ 24) และยุ่งยาก (ร้อยละ 22) (รูปที่ 7.32) เมื่อสอบถามถึงความตั้งใจในการใช้ช่องทางการขายออนไลน์หลังสถานการณ์โควิด ผ่านพ้นไปแล้ว พบว่า เกษตรกรจำนวน 6 ราย จะไม่ขายผ่านช่องทางออนไลน์แน่นอน นอกจากนี้มีอีก 4 ราย ที่จะขายบ้าง (รูปที่ 7.33) ด้วยเห็นข้อดีในเรื่องของราคาที่สามารถขายได้ค่อนข้างสูงและเมื่อทำได้แล้วก็รู้สึกว่าจะไม่ยุ่งยากที่จะทำต่อ

รูปที่ 7.31 การขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

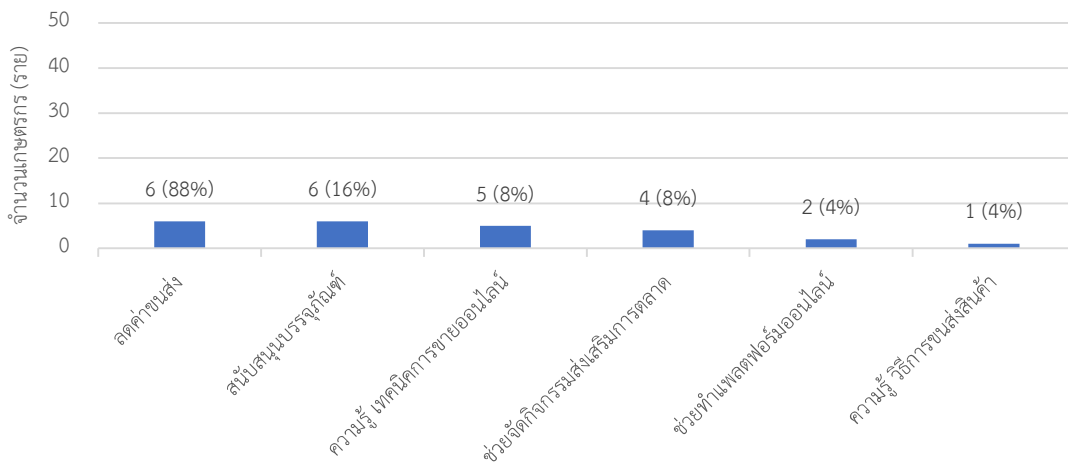

รูปที่ 7.32 เหตุผลของการไม่ปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

รูปที่ 7.33 เหตุผลของการปรับตัวโดยการขายผลผลิตออนไลน์ต่อไปของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน
จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

นอกจากนี้ เมื่อสอบถามถึงการสนับสนุนที่ต้องการจากภาครัฐ เพื่อให้การปรับตัวในการขายผ่านช่องทางออนไลน์เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น การเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราชต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านสนับสนุนบรรจุภัณฑ์ และลดค่าขนส่ง (ร้อยละ 12 เท่ากัน) รองลงมาคือ ความรู้ เทคนิคการขายออนไลน์ (ร้อยละ 10) ช่วยจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาด ช่วยทำแพลตฟอร์มออนไลน์ และความรู้ วิธีการขนส่งสินค้า (ร้อยละ 8, 4 และ 2 ตามลำดับ) (รูปที่ 7.34)

รูปที่ 7.34 ความต้องการสนับสนุนในการขายออนไลน์ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน
จ.นครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

7.4.5 สรุป

ข้อมูลจากการสำรวจพบว่าเกษตรกรมีอายุค่อนข้างมาก มีประสบการณ์ในทำเกษตรกรรมมานาน มีพื้นที่เพาะปลูกน้อย พื้นที่ให้ผลผลิตส่วนใหญ่เป็นทุเรียนหมอนทอง (ร้อยละ 97.73) โดยเฉลี่ยแรงงานประจำส่วน

ใหญ่เป็นสมาชิกในครัวเรือน เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยต่อปี 730,460 บาท ซึ่งเป็นส่วนใหญ่เป็นรายได้จากทุเรียน ร้อยละ 84.88 โดยแต่ละครัวเรือนใช้เงินลงทุนรายปี 183,500 บาท หรือประมาณร้อยละ 25 ของรายได้ต่อปี

รูปแบบของผลผลิตทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราชพบว่า เกษตรกรผลิตและจำหน่ายทั้งหมดในรูปแบบทุเรียนผลสด มากกว่าครึ่งส่งจำหน่ายในประเทศ ส่วนที่เหลือส่งออกตลาดต่างประเทศช่วงปกติทั่วไป เกษตรกรขายผลผลิตเกือบทั้งหมดผ่านพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่ มีเพียงส่วนน้อยมากที่ขายในตลาดหรือมีหน้าร้าน และขายให้บริษัทส่งออก ราคาที่ขายได้ค่อนข้างสูง และมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ ผันผวนไม่มากนัก

ในด้านความเสี่ยง เมื่อพิจารณาอันดับของความเสี่ยงทั้ง 3 ประการ คือ ความรุนแรงที่เผชิญ ความกังวล และความกังวลในอนาคต พบว่า โรคพืชและแมลง และ ลมฝน ลมพายุ เป็นความเสี่ยงที่เกษตรกรกังวลและกังวลในอนาคตมาก และเกิดความรุนแรงมากขึ้น

หลังจากที่เกษตรกรเผชิญกับความเสี่ยงแล้วมีความเห็นว่าวิธีการปรับตัวที่ใช้แล้วเกิดประโยชน์มากที่สุด คือ การใช้สารเคมีทางการเกษตรและทำได้ง่าย รองลงมาคือ การเลื่อนเวลาออกผลผลิตซึ่งทำได้ไม่ยาก และการปลูกหลากหลายสายพันธุ์แต่ทำได้ยาก หลังจากเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราชใช้วิธีการปรับตัวจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้วผลปรากฏว่า เกษตรกรส่วนใหญ่สามารถปรับตัวได้ดี นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาความช่วยเหลือจากภาครัฐที่เกษตรกรต้องการ พบว่าการประกันราคา และควบคุมพ่อค้าคนกลางเป็นสิ่งที่เกษตรกรสนใจและต้องการมาก รองลงมาคือ สนับสนุนปัจจัยการผลิต สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรกลุ่มนี้ยังไม่มีทางเลือกในช่องทางการขายมากนักและยังไม่มีอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลางมากนัก จึงต้องการความมั่นใจว่าจะมีผู้ซื้อและได้ราคาที่ดี

การถือคดาวนจากสถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 ในปี 2563 นั้นแม้ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรกลุ่มนี้มากนัก แต่ผลกระทบที่เกษตรกรโดยรวมเผชิญ คือ ราคาผลผลิตไม่แน่นอน และราคาผลผลิตตกต่ำเพราะผลผลิตล้นตลาด (แต่ยังมีคนซื้อ) รองลงมา คือ พ่อค้าไม่รับซื้อผลผลิต และการขนส่งไม่เพียงพอและล่าช้า

สำหรับเกษตรกรที่ปรับตัว เกษตรกรเห็นว่าวิธีที่มีประโยชน์ที่สุด คือ ขายเองผ่านช่องทางออนไลน์ Facebook, Line ลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ลดการจ้างแรงงานลง ลดการลงทุน เข้ารับมาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล นอกจากนี้ เมื่อสอบถามถึงการสนับสนุนที่ต้องการจากภาครัฐเพื่อให้เกิดการปรับตัวในการขายผ่านช่องทางออนไลน์เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น เกษตรกรต้องการการสนับสนุนด้านสนับสนุนบรรจุกฎเกณฑ์ และลดค่าขนส่ง รองลงมาคือ ความรู้ เทคนิคการขายออนไลน์ เป็นต้น

7.5 การเปรียบเทียบความเสี่ยงและการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน

ในภาพรวมรูปแบบผลผลิตของทุเรียนตะวันออกและทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นการปลูกทุเรียนหมอนทองเป็นหลัก และขายทุเรียนสดทั้งหมด โดยมีทั้งการขายในตลาดในประเทศและขายส่งออกเป็นหลัก ทั้งนี้กลุ่มทุเรียนตะวันออกจะเน้นส่งออกต่างประเทศมากกว่ากลุ่มทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช เกษตรกรเป็นกังวลความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติเรื่อง โรคพืชและแมลง ลมฝนลมพายุ มากกว่าความเสี่ยงด้านตลาด เช่น ราคาผลผลิตตกต่ำ เนื่องจากความต้องการบริโภคปลายทางยังสูงมาก โดยก่อนช่วงโควิด เกษตรกรทุเรียนตะวันออกพึ่งพาลังและผู้รวบรวมท้องถิ่นในสัดส่วนที่ไม่ต่างกันนัก ขายผลผลิตผ่านบริษัทส่งออกเป็นหลัก ในขณะที่เกษตรกรทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราชขายผลผลิตผ่านพ่อค้าท้องถิ่นในพื้นที่เกือบทั้งหมด

7.5.1 ลักษณะการทำเกษตร

ลักษณะการจ้างงานทั้งเกษตรกรทุเรียนตะวันออกและใต้มีการใช้แรงงานประจำเป็นหลัก โดยแรงงานประจำเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกในครัวเรือนเช่นกัน นอกจากนี้ ยังพบว่า เกษตรกรมีการใช้แรงงานในจำนวนใกล้เคียงกัน แต่ในภาคตะวันออกจะมีพื้นที่ปลูกมากกว่ามาก ทำให้จำนวนแรงงานต่อพื้นที่เพาะปลูกของทุเรียนตะวันออกต่ำกว่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชเฉลี่ย 0.14 คนต่อไร่ และ 0.39 คนต่อไร่ ตามลำดับ และเกษตรกรทุเรียนตะวันออกพึ่งพาการจ้างแรงงานจากที่อื่นมากกว่าเกษตรกรจังหวัดนครฯ ที่มีสัดส่วนการใช้แรงงานในครัวเรือนสูงกว่า ทำให้เกษตรกรภาคตะวันออกมีความกังวลเกี่ยวกับแรงงานมากกว่า และการปรับตัวด้วยการลดการจ้างแรงงานจะส่งผลต่อเกษตรกรภาคตะวันออกมากกว่าเกษตรกรจังหวัดนครศรีธรรมราช (ตารางที่ 7.15)

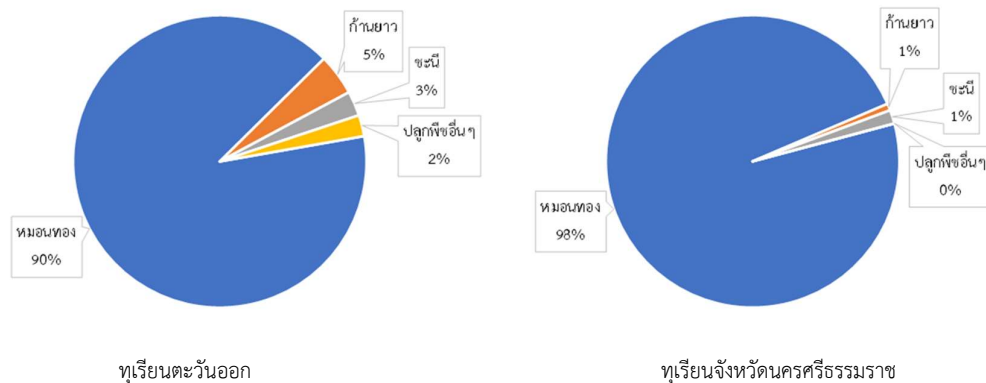
ตารางที่ 7.15 จำนวนแรงงานในสวนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

แรงงาน (คน)	ภาคตะวันออก			จ.นครศรีธรรมราช			P-value
	แรงงานทั้งหมด	แรงงานต่อไร่ (ทั้งหมด)	แรงงานต่อไร่ (ทุเรียน)	แรงงานทั้งหมด	แรงงานต่อไร่ (ทั้งหมด)	แรงงานต่อไร่ (ทุเรียน)	
จำนวนแรงงานในสวน	3.55 (100)	0.14	0.20	3.90 (100)	0.39	0.49	0.065*
- แรงงานประจำ	3.00 (84.51)	0.12	0.17	2.76 (70.77)	0.28	0.35	0.619
สมาชิกในครัวเรือน	2.07 (58.31)	0.08	0.12	2.56 (65.64)	0.26	0.32	0.014**
จ้างแรงงานอื่น	0.93 (26.20)	0.04	(0.05)	0.20 (5.13)	0.02	0.03	0.015**
- แรงงานชั่วคราว	0.55 (15.49)	0.02	0.03	1.14 (29.23)	0.12	0.14	0.119

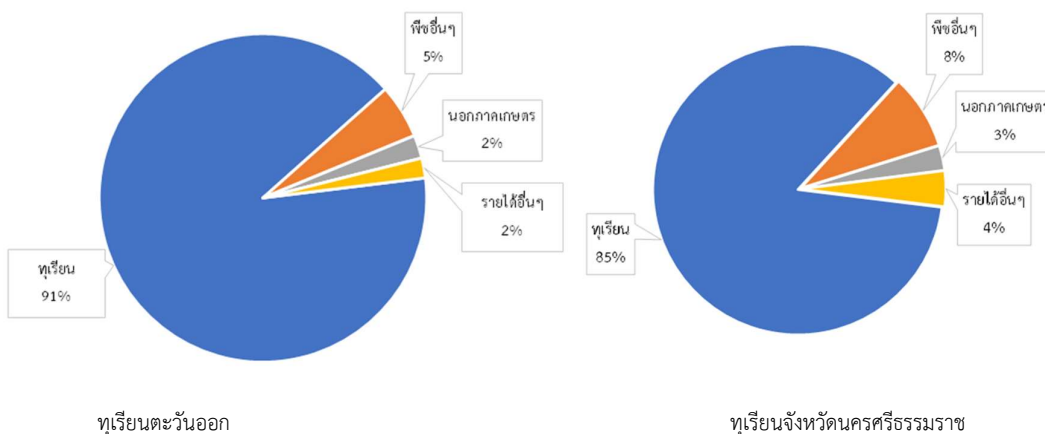
แรงงาน (คน)	ภาคตะวันออก			จ.นครศรีธรรมราช			P-value
	แรงงานทั้งหมด	แรงงานต่อไร่ (ทั้งหมด)	แรงงานต่อไร่ (ทุเรียน)	แรงงานทั้งหมด	แรงงานต่อไร่ (ทั้งหมด)	แรงงานต่อไร่ (ทุเรียน)	
สมาชิกในครัวเรือน	0.00 (0.00)	0.00	0.00	0.16 (4.10)	0.02	0.02	0.378
จ้างแรงงานอื่น	0.55 (15.49)	0.02	0.03	0.98 (25.13)	0.10	0.12	0.284

หมายเหตุ () ตัวเลขในวงเล็บ หมายถึง ร้อยละ, * และ** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ระดับ 0.1 และ 0.05 ตามลำดับ

เกษตรกรในพื้นที่จังหวัดนครฯ เป็นเกษตรกรที่มีพื้นที่ปลูกขนาดเล็กมีรายได้ต่อปีต่ำกว่าเกษตรกรภาคตะวันออกประมาณกึ่งหนึ่ง แต่เกษตรกรเน้นการปลูกทุเรียนหอมทองเกือบทั้งหมดและใช้เงินลงทุนค่อนข้างต่ำด้วยราคาทุเรียนหอมทองสูงกว่าทุเรียนพันธุ์อื่นๆ ทำให้รายได้ต่อไร่ของเกษตรกรนครฯ ไม่ต่างจากเกษตรกรภาคตะวันออกมากนัก เกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีรายได้จากพืชอื่นและมีรายได้จากทุเรียนที่สูงกว่าหนี้สินหมุนเวียนรายปี มีศักยภาพในการสะสมทุนและการลงทุนเพื่อปรับตัวรองรับความเสี่ยง (ตารางที่ 7.16 รูปที่ 7.35 และรูปที่ 7.36)

รูปที่ 7.35 เปรียบเทียบสัดส่วนพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

รูปที่ 7.36 เปรียบเทียบสัดส่วนรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

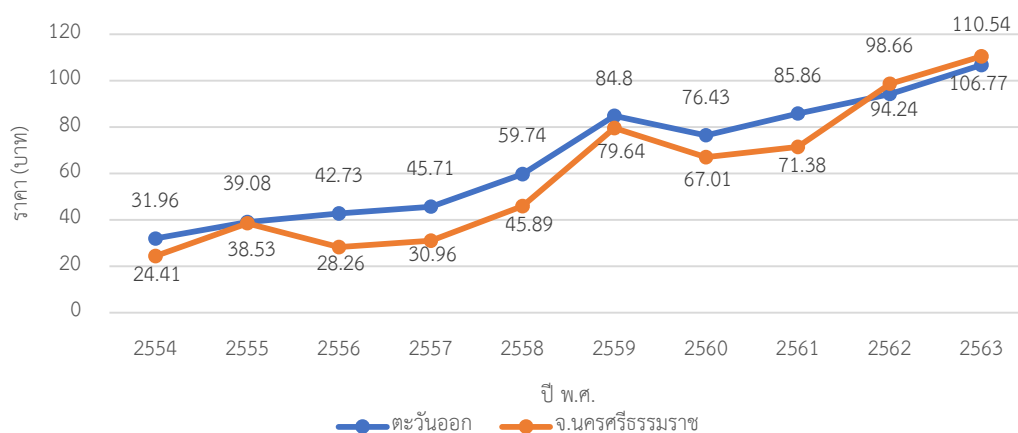
ตารางที่ 7.16 รายได้และหนี้สินของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

รายได้และหนี้สิน (บาท)	ทุเรียนตะวันออก		ทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช		P-value
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
รายได้รวม (บาท/ครัวเรือน/ปี)	1,554,255		730,460		0.101
- รายได้สุทธิจากทุเรียน	1,405,091	90.40	620,000	84.88	0.002***
- รายได้จากพืชอื่นๆ	83,091	5.35	61,200	8.38	0.087*
- รายได้จากนอกภาคเกษตร	35,582	2.29	20,200	2.77	0.383
- รายได้อื่นๆ	30,491	1.96	29,060	3.98	0.153
รายได้จากทุเรียนต่อไร่ (บาท/ไร่)	86,627		80,103		
หนี้สินรวม (บาท/ครัวเรือน)	224,909		364,300		0.087
- หนี้สินทั่วไป	44,545	19.81	266,000	73.02	0.132
- หนี้สินเกี่ยวกับการเกษตร	180,364	80.19	98,300	26.98	0.455
หนี้สินระยะยาว	101,818	45.27	74,000	20.31	0.588
หนี้สินหมุนเวียนรายปี	78,545	34.92	24,300	6.67	0.898

หมายเหตุ * และ *** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.1 และ 0.01 ตามลำดับ

7.5.2 รูปแบบการผลิต การขาย และราคา

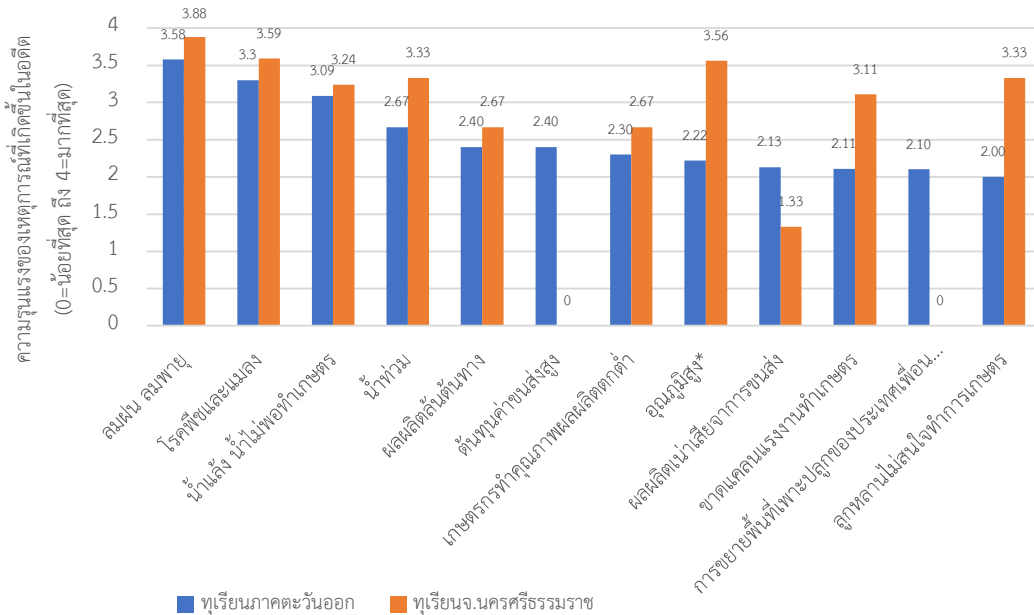
ข้อมูลจากการสำรวจและข้อมูลจากกรมส่งเสริมการเกษตรแสดงให้เห็นไปในทางเดียวกันว่า ราคาทุเรียนทั้งภาคใต้และภาคตะวันออกมีความใกล้เคียงกัน แม้ว่าทุเรียนทางตะวันออกจะเป็นที่นิยมในด้านคุณภาพและมีปริมาณผลผลิตมาก แต่ทุเรียนในภาคใต้จะให้ผลผลิตในช่วงหลัง (เหมือนกับนอกฤดู) ทำให้ปริมาณผลผลิตมีน้อยเมื่อเทียบกับความต้องการ ผลักดันให้ราคาสูงขึ้นและมีความผันผวนไม่มาก และที่น่าสังเกตคือ ราคาทุเรียนหมอนทองของทั้งสองพื้นที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว ทำให้เกษตรกรไม่ค่อยมีความห่วงกังวลกับปัญหาด้านการตลาดและการขายมากนัก (รูปที่ 7.37)

รูปที่ 7.37 ราคาของทุเรียนพันธุ์หมอนทองภาคตะวันออกและจังหวัดนครศรีธรรมราช (สำรวจปี 2564)

ที่มา: ระบบสารสนเทศการผลิตทางการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร ประมวลผลโดยผู้วิจัย

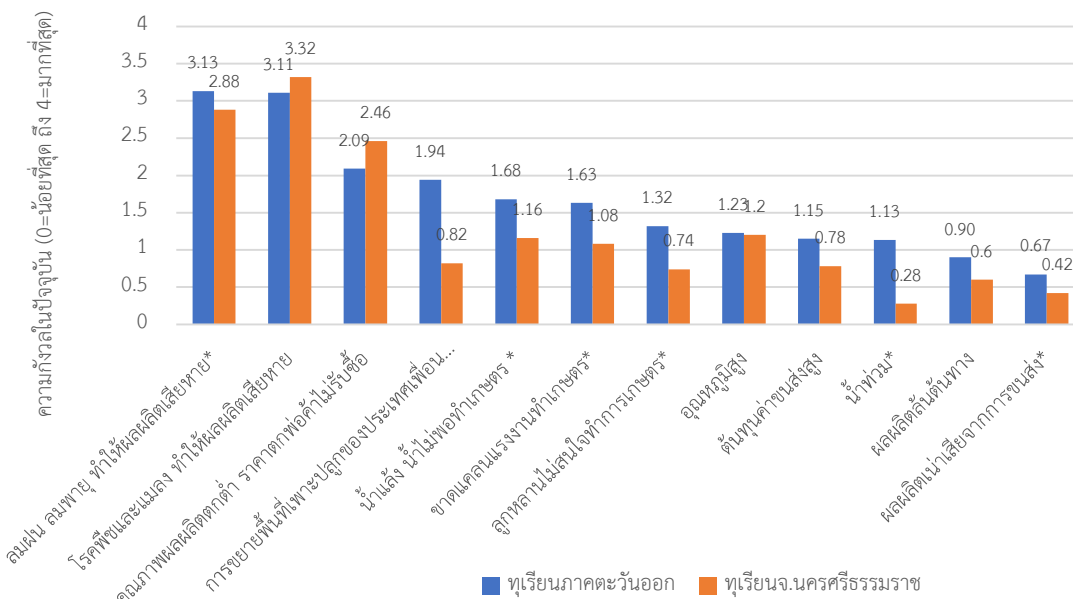
เกษตรกรทั้งสองกลุ่มเผชิญความเสี่ยงและระดับความรุนแรงที่ต่างกัน แต่ความเสี่ยงที่รุนแรงที่สุด 3 อันดับแรกในรอบ 5 ปีที่ผ่านมาที่ทั้งสองกลุ่มเผชิญ เป็นความเสี่ยงจากธรรมชาติที่ทำให้ผลผลิตเสียหายโดยตรง เกษตรกรกลุ่มทุเรียนภาคตะวันออกเผชิญปัญหาลม โรคพืชและแมลง และน้ำแล้ง ในขณะที่ความเสี่ยงที่กลุ่มทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราชเผชิญปัญหา ลม โรคพืชและแมลง และอุณหภูมิสูง (รูปที่ 7.38)

รูปที่ 7.38 เปรียบเทียบความรุนแรงของการเผชิญความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ * หมายถึง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01

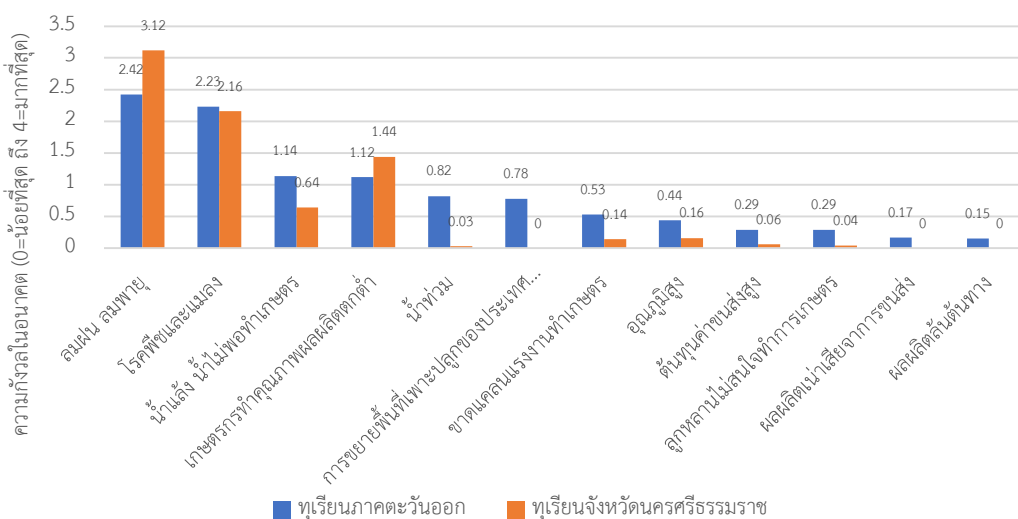
ความกังวลต่อความเสี่ยงในปัจจุบันของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีรูปแบบที่คล้ายกัน นั่นคือมีความกังวลส่วนใหญ่ต่อประเด็นภัยธรรมชาติที่ทำให้ผลผลิตเสียหาย ได้แก่ ลม และโรคพืชและแมลง และรองลงมาคือประเด็นการทำทุเรียนคุณภาพต่ำออกสู่ตลาดที่จะส่งผลกระทบต่อ การรับซื้อและราคา ส่วนความแตกต่างที่เห็นได้ชัดคือ เกษตรกรในจังหวัดนครฯ มีความกังวลในภาพรวมต่ำกว่า โดยเฉพาะในประเด็น ปัญหาน้ำท่วม-น้ำแล้ง การขยายพื้นที่ปลูกของประเทศเพื่อนบ้าน (เนื่องจากผลผลิตออกในช่วงนอกฤดูอยู่แล้ว ทำให้มีผลผลิตน้อยกว่าความต้องการ) และการขาดแคลนแรงงาน (เนื่องจากปลูกในพื้นที่น้อยกว่าและพึ่งพิงแรงงานนอกครัวเรือนน้อยกว่า) (รูปที่ 7.39)

รูปที่ 7.39 เปรียบเทียบความกังวลในปัจจุบันของของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ * หมายถึง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

สำหรับความกังวลสำหรับอนาคต เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มก็ยังมีรูปแบบความกังวลคล้ายกัน โดยเฉพาะในประเด็นภัยที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตโดยตรง ได้แก่ โรคพืชและแมลง และลม โดยเฉพาะเกษตรกรในนครฯ ที่มีคะแนนความกังวลเรื่องโรคพืชและแมลงสูงมาก นอกจากนี้ทั้งสองแล้ว ปัญหาการผลิตผลผลิตที่คุณภาพต่ำก็ได้รับความกังวลในระดับปานกลางทั้ง 2 พื้นที่ การที่เกษตรกรพึ่งพาพ่อค้าคนกลางในพื้นที่เป็นผู้รวบรวมสินค้าทั้งหมด ทำให้ประเด็นการขาดอำนาจต่อรองปรากฏผ่านการความกังวลเรื่องการถูกปฏิเสธไม่รับซื้อ ส่วนปัญหาน้ำจะเป็นประเด็นที่เกษตรกรในภาคตะวันออกกังวล ทั้งน้ำท่วมและน้ำแล้ง

รูปที่ 7.40 เปรียบเทียบความกังวลในอนาคตของความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

ทั้งนี้ หากนำข้อมูลคะแนนเฉลี่ยความกังวลต่อความเสี่ยงต่างในปัจจุบันของเกษตรกร (RISK_CONCERN คะแนนระหว่าง 0-4) มาหาความสัมพันธ์กับตัวแปรต่างๆ โดยตัวแปรต้นประกอบด้วย ตัวแปรที่เกี่ยวข้อง

(5) ลักษณะทั่วไปของเกษตรกร ได้แก่

- ประสบการณ์ในการปลูกทุเรียน (EXP_D) (ปี)
- การศึกษา (EDU_D) (ตัวแปร dummy โดย 0 หมายถึงต่ำกว่ามัธยม และ 1 หมายถึงตั้งแต่ มัธยมขึ้นไป)

(6) ลักษณะการเพาะปลูก⁶

- พื้นที่ปลูกทุเรียน (AREA_D) (ไร่)
- การมีแหล่งน้ำ (WATER_D) (ตัวแปร dummy โดย 0 หมายถึงไม่มีแหล่งน้ำ และ 1 หมายถึง มีแหล่งน้ำ)
- สัดส่วนพื้นที่ปลูกทุเรียนต่อพื้นที่ทั้งหมด (AREA_MAJOR_D) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)

(7) ลักษณะด้านเศรษฐกิจเบื้องต้น

- รายได้ของเกษตรกร (REV_D) (บาท/ปี)
- หนี้สินของเกษตรกร (DEBT_D) (บาท)
- เงินลงทุนปลูกพืชต่อรายได้ (COST_D) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)

(8) ลักษณะด้านการขายสินค้า

- สัดส่วนการขายผ่านช่องทางหลักต่อการขายทั้งหมด (SELL_MAJOR_D) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)
- สัดส่วนการขายสินค้าต่างประเทศ (SELL_ABROAD_D) (สัดส่วนระหว่าง 0-1)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธี Ordinary Least Square พบว่า สำหรับเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน ตัวแปรที่มีผลต่อความกังวลของเกษตรกรในภาพรวมอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ ประสบการณ์ และสัดส่วนของการขายผลผลิตไปตลาดต่างประเทศ โดยเกษตรกรที่มีประสบการณ์มากมีแนวโน้มที่จะมีคะแนนความกังวลน้อยกว่า ในขณะที่เกษตรกรที่ขายผลผลิตไปต่างประเทศมากก็มีความกังวลน้อยกว่าเช่นกัน น่าจะเนื่องจากเกษตรกรกลุ่มนี้มั่นใจในคุณภาพและตลาดต่างประเทศมีความต้องการสูง ความผันผวนน้อยกว่า (ตารางที่ 7.17)

⁶ ตัวแปรอีกตัวหนึ่งที่อาจจะส่งผลคือ พื้นที่ภาคตะวันออกหรือภาคใต้ แต่จากข้อมูล พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับรายได้ค่อนข้างมาก จึงอาจจะก่อให้เกิดปัญหา Multicollinearity ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะตัดตัวแปรนี้ออก

ตารางที่ 7.17 ผลการวิเคราะห์ตัวแปรที่มีผลต่อความกังวลต่อความเสี่ยงในภาพรวม

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์
C	2.283***
EXP_D	-0.018***
EDU_D	-0.014
AREA_D	0.003
AREA_MAJOR_D	-0.240
REV_D	3.53x10 ⁻⁸
DEBT_D	-2.65x10 ⁻⁸
COST_D	-0.010
SELL_MAJOR_D	-0.155
SELL_ABOARD_D	-0.297*

หมายเหตุ *** และ * หมายถึงมีระดับนัยสำคัญที่ 0.01 และ 0.1 ตามลำดับ

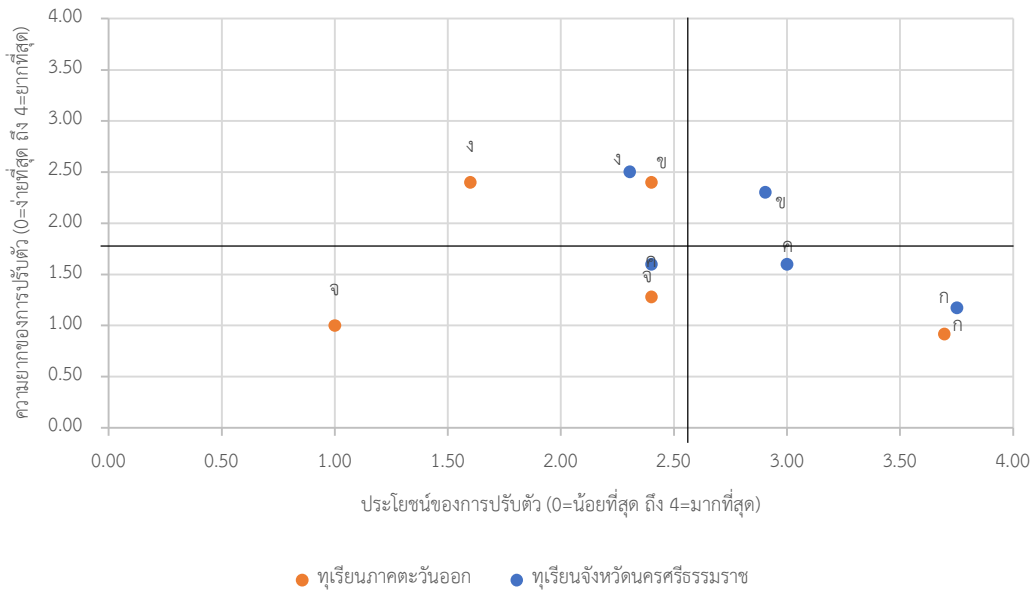
ส่วนการใช้ Ordered Logit เพื่อวิเคราะห์ความสามารถในการฟื้นตัวของเกษตรกรหลังจากเผชิญเหตุการณ์ไม่ปกติพบว่า ตัวแปรที่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการฟื้นตัวของเกษตรกร ได้แก่ ประสบการณ์ และสัดส่วนการขายผลผลิตในต่างประเทศ เช่นเดียวกับกับความกังวล โดยเกษตรกรที่มีประสบการณ์มากมีแนวโน้มที่จะฟื้นตัวจากเหตุการณ์ไม่ปกติได้ดีกว่า และเกษตรกรที่มีสัดส่วนการขายผลผลิตในต่างประเทศสูงก็มีแนวโน้มที่จะฟื้นตัวได้ดีกว่าเช่นกัน สำหรับเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนแล้ว ประสบการณ์ความเชี่ยวชาญและตลาดต่างประเทศเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรอย่างชัดเจน (ตารางที่ 7.18)

ตารางที่ 7.18 ผลการวิเคราะห์ความสามารถในการฟื้นตัวของเกษตรกร

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์
EXP_D	0.058**
EDU_D	-0.783
AREA_D	-0.001
AREA_MAJOR_D	0.328
REV_D	-1.23x10 ⁻⁷
DEBT_D	-6.84x10 ⁻⁸
COST_D	-0.017
SELL_MAJOR_D	1.530
SELL_ABOARD_D	2.058***

หมายเหตุ *** และ ** หมายถึงมีระดับนัยสำคัญที่ 0.01 และ 0.5 ตามลำดับ

ในด้านการปรับตัวหรือการพัฒนาเพื่อรองรับความเสี่ยง กลุ่มเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม เห็นประโยชน์ของการใช้สารเคมีทางการเกษตรมากที่สุดและในขณะเดียวกันก็มองว่าเป็นวิธีการปรับตัวที่ค่อนข้างง่าย กลุ่มที่ปลูกทุเรียนทั้งสองกลุ่มยังเห็นประโยชน์ของการปลูกหลากหลายสายพันธุ์และการเลื่อนเวลาออกผลผลิต การที่ทั้งสองกลุ่มเห็นตรงกันและให้ความสำคัญกับการเพิ่มการใช้สารเคมี มีนัยยะต่อการพัฒนาคุณภาพทุเรียนส่งออก และปัญหาการใช้สารเคมีที่มากเกินไปจนเกิดความจำเป็น (รูปที่ 7.41)

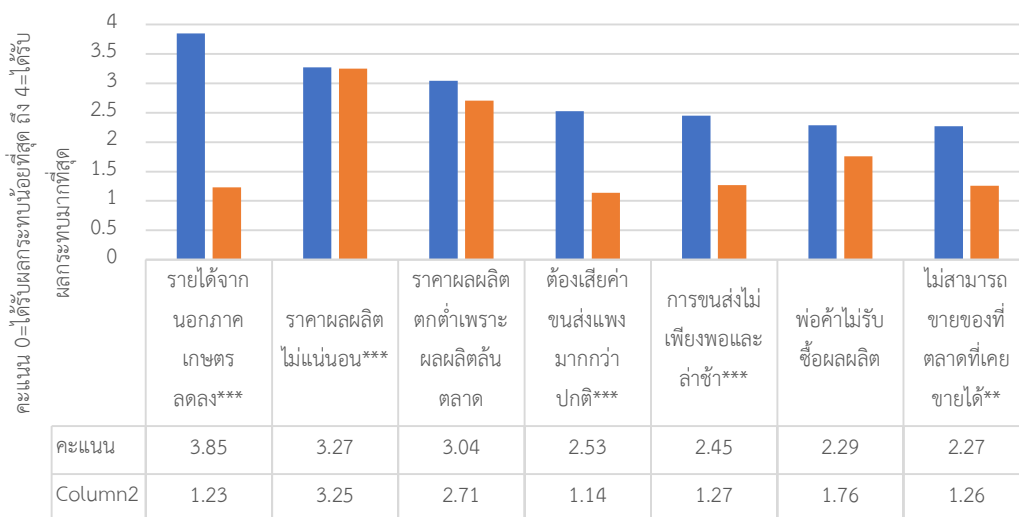

รูปที่ 7.41 เปรียบเทียบการปรับตัวของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนจากผลกระทบของไวรัสโควิด-19 (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ ก = การใช้สารเคมีทางการเกษตร ข = การปลูกหลากหลายสายพันธุ์ ค = การเลื่อนเวลาออกผลผลิต
 ง = การแปรรูปผลผลิต จ = การหาช่องทางการตลาดใหม่

จากวิธีการปรับตัวและแนวทางการพัฒนาที่แตกต่างกันของเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม ส่งผลให้ความต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐแตกต่างกันไปด้วย ผู้ปลูกทุเรียนตะวันออกให้ความสำคัญกับเรื่องการควบคุมราคาปัจจัยการผลิต การตลาด และความรู้ เช่น สารเคมี มาตรฐาน GAP ความต้องการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าทุเรียนภาคตะวันออกที่ผลิตมากกว่าร้อยละ 65 ส่งออกไปตลาดต่างประเทศ ต้องเผชิญกับเรื่องเงื่อนไขการนำเข้าที่สำคัญกับปริมาณสารตกค้าง และปัญหาโรค/แมลงในผลผลิต เกษตรกรต้องการความรู้ในเรื่องนี้ให้สามารถพัฒนามาตรฐานทุเรียนแข่งขันในตลาดส่งออกได้ นอกจากนี้การที่ต้นทุนสารเคมีเป็นสัดส่วนสำคัญในต้นทุนการปลูกทุเรียนที่มีความจำเป็นต้องใช้สารเหล่านี้ เกษตรกรต้องการการช่วยเหลือในด้านนี้เป็นสำคัญ ในขณะที่เกษตรกรจ. นครศรีธรรมราชให้ความสำคัญกับเรื่องของราคา เช่น การประกันราคา ผลักดันราคาให้สูงขึ้น การสนับสนุนปัจจัยการผลิต และการควบคุมพ่อค้าคนกลาง เนื่องจากต้องเผชิญปัญหาเรื่องการขาดอำนาจการต่อรองกับพ่อค้าท้องถิ่น

แม้ทั้งนี้ว่าเกษตรกรทั้งสองกลุ่มจะเผชิญปัญหาราคาไม่แน่นอนและราคาตกต่ำในช่วงสถานการณ์โควิด แต่หากพิจารณาจากระดับความรุนแรงของปัญหาที่เผชิญพบว่า โควิดส่งผลต่อกลุ่มทุเรียนตะวันออกแตกต่างจากกลุ่มทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช สะท้อนให้เห็นทั้งเรื่องรายได้นอกภาคเกษตรลดลง ราคาผลผลิตไม่แน่นอน และราคาผลผลิตตกต่ำ (รูปที่ 7.42)

รูปที่ 7.42 ผลกระทบต่อเกษตรกรจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 ของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

หมายเหตุ ***, ** หมายถึง มีระดับนัยสำคัญที่ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับ

จากข้อมูลทั้งหมดที่นำเสนอมาข้างต้น สามารถสรุปการเปรียบเทียบความแตกต่างและลักษณะเฉพาะของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงออกมาได้ 8 ประเด็น ดังนี้ การปลูก การขาย ราคา รายได้และหนี้สิน ความกังวลต่อความเสี่ยง การพัฒนาและการปรับตัว นโยบายรัฐ ผลกระทบจากโควิดและการปรับตัว (ตารางที่ 7.19)

ตารางที่ 7.19 สรุปการเปรียบเทียบความแตกต่างและลักษณะเฉพาะของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (สำรวจปี 2564)

ประเด็น	ทุเรียนตะวันออก	ทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช
การขาย	ตลาดต่างประเทศ (จีน) ตลาดในประเทศ ขายผ่านผู้รวบรวมส่งออก (ล้ง) ผู้รวบรวมท้องถิ่น / พ่อค้ามารับซื้อ ขายผลสด	ตลาดในประเทศ (เป็นหลัก) ตลาดต่างประเทศ ขายผ่านผู้รวบรวมส่งออก (ล้ง) ผู้รวบรวมท้องถิ่น / พ่อค้ามารับซื้อ ขายผลสด
ราคา	85 บาท/กก. (ระหว่าง 54 – 131 บาท/กก.)	91 บาท/กก. (ระหว่าง 54 – 119 บาท/กก.)
รายได้และหนี้สิน	รายได้เกือบทั้งหมดมาจากทุเรียน หนี้สินการเกษตรรายปีต่ำ (180,364 บาท)	รายได้เกือบทั้งหมดมาจากทุเรียน หนี้สินการเกษตรรายปีต่ำ (98,300 บาท)
ความกังวลต่อความเสี่ยง	ภาพรวมมีความกังวล (1.67/4) ลมฝน ลมพายุ โรคพืชและแมลง คุณภาพผลผลิตตกต่ำ	ภาพรวมมีความกังวล (1.31/4) โรคพืชและแมลง ลมฝน ลมพายุ คุณภาพผลผลิตตกต่ำ

ประเด็น	ทุเรียนตะวันออก	ทุเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช
การพัฒนาและ การปรับตัว	มาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล – การจ่ายเงิน เยียวยาเกษตรกร 5,000 บาท x 3 เดือน มาตรการช่วยเหลือของรัฐบาล – พักชำระหนี้ให้ เกษตรกร 1 ปี เม.ย. 63 ถึง มี.ค. 64	ไม่จำเป็นต้องปรับตัวใดๆ เพราะไม่ได้รับ ผลกระทบ (ครัวเรือน)
นโยบายรัฐ	ควบคุมราคาปัจจัยการผลิต การตลาด มาตรฐาน GAP	ราคา เช่น ประกันราคา ผลักดันราคาให้ สูงขึ้น สนับสนุนปัจจัยการผลิต
ผลกระทบจาก โควิดและ การปรับตัว	ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ราคาผลผลิตตกต่ำเพราะผลผลิตล้นตลาด (แต่ยังมี คนซื้อ)	ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ราคาผลผลิตตกต่ำเพราะผลผลิตล้นตลาด (แต่ยังมีคนซื้อ)

บทที่ 8

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

8.1 บทสรุป

8.1.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวินิจฉัยโครงการนี้มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อสร้างองค์ความรู้และความเข้าใจต่อมุมมองความเสี่ยงและเหตุการณ์ไม่ปกติต่างๆ ที่เกษตรกรต้องเผชิญ และยกเอาเหตุการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เป็นกรณีตัวอย่างของเหตุการณ์ไม่ปกติที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อ การขนส่งและค้าขายผลผลิตเป็นอย่างมาก งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ข้อ ได้แก่ (1) ศึกษามุมมองต่อความเสี่ยงและเหตุการณ์ไม่ปกติต่างๆ จากมุมมองของเกษตรกร (2) ศึกษาการป้องกันหรือการเตรียมความพร้อมในการเผชิญหน้าเหตุการณ์ไม่ปกติ (ก่อนเกิดเหตุ) และ (3) ศึกษาการปรับตัวของเกษตรกรหลังเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติ โดยยกกรณีตัวอย่างจากเหตุการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19

ผลการศึกษาจากการรวบรวมข้อมูลหัตถ์ภูมิที่เกี่ยวข้อง การสำรวจข้อมูลรายครัวเรือนของเกษตรกรที่ปลูกมะม่วง (2 พื้นที่ จำนวน 75 ราย) และเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน (2 พื้นที่ จำนวน 105 ราย) และการสัมภาษณ์เกษตรกรที่เป็นผู้นำกลุ่ม (ผู้บริหารและสมาชิกของสมาคมทั้งมะม่วงและทุเรียน และประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน) โดยผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาที่สำคัญได้ดังนี้

ในภาพรวมพบว่า เกษตรกรเผชิญความเสี่ยงหลายด้านตามที่มีการศึกษาในอดีต (เช่น Kornarek, Pinto and Smith, 2020; IPCC, 2019) โดยความเสี่ยงที่เกษตรกรให้ความสำคัญมากที่สุดเป็นความเสี่ยงด้านการผลิต และด้านการตลาด (สอดคล้องกับงานวิจัยด้านความเสี่ยงส่วนใหญ่ที่เน้นศึกษาใน 2 ประเด็นนี้เป็นหลัก เช่น Naylor, R. L. et al. (2007); Antón, J., et al. (2012); Davies, M. (2009); Hao, L., Zhang, X., Liu, S., (2012), FAO (2015) Broll, U., Welzel, P., & Wong, K. P., 2013; Kang, M. G., 2005 อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า เกษตรกรจะกังวลกับความเสี่ยงด้านการผลิตระยะสั้น (เช่น โรคพืชโรคแมลง) มากกว่าปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่อาจจะส่งผลในระยะยาว มีเกษตรกรเพียงบางส่วนที่เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะนำไปสู่ปัญหาด้านการผลิตอื่นๆ ในอนาคต ในขณะที่ความเสี่ยงทางสถาบัน ตัวบุคคล และทางการเงิน อาจจะไม่ได้เป็นประเด็นที่เกษตรกรให้ความสำคัญมากนัก

อย่างไรก็ตามในรายละเอียด เกษตรกรที่ปลูกพืชต่างชนิดกันเผชิญความเสี่ยงและมีความกังวลกับความเสียหายแตกต่างกันไป และแม้ว่าจะปลูกพืชชนิดเดียวกัน แต่ชนิดพันธุ์ พื้นที่ และลักษณะการขยายผลผลิตที่แตกต่างกัน ก็ส่งผลให้เกษตรกรเผชิญความเสี่ยงและมีความกังวลกับความเสียหายที่แตกต่างกัน

สำหรับเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง ในภาพรวมนั้นก็มีความกังวลในประเด็นความเสียหายของผลผลิตที่เกิดจากภัยธรรมชาติต่างๆ เช่น โรคพืชและแมลง และลม เช่นกัน และสำหรับมะม่วงน้ำดอกไม้ เกษตรกรมีความกังวลกับอุณหภูมิที่สูงขึ้นจะส่งผลต่อโรคและการติดดอกของมะม่วงด้วย กลไกในการกระจายความเสี่ยงที่จะส่งผลให้เกิดความเสียหายของผลผลิตนี้ เกษตรกรใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้นในการปรับตัวสู้กับโรคพืชและแมลงพยายามปลูกหลายสายพันธุ์มากขึ้นเพื่อขายในประเทศและประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง เกษตรกรมะม่วงน้ำดอกไม้เริ่มทดลองปลูกพันธุ์อื่นๆ เช่น โชคอนันต์ เขียวเสวย มหาชนก ที่แม้จะมีราคาขายถูกกว่าแต่การดูแลจัดการง่ายกว่ามะม่วงน้ำดอกไม้ ส่วนภาครัฐมีนโยบายที่ให้เงินเยียวยาความเสียหายเช่นเดียวกับพืชผลอื่นๆ อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดภัยธรรมชาติ ผลผลิตเกิดความเสียหาย แต่ต้นมะม่วงยังไม่ได้หักโค่น ก็จะเกิดปัญหาว่าไม่เข้าเงื่อนไขของการรับเงินเยียวยาความเสียหายจากภัยธรรมชาติ

ในด้านการตลาด เกษตรกรที่ปลูกมะม่วงจะมีความกังวลด้านการตลาดสูงกว่าทุเรียนอย่างชัดเจน ทั้งความกังวลว่าจะไม่มีพ่อค้ามารับซื้อ หรือราคาผลผลิตจะตกต่ำผันผวน เกษตรกรมีการจัดการความเสี่ยงด้วยการทำมะม่วงนอกฤดู ซึ่งแม้ว่าจะทำได้ยากเพราะต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากแต่ก็ยังสามารถทำได้ เช่น เกษตรกรมะม่วงมหาชนกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพยายามขายผลผลิตก่อนฤดูกาลในช่วงมกราคมหรือกุมภาพันธ์ก็จะได้ราคาดี ในขณะที่เกษตรกรมะม่วงน้ำดอกไม้ที่ผลิตขายนอกฤดูได้ในช่วงสิงหาคม กันยายน ก็จะได้ราคาดีมากขึ้น จนทำให้มะม่วงน้ำดอกไม้ที่แม้จะได้ผลผลิตต่อไร่ร้อยละต่ำกว่าแต่ก็สามารถได้กำไรมากกว่าการทำมะม่วงในฤดูที่เสี่ยงเผชิญกับราคาต่ำกว่า นอกจากนี้ เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงยังมีการพูดถึงการกระจายพันธุ์มะม่วงและการกระจายตลาดทั้งในและต่างประเทศ การแบ่งมะม่วงเป็นหลายเกรดเพื่อเจาะตลาดที่ความต้องการต่างกัน เพื่อลดความเสี่ยงการตลาดเช่นกัน เมื่อเทียบกับเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน เราเห็นความพยายามในการปรับตัวเพื่อบริหารจัดการความเสี่ยงด้านการตลาดของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงอย่างชัดเจน ซึ่งจุดนี้น่าจะเป็นสิ่งที่ภาครัฐสามารถเข้ามาช่วยมีบทบาทในการจัดการความเสี่ยงได้มากขึ้นได้

สถานการณ์ลือคดวามันท่ามกลางการระบาดของไวรัสโควิด 19 เป็นความเสี่ยงที่อยู่เหนือการคาดคะเนของเกษตรกรและแน่นอนว่าเกษตรกรไม่ได้เตรียมตัวเพื่อรองรับความเสี่ยงลักษณะนี้ไว้ การปรับตัวจึงเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ต้องอาศัยการดึงเงินออมออกมาใช้ แม้เกษตรกรบางรายจะมีการขายสินค้าออนไลน์อยู่ก่อนบ้างก่อนเหตุการณ์จะเกิดขึ้น แต่ก็มีจำนวนน้อย เกษตรกรเจอปัญหาราคาตกต่ำและไม่แน่นอน บ้างไม่สามารถหาพ่อค้าหรือแหล่งรับซื้อได้ อย่างไรก็ตามเกษตรกรกลุ่มมะม่วงน้ำดอกไม้ซึ่งสินค้ามีความบอบบาง

เสียหายง่ายกว่าอยู่แล้ว ได้รับผลกระทบทั้งในเรื่องราคาและการขนส่งมากกว่ากลุ่มมะม่วงมหาชนก และเห็นประโยชน์ของการขายสินค้าออนไลน์น้อยมาก พร้อมทั้งจะกลับมาใช้ระบบเดิมทั้งหมดเมื่อสถานการณ์ทุกอย่างคลี่คลายไปแล้ว ในขณะที่กลุ่มเกษตรกรมะม่วงมหาชนกซึ่งต้องเผชิญความยุ่งยากในการปรับตัวเช่นกัน แต่ได้รับประโยชน์จากการขายสินค้าออนไลน์เพิ่มขึ้น และต้องการทำต่อไปเพราะถือเป็นช่องทางการกระจายความเสี่ยงและได้ราคารับซื้อที่สูงขึ้น อย่างไรก็ตาม ความยุ่งยากในการปรับการขายสินค้าออนไลน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่มีบุคลากรที่คุ้นเคยกับเทคโนโลยี ถือเป็นจุดที่ภาครัฐสามารถมีมาตรการช่วยเหลือได้ เพื่อเพิ่มช่องทางการกระจายความเสี่ยงในระยะยาวได้

สำหรับเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน ในภาพรวมพบว่า ทุเรียนหมอนทองเป็นสินค้าที่มีความต้องการสูง มีผู้รับซื้อทั้งล้งและพ่อค้าในประเทศที่มีความเชี่ยวชาญ ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีราคาซื้อเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และรวดเร็ว ดังนั้นจึงพบว่าเกษตรกรไม่ค่อยมีความกังวลต่อประเด็นการขายหรือการตลาด ความกังวลส่วนใหญ่เป็นความกังวลต่อความเสียหายของผลผลิต โดยเฉพาะที่เกิดจาก โรคพืชโรคแมลง และลมแรง นอกจากนี้ ความกังวลในด้านความเสียหายของผลผลิตแล้ว เกษตรกรบางส่วนยังเห็นความเสี่ยงที่อาจจะเกิดจากการที่มีเกษตรกรทำผลผลิตคุณภาพต่ำออกมาขายและส่งผลกระทบต่อการขายในระยะยาว

ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นต่อความเสียหายของผลผลิตนี้ สามารถจัดการได้ทั้งในระดับครัวเรือน กลุ่มครัวเรือน และจากนโยบายรัฐ เกษตรกรสามารถกระจายความเสี่ยงผ่าน การใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้น เพื่อรองรับปัญหาจากโรคพืชและแมลง การพยายามดูแลเรื่องการตัดแต่งกิ่ง การปลูกพันธุ์ใหม่เพิ่ม เช่น พันธุ์มุขินคิง หรือการปลูกหลายรุ่น เพื่อให้ผลผลิตทยอยออก ไม่เสียหายทั้งหมดพร้อมกัน นอกจากนี้ ภาครัฐก็มีการดำเนินนโยบายส่งเสริมความตระหนักรู้เรื่องการประกันภัยพืชผลการเกษตร อย่างไรก็ตาม การทำประกันภัยพืชผลของทุเรียนต้องอาศัยบริษัทเอกชนเป็นผู้เสนอผลิตภัณฑ์ประกันภัย ซึ่งพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าร่วมการประกันภัย นอกจากนี้ ยังมีนโยบายรัฐในการให้เงินเยียวยาความเสียหายจากภัยธรรมชาติ แต่ก็มีปัญหาเงื่อนไขการให้เงินเยียวยาพืชยืนต้น ซึ่งไม่ตอบโจทย์ความเดือดร้อนของเกษตรกร

ในส่วนของความเสี่ยงที่เกิดจากการตลาด เกษตรกรจะมีการพยายามกระจายผลผลิตให้ออกไม่ชนกับรายอื่น ด้วยการพยายามเลื่อนเวลาออกผลผลิต ซึ่งแม้จะทำได้ไม่ถนัด แต่ก็ยังสามารถทำได้บ้าง นอกจากนี้ ผลผลิตทุเรียนในภาคใต้จะออกหลังจากภาคตะวันออก ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยกระจายความเสี่ยงด้านการตลาดให้ผลผลิตของทั้ง 2 พื้นที่นี้ไม่ชนกันโดยตรง ทั้งนี้ ด้วยโครงสร้างตลาดรับซื้อที่เน้นการส่งออกและพึ่งพาล้งเป็นหลัก แม้พ่อค้าท้องถิ่นก็รวบรวมเพื่อไปส่งล้งต่อเช่นกัน เปรียบเหมือนมีล้งเป็นผู้ทำหน้าที่จัดการกลุ่มไปด้วย เกษตรกรยังไม่เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มกันเองเพื่อสร้างการต่อรอง เมื่อประกอบกับสถานการณ์ที่ล้งซื้อทุเรียนในราคาที่สูงเพื่อกีดกันผู้รับซื้อรายย่อยออกไป เกษตรกรขายผลผลิตได้ราคาสูง

แรงจูงใจในการรวมกลุ่มยังมีน้อยลงไปอีก ส่วนการจัดการของภาครัฐ หากพิจารณาจากนโยบายหลักด้าน
ทุเรียน ที่เน้นเกษตรแปลงใหญ่ การจัดการพื้นที่เกษตรกรรม กระบวนการผลิตและมาตรฐานสินค้าเกษตร จะ
เห็นได้ว่ายังไม่ได้ให้นำหนักกับประเด็นการรวมกลุ่มหรือการดูแลเรื่องการแข่งขันในพื้นที่เท่าไรนัก

อย่างไรก็ตาม บทบาทและความเข้มแข็งของล้งก็เป็นประโยชน์กับเกษตรกรในกรณีที่ต้องเผชิญความ
เสี่ยงที่เหนือการคาดคะเน อย่างเช่นในสถานการณ์ลือคดาวน์ เกษตรผู้ปลูกทุเรียนได้รับผลกระทบบ้างในเรื่อง
ราคาทุเรียนไม่แน่นอน เกษตรกรภาคตะวันออกได้รับผลกระทบมากกว่าเกษตรกรจากนครศรีธรรมราชซึ่ง
ผลผลิตออกตามาที่ล้ง แต่ด้วยความเข้มแข็งและความสามารถในการปรับตัวของล้งและผู้รับซื้อทำให้
เกษตรกรยังสามารถขายสินค้าได้ เกษตรกรหันมาพึ่งพาการขายสินค้าออนไลน์บ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
เกษตรกรภาคตะวันออกซึ่งเป็นกลุ่มที่อายุค่อนข้างน้อย แม้การหันมาขายออนไลน์จะยุ่งยากในช่วงแรกแต่เมื่อ
ทำได้แล้ว หลายรายก็อยากทำต่อไปเพื่อกระจายความเสี่ยงและได้ราคาสูงเพื่อคืนทุน อย่างไรก็ตามด้วยปัญหา
ระบบการขนส่งผลไม้ในประเทศและปริมาณการขายที่ทำได้ต่างกันมากระหว่างออนไลน์กับการขายกับล้งทำ
ให้ในภาพรวมเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สนใจช่องทางนี้และไม่เห็นประโยชน์มากนัก ทั้งนี้ ปัญหาคอขวดด้านการ
ขนส่งรวมถึงการสนับสนุนด้านเทคนิคการขายออนไลน์เป็นสิ่งที่ภาครัฐสามารถเข้ามาดำเนินการช่วยเหลือได้
หากต้องการให้การขายออนไลน์เป็นช่องทางกระจายความเสี่ยงช่องทางหนึ่งต่อไป นอกจากนี้สิ่งที่เกิดขึ้นในเชิง
โครงสร้างตลาดรับซื้อหลังการลือคดาวน์คือ การที่ล้งที่มีอำนาจการซื้อสูงอยู่แล้วสามารถเพิ่มบทบาทเป็นช่อง
ทางการขายหลักเพิ่มขึ้นอีก ซึ่งอาจจะเป็นการเร่งให้การแข่งขันรับซื้อมีน้อยลงและเกิดการผูกขาดมากขึ้นต่อไป

ความเสี่ยงการผูกขาดของล้งและการเพิ่มผลผลิตของประเทศคู่แข่งที่จะส่งผลกระทบต่อภาพรวมตลาดทุเรียน
ในประเทศไทยเป็นความเสี่ยงที่เกษตรกรรายย่อยอาจจะไม่ได้เผชิญโดยตรง แต่เป็นประเด็นที่กลุ่มผู้นำ
เกษตรกรให้ความสำคัญและมองว่าเป็นสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นจริงในอนาคต เกษตรกรรายย่อยหรือแม้ผู้นำ
เกษตรกรอาจจะไม่สามารถจัดการความเสี่ยงเหล่านี้ได้เอง ดังนั้นจะต้องเป็นบทบาทของภาครัฐหรือกลุ่ม
เครือข่ายเกษตรกรขนาดใหญ่ที่จะสามารถจัดการความเสี่ยงเหล่านี้

ทั้งนี้ สามารถสรุปรายละเอียดผลการศึกษาด้านการเปรียบเทียบมุมมองของเกษตรกร ผู้นำเกษตรกร
และนโยบายของภาครัฐได้ ดังตารางที่ 8.1

ตารางที่ 8.1 สรุปเปรียบเทียบมุมมองของเกษตรกร ผู้นำเกษตรกร และนโยบายของภาครัฐ

	เกษตรกรทั่วไป	กลุ่มผู้นำ	ภาครัฐ
มุมมองความเสี่ยงด้านการผลิต	<ul style="list-style-type: none"> - เกษตรกรทั้ง 4 กลุ่มกังวลเรื่องโรคพืชและแมลง และภัยจากลมเป็นอันดับต้นๆ ทั้งปัจจุบันและอนาคต - มีเฉพาะเกษตรกรมะม่วงน้ำดอกไม้เท่านั้นที่กังวลเรื่องอุณหภูมิที่สูงขึ้น มาจากความบอบบางของพันธุ์ที่อ่อนไหวต่อปัญหานี้มาก - เกษตรกรทุเรียนกังวลว่าในอนาคตปัญหาการผลิตผลผลิตที่คุณภาพต่ำ เช่น ตัดทุเรียนอ่อนเพราะต้องการแย่งกันขายจะมีมากขึ้น ส่วนเกษตรกรในพื้นที่ที่เพิ่งเผชิญปัญหาแล้ง ก็กังวลเรื่องน้ำเพิ่มขึ้นจากก่อนหน้านี้ที่เกษตรกรไม่ได้กังวลเรื่องภัยแล้งเลยเพราะไม่ได้อยู่ในพื้นที่แล้งซ้ำซาก - เกษตรกรไม่ได้แสดงความสนใจต่อระบบประกันภัยพืชผล 	<ul style="list-style-type: none"> - เกษตรกรผู้นำกลุ่มทุเรียนกังวลปัญหาการขาดแคลนน้ำ จากการขาดการวางแผนการปลูก ทำให้เกิดปัญหาแย่งน้ำกันใช้ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทั้งลมและฝนที่แปรปรวน - เกษตรกรผู้นำกลุ่มมะม่วง กังวลเรื่องปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น อุณหภูมิที่ผันผวนทำให้ผลผลิตเสียหาย และปัญหาโรคพืชและแมลงที่เพิ่มมากขึ้นจากอุณหภูมิที่สูงขึ้น เช่น เพลี้ยไฟระบาด 	<ul style="list-style-type: none"> - นโยบายสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์หลัก ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทุเรียน ได้แก่ ระบบการส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ การบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม กระบวนการผลิตและมาตรฐานสินค้าเกษตร⁷ - มาตรการเยียวยากรณีภัยพิบัติ การให้ความช่วยเหลือด้านการเกษตรผู้ประสบภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน พ.ศ. 2564 กรณีพื้นที่ทำการเพาะปลูกมีพืชตายหรือเสียหายจนไม่สามารถฟื้นฟูหรือเยียวยาให้กลับสภาพเดิมได้อีกให้ช่วยเหลือตามจำนวนพื้นที่เพาะปลูกที่เสียหายจริง ไม่เกินครัวเรือนละ 30 ไร่ ไม่ผล ไม่ยืมต้น และอื่นๆ ไร่ละ 4,048 บาท ปัญหาสำหรับเกษตรกรคือเกษตรกรไม่สามารถรับเงินเยียวยาได้หากต้นไม้ไม่หักโค่น - ระบบประกันภัยพืชผลชดเชยความเสียหายจาก 7 ภัยหลัก ได้แก่ น้ำท่วม ภัยแล้ง ลูกเห็บ ความหนาวเย็น โรคและแมลง แต่ไม่รวมราคาตกต่ำ
มุมมองความเสี่ยงด้านตลาด	<ul style="list-style-type: none"> - เกษตรกรทุเรียนไม่มีความกังวลเรื่องนี้เลย ยกเว้นกลุ่มที่มีทางเลือกน้อยพึ่งพาพ่อค้าคนกลางท้องถิ่นเท่านั้น ที่กังวลเรื่องราคารับซื้อหรือการถูกปฏิเสธไม่รับซื้อเพราะเกษตรกรขาดอำนาจต่อรอง 	<ul style="list-style-type: none"> - เกษตรกรผู้นำกลุ่มทุเรียน กังวลเรื่องการเพิ่มกฎเกณฑ์มาตรฐานต่างๆ ของตลาดปลายทางทำให้มีการผลักภาระต้นทุนมาให้เกษตรกร และการแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านและจีนที่เพื่อผลผลิตทุเรียนคุณภาพดีได้มากขึ้นเรื่อยๆ ประกอบกับ 	

⁷ พีรพร พร้อมเทพ. (2558). การศึกษาแนวทางการพัฒนาการผลิตทุเรียนศรีสะเกษเพื่อการส่งออกไปยังประเทศจีน. สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ, Retrieved from

	เกษตรกรทั่วไป	กลุ่มผู้นำ	ภาครัฐ
	<ul style="list-style-type: none"> - เกษตรกรภาคตะวันออก ยังไม่มีความกังวลเรื่องอำนาจผูกขาดของล้ง - เกษตรกรมะม่วงมหาชนกเท่านั้นที่กังวลเรื่องราคาตกต่ำเป็นอันดับต้นๆ นอกนั้นยังเห็นว่าความต้องการตลาดสูงได้ราคาดี 	<ul style="list-style-type: none"> ช่องทางการขนส่งจากไทยเข้าพรมแดนจีนที่มีลักษณะขาคอคและมีปัญหาได้มากในยามวิกฤต - การพยายามครอบครองตลาดของล้งด้วยการรับซื้อทุเรียนในราคาแพงเพื่อกำจัดผู้ซื้อรายย่อย 	<ul style="list-style-type: none"> สำหรับทุเรียน บริษัทเอกชนเป็นผู้เสนอผลิตภัณฑ์ประกันภัยพืชผล แต่ยังไม่มีความพร้อม - โครงการตามมาตรการเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยแล้ง ด้านการเกษตร ปี⁸ 2559/60 และ 2560/2561 เน้นมาตรการไปที่พื้นที่แล้งซ้ำซาก และให้ความรู้เรื่องการลดปัญหาจากภัยแล้ง แต่ยังคงขาดมาตรการเชิงรุกที่เน้นไปที่การบริหารจัดการน้ำสำหรับไม้ผล และการบริหารจัดการน้ำของชุมชน ที่ต้องแย่งน้ำกันใช้มากขึ้น
มุมมองความเสี่ยงด้านปัจจัยการผลิต	ทั้งเกษตรกรทุเรียนและมะม่วงพึ่งพาการใช้สารเคมีมากขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเรื่อยๆ		
วิธีการปรับตัว	<ul style="list-style-type: none"> ● เกษตรกรทุเรียนและมะม่วงเห็นว่าการใช้สารเคมีทางการเกษตรมีประโยชน์มากที่สุดและทำได้ง่าย ● เกษตรกรทุเรียนเห็นประโยชน์ของการปลูกหลากหลายสายพันธุ์และการเลื่อนเวลาออกผลผลิต ● เกษตรกรมะม่วงต้องการทำมะม่วงนอกฤดูแต่ทำได้ยากโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากทำเลไม่เหมาะสม การปลูกหลายสายพันธุ์เป็นประโยชน์แต่ทำได้ยากสำหรับเกษตรกรที่พึ่งพาพันธุ์น้ำดอกไม้เป็นหลักอยู่แล้ว 	<ul style="list-style-type: none"> ● สำหรับเกษตรกรทุเรียน <ul style="list-style-type: none"> ○ ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในการทำสวนทุเรียนปรับตัวได้ด้วยการลดกระบวนการที่ต้องใช้แรงงานและตัดแต่งกิ่งให้เตี้ยลงเพื่อให้ดูแล เก็บเกี่ยวง่าย ○ วางแผนการจัดการน้ำให้เพียงพอตลอดฤดูกาลผลิต ซึ่งต้องอาศัยทักษะที่เฉพาะกับพื้นที่ ○ การปรับตัวกับปัญหาด้านตลาด เกษตรกรใช้เทคนิคการเลื่อนเวลาผลผลิตให้ออกก่อนหรือหลังฤดูกาลให้ไม่ล้นตลาด การแปรรูปไม่มีประโยชน์นักเพราะราคาต่ำ ส่วนการกระจายพันธุ์ปลูกก็ไม่เป็นที่ยอมรับเพราะทุเรียนพันธุ์อื่นไม่ได้เป็นที่ต้องการของ 	

⁸ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2562).การช่วยเหลือเกษตรกร เพื่อลดความเสี่ยงจากภัยแล้งด้านการเกษตร. Retrieved from https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=58244&filename=index

	เกษตรกรทั่วไป	กลุ่มผู้นำ	ภาครัฐ
		<p>ตลาดมากเท่าหมอนทองหรือให้ผลผลิตดีเท่าหมอนทอง</p> <ul style="list-style-type: none"> ● สำหรับเกษตรกรมะม่วง <ul style="list-style-type: none"> ○ กระจายพันธุ์ปลูกมากขึ้นเพื่อกระจายความเสี่ยง ในปีที่อากาศผันผวน มะม่วงน้ำดอกไม้ไม่ให้ผล และพันธุ์อื่นยังให้บ้าง ○ ปรับตัวกับโรคพืชและแมลงด้วยการใช้สารเคมีมากขึ้น 	
อุปสรรคในการปรับตัว	<ul style="list-style-type: none"> ● การทำมะม่วงนอกฤดูทำได้ยากเพราะต้นทุนสูง อ่อนไหวกับสภาพอากาศและฝน ช่วงออกดอกสำคัญมากและออกดอกยากถ้าสภาพแวดล้อมไม่เอื้อ และต้องใช้องค์ความรู้มาก ● การทำหลายสายพันธุ์ทำได้ยาก เพราะต้องสูญเสียรายได้จากการโคน้ำดอกไม้และรอพันธุ์อื่นเติบโตจนให้ผลผลิต 	<ul style="list-style-type: none"> ● สำหรับเกษตรกรกลุ่มทุเรียน <ul style="list-style-type: none"> ○ การเรียนรู้ของเกษตรกรไทยเป็นลักษณะครูพักลักจำไม่มีหลักสูตรการสอนที่เป็นรูปธรรม ○ ประเด็นการผูกขาดของล้งเป็นเรื่องใหญ่เกินความสามารถของเกษตรกรเพราะเป็นเรื่องโครงสร้างตลาดและระดับทุนใหญ่ ○ เกษตรกรทุเรียนในบางพื้นที่ยังขาดความรู้เรื่องการเก็บเกี่ยวทุเรียนที่ระดับความสุกที่พอดี ทำให้ต้องพึ่งพาพ่อค้าคนกลางหรือผู้รวบรวมที่มีทีมตัด ● สำหรับเกษตรกรกลุ่มมะม่วง <ul style="list-style-type: none"> ○ การทำมะม่วงหลายพันธุ์ มีต้นทุนในการปลูกใหม่ และค่าเสียโอกาส 4 ปี ในช่วงที่ราคามะม่วงน้ำดอกไม้ยังสูงกว่าพันธุ์อื่น การเปลี่ยนไปทำหลายสายพันธุ์ทำได้ยาก 	

	เกษตรกรทั่วไป	กลุ่มผู้นำ	ภาครัฐ
		○ การทำมะม่วงนอกฤดูทำได้ยากและต้องใช้ องค์ความรู้มาก	
ความช่วยเหลือที่ ต้องการจาก ภาครัฐ	<ul style="list-style-type: none"> ● เกษตรกรทุเรียนต้องการความช่วยเหลือด้าน ปัจจัยการผลิต ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมราคาหรือ สนับสนุนปัจจัย แต่กลุ่มเกษตรกรที่เน้นตลาด ส่งออก ต้องการองค์ความรู้เพื่อการผลิตให้ได้ มาตรฐาน ส่วนกลุ่มที่เจอปัญหาขาดอำนาจต่อรอง กับพ่อค้าท้องถิ่นก็ต้องการให้ดูแลการเอาเปรียบ จากพ่อค้าท้องถิ่น ● เกษตรกรทุเรียนทั้งสองกลุ่มไม่ได้ต้องการความ ช่วยเหลือด้านช่องทางตลาดเพราะผลผลิตขายได้ หมด ● เกษตรกรมะม่วงที่ผลิตมะม่วงในฤดูเจอปัญหาราคา ผันผวนมากและตกต่ำต้องการหาช่องทางตลาด เพิ่ม องค์ความรู้ทั้งเรื่องการแปรรูปและการทำ มะม่วงนอกฤดู ในขณะที่ เกษตรกรมะม่วง น้ำดอกไม้ที่ผลิตนอกฤดูใช้สารเคมีมากต้องการให้ ช่วยเหลือเรื่องปัจจัยการผลิต 		

8.1.2 ข้อสังเกตเรื่องการจัดการความเสี่ยง

การสรุปประเด็นความเสี่ยงและการดำเนินการนี้ ทำให้สามารถสรุปข้อสังเกตประเด็นการบริหารจัดการความเสี่ยงของเกษตรกรในภาพรวมได้หลายประการ ได้แก่

1) ความกังวลด้านความเสี่ยงของเกษตรกรจะสอดคล้องกับปัญหาที่เคยเผชิญในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งการปรับตัวต่างของเกษตรกรก็จะสอดคล้องกับความกังวลของเกษตรกรนั้นๆ เช่น การใช้สารเคมีเพื่อลดความเสี่ยงจากโรคพืชและแมลง หรือการทำผลผลิตนอกฤดูเพื่อลดความเสี่ยงจากความผันผวนของราคา อย่างไรก็ตาม การปรับตัวของเกษตรกรบางอย่างยังประสบปัญหาในทางปฏิบัติ อาจจะมีต้นทุนสูง หรือต้องการความรู้ทางเทคนิคที่มากขึ้น ซึ่งก็เป็นช่องว่างที่ภาครัฐสามารถเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือได้ เช่น การปลูกนอกฤดู จำเป็นต้องมีแหล่งน้ำหรือต้องการองค์ความรู้ของการใช้สารเคมีหรืออื่นๆ ที่ทำให้ได้ผลผลิตนอกฤดูโดยที่ต้นทุนการปลูกของเกษตรกรไม่เพิ่มขึ้นมากเกินไป

2) อุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งของเกษตรกรในการป้องกันความเสี่ยงคือการขาดเงินในการลงทุนระบบต่างๆ การลงทุนของเกษตรกรเพื่อรองรับความเสี่ยงไม่ว่าจะเป็นการลงทุนในแปลงหรือลงทุนในขั้นตอนการผลิต เช่น การลงทุนเรื่องระบบน้ำ เพื่อรองรับภัยแล้ง ถือเป็นความท้าทายของเกษตรกรที่มีทุนสะสมต่ำ และเผชิญความเสี่ยงด้านราคาสินค้าอยู่แล้ว

3) อย่างไรก็ตาม ยังมีความเสี่ยงที่ยังไม่เคยเกิดขึ้น แต่มีแนวโน้มว่าจะเกิดได้ เช่น ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การท่วมตลาด การผูกขาดของพ่อค้า การแย่งการใช้น้ำเนื่องจากการปลูกมากขึ้น หรือเหตุการณ์ไม่คาดฝันที่จะส่งผลกระทบต่อโซ่อุปทาน (เช่นที่เกิดจากการระบาดของโควิด) การจัดการของเกษตรกรรายย่อยอาจจะไม่สามารถตอบโจทย์ความเสี่ยงเหล่านี้ได้ (ทั้งไม่ตระหนักถึงความเสี่ยง หรือตระหนักแต่คิดว่าไม่สามารถจัดการได้ด้วยตนเอง) จึงเป็นบทบาทของกลุ่มผู้นำเกษตรกรหรือภาครัฐที่จะช่วยให้ข้อมูล ให้ความรู้ รวมทั้งหากโลกที่จะป้องกันความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น

- เกษตรกรกลุ่มทุเรียนในพื้นที่ที่สำรวจ ไม่ได้กังวลเรื่องภัยแล้งมากนัก เนื่องจากเป็นภัยที่ไม่ได้เกิดขึ้นบ่อย และเพิ่งมาเกิดขึ้นในช่วงปี 2563 แต่เมื่อเกิดขึ้นก็มีผลกระทบรุนแรงเพราะไม่ได้เตรียมการปรับตัวมาก่อน ในกรณีนี้ ระบบประกันภัยพืชผลก็อาจจะไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรได้เพียงพอ เมื่อผนวกกับสถานการณ์ที่เกษตรกรกำลังหันมาปลูกทุเรียนเพิ่มมากขึ้นเพราะแรงจูงใจทางราคา จะส่งผลให้เกิดปัญหาการแย่งน้ำใช้ในที่สุดหากขาดการบริหารจัดการที่ดี และผลกระทบเมื่อภัยแล้งเกิดขึ้นก็อาจรุนแรงมากขึ้น ดังนั้น แนวทางหรือมาตรการของภาครัฐสำหรับพื้นที่ที่ไม่ได้อยู่ในเขตแล้งซ้ำซากและเกษตรกรยังไม่กังวลเรื่องนี้มากนักจำเป็นต้อง

เป็นการดำเนินการเชิงรุก เช่น กระตุ้นเตือนให้ข้อมูลการคาดการณ์ภัยแล้ง และองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการน้ำในชุมชนผู้ปลูกทุเรียน

- กลุ่มผู้นำเกษตรกรปลูกทุเรียน เริ่มมองเห็นว่าอาจจะมีความเสี่ยงจากการพยายามครอบครองตลาดของล้งด้วยการรับซื้อทุเรียนในราคาแพงเพื่อกำจัดผู้ซื้อรายย่อย ซึ่งหากเกิดขึ้นจริงโดยไม่มีมาตรการควบคุม อาจจะทำให้ในอนาคตเกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรองและต้องขายผลผลิตในราคาต่ำลงอย่างไม่มีทางเลือก

- เกษตรกรผู้นำกลุ่มมะม่วง เริ่มมีความกังวลเรื่องปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น อุณหภูมิที่ผันผวนทำให้ผลผลิตเสียหาย และปัญหาโรคพืชและแมลงที่เพิ่มมากขึ้นจากอุณหภูมิที่สูงขึ้น เช่น เพลี้ยไฟระบาด ในขณะที่เกษตรกรทั่วไปอาจจะยังไม่ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวเท่าไร และยังไม่ได้มีการเตรียมการในการจัดการความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นนี้ ซึ่งภาครัฐอาจจะต้องให้ความรู้ และเตรียมวิจัยเทคโนโลยีที่จะช่วยแก้ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอนาคต

- การหันมาเริ่มใช้ช่องทางขายสินค้าออนไลน์ของเกษตรกรไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มสูงวัย จำเป็นต้องอาศัยหลายปัจจัย เช่น การมีลูกหลานที่คุ้นเคยเทคโนโลยีอยู่ช่วยเหลือ ความรู้ด้านเทคนิคการขาย การประชาสัมพันธ์ รวมถึงระบบการขนส่งผลไม้ที่เชื่อถือได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับกลุ่มสินค้าที่มีความบอบบาง และเสียหายได้ง่าย การกระจายความเสี่ยงด้วยวิธีนี้เพื่อให้เกษตรกรสามารถเชื่อมต่อกับผู้บริโภคโดยตรงในสถานการณ์ที่อุปทานชะงักงัน (อย่างไรในเหตุการณ์ลือคควานในช่วงการระบาดของโควิด 19) จำเป็นต้องส่งเสริมทั้งระบบโลจิสติกส์และระบบที่เสี่ยงการใช้เทคโนโลยีออนไลน์กับเกษตรกร

4) แม้ว่าภาครัฐจะมีนโยบายหลายอย่างที่มีเป้าหมายในการลดความเสี่ยงให้เกษตรกร เช่น การเยียวยาความเสียหายจากภัยธรรมชาติ แต่ในทางปฏิบัติยังคงมีปัญหาในการดำเนินงาน ด้วยเงื่อนไขการเยียวยาที่เหมาะสมกับพืชไร่แต่อาจจะยังไม่สอดคล้องกับพืชยืนต้นหรือไม้ผลเท่าที่ควร ในปัจจุบันระบบประกันภัยพืชผลของผลผลิตทุเรียนยังไม่ได้รับความสนใจจากเกษตรกรนัก อย่างไรก็ตาม ด้วยความเสี่ยงหลักๆ ที่เกษตรกรกำลังเผชิญและเผชิญมากขึ้นในอนาคตเป็นความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติและโรคแมลง ทำให้ระบบการประกันภัยพืชผลที่มีประสิทธิภาพสามารถช่วยเกษตรกรรองรับความเสี่ยงนี้ได้

5) ความเข้มแข็งของพ่อค้าคนกลาง (หรือล้งในกรณีของทุเรียน) ในแง่หนึ่งก็อาจจะส่งผลเสียต่อความสามารถในการต่อรองของเกษตรกร แต่ในอีกแง่หนึ่งก็มีประโยชน์ในแง่การจัดการความเสี่ยงที่เกิดขึ้นต่อระบบการซื้อขาย เนื่องจากพ่อค้าคนกลางที่มีความเข้มแข็งจะสามารถหาทางระบายผลผลิตให้เกษตรกรได้

6) การจัดการความเสี่ยงจะต้องมองเป็นระบบ การปรับตัวเพื่อแก้ปัญหาความเสี่ยงในด้านหนึ่ง อาจจะเพิ่มความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในด้านอื่นๆ ได้ เช่น

- การใช้สารเคมีเพื่อลดความเสี่ยงจากความเสียหายของผลผลิต จะส่งผลให้คุณภาพของผลผลิตลดลงและอาจจะต้องเผชิญกับความเสี่ยงจากความผันผวนของราคาหรือการรับซื้อของพ่อค้าได้ ในกรณีมะม่วงเกษตรกรส่วนหนึ่งเห็นว่า การใช้สารเคมีเป็นวิธีการที่ได้ประโยชน์มากที่สุดและค่อนข้างง่ายในการรับมือกับปัญหาโรคพืชและแมลงซึ่งจะเพิ่มความรุนแรงมากขึ้นจากสภาวะโลกร้อน อีกทั้งการทำผลผลิตนอกฤดูก็ต้องใช้สารเคมีมากขึ้น ทำให้มะม่วงส่งออกเป็นผลผลิตที่มีกพบปัญหาสารเคมีตกค้าง ทำให้ต้องถูกทำลายทิ้งทั้ง lot การพัฒนาสู่มาตรฐาน GAP ในหลายพื้นที่ยังไม่สามารถทำได้เพราะขาดแหล่งน้ำที่สะอาดและเพียงพอตลอดปี กรณีนี้เป็นอย่างหนึ่งของการปรับตัวเพื่อลดความเสี่ยงในระยะสั้นระดับรายแปลงแต่กลับเพิ่มความเสี่ยงของการถูกปฏิเสธจากตลาดปลายทางจากสาเหตุสารเคมีตกค้าง

- เกษตรกรทุเรียนสามารถที่จะลดความเสี่ยงราคาและช่องทางการขายในระยะสั้นได้ด้วยการขายให้ล้งซึ่งสามารถเสนอราคาซื้อที่สูงและมีประสิทธิภาพในการขนส่งและเชื่อมต่อกับตลาดปลายทาง แต่เป็นการเพิ่มความเสี่ยงในอนาคตที่จะมาจากการผูกขาดในตลาดรับซื้อของล้ง

7) มาตรการที่เกี่ยวกับความเสี่ยงของรัฐ ยังคงเน้นไปที่ภัยธรรมชาติ ทั้งการประเมินและการเยียวยา แต่ไม่ได้มองมาที่ความสัมพันธ์ของความเสี่ยงแต่ละด้าน เช่น การลดความเสี่ยงด้านใดด้านหนึ่งในระยะสั้น อาจเพิ่มความเสี่ยงด้านอื่นในระยะยาว หรือ การพยายามลดความเสี่ยงบางด้านโดยขาดการพิจารณาความพร้อมของเกษตรกร

8) ในกรณีการระบาดของโควิด-19 ซึ่งถือว่าเป็นเหตุการณ์ไม่ปกติที่ส่งผลต่อการขายผลผลิตอย่างรุนแรงและวงกว้าง พบว่า เครื่องมือในการจัดการความเสี่ยงหลายอย่างที่พูดถึงในอดีต เช่น การทำแปลงใหญ่ การประกันราคา การกระจายช่องทางการขาย (เช่น โสมรศมี จันทรัตน์, วิษณุ อรรถวานิช และบุญธิดา เสี่ยมเนตร, 2561; จิรัฐ เจนพิงพรและคณะ, 2562) อาจจะไม่สามารถช่วยบรรเทาผลกระทบได้มากนัก ในขณะที่กลไกที่พบว่ามีส่วนช่วยเกษตรกรในภาวะดังกล่าวได้ เช่น การกระจายช่วงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิต การขายออนไลน์ การส่งเสริมพ่อค้าให้มีความเข้มแข็ง เป็นประเด็นที่ควรได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการให้เกษตรกรมีช่วงเวลาการเก็บเกี่ยวที่กระจายกันออกไป (ทั้งการปลูกหลายชนิดพันธุ์ และการทำนอกฤดู) เป็นมาตรการที่ช่วยเกษตรกรได้ทั้งในภาวะปกติและภาวะไม่ปกติ แต่ต้องได้รับการสนับสนุนในด้านเทคนิค องค์กรความรู้ และอาจจะรวมถึงเงินลงทุน

ทั้งนี้ หากแบ่งประเด็นความเสี่ยงเป็นด้านต่างๆ และพิจารณาการบริหารจัดการความเสี่ยงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ในปัจจุบัน จะสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 8.2 นอกจากนี้ ทำให้สามารถระบุบทบาทที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถพัฒนาปรับปรุงเพื่อบริหารความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นในประเด็นต่างๆ ได้ด้วยเช่นกัน

ตารางที่ 8.2 การวิเคราะห์ประเด็นความเสี่ยงและการบริหารจัดการความเสี่ยงของผู้เล่นต่างๆ

	ความเสียหายต่อผลผลิต	ต้นทุนการผลิต	การตลาด - ราคาและการรับซื้อ
เกษตรกร	<ul style="list-style-type: none"> - การดูแลผลผลิตอย่างเข้มข้น - ปลุกพันธุ์ที่หลากหลาย (ม) 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้การจัดการแปลงและสวนเพื่อลดการพึ่งพาแรงงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - ปลุกพันธุ์ที่หลากหลาย (ม) - รวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง (ม) - กระจายการขายสินค้าให้หลากหลายช่องทาง - พัฒนาคุณภาพผลผลิต - ทำผลผลิตนอกฤดู (ม) - กระจายตลาด และแบ่งเกรดผลผลิต
	<ul style="list-style-type: none"> - ทำประกันภัยมากขึ้น - ลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - รวมกลุ่มเพื่อซื้อปัจจัยการผลิตในราคาที่ต่ำลง - ใช้ปัจจัยการผลิตในพื้นที่ให้มากขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - การแปรรูปสินค้าที่ตกเกรด
รัฐบาล	<ul style="list-style-type: none"> - ประกันภัย - เงินเยียวยาความเสียหายจากภัยธรรมชาติ 		<ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมการตลาดต่างประเทศ - ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพ - ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพส่งออก - ส่งเสริมการทำนอกฤดู
	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาและให้ความรู้ในการดูแลรักษาผลผลิตโดยเฉพาะในช่วงก่อนเก็บเกี่ยว - ส่งเสริมการลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบน้ำ - ให้ความรู้และส่งเสริมระบบทำประกันภัยพืชผล - ปรับปรุงเงื่อนไขการเยียวยาให้เหมาะกับไม้ผล 	<ul style="list-style-type: none"> - ควบคุมราคาปัจจัยการผลิต 	<ul style="list-style-type: none"> - ป้องกันการทุ่มตลาด (ท) - สนับสนุนการแข่งขันระหว่างพ่อค้าคนกลาง - ส่งเสริมการตลาดต่างประเทศให้หลากหลายและลดความเสี่ยงการพึ่งพิงเฉพาะบางประเทศ - ให้ความรู้และส่งเสริมการทำนอกฤดู
ผู้เล่นอื่นๆ			<ul style="list-style-type: none"> - ล้าง/พ่อค้า มีบทบาทในการผลักดันการส่งออกในช่วงวิกฤติ

หมายเหตุ: แลวสีขาวยังไม่มีการดำเนินการอยู่แล้ว ส่วนแลวสีเทาคือที่ยังไม่มีการดำเนินการและสามารถพัฒนาได้

(ม) และ (ท) หมายถึง มะม่วง และ ทุเรียน ตามลำดับ

8.2 ข้อเสนอแนะ

จากวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากทั้งข้อมูลทุติยภูมิ การสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกร และการสำรวจข้อมูลเกษตรกรรายครัวเรือน สามารถสรุปเป็นข้อเสนอแนะให้กับภาครัฐและเกษตรกรได้ ดังนี้

1) *การประกันภัยพืชผล* เป็นกลไกสำคัญในการช่วยลดความเสี่ยงจากภัยต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อความเสียหายของผลผลิตโดยตรง และด้วยความเสี่ยงจากสภาพอากาศแปรปรวน อุณหภูมิ โรคแมลงมีมากขึ้นในอนาคต ระบบประกันภัยพืชผลจะยิ่งมีความสำคัญเพิ่มขึ้นอีกมาก อย่างไรก็ตาม สำหรับเกษตรกรไม่ผลอย่างทุเรียนแล้ว ระบบประกันภัยพืชผลกับบริษัทเอกชนที่มีอยู่ก็ยังไม่แพร่หลาย มีบริษัทที่ให้บริการผลิตภัณฑ์เหล่านี้้น้อยมากเกษตรกรไม่สนใจเรื่องการประกันภัย และเงื่อนไขการให้ประกันนอกจากไม่จูงใจไม่มากพอ ไม่เหมาะกับบริบทของความเสียหายและไม่เหมาะกับบริบทการซื้อขายทุเรียน การพัฒนาระบบประกันภัยพืชผลที่มีประสิทธิภาพโดยที่ครอบคลุมพืชหลายชนิดและตรงต่อลักษณะความเสียหายและพื้นที่ที่ได้รับความเสียหายมีความสำคัญมาก เช่นเดียวกันกับการสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของระบบประกันภัยพืชผลในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเกษตรกรที่เน้นการปลูกพืชเพียงพันธุ์เดียว ไม่ได้มีการกระจายความเสี่ยงด้วยการจัดการระบบแปลงหรือการปลูกหลายพันธุ์ไว้

2) *ปรับปรุงเงื่อนไขการให้เงินเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากภัยธรรมชาติ* แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากภัยธรรมชาติแล้ว แต่เป็นการให้เงินเยียวยาในเฉพาะกรณี “มีพืชตายหรือเสียหายจนไม่สามารถฟื้นฟูหรือเยียวยาให้กลับสภาพเดิมได้อีก” ซึ่งเหมาะกับกรณีความเสียหายที่เกิดกับพืชไร่ แต่กรณีพืชสวนหรือไม่ยืนต้นที่อาจจะไม่ได้เกิดความเสียหายต่อตัวต้น แต่มีผลเสียหายต่อผลผลิต จะยังไม่ได้รับเงินเยียวยา

3) *พัฒนาและถ่ายทอดเทคนิคในการดูแลผลผลิตให้กับเกษตรกรในลักษณะเชิงรุก* โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดจากโรคพืชและแมลง สมแรง และผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เพื่อเลี่ยงการแก้ปัญหาในเชิงรับ (passive) ด้วยการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการปรับตัวที่เกษตรกรนิยมใช้อยู่แล้ว การแก้ปัญหาเชิงรับเช่นนี้ เพิ่มต้นทุนการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้นไปอีก

4) *ส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าถึงเงินลงทุนเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในสวน* เช่น การขุดสระเพื่อเก็บน้ำ หรือการทำระบบน้ำให้สามารถมีน้ำใช้ในการพัฒนาคุณภาพหรือการทำผลผลิตนอกฤดูได้มากขึ้น เนื่องจากเกษตรกรบางกลุ่มที่พึ่งแต่ตลาดในประเทศ ขายผลผลิตในฤดูเท่านั้นเผชิญปัญหาราคาสผลผลิตผันผวนติดต่อกันเป็นระยะเวลาหลายปีทำให้เกษตรกรไม่สามารถสะสมทุนเพื่อการลงทุนเพิ่มเติมได้

5) *ส่งเสริมให้มีการแข่งขันของผู้รับซื้อในพื้นที่* รวมทั้งติดตามและป้องกันการฟุ้งตลาดของผู้รวบรวมรายใหญ่ไม่ว่าจะเป็นสิ่งต่างชาติหรือผู้รวบรวมท้องถิ่น และโอกาสการผูกขาด ซึ่งเป็นความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ในขณะที่เดียวกัน ภาครัฐก็ควรส่งเสริมการบริหารจัดการ และใช้กฎระเบียบที่ส่งเสริมการแข่งขันที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพในตลาดผู้รับซื้อหรือพ่อค้ารวบรวม ในช่วงสถานการณ์โควิดชี้ให้เห็นว่าความ

เข้มแข็งในการบริหารจัดการการผลิตของพ่อค้าเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งที่น่าจะมีประโยชน์ต่อเกษตรกร และเศรษฐกิจในภาพรวมภายใต้สถานการณ์ไม่ปกติ

6) ตลาดต่างประเทศ เป็นตลาดที่จะช่วงพุงราคาผลผลิตในประเทศได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผลผลิตในฤดู ภาครัฐสามารถสนับสนุนการกระจายความเสี่ยงของเกษตรกรที่พยายามปลูกหลายสายพันธุ์และกระจายตลาดด้วยการพยายามเปิดตลาดใหม่ และส่งเสริมเกษตรกรให้สามารถพัฒนาคุณภาพสินค้าให้ตรงกับความต้องการของตลาดโดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรฐานความปลอดภัยของผลผลิต

7) ส่งเสริมการปลูกมะม่วงหลากหลายสายพันธุ์มากขึ้น แม้ว่ามะม่วงน้ำดอกไม้สีทองจะเป็นพันธุ์ที่มีความต้องการจากตลาดต่างประเทศสูง แต่ราคาก็ยังมีความผันผวน ประกอบกับเป็นพันธุ์ที่ต้องการการดูแลรักษาอย่างดี และค่อนข้างอ่อนไหวต่อสภาพแวดล้อมและอากาศ เกษตรกรที่ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้จะต้องสามารถรักษามาตรฐานผลผลิตให้สม่ำเสมอ การส่งเสริมให้เกษตรกรมีการกระจายความหลากหลายของพันธุ์ที่ปลูกเป็นนโยบายที่น่าสนใจ โดยเฉพาะพันธุ์ที่ต้องการการลงทุนและการดูแลรักษาไม่เข้มข้นเท่าและมีความต้องการในตลาดมาก เช่น พันธุ์มหาชน เขียวเสวย โชคอนันต์ เป็นต้น

8) การทำมะม่วงนอกฤดู แม้ว่าจะได้ผลผลิตที่น้อยลงและต้องลงทุนมากขึ้น แต่ช่วยให้ขายผลผลิตได้ราคาดีขึ้นและลดความเสี่ยงเรื่องความผันผวนทางราคา ที่สำคัญคือ เกษตรกรเห็นความสำคัญเห็นประโยชน์และต้องการทำ รัฐควรให้การสนับสนุนในด้านองค์ความรู้ และเทคนิคและองค์ประกอบพื้นฐานที่จำเป็นรวมถึงการสนับสนุนช่วยเหลือเกษตรกรในการวางแผนการกระจายผลผลิตนอกฤดู ในฤดู เพื่อให้เกษตรกรเห็นความเป็นไปได้ของการทำมะม่วงนอกฤดูเป็นทางเลือกมากขึ้น การส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ให้สามารถทำการแปรรูปผลผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลผลิตในฤดูให้เหมาะสมกับความต้องการตลาดต่างประเทศได้มากขึ้น เช่น มะม่วงแช่แข็ง หรือผลิตภัณฑ์อื่น รวมถึงการส่งเสริมให้สามารถการค้าแยกเกรดผลผลิตเพื่อกระจายส่งไปตลาดที่มีความต้องการต่างกันได้

9) การส่งเสริมการผลิตทุเรียนสายพันธุ์อื่นๆ ต้องพิจารณาความต้องการและความเหมาะสมของพื้นที่อย่างรอบคอบ เนื่องจากทุเรียนพันธุ์หมอนทองยังเป็นที่ต้องการของตลาดมากและเหมาะกับการปลูกเพื่อการค้าเนื่องจากมีความทนทานและให้ผลผลิตมาก อย่างไรก็ตาม การกระจายสายพันธุ์ก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเกษตรกรที่ต้องการกระจายความเสี่ยงในระยะยาว เนื่องจากพื้นที่การผลิตทุเรียนหมอนทองกำลังเพิ่มขึ้นมากทั้งจากประเทศเพื่อนบ้านและจีนเอง เพื่อเป็นการกระจายความเสี่ยงและเปิดตลาดใหม่และเพิ่มการแข่งขันในตลาดผู้รับซื้อ ทั้งนี้ ต้องเลือกชนิดพันธุ์ที่เป็นที่ต้องการของตลาดและให้ผลผลิตสูง เช่น มูซังคิง จากการพูดคุยกับเกษตรกรในปัจจุบันพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่อาจจะยังไม่เห็นความจำเป็นในการปลูกพันธุ์อื่นประกอบ เนื่องจากยังสามารถขายทุเรียนหมอนทองได้กำไรดี ดังนั้นจะต้องเป็นนโยบายและการส่งเสริมจากรัฐเพื่อให้เกษตรกรเริ่มปรับตัวได้

10) เนื่องจากมีเกษตรกรบางส่วนหันมาปลูกทุเรียนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตามกระแสราคา ทำให้ยังขาดองค์ความรู้บางด้านในกระบวนการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช่วงวันที่เหมาะสมกับการเก็บเกี่ยว ทำให้

จำเป็นต้องจ้างทีมตัดจากพ่อค้าผู้รวบรวม การส่งเสริมองค์ความรู้ให้เกษตรกรสามารถทำเรื่องเกี่ยวเก็บผลผลิตได้เอง จะสามารถลดการพึ่งพาทีมเก็บเกี่ยวของพ่อค้าได้ในระยะยาว

11) การส่งเสริมการเชื่อมโยงเทคโนโลยีหรือองค์ความรู้จากสถาบันการศึกษาหรือปราชญ์ไม่ผลเพื่อใช้ในการจัดการในแปลง เช่น การตัดแต่งต้นให้เตี้ย หรือการปรับลักษณะสวนให้สามารถใช้เครื่องจักรเข้ามาช่วยลดการจ้างแรงงานได้

12) การสนับสนุนการพัฒนามาตรฐานการขนส่งผลไม้และผลักดันให้เกิดการแข่งขันในด้านนี้เพิ่มขึ้น ระบบการขนส่งผลภายในประเทศตรงจากผู้ผลิตสู่ผู้บริโภค เพื่อสร้างช่องทางการกระจายความเสี่ยงที่มีประโยชน์ เกษตรกรได้ราคาซื้อที่สูงขึ้น และเพิ่มวิธีการปรับตัวให้เกษตรกร ซึ่งควรทำร่วมกับการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีของเกษตรกรรายย่อย ผ่านเกษตรกรรุ่นใหม่ให้ทำหน้าที่ในลักษณะพี่เลี้ยง ช่วยเหลือเกษตรกรรุ่นกลางหรือเกษตรกรสูงวัย ปรับเข้าหาการใช้ประโยชน์จากช่องทางออนไลน์ ทั้งนี้ การส่งเสริมการขายผ่านช่องทางออนไลน์อาจจะเหมาะกับผลผลิตบางประเภท เช่น ผลผลิตที่มีมูลค่าปานกลาง-สูง ไม่บอบบางเสียหายจากการขนส่งได้ง่าย และสะดวกต่อการขนส่ง (เช่น มะม่วงมหาชนก)

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมโรค. “รายงานสถานการณ์ โควิด-19” <https://covid19.th-stat.com/> สืบค้นเมื่อ 25 ตุลาคม 2563
- เจรจา’ เผย มะม่วงไทยดาวเด่น ส่งออกอาเซียนโต 143% หนุนใช้ FTA สร้างแต้มต่อ. Retrieved from <https://www.dtn.go.th/th/news/-กรมเจรจา-เผย-มะม่วงไทยดาวเด่น-ส่งออกอาเซียนโต-143-หนุนใช้-fta-สร้างแต้มต่อ?cate=5cff753c1ac9ee073b7bd1c5>
- กรมวิชาการเกษตร. (2563). หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขด้านมาตรการสุขอนามัยพืช สำหรับการนำเข้า และส่งออก ผลไม้ ระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน พ.ศ. 2563. Retrieved from <https://www.doa.go.th/hc/chumphon/wp-content/uploads/2020/07/Impt-Export.pdf>
- กรมส่งเสริมการเกษตร “ระบบให้บริการข้อมูลสารสนเทศการผลิตทางการเกษตร” <https://production.doae.go.th/service/site/login> สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2563
- กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. (14 กรกฎาคม 2563). ‘กรมเจรจา’ เผย มะม่วงไทยดาวเด่น ส่งออกอาเซียนโต 143% หนุนใช้ FTA สร้างแต้มต่อ. Retrieved from <https://www.dtn.go.th/th/news/-กรมเจรจา-เผย-มะม่วงไทยดาวเด่น-ส่งออกอาเซียนโต-143-หนุนใช้-fta-สร้างแต้มต่อ?cate=5cff753c1ac9ee073b7bd1c5>
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (1 เมษายน 2563). กระทรวงเกษตรฯ เชิญชวนส่วนราชการและประชาชนช่วยอุดหนุนมะม่วงคุณภาพดีเป็นของขวัญ ของฝาก หวังช่วยลดผลกระทบและช่วยเหลือเกษตรกรฝ่าวิกฤติ COVID-19. Retrieved from <https://www.moac.go.th/news-preview-421191791817>
- กรุงเทพธุรกิจ. (9 พฤษภาคม 2561). 8 สายพันธุ์ทุเรียนอร่อย ราชาแห่งผลไม้สยาม. กรุงเทพธุรกิจ. Retrieved from <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/801170>
- กลุ่มพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก. (24 สิงหาคม 2563). ทุเรียน ราชาแห่งผลไม้ไทย ถูกใจคนต่างแดน. Retrieved from http://www.tpsoc.moc.go.th/sites/default/files/thueriyn_240863.pdf
- เขมรัฐ เถลิงศรี และสิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน (2560). *ธุรกิจการเกษตรบนพื้นที่สูงกับความยั่งยืน: บทเรียนและข้อเสนอในการพัฒนา*. เอกสารเผยแพร่สำนักประสานงานชุดโครงการ “งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตรและเสริมสร้างเครือข่ายงานวิจัยเชิงนโยบาย” สถาบันคลังสมองของชาติร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- จิรัฐ เจนพิงพร และคณะ (2562). “พลวัตการทำเกษตรไทย และนัยต่อผลตอบแทนและความเสี่ยงของครัวเรือนเกษตร” สืบค้นจาก <http://pier.or.th/?abridged=พลวัตการทำเกษตรไทย>
- ดาเรศร์ กิตติโยภาส และคณะ. (2555). ศึกษาาระบบห่วงโซ่อุปทานและโลจิสติกส์มะม่วงส่งออกในเขตภาคกลางและภาคเหนือ. Retrieved from <http://www.tsae.asia/data/2012conf/pdf/AGL/AGL01.pdf>

- ธนรัตน์ แต้ววัฒนา และคณะ. (2561). โซลูชันมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออกไปยังสาธารณรัฐเกาหลี. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปีที่ 7, 1. Retrieved from <https://kuojs.lib.ku.ac.th/index.php/jstku/article/view/3467/1668>
- ธวัชชัย รัตน์เลิศ และคณะ. (2556). มะม่วง-การผลิตและเทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยว. ศูนย์นวัตกรรมเทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยว: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.).
- นงคินุช บุญกล้า. (2560). ห่วงโซ่อุปทานมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออก: กรณีศึกษาจังหวัดพิษณุโลก. มหาวิทยาลัยนเรศวร, Retrieved from http://kasetjournal.ku.ac.th/kuj_files/2017/A1712061118514052.pdf
- ปนัดดา กสิกิจวิวัฒน์ และคณะ. (2557). การปรับปรุงระบบห่วงโซ่อุปทานของมะม่วงเพื่อเพิ่มศักยภาพในการส่งออก และการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), Retrieved from https://elibrary.trf.or.th/project_content.asp?PJID=RDG5650111
- ปนัดดา กสิกิจวิวัฒน์ และคณะ. (2557). การศึกษาเปรียบเทียบระบบห่วงโซ่อุปทานของการส่งออกมะม่วงไปยุโรปและเอเชีย. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), Retrieved from <https://dric.nrct.go.th/Search/SearchDetail/301452>
- ฝ่ายการเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว. (2560). สถานการณ์ผลไม้ไทยในตลาดจีนปี 2559 และแนวโน้ม. Retrieved from <https://www.opsmoac.go.th/guangzhou-news-files-401891791817>
- ฝ่ายการเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว. (2563). สถานการณ์ผลไม้ไทยในตลาดจีนปี 2562 และแนวโน้ม. Retrieved from <https://www.opsmoac.go.th/guangzhou-news-preview-421491791210>
- ฝ่ายเกษตร ประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว. (2564). สถานการณ์ทุเรียนไทยในตลาดจีนปี ๒๕๖๓ และความท้าทายของทุเรียนไทยในตลาดจีน. Retrieved from <https://www.opsmoac.go.th/guangzhou-news-files-431891791345>
- พชรพัชร์ ถวิลพนันท์ (2561). ความเสี่ยง ความเปราะบางและความสามารถในการปรับตัวของครัวเรือนเกษตรกรต่อเหตุการณ์ที่ไม่ปกติ (shocks): กรณีศึกษาเกษตรกรบนที่ราบและที่สูง (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พิมพ์ฉัฐชยา บุญยมาลิก. (2560). กลยุทธ์ในการส่งเสริมการส่งออกผลไม้ไทยประเภทพรีเมียมสู่ตลาดโลกอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษามะม่วงไทย. หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๐. Retrieved from http://www.dsdw2016.dsdw.go.th/doc_pr/ndc_2560-2561/PDF/8468e/%E0%B8%A3%E0%B8%A7%E0%B8%A1.pdf

- รัตติญา งามระบ่ำ. (2561). ศักยภาพการผลิตมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออกตลาดโซ่อุปทาน ในเขตพื้นที่
จังหวัดราชบุรี. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยและพัฒนาการเกษตร,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน. Retrieved from [https://he02.tci-
thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/download/144963/119438/](https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/download/144963/119438/)
- ศรินทร์ ทงอินทร์. (2558). ปัญหาและอุปสรรคในการส่งออกมะม่วงน้ำดอกไม้ไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน:
กรณีศึกษา ผู้ประกอบการในจังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
Retrieved from http://digital_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files/56710038.pdf
- ศูนย์พัฒนาการค้าและธุรกิจไทย สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ นครคุนหมิง. (เมษายน 2563).
รายงานตลาดทุเรียนของไทยในจีน. Retrieved from
<file:///C:/Users/DELL/Downloads/669420.pdf>
- สมพงษ์ ศิริโสภณศิลป์, จักรกฤษณ์ ดวงพัศตรา และจิตติชัย รุจจนกนกนาฏ (2563). “ผลกระทบระยะยาวของการ
ขยายกิจการของผู้ประกอบการโรงคัดบรรจุผลไม้ต่างชาติดต่อห่วงโซ่อุปทานและห่วงโซ่คุณค่าของ
ผลไม้ไทย” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย
และนวัตกรรม (สกว.)
- โสภรต์ รัตน์ จันทรัตน์, วิษณุ อรรถวานิช และ บุญธิดา เสงี่ยมเนตร (2561). “จุลทรรศน์ภาคเกษตรไทยผ่านข้อมูล
ทะเบียนเกษตรกรและสำมะโนเกษตร” สืบค้นจาก [http://pier.or.th/?abridged=จุลทรรศน์
ภาคเกษตรไทย](http://pier.or.th/?abridged=จุลทรรศน์
ภาคเกษตรไทย)
- สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสุโขทัย. (2561). มะม่วงแปลงใหญ่. Retrieved from
<https://www.opsmoac.go.th/sukhothai-dwl-files-401391791953>
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2562). สารสนเทศเศรษฐกิจการเกษตร ปี 2561. Retrieved from
<http://www.oae.go.th/assets/portals/1/files/ebook/2562/commodity2561.pdf>
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2563). “ข้อมูลการผลิตสินค้าเกษตร” [http://www.oae.go.th/view/1/
ข้อมูลการผลิตสินค้าเกษตร/TH-TH](http://www.oae.go.th/view/1/
ข้อมูลการผลิตสินค้าเกษตร/TH-TH) สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2563
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2563). สถานการณ์สินค้าเกษตรที่สำคัญและแนวโน้ม ปี 2564. Retrieved
from <http://www.oae.go.th/assets/portals/1/files/journal/2564/trend2564.pdf>
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2563). สารสนเทศเศรษฐกิจการเกษตร ปี 2562. Retrieved from
<http://www.oae.go.th/assets/portals/1/files/ebook/2563/commodity2562.pdf>
- สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร ร่วมกับ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 6. (2560). การวิเคราะห์อุปสงค์อุปทาน
และวิถีตลาดสินค้าเกษตรที่สำคัญ จังหวัดจันทบุรี. Retrieved from
<https://drive.google.com/file/d/1wJgeKYQiOhVosjEBO1ogDx4J10A4owzr/view>

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร ร่วมกับ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 8. (2560). การวิเคราะห์อุปสงค์อุปทาน และวิถีตลาดสินค้าเกษตรที่สำคัญ จังหวัดชุมพร.

ศูนย์ปฏิบัติการวิจัยและเรือนปลูกพืชทดลอง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. “มะม่วง” http://clgc.agri.kps.ku.ac.th/images/resource/fruit/mango/mango_pri.pdf สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2563

ankelova N., Masar D., Moricova S. (2017): Risk factors in the agriculture sector. “Agric. Econ. – CzechW, 63: 247-258.

Antón, J., et al. (2012), "A Comparative Study of Risk Management in Agriculture under Climate Change", OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers, No. 58, OECD Publishing, Paris,

Arana, I. et al. (2010). “Evaluation of risk factors in fatal accidents in agriculture”. *Spanish Journal of Agricultural Research*. 8, 592-598

Arunanondchai, P., Fei, C., & McCarl, B. A. (2017). “Adaptation in Agriculture. In Climate Resilient Agriculture-Strategies and Perspectives”. IntechOpen.

Broll, U., Welzel, P., & Wong, K. P. (2013). “Price risk and risk management in agriculture”. *Contemporary Economics*, 7(2), 17-20.

Coomes, O. T., Lapointe, M., Templeton, M., & List, G. (2016). “Amazon riverflow regime and flood recession agriculture: Flood stage reversals and risk of annual crop loss”. *Journal of Hydrology*, 539, 214–222.

Dai, M., (2020). “Assessing agricultural drought risk and its dynamic evolution characteristics”. *Agricultural Water Management*, Volume 231,

de Mey, Y., Wauters, E., Schmid, D., Lips, M., Vancauteren, M., & Van Passel, S. (2016). “Farm household risk balancing: empirical evidence from Switzerland”. *European Review of Agricultural Economics*, 43(4), 637-662.

Deconinck et al. (2020) "Food Supply Chains and Covid-19: Impacts and Policy Lessons." *EuroChoices* 19.3 (2020): 34-39.

FAO. (2015). “The impact of natural hazards and disasters on agriculture, food security and nutrition”. Italy: Food and Agriculture Organization of the United Nations.

FAO. (2020). “Impact of COVID-19 on Food Security and Nutrition (FSN) by the High-Level Panel of Experts on Food Security and nutrition. High Level Panel of Experts, Committee on World Food security

- Finger, Robert & Schmid, Stéphanie. (2008). Modelling Agricultural Production Risk and the Adaptation to Climate Change. *"Agricultural Finance Review"*. 68. 25-41.
- Förster, S et al., (2008). "Assessing flood risk for a rural detention area", *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 8, 311–322
- Gloede, O., L. Menkhoff, and H. Waibel. (2015). "Shocks, Individual Risk Attitude, and Vulnerability to Poverty among Rural Households in Thailand and Vietnam". *World Development*, 71, 54-78.
- Harvey, J. L. (2014). "Extreme vulnerability of smallholder farmersto agricultural risks and climate change in Madagascar". *Philos. Trans. R. Soc. Lond.,B, Biol. Sci.* 369.
- Harwood, J.L., Heifner, R., Coble, K., Perry, J., Somwaru, A., (1999. "Managing Risk in Farming: Concepts, Research, and Analysis". Agricultural Economic Report No. 774.US Department of Agriculture, Economic Research Service
- Jianjun, J. et al. (2015). "Farmers' risk preferences and their climate change adaptation strategies in the Yongqiao District, China". *Land Use Policy*, 47, 365-372.
- Kang, M. G. (2005). "An introduction to market-based instruments for agriculture price risk management". Rome, Italy: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Kuklicke, C., & Demeritt, D. (2016). "Adaptive and risk-based approaches to climate change and the management of uncertainty and institutional risk: The case of future flooding in England". *Global Environmental Change*, 37, 56-68.
- Lazzaroni, S., Wagner, N., 2016. "Misfortunes never come singly: structural change, multiple shocks and child malnutrition in rural Senegal". *Economics & Human Biology*. 23,246–262.
- Lee E.G., Lim M.S. (2015). "FTA effects on agricultural trade with matching approaches". Economics Discussion Papers No. 2015-25.
- Meza, I. et al., (2014). "Global-scale drought risk assessment for agricultural systems". *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 20, 695–712, 2020
- Moench, M., & Dixit, A. (2004). "Adaptive capacity and livelihood resilience: Adaptive strategies for responding to floods and droughts in South Asia". Institute for Social and Environmental Transition (ISET).

- Naylor, R., L., et al., (2007). "Assessing Risks of Climate Variability and Climate Change for Indonesian Rice Agriculture". *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 104 (19) 7752-7757.
- Reardon, T., A. et al. (2020). "Covid-19's disruption of India's transformed food supply chains". *Economic and Political Weekly*, 55(18), 18-22.
- Riwthong, S., Schreinemachers, P., Grovermann, C., & Berger, T. (2017). "Agricultural commercialization: Risk perceptions, risk management and the role of pesticides in Thailand". *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 38(3), 264-272.
- Ronco, P. (2017). "A risk assessment framework for irrigated agriculture under climate change". *Advances in Water Resources*, 110 (2017), 562-578.
- Praneetvatakul, S., T. Duc Phung., and H. Waibel. (2013). "Agricultural Diversification and Vulnerability to Poverty: A Comparison between Vietnam and Thailand". In Klasen, Sulewski P., Kloczko-Gajewska A. (2014): "Farmers' risk perception, risk aversion and strategies to cope with production risk: an empirical study from Poland". *Studies in Agricultural Economics*, 116: 140-147.
- Talengsri, K., and S. Pongkijvorasin (2015). "A Study of Maize Farmers' Incomes and Vicious cycle of Highland Maize farming". *Applied Economics Journal*. 22(1), 51-77.
- Torero Cullen, M. (2020). "Coronavirus, food supply chains under strain: what to do?". Food and Agriculture Organization.
- Tukana, A., & Gummow, B. (2017). {Dairy farm demographics and management factors that played a role in the re-emergence of brucellosis on dairy cattle farms in Fiji". *Tropical animal health and production*, 49(6), 1171-1178.
- Uematsu H., Mishra A.K. (2011): "A categorical data analysis on risks in agriculture". In: Southern Agricultural Economics Association 2011 Annual Meeting, Corpus Cristi, Feb 5-8, 2011.
- Vanwambeke, S. O., et al. (2007). "Impact of land-use change on dengue and malaria in northern Thailand". *EcoHealth*, 4(1), 37-51.
- Waibel, H., T.H. Pahlisch and M. Völker. (2017). "Farmers' perceptions of and adaptations to climate change in Southeast Asia: The case study from Thailand and Vietnam". In Leslie Lipper, Nancy McCarthy, David Zilberman, Solomon Asfaw and Giacomo Branca (Eds.):

Climate smart agriculture - Building resilience to climate change. *Natural Resource Management and Policy* Vol. 52, Springer.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

การส่งออกมะม่วงน้ำดอกไม้ไปประเทศปลายทาง

1) เปรียบเทียบมาตรฐานและคุณภาพของมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออกไปประเทศปลายทาง

ผู้ที่เกี่ยวข้องใน กระบวนการส่งออก	มาตรฐานและคุณภาพของมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออกไปประเทศปลายทาง		
	มาเลเซีย	สิงคโปร์	เยอรมนี
เกษตรกร/ วิชากิจชุมชน	- มาตรฐานระบบการผลิต การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (ASEAN GAP) - การปฏิบัติใช้ GAP ควบคุมการปลูกแต่ไม่เข้มงวดกับทุกแปลงการปลูก	- มาตรฐานระบบการผลิต การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (ASEAN GAP) - การปฏิบัติใช้ GAP ควบคุมการปลูกแต่ไม่เข้มงวดกับทุกแปลงการปลูก	- การปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Global GAP) - การปฏิบัติใช้ GAP ควบคุมการปลูกแต่ไม่เข้มงวดกับทุกแปลงการปลูก
	- ไม่ค่อยเข้มงวดกับผลผลิตมากนัก ถ้ากรณีมะม่วงในฤดู ทำให้ควบคุมคุณภาพการเก็บได้ยาก - หากเป็นมะม่วงนอกฤดู สามารถควบคุมคุณภาพการเก็บได้	- เข้มงวดในระดับปานกลาง ในกรณีมะม่วงในฤดู ทำให้ควบคุมคุณภาพการเก็บทำได้ยาก - หากเป็นมะม่วงนอกฤดู สามารถควบคุมคุณภาพการเก็บได้	- เข้มงวดในการเก็บมาก ทั้งมะม่วงในฤดู และมะม่วงนอกฤดู
	- มาตรฐานมะม่วงอาเซียน (ASEN Standard for Mango) - การเรียกเกรดและเทียบเกรดของมะม่วงแต่ละแห่งแตกต่างกันกับมาตรฐาน โดยแต่ละสถานที่ปลูกก็เรียกขนาดที่ต่างกัน Extra = เกรด A, Level 1= เกรด B, Level 2 = เกรด C	- มาตรฐานมะม่วงอาเซียน (ASEN Standard for Mango) - การเรียกเกรดและเทียบเกรดของมะม่วงแต่ละแห่งแตกต่างกัน ตามสถานที่ปลูก Extra = เกรด A, Level 1= เกรด B, Level 2 = เกรด C	- มาตรฐานมะม่วงยุโรป (Standard for Mangoes, CODEX STAND 184-1993) - การเรียกเกรดและเทียบเกรดของมะม่วงแต่ละแห่งแตกต่างกัน ตามสถานที่ปลูก Extra = เกรด A, Level 1= เกรด B, Level 2 = เกรด C
ผู้รับซื้อ - ผู้ประกอบการส่งออก	- สุ่มตรวจเช็คคุณภาพ	- สุ่มตรวจเช็คคุณภาพ	- สุ่มตรวจเช็คคุณภาพ

ผู้ที่เกี่ยวข้องใน กระบวนการส่งออก	มาตรฐานและคุณภาพของมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออกประเทศปลายทาง		
	มาเลเซีย	สิงคโปร์	เยอรมนี
<ul style="list-style-type: none"> - ตัวแทนผู้นำเข้า - Trader - Logistics Provider 	<ul style="list-style-type: none"> - ตามมาตรฐาน การกำหนด เกรด Class I และเกรด Class II แต่ในทางปฏิบัติจะใช้ขนาดเกรด B เป็นส่วนใหญ่ และเกรด C บ้าง ขนาดของผลมะม่วง size 2,3 และ4 - บรรจุสินค้าในตะกร้าหรือลังมีฉลากกำกับ - ไม่มีการปรับปรุงคุณภาพก่อนส่ง - รถขนส่งสินค้าไม่มีการควบคุมอุณหภูมิ ไม่คลุมผ้าใบ - ดำเนินการยื่นขอใบรับรองสุขอนามัยก่อนการส่งออก 	<ul style="list-style-type: none"> - การกำหนด เกรด Class I และเกรด Class II แต่ในทางปฏิบัติจะใช้ขนาด เกรด A และ B เป็นส่วนใหญ่ ขนาดของผลมะม่วง size 2,3 และ4 - บรรจุสินค้าในกล่องกระดาษ มีฉลากกำกับ - ไม่มีการปรับปรุงคุณภาพก่อนส่งออก - รถขนส่งสินค้ามีทั้งควบคุมอุณหภูมิและไม่ควบคุมอุณหภูมิ - ดำเนินการยื่นขอใบรับรองสุขอนามัยก่อนการส่งออก 	<ul style="list-style-type: none"> - เกรด Class Extra ในทางปฏิบัติใช้ เกรด A ขนาดของผลมะม่วง size 2,3 และ4 - บรรจุสินค้าในกล่องกระดาษ มีฉลากกำกับ - มีการปรับปรุงคุณภาพก่อนส่งและเข้มงวดมาก - รถขนส่งสินค้ามีทั้งควบคุมอุณหภูมิและไม่ควบคุมอุณหภูมิ - รถขนส่งสินค้าไปสุวรรณภูมิมีการควบคุมอุณหภูมิ - ดำเนินการยื่นขอใบรับรองสุขอนามัยก่อนการส่งออก
ด้านศุลกากรไทย (ขาออก)	<ul style="list-style-type: none"> - เจ้าหน้าที่ศุลกากรตรวจ Physical Inspection - มีการสุ่มตรวจสอบสุขอนามัยพืช ณ ด้านชายแดน - รถขนส่งสินค้าไม่มีควบคุมอุณหภูมิ 	<ul style="list-style-type: none"> - เจ้าหน้าที่ศุลกากรตรวจ Physical Inspection - มีการสุ่มตรวจสอบสุขอนามัยพืช ณ ด้านชายแดน - รถขนส่งสินค้า/Container ควบคุมอุณหภูมิ 19-20 องศา ตู้ Container ถูก Seal ไปตลอดจนถึงด่านบูกิต ประเทศมาเลเซีย 	<ul style="list-style-type: none"> - เจ้าหน้าที่ศุลกากรตรวจ Physical Inspection - สุ่มตรวจสอบสุขอนามัยพืชที่ศูนย์บริการสินค้าศศฝักและผลไม้ มีการควบคุมอุณหภูมิ - ขนส่งสินค้าโดยเครื่องบินทำการบรรจุสินค้าลงใน Cube มีการใส่น้ำแข็งแห้งเพื่อควบคุมอุณหภูมิ - นำไปโหลดใต้ท้องเครื่องบินที่มีการควบคุมอุณหภูมิ - การเคลื่อนย้ายสินค้าลงจากรถขนส่งมายังลานตรวจรับไม่ควบคุมอุณหภูมิ
ด้านศุลกากรของประเทศปลายทาง	<ul style="list-style-type: none"> - เจ้าหน้าที่ด่านศุลกากรตรวจ Physical Inspection - สุ่มตรวจสอบสุขอนามัยพืช ณ ด้านชายแดน - ไม่มีการเปลี่ยนถ่ายสินค้า - หลังตรวจเสร็จ รถขนส่งสินค้า/Container ไม่ควบคุมอุณหภูมิ ไปจนถึงตลาดค้าส่ง (Wholesales) 	<ul style="list-style-type: none"> - เจ้าหน้าที่ศุลกากรตรวจ Physical Inspection และเปิด Seal ตู้ - สุ่มตรวจสอบสุขอนามัยพืช ณ ด้านชายแดน - หลังตรวจเสร็จ ไม่มีการเปลี่ยนถ่ายสินค้า/แต่มีเปลี่ยนหัวรถลาก 	<ul style="list-style-type: none"> - เจ้าหน้าที่ด่านศุลกากรตรวจเอกสาร ใบขนส่งสินค้า - สินค้าถูกเคลื่อนย้ายออกจาก Cube มาวางบน Pallet ใน Perishable Center (ห้องควบคุมอุณหภูมิ) เพื่อสุ่มตรวจสอบสุขอนามัยพืช

ผู้ที่เกี่ยวข้องใน กระบวนการส่งออก	มาตรฐานและคุณภาพของมะม่วงน้ำดอกไม้เพื่อการส่งออกประเทศปลายทาง		
	มาเลเซีย	สิงคโปร์	เยอรมนี
		- รถขนส่งสินค้า/Container ควบคุมอุณหภูมิ ไปจนถึงตลาดค้าส่ง (Wholesales) ตู้สินค้า/ Container จะถูก Seal จนถึงด่านสิงคโปร์	- หลังตรวจเสร็จ รถขนส่งสินค้า/Container ควบคุมอุณหภูมิ ไปจนถึงตลาดค้าส่ง (Wholesales)
ผู้ประกอบการนำเข้า	- มีการตรวจสอบคุณภาพด้วย Physical Inspection เกรด size และจำนวน	- มีตรวจสอบคุณภาพด้วย Physical Inspection เกรด size และจำนวนอย่างเข้มงวด	- มีตรวจสอบคุณภาพด้วย Physical Inspection เกรด Size และจำนวนอย่างเข้มงวด

ที่มา: ปันดดา กสิกิจวิวัฒน์ และคณะ (2557) ประมวลผลโดยคณะผู้วิจัย

2) เปรียบเทียบกระบวนการ ขั้นตอน และวิธีปฏิบัติในการส่งออกมะม่วงน้ำดอกไม้ไปประเทศปลายทาง

ผู้ที่เกี่ยวข้องใน กระบวนการส่งออก	กระบวนการ ขั้นตอน และวิธีปฏิบัติในการส่งออกมะม่วงน้ำดอกไม้ไปประเทศปลายทาง		
	มาเลเซีย	สิงคโปร์	เยอรมนี
ผู้ประกอบการ ส่งออกของไทย	- ผู้ประกอบการส่งออก ต้องดำเนินการจดทะเบียนนิติบุคคลกับกระทรวงพาณิชย์ไทย, จดทะเบียน VAT, ทำบัตรผู้ส่งออก, จดทะเบียนผู้ส่งออก, เอกสารรับรองสุขอนามัยพืช, เดินพิธีการศุลกากรล่วงหน้าในระบบ e-customs, เอกสารรับรองสุขอนามัยพืชล่วงหน้า - ในทางปฏิบัติผู้ส่งออก มีอยู่ 2 ประเภท คือ ผู้ประกอบการรายใหญ่จะปฏิบัติตามครบถ้วน แต่ผู้ประกอบการรายย่อย ไม่ดำเนินการตามกฎหมายการส่งออก และจะใช้ใบขนอากาศปากรวาง - การระบุจำนวนรายการสินค้าที่จะผ่านด่านลงในเอกสาร invoice/ใบขน ไม่ครบถ้วน	- ผู้ประกอบการส่งออกต้องดำเนินการจดทะเบียนนิติบุคคลกับกระทรวงพาณิชย์ไทย, จดทะเบียน VAT, ทำบัตรผู้ส่งออก, จดทะเบียนผู้ส่งออก, เอกสารรับรองสุขอนามัยพืช, เดินพิธีการศุลกากร ล่วงหน้าในระบบ e-customs, เอกสารรับรองสุขอนามัยพืชล่วงหน้า - ในทางปฏิบัติผู้ประกอบการจะดำเนินการตามกฎหมายการส่งออกครบถ้วน - ระบุจำนวนรายการสินค้าที่จะผ่านด่านลงในเอกสาร invoice/ใบขน ครบถ้วน	- ผู้ประกอบการส่งออกต้องดำเนินการจดทะเบียนนิติบุคคลกับกระทรวงพาณิชย์ไทย, จดทะเบียน VAT, ทำบัตรผู้ส่งออก, จดทะเบียนผู้ส่งออก, เอกสารรับรองสุขอนามัยพืช, เดินพิธีการศุลกากรล่วงหน้าในระบบ e-customs, เอกสารรับรองสุขอนามัยพืชล่วงหน้า - ในทางปฏิบัติผู้ประกอบการจะดำเนินการตามกฎหมายการส่งออกอย่างถูกต้องและครบถ้วน - ระบุจำนวนรายการสินค้าที่จะผ่านด่านลงในเอกสาร invoice/ใบขน ครบถ้วน

ผู้ที่เกี่ยวข้องใน กระบวนการส่งออก	กระบวนการ ขั้นตอน และวิธีปฏิบัติในการส่งออกมะม่วงน้ำดอกไม้ไปประเทศปลายทาง		
	มาเลเซีย	สิงคโปร์	เยอรมนี
ด้านศุลกากร/ ด้านกักกันพืชของ ไทย	<p>- ด้านศุลกากรต้องปฏิบัติตามขั้นตอนพิธีการศุลกากรส่งออกผ่านด่านชายแดนของไทย, ประกาศศุลกากรเรื่อง “การขนส่งสินค้าข้ามแดน” 1/2557, ทำการสุ่มตรวจชีวอนามัยพืช, กระบวนการส่งสินค้าออกทางบก กรมศุลกากร</p> <p>- ในทางปฏิบัติถ้าผู้ประกอบการส่งออกรายใหญ่ เข้าพิธีตรวจปล่อยเข้าช่อง Green Lane มีการตรวจสินค้าผ่าน X-Ray และสุ่มตรวจ, สุ่มตรวจชีวอนามัยพืช แต่การตรวจไม่เข้มงวดมากนัก มีความยืดหยุ่นในการตรวจปล่อยสินค้า, การบันทึกการส่งออกผ่านระบบมีความยืดหยุ่น</p> <p>- ถ้าเป็นผู้ประกอบการรายย่อย ไม่ดำเนินการผ่านระบบ e-customs แต่จะใช้ใบขนอากาศระวาง การตรวจปล่อยสินค้ามีการสุ่มเช็คมีความยืดหยุ่นสูง และการบันทึกการส่งออกผ่านระบบมีความยืดหยุ่น</p>	<p>- ด้านศุลกากรต้องปฏิบัติตามขั้นตอนพิธีการศุลกากรส่งออกผ่านด่านชายแดนของไทย, ประกาศศุลกากรเรื่อง “การขนส่งสินค้าข้ามแดน” 1/2557, ทำการสุ่มตรวจชีวอนามัยพืช, กระบวนการส่งสินค้าออกทางบก กรมศุลกากร</p> <p>- ในทางปฏิบัติถ้าผู้ประกอบการส่งออก เดินพิธีการผ่านระบบ e-customs, ต้องเข้าพิธีตรวจปล่อยช่อง Green Lane มีการตรวจสินค้าผ่าน X-Ray และสุ่มตรวจ, สุ่มตรวจชีวอนามัยพืช การตรวจเข้มงวดมาก มีความยืดหยุ่นในการตรวจปล่อยสินค้า, การบันทึกการส่งออกผ่านระบบมีความชัดเจน (มีระบบโควตา)</p>	<p>- ด้านศุลกากรต้องปฏิบัติตามขั้นตอนพิธีการศุลกากรส่งออก ณ ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิของไทยและปฏิบัติตามกระบวนการส่งสินค้าออกทางอากาศ, ระเบียบการขนส่งทางอากาศระหว่างประเทศ IATA</p> <p>- ในทางปฏิบัติด้านศุลกากรท่าอากาศยานสุวรรณภูมิปฏิบัติตามกระบวนการส่งออกทางอากาศครบถ้วน และปฏิบัติตามระเบียบการขนส่งทางอากาศระหว่างประเทศครบถ้วน มีการตรวจสินค้าผ่าน X-ray 100% มีการสุ่มตรวจชีวอนามัยพืชเข้มงวด และเคลื่อนย้ายมะม่วงลงใน cube ที่ควบคุมอุณหภูมิโดยน้ำแข็งแห้ง ถูกเคลื่อนย้ายไปรอขึ้นใต้ท้องเครื่องบินที่ชานชาลาออกอากาศ</p>
ผู้ประกอบการ นำเข้ามาเลเซีย/ สิงคโปร์/เยอรมนี	<p>- ผู้ประกอบการนำเข้าต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลกับกระทรวงพาณิชย์ ต้องขอใบอนุญาตนำเข้าสินค้าจากกระทรวงเกษตรของมาเลเซีย</p> <p>- ในทางปฏิบัติผู้ประกอบการนำเข้ารายใหญ่ จะดำเนินการจดทะเบียนและขอใบอนุญาตนำเข้าสินค้าจากกระทรวง มีอายุ 3 เดือน</p>	<p>- ผู้ประกอบการนำเข้าต้องจดทะเบียนนิติบุคคลกับกระทรวงพาณิชย์สิงคโปร์ และต้องขอใบอนุญาตนำเข้าจากสำนักงานอาหารเกษตรและสัตวแพทย์ (AVA) สิงคโปร์</p> <p>- ในทางปฏิบัติผู้ประกอบการนำเข้าได้จดทะเบียนนิติบุคคลกับกระทรวงพาณิชย์สิงคโปร์ และได้ขอใบอนุญาตนำเข้าจากสำนักงานอาหารเกษตรและสัตว</p>	<p>- ผู้ประกอบการนำเข้าต้องเข้าจดทะเบียนนิติบุคคลกับกระทรวงพาณิชย์เยอรมนีและขอใบอนุญาตนำเข้าจากกระทรวงเกษตรและกระทรวงคมนาคมของเยอรมนี</p> <p>- ในทางปฏิบัติผู้ประกอบการดำเนินการจดทะเบียนนิติบุคคลกับกระทรวงพาณิชย์เยอรมนีครบถ้วน และขอใบอนุญาตนำเข้าครบถ้วน</p>

ผู้ที่เกี่ยวข้องใน กระบวนการส่งออก	กระบวนการ ขั้นตอน และวิธีปฏิบัติในการส่งออกมะม่วงน้ำดอกไม้ไปประเทศปลายทาง		
	มาเลเซีย	สิงคโปร์	เยอรมนี
	- ผู้ประกอบการรายย่อยจะไม่มีภาระจดทะเบียนขอ อนุญาตนำเข้า	แพทย์ (AVA) สิงคโปร์ และผู้ประกอบการนำเข้าบาง รายจ้างให้ตัวแทนทำเอกสาร Invoice/packing list และเอกสารใหม่อีกครั้ง ก่อนผ่านด่านบูกิต มาเลเซีย	
ด่านศุลกากร/ด่าน กักกันพืชของ ประเทศคู่ค้า	- ผู้ประกอบการต้องปฏิบัติตามขั้นตอน พิธีการนำเข้า ของประเทศมาเลเซีย มีการตรวจสอบสินค้าผ่านเครื่อง X- ray, สุ่มตรวจสอบสินค้า, โขนสินค้า, ตรวจสอบเอกสารชีว อนามัยพืช - ในทางปฏิบัติผู้นำเข้ารายใหญ่ดำเนินการตามขั้นตอน พิธีการศุลกากรครบถ้วน มีการตรวจสอบสินค้าผ่านเครื่อง X-Ray, มีการสุ่มตรวจสอบสินค้าตามโขนขาเข้า, ตรวจสอบ เอกสารชีวอนามัยพืช มีการสุ่มตรวจ การตรวจจะมี ความยืดหยุ่นพอสมควร - ผู้ประกอบการรายย่อยจะมีความยืดหยุ่นสูงในการ ตรวจสอบปล่อยสินค้า	- ผู้ประกอบการต้องปฏิบัติตามขั้นตอนพิธีการศุลกากร นำเข้าผ่านด่านประเทศมาเลเซีย, ตรวจสอบสินค้าผ่าน เครื่อง X-Ray, สุ่มตรวจสอบสินค้าตามโขนขาเข้า, ตรวจสอบ เอกสารชีวอนามัยพืชของไทย, Seal ตู้คอนเทนเนอร์ เมื่อตรวจสอบปล่อยสินค้า - เข้าสู่ด่านสิงคโปร์ ผู้นำเข้าต้องปฏิบัติตามขั้นตอนพิธี การศุลกากรนำเข้าผ่านแดนของสิงคโปร์, สุ่มตรวจ สินค้า, ตรวจสอบเอกสารใบรับรองสุขอนามัยพืช, สุ่ม ตัวอย่างเพื่อตรวจทางสุขอนามัย - ในทางปฏิบัติ ณ ด่านบูกิต ผู้ประกอบการนำเข้า ปฏิบัติตามขั้นตอนพิธีการศุลกากรครบถ้วน เข้าด่าน Woodland ได้ปฏิบัติตามพิธีการนำเข้าของสิงคโปร์ มี การสุ่มตรวจสอบสินค้า มีการสุ่มตัวอย่างเพื่อตรวจทาง สุขอนามัย ซึ่งการตรวจเป็นไปอย่างเข้มงวด การบันทึก การนำเข้าผ่านระบบอย่างชัดเจน สิงคโปร์มีระบบ โควตาสินค้านำเข้าเสียบางนำเข้ากับประเทศไทย	- ผู้ประกอบการต้องปฏิบัติตามขั้นตอน พิธีการ ศุลกากรส่งออก ณ ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิของไทย, ปฏิบัติตามกระบวนการส่งออกทางอากาศของกรม ศุลกากร, ปฏิบัติตามระเบียบการขนส่งทางอากาศ ระหว่างประเทศ IATA - ในทางปฏิบัติผู้ประกอบการนำเข้าได้ปฏิบัติตาม ขั้นตอนพิธีการศุลกากรนำเข้าผ่านแดนครบถ้วน มีการ เดินพิธีการตรวจสอบปล่อยสินค้า มีการสุ่มตรวจชีวอนามัย พืช มีการตรวจสอบสินค้าผ่าน X-Ray 100% การตรวจ เป็นไปอย่างมีระบบและเข้มงวด มีระยะเวลาในการ ตรวจสอบปล่อยสินค้า

ที่มา: ปณตดา กลกิจวิวัฒน์ และคณะ (2557) ประมวลผลโดยคณะผู้วิจัย

ภาคผนวก ข

กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกทุเรียนไปสาธารณรัฐประชาชนจีน

การส่งออกทุเรียนสดจากไทยไปสาธารณรัฐประชาชนจีน ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบการนำเข้าผลไม้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยทั่วไปกฎระเบียบการนำเข้าจะมุ่งเน้นควบคุมด้านมาตรฐานสินค้า ความปลอดภัย และสุขอนามัยของสินค้าเป็นหลัก โดยข้อกำหนดบางรายการเกี่ยวข้องตั้งแต่ในขั้นตอนการผลิตและจัดเตรียมสินค้าด้วย 8⁹ มีรายละเอียดดังนี้ 9¹⁰

- ทุเรียนต้องมาจากแปลง GAP (Good Agriculture Practices) หรือแปลงที่มีการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีและเหมาะสม ได้รับการขึ้นทะเบียนกับกรมวิชาการเกษตร
- ผ่านโรงคัดบรรจุที่ได้รับการขึ้นทะเบียนกับกรมวิชาการเกษตร
- มีใบรับรองสุขอนามัยพืชแนบไปพร้อมกับสินค้า
- มีหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดหรือหนังสือรับรองแหล่งกำเนิด (Certificate of Origin) หรือ Form E
- ส่งเข้าตามด่านนำเข้าผลไม้ที่ประเทศจีนกำหนด เพื่อที่ทางประเทศจีนจะได้จัดเตรียมเจ้าหน้าที่ที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องศัตร์พืชขึ้น ๆ ตรวจสอบเมื่อสินค้าถึงด่าน

ทุเรียนจัดเป็นสินค้าที่จีนต้องทำพิธีสารข้อตกลงในการตรวจสอบและกักกันโรคกับประเทศผู้ส่งออก ก่อนจึงจะสามารถนำเข้าได้ ผ่านด่านสากลที่กำหนดเฉพาะสำหรับนำเข้าผลไม้ โดยสำนักงานศุลกากรแห่งชาติ (General Administration of Customs of the People's Republic of China: GACC) (ซึ่งเดิมเป็นงานของกระทรวงควบคุมคุณภาพและตรวจสอบกักกันโรคสาธารณรัฐประชาชนจีน (General Administration of Quality Supervision, Inspection and Quarantine: AQSIQ) ทั้งนี้ภายหลังสภาผู้แทนประชาชนแห่งชาติจีนเห็นชอบการปรับโครงสร้างหน่วยงานราชการของจีนเมื่อวันที่ 17 มีนาคม ปี พ.ศ. 2561 ได้ยุบ AQSIQ โดยมีการโอนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบและกักกันโรคของจีนไปรวมกับสำนักงานศุลกากรแห่งชาติ ซึ่งจะมีการปรับปรุงรายชื่อผลไม้จากประเทศต่าง ๆ ที่อนุญาตให้นำเข้าอย่างต่อเนื่อง โดยสามารถนำเข้าผ่านด่านตรวจและกักกันที่มีเจ้าหน้าที่และเครื่องมือเครื่องมือที่ใช้ในการตรวจและกักกันผลไม้นำเข้าจากต่างประเทศตามที่กำหนดเท่านั้น

⁹ ศูนย์พัฒนาการค้าและธุรกิจไทย สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ นครคุนหมิง. (เมษายน 2563). รายงานตลาดทุเรียนของไทยในจีน. Retrieved from file:///C:/Users/DELL/Downloads/669420.pdf

¹⁰ กรมวิชาการเกษตร. (2563). หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขด้านมาตรการสุขอนามัยพืช สำหรับการนำเข้า และส่งออก ผลไม้ ระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน พ.ศ. 2563. Retrieved from <https://www.doa.go.th/hc/chumphon/wp-content/uploads/2020/07/Impt-Export.pdf>

ที่ผ่านมาการขนส่งผลไม้จากไทยไปจีนผ่านเส้นทางการขนส่งทางบก จะต้องดำเนินการตามพิธีสารว่าด้วยข้อกำหนดในการกักกันโรคและตรวจสอบสำหรับการขนส่งผลไม้ไทย ที่ส่งออกผ่านประเทศที่สามเข้าสู่สาธารณรัฐประชาชนจีนระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ของไทยกับกระทรวงควบคุมคุณภาพและตรวจสอบกักกันโรคของจีน (พิธีสารเส้นทาง R9 เข้าด่านโหย่วอี้กวน เขตปกครองตนเองกว่างซีจ้วง) ลงนามเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน ปี พ.ศ. 2552 และพิธีสารว่าด้วยข้อกำหนดในการกักกันโรคและตรวจสอบสำหรับการส่งออกและนำเข้าผลไม้ไทยผ่านประเทศที่สามระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ของไทยกับกระทรวงควบคุมคุณภาพและตรวจสอบกักกันโรคของจีน (พิธีสารเส้นทาง R3A เข้าด่านโม่ฮาน มณฑลยูนนาน) ลงนามเมื่อวันที่ 21 เมษายน ปี พ.ศ. 2554

อย่างไรก็ดี เมื่อวันที่ 29 เมษายน ปี พ.ศ. 2563 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ของไทยได้บรรลุข้อตกลงร่วมกันกับกระทรวงศุลกากรของจีนเกี่ยวกับร่างพิธีสารว่าด้วยข้อกำหนดในการกักกันโรคและตรวจสอบสำหรับการส่งออกและนำเข้าผลไม้ผ่านประเทศที่สามระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีน ระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ของไทยกับกระทรวงศุลกากรของจีน ศุลกากรแห่งชาติจีน โดยเมื่อวันที่ 29 เมษายน ปี พ.ศ. 2563 สำนักควบคุมพืชและวัสดุการเกษตร กรมวิชาการเกษตร ได้มีหนังสือแจ้งเงื่อนไขในการนำเข้าและส่งออกผลไม้สดระหว่างไทยและจีนทางบกตามร่างพิธีสารฉบับใหม่ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าและส่งออกผลไม้สดระหว่างไทยและจีน โดยเริ่มมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 30 เมษายน ปี พ.ศ. 2563 ซึ่งทางสำนักควบคุมพืชและวัสดุการเกษตรได้แจ้งเงื่อนไขการนำเข้าและส่งออกผลไม้สดระหว่างไทยและจีนทางบกตามร่างพิธีสารฉบับใหม่ ดังนี้

1) รายการชนิดของผลไม้สดที่อนุญาตให้นำเข้าและส่งออก เป็นไปตามที่ทั้งสองฝ่ายกำหนด โดยผลไม้ไทยจำนวน 6 ชนิด คือ มะม่วง ทุเรียน ลำไย ลิ้นจี่ มังคุด และชมพู และผลไม้จีนจำนวน 5 ชนิด คือ แอปเปิ้ล แพร์ องุ่น พุทรา และสกุสส้ม (ส้ม ส้มเขียวหวาน ส้มโอ และเลมอน) ต้องมาจากสวนและโรงคัดบรรจุที่ได้รับการขึ้นทะเบียนและประกาศโดยกรมวิชาการเกษตร และศุลกากรแห่งชาติจีนแล้วเท่านั้น ทั้งนี้ทั้งสองฝ่ายอยู่ระหว่างหารือเรื่องการแลกเปลี่ยนข้อมูลการขึ้นทะเบียนสวนและโรงคัดบรรจุของผลไม้ชนิดอื่นเพิ่มเติม

2) ผลไม้สดของไทยและจีนต้องนำเข้าและส่งออกทางบกจากด่านที่ทั้งสองฝ่ายกำหนดเท่านั้น โดยด่านของไทย คือ ด่านตรวจพืชเชียงใหม่ ด่านตรวจพืชบึงกาฬ ด่านตรวจพืชนครพนม ด่านตรวจพืชมุกดาหาร และจุดผ่านแดนถาวรบ้านฝักกาดของด่านตรวจพืชจันทบุรี ด่านของฝ่ายจีน คือ ด่านโม่ฮาน มณฑลยูนนาน ด่านโหย่วอี้กวน ด่านตงซิง และด่านรถไฟผิงเสียง เขตปกครองตนเองกว่างซีจ้วง

3) ฉลากบรรจุภัณฑ์ผลไม้สดทุกชนิดต้องเป็นไปตามที่กำหนด โดยผลไม้ไทยจำนวน 6 ชนิด ในข้อ 1 ต้องระบุหมายเลขทะเบียนสวน (รหัส AC หรือ TG (เฉพาะทุเรียน)) และหมายเลขทะเบียนโรงคัดบรรจุ (รหัส

DOA) ตามที่ได้รับการขึ้นทะเบียนและประกาศในเว็บไซต์ของศุลกากรแห่งชาติจีนแล้ว ส่วนผลไม้ชนิดอื่นที่เหลือยังไม่ต้องระบุหมายเลขทะเบียนสวนและโรงคัดบรรจุ จนกว่าจะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลการขึ้นทะเบียนและประกาศในเว็บไซต์ของศุลกากรแห่งชาติจีน นอกจากนี้ ซีลปิดตู้สินค้าต้องเป็นไปตามรูปแบบที่กำหนด

4) ใบรับรองสุขอนามัยพืชสำหรับการนำเข้าและส่งออกผลไม้ระหว่างไทยและจีนทางบก ต้องระบุหมายเลขตู้สินค้าและหมายเลขซีลทุกครั้ง ทั้งนี้ มะม่วง ทุเรียน ลำไย ลิ้นจี่ และมังคุด ให้ระบุหมายเลขทะเบียนโรงคัดบรรจุรหัส DOA

5) ใบรับรองสุขอนามัยพืชต้องระบุข้อความรับรองพิเศษตามที่กำหนด

6) ต่ำนส่งออกตามที่กำหนด ต้องส่งสำเนาใบรับรองสุขอนามัยพืชฉบับจริงทาง email ให้กับต่านนำเข้าตามที่กำหนดล่วงหน้าก่อนที่สินค้าจะเดินทางมาถึง

7) ตู้สินค้าผลไม้จะต้องไม่ถูกเปิดระหว่างการขนส่งผ่านประเทศที่สาม

8) เมื่อสินค้าเดินทางมาถึงต่านนำเข้า เจ้าหน้าที่จะตรวจสอบซีล เอกสารที่เกี่ยวข้อง และความถูกต้องสมบูรณ์ของสินค้า

- หากพบว่าใบรับรองสุขอนามัยพืชปลอม หรือข้อมูลไม่ถูกต้องครบถ้วนตามที่กำหนด สินค้านั้นจะถูกปฏิเสธการนำเข้า

- หากพบว่าใบรับรองสุขอนามัยพืชและชนิดสินค้าไม่ตรงกัน ซีลถูกทำลาย หรือพบการปลอมปนผลไม้ ที่มีถิ่นกำเนิดจากประเทศอื่น สินค้านั้นจะถูกส่งกลับหรือนำไปทำลาย

- หากพบว่าสารตกค้างมีปริมาณสูงสุดเกินค่ามาตรฐานที่กำหนด หรือตรวจพบศัตรูพืช หรือพบการไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดอื่นใดในการนำเข้า เจ้าหน้าที่ต่านนำเข้าของจีนจะดำเนินการตามมาตรา 12 ของ “พิธีสารว่าด้วยข้อกำหนดในการตรวจสอบและกักกันโรคสำหรับผลไม้เมืองร้อนส่งออกจากไทยไปจีน” ในทางตรงข้าม เจ้าหน้าที่ต่านตรวจพืชของไทยจะดำเนินการตามมาตรา 11 ของ “พิธีสารว่าด้วยข้อกำหนดในการตรวจสอบและกักกันโรคสำหรับผลไม้เมืองร้อนส่งออกจากจีนไปไทย” ปี พ.ศ. 2547

9) แต่ละฝ่ายจะต้องแจ้งข้อมูลการไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดในการนำเข้าให้อีกฝ่ายทราบโดยเร็วที่สุด เพื่อตรวจสอบหาสาเหตุของปัญหา และใช้มาตรการป้องกันแก้ไขอย่างเหมาะสม

และเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน ปี พ.ศ. 2563 สำนักควบคุมพืชและวัสดุการเกษตร กรมวิชาการเกษตร ได้มีหนังสือแจ้งกำหนดการบังคับใช้มาตรการขึ้นทะเบียนสวนและโรงคัดบรรจุผลไม้นำเข้าและส่งออกระหว่างไทยและจีนเพิ่มเติม ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าและส่งออกผลไม้สดระหว่างไทยและจีนทราบ โดยมีสาระสำคัญ คือ

- ตามที่ไทยและจีนได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลการขึ้นทะเบียนสวนและโรงคัดบรรจุของผลไม้นำเข้าและส่งออกระหว่างกัน โดยผลไม้ส่งออกจากไทยไปจีนที่ได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลแล้ว คือ มะม่วง ทุเรียน ลำไย ลิ้นจี่ มังคุด และชมพู ส่วนผลไม้ส่งออกจากจีนมาไทยที่ได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลแล้ว คือ แอปเปิ้ล แพร์ องุ่น พุทรา และสกุสส้ม (ส้ม ส้มโอ ส้มเปลือกอ่อน และเลมอน) โดยทั้งสองฝ่ายกำหนดให้ผลไม้นำเข้าและส่งออกดังกล่าวต้องมาจากสวนและโรงคัดบรรจุที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้วเท่านั้น ซึ่งเริ่มมีผลบังคับใช้ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ปี พ.ศ. 2562

- ทั้งสองฝ่ายเห็นชอบให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลการขึ้นทะเบียนสวนและโรงคัดบรรจุผลไม้นำเข้าและส่งออกระหว่างไทยและจีนเพิ่มเติม สำหรับผลไม้ส่งออกจากไทยไปจีน คือ กัลยัม มะพร้าว สับปะรด และขนุน และผลไม้ส่งออกจากจีนมาไทย คือ พลับ เมลอน พลัม ท้อ และเนคทารีน โดยฉลากติดบรรจุภัณฑ์ของผลไม้ดังกล่าวทุกชิ้นต้องระบุหมายเลขทะเบียนสวนและโรงคัดบรรจุที่ได้รับขึ้นทะเบียนจากกรมวิชาการเกษตรและศุลกากรแห่งชาติจีนตามรูปแบบที่กำหนด ซึ่งจะเริ่มมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม ปี พ.ศ. 2563 (ฝ่ายเกษตรประจำสถานกงสุลใหญ่ ณ นครกว่างโจว, 2563)

ภาคผนวก ค

แบบฟอร์มสรุปผลงานวิจัย/โครงการวิจัย 1 หน้ากระดาษ A4

แบบฟอร์มสรุปผลงานวิจัย/โครงการวิจัย ๑ หน้ากระดาษ A๔ (สำหรับประชาสัมพันธ์)

๑. ชื่อผลงาน/โครงการ ความเสี่ยง การเตรียมพร้อมรับมือ และการปรับตัวต่อเหตุการณ์ไม่ปกติของเกษตรกรไทย
Thai farmer's risk, preparedness, and adaptation to unexpected shocks...
๒. ชื่อ - นามสกุล นักวิจัย รศ. ดร. สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน (Assoc. Prof. Sittidaj Pongkijvorasin, Ph.D.)
.....รศ. ดร. เขมรรัฐ เถลิงศรี..... (Assoc. Prof. Khemarat Talerngsri, Ph.D.).....
.....นายพชรพัทธ์ ถวิลนพนันท์..... (Parcharapat Tawinnorppanan).....
๓. ที่อยู่ติดต่อได้ ๒๕๔ ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๑ ๖๙๗ ๑๓๘๙ E-mail Sittidaj.p@chula.ac.th
๔. ชื่อหน่วยงาน คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๕. ปี พ.ศ. ที่ดำเนินการเสร็จ พ.ศ. ๒๕๖๕
๖. คำค้น Keyword ความเสี่ยง การเตรียมพร้อมรับมือ การปรับตัว เหตุการณ์ไม่ปกติ การฟื้นตัว
๗. อ้างอิง
๘. รูปภาพ หรือภาพเคลื่อนไหว
๙. คำอธิบาย ๑ หน้ากระดาษ A๔

แม้ว่าภาคเกษตรของไทยจะมีความสำคัญในด้านต่างๆ เป็นอย่างมาก แต่เกษตรกรไทยโดยส่วนใหญ่ยังมีรายได้น้อย นอกจากนี้ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่เกษตรกรไทยต้องเผชิญคือความเสี่ยงต่อเหตุการณ์ไม่ปกติต่างๆ ในขณะที่การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงที่เกษตรกรเผชิญยังมีไม่มากนัก งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการศึกษามุมมองของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยงที่ตนเองเผชิญ การเตรียมความพร้อมในการเผชิญหน้า การปรับตัว ปัญหาและอุปสรรค และปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวและการฟื้นตัวของเกษตรกร งานวิจัยนี้ศึกษาเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงและทุเรียนเป็นหลัก เนื่องจากเป็นไม้ผลที่ผลผลิตออกสู่ตลาดในช่วงการล็อกดาวน์ภายใต้การระบอบของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทั้งกลุ่มมะม่วงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มทุเรียนภาคตะวันออกและภาคใต้ โดยรวบรวมข้อมูลทั้งจากข้อมูลทุติยภูมิ การสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกรผู้นำ และการสำรวจข้อมูลเกษตรกร 180 ครัวเรือน และนำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์ข้อมูลทั้งการสรุปข้อมูลแบบง่าย การเปรียบเทียบทางสถิติ และการหาความสัมพันธ์ด้วยเครื่องมือทางเศรษฐมิติ

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรเผชิญความเสี่ยงและมีทัศนคติหรือความกังวลที่แตกต่างกันไป ในภาพรวมเกษตรกรทั้งที่ปลูกมะม่วงและทุเรียนจะมีความกังวลกับความเสี่ยงด้านภัยธรรมชาติที่ส่งผลให้ผลผลิตเสียหาย เช่น โรคพืชโรคแมลง ลมแรง นอกจากนี้เกษตรกรบางส่วนยังมีความกังวลในด้านการตลาด เช่น ราคาตกต่ำผันผวนและไม่มีพ่อค้ารับซื้อ (มะม่วง) และการทำผลผลิตคุณภาพต่ำออกสู่ตลาด (ทุเรียน) เพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้น เกษตรกรใช้ความพยายามอย่างมากในการดูแลรักษาช่วงติดดอกออกผล รวมทั้งใช้ปุ๋ยและสารเคมีมาก ส่วนหนึ่งพยายามทำผลผลิตนอกฤดูกาลหรือการขายผลผลิตในตลาดต่างประเทศเพื่อหลีกเลี่ยงความผันผวนของราคา และเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติขึ้น ปัจจัยส่วนตัวของเกษตรกร (การศึกษา ประสบการณ์) และปัจจัยด้านการตลาด (การกระจายช่องทางการขาย และการขายตลาดต่างประเทศ) จะมีส่วนช่วยในการฟื้นตัวของเกษตรกร นอกจากนี้ ประเด็นความเสี่ยงในอนาคตที่น่าสนใจที่เกษตรกรอาจจะยังไม่ตระหนักมากนักได้แก่ ความเสี่ยงที่มะม่วงน้ำดอกไม้จะเผชิญจากอุณหภูมิที่สูงขึ้นทำให้ผลผลิตอาจจะเสียหายง่ายขึ้น และความเสี่ยงจากการทุพพิกาลและผูกขาดของล้งทุเรียนที่อาจจะเกิดขึ้นหากไม่มีการควบคุมดูแล

งานวิจัยนี้เสนอข้อเสนอนโยบายในภาพรวม ให้รัฐปรับปรุงและพัฒนากลไกการประกันภัยพืชผล และการเยียวยาความเสียหายจากภัยธรรมชาติให้เหมาะสมกับเกษตรกรไม่ผลมากขึ้น พัฒนาและถ่ายทอดเทคนิคในการดูแลผลผลิตให้กับเกษตรกรในลักษณะเชิงรุก ส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าถึงเงินลงทุนเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ส่งเสริมให้มีการแข่งขันของผู้รับซื้อในพื้นที่และป้องกันการทุพพิกาลของผู้รวบรวมรายใหญ่ ขยายตลาด

ต่างประเทศและส่งเสริมเกษตรกรให้พัฒนาคุณภาพสินค้าให้ได้มาตรฐาน นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอรายการผลผลิต เช่น ส่งเสริมให้เกษตรกรที่ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้สีทองการกระจายพันธุ์เพาะปลูกเพื่อลดความเสี่ยงจากสภาพแวดล้อมและธรรมชาติที่ผันผวนรุนแรงมากขึ้น ส่งเสริมองค์ความรู้ เทคนิค และองค์ประกอบพื้นฐานที่จำเป็นในการทำมะม่วงนอกฤดู หรือสร้างความเข้มแข็งในกลุ่มเกษตรกรเพื่อต่อยอดไปยังการแปรรูปมะม่วงช่วงในฤดูกาล และการพัฒนาคุณภาพมะม่วง สนับสนุนการปลูกทุเรียนสายพันธุ์อื่นที่ตรงตามความต้องการของตลาดให้เพิ่มขึ้นบ้างเพื่อกระจายความเสี่ยงของเกษตรกรในระยะยาว ส่งเสริมการให้ความรู้และทักษะให้เกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน โดยเฉพาะในภาคใต้ ให้สามารถจัดการปัญหาและเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เองมากขึ้น ลดการพึ่งพิงพ่อค้าและสามารถควบคุมคุณภาพได้ในระยะยาว และส่งเสริมการเชื่อมโยงเทคโนโลยีหรือองค์ความรู้จากสถาบันการศึกษาหรือปราชญ์ไม่ผลเพื่อใช้สำหรับการจัดการในแปลง

ภาคผนวก ง

แบบฟอร์มสรุปผลงานวิจัย/โครงการวิจัย 5 บรรทัด

แบบฟอร์มสรุปผลงานวิจัย/โครงการวิจัย 5 บรรทัด

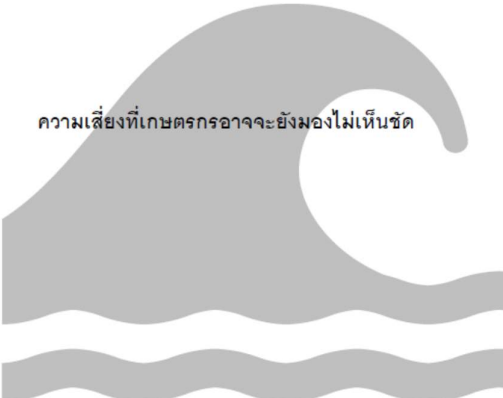

(สำหรับเผยแพร่ในระบบ EXPLORE ผ่านทางเว็บไซต์ www.thai-explore.net)

๑. ชื่อผลงาน/โครงการ ความเสี่ยง การเตรียมพร้อมรับมือ และการปรับตัวต่อเหตุการณ์ไม่ปกติของเกษตรกรไทย
..Thai farmer's risk, preparedness, and adaptation to unexpected shocks..
๒. ชื่อ - นามสกุล นักวิจัย รศ. ดร. สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน (Assoc. Prof. Sittidaj Pongkijvorasin, Ph.D.)
..รศ. ดร. เขมรรัฐ เถลิงศรี (Assoc. Prof. Khemarat Talerngsri, Ph.D.)
..นายพชรพัชร ภูวิลนพนันท์ (Parcharapat Tawinnorppanan).....
๓. ที่อยู่ติดต่อได้ ๒๕๔ ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐
เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๑ ๖๙๗ ๑๓๘๙ E-mail Sittidaj.p@chula.ac.th
๔. ชื่อนหน่วยงาน คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๕. ปี พ.ศ. ที่ดำเนินการเสร็จ พ.ศ. ๒๕๖๕
๖. คำค้น Keyword ความเสี่ยง การเตรียมพร้อมรับมือ การปรับตัว เหตุการณ์ไม่ปกติ การฟื้นตัว
๗. อ่างอิง
๘. รูปภาพ หรือภาพเคลื่อนไหว
๙. คำอธิบาย ๑ หน้ากระดาษ A๔

งานวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่า เกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงและทุเรียนในประเทศไทยเผชิญกับความเสียหายหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะภัยธรรมชาติที่ส่งผลต่อความเสียหายของผลผลิต เช่น โรคพืชโรคแมลง ลมแรง รวมถึงความเสี่ยงทางด้านการตลาด เช่น ราคาที่ผันผวนตกต่ำ เกษตรกรมีความสามารถในการปรับตัวอย่างจำกัด และสามารถบริหารจัดการความเสี่ยงได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น ผลการศึกษาได้เสนอแนะให้ภาครัฐเข้ามาช่วยเกษตรกรบริหารความเสี่ยงผ่านกลไกต่างๆ ให้มากยิ่งขึ้น รวมทั้งเกษตรกรต้องมีการพัฒนาทางการผลิต การขาย เพื่อเป็นการลดความเสี่ยงที่ตนเองเผชิญให้น้อยลง

ภาคผนวก จ

สรุปผลงานวิจัย Info Graphic

 <p>ความเสี่ยงที่เกษตรกรอาจจะยังมองไม่เห็นชัด</p>	 <p>ความเสี่ยงที่เกษตรกรมองเห็น</p>	 <p>เกษตรกร</p>
<ul style="list-style-type: none">• ภัยธรรมชาติที่ส่งผลต่อผลผลิต เช่น อุณหภูมิสูงขึ้น สภาพภูมิอากาศแปรปรวน ส่งผลต่อผลผลิตในระยะยาว โดยเฉพาะมะม่วงน้ำดอกไม้• การตลาด เช่น การทุ่มตลาดหรือการผูกขาดตลาดของผู้รวบรวมทุเรียน การขยายตัวของพื้นที่ปลูกทุเรียนในประเทศคู่แข่ง	<ul style="list-style-type: none">• ภัยธรรมชาติที่ส่งผลต่อผลผลิต เช่น โรคพืชโรคแมลง ลมพายุ• การตลาด เช่น ราคาตกต่ำผันผวน ไม่มีพ่อค้ารับซื้อ เกษตรกรทำผลผลิตคุณภาพต่ำ	<ul style="list-style-type: none">• ปรับตัว ป้องกัน เพิ่มการดูแลผลผลิต แรงงาน ปุ๋ย ยา ทำผลไม้นอกฤดูดูแล• ฟื้นตัว ขึ้นอยู่กับปัจจัยส่วนบุคคลและการตลาด เช่น การศึกษา ประสบการณ์ การกระจายพืชที่ปลูก การกระจายช่องทางขาย

<p>ข้อเสนอเชิงนโยบายในภาพรวม</p> <ol style="list-style-type: none">1. ส่งเสริม พัฒนา การประกันภัยผลผลิตให้จิตใจเกษตรกร2. ปรับปรุงเงื่อนไขการชี้ยาวความเสียหายให้เหมาะสมกับไม้ผล3. พัฒนาดำยทอดเทคนิคการดูแลผลผลิตให้เกษตรกรในเชิงรุก4. ส่งเสริมให้เกษตรกรลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบน้ำ5. ส่งเสริมการแข่งขันของผู้รับซื้อ ควบคุมการทุ่มตลาดหรือผูกขาด6. ขยายตลาดต่างประเทศและส่งเสริมให้เกษตรกรทำผลผลิตให้ได้มาตรฐาน	 <p>ข้อเสนอรายผลผลิต</p> <ol style="list-style-type: none">7. กระจายพันธุ์มะม่วงให้หลากหลาย เพื่อลดความเสี่ยงจากสภาพอากาศ8. ส่งเสริมและพัฒนาเทคนิคในการทำมะม่วงนอกฤดู การแปรรูปมะม่วงในฤดู9. เตรียมแผนในการเพิ่มการผลิตทุเรียนสายพันธุ์อื่นๆ ในระยะยาว10. พัฒนาทักษะในการดูแลและเก็บเกี่ยวทุเรียนให้เกษตรกร11. เชื่อมโยงเทคโนโลยีความรู้จากภาควิชาการหรือปราชญ์สู่แปลง
---	--

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

รองศาสตราจารย์ ดร. สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

254 ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน

กรุงเทพมหานคร 10330

โทร. 081 697 1389

E-mail sittidaj.p@chula.ac.th

นักวิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร. เขมรรัฐ เถลิงศรี

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

254 ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน

กรุงเทพมหานคร 10330

โทร. 089 601 9222

E-mail khemarat.t@chula.ac.th

นายพชรพัชร ถวิลนพนันท์

นักวิชาการอิสระ

39/72 ตำบลบางแก้ว อำเภอบางพลี

จังหวัดสมุทรปราการ 10540

โทร. 086 980 1956

E-mail parcharapat@gmail.com